

A. Pigafetta
cu **MAGELLAN**
IN JURUL LUMII

CU MAGELLAN ÎN JURUL LUMII

NOTIZIE DEL MONDO NUOVO CON LE FIGURE DEI
PAESI SCOPERTI, DESCRITTE DA ANTONIO PIGAFETTA
CAVALIERE DI RODI,

RACCOLTA COLOMBIANA

R o m a 1 8 9 4

CU MAGELLAN ÎN JURUL LUMII

RELATAREA LUI ANTONIO PIGAFETTA
ȘI ALTE IZVOARE CONTEMPORANE

Ediția a II-a

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

BUCUREȘTI, 1962

INTRODUCERE

CĂLĂTORIA Ideea, împrejurările și oamenii, ruta, suferințele și faima, tot ceea ce alcătuiește și caracterizează călătoria lui Magellan și a continuatorului său El Cano în jurul lumii, totul contribuie și se îmbină parcă pentru a face din acest prim periplu al globului pământesc o pagină uluitoare în cronica descoperirilor geografice și un spectacol puțin obișnuit chiar în acea epică — Renașterea — „care avea nevoie de titani și care a creat titani”¹.

Ideea călătoriei ducea mai departe îndrăzneala lui Columb, cea deschizătoare de drumuri în necunoscut. Într-adevăr, plecând din portul spaniol San Lúcar, în anul 1519, Magellan își propunea să ocolească pe la sud ținuturile abia descoperite ale Americii, deși se credea, în genere, că ele se întind neîntrerupt pînă la ghețurile presupusului continent australian. Își propunea deci să găsească o trecere între Oceanul Atlantic și așa-numita Mare a Sudului (Oceanul Pacific) întrezărită de curînd dincolo de istmul Panama și apoi, trecînd de marginile lumii cunoscute, să străbată noul și misteriosul ocean pentru a ajunge „pe cealaltă parte”, dinspre apus, în patria mirodeniilor — Insulele Molucce — și în Asia, în țările fabuloaselor bogății descrise de Marco Polo.

Împrejurările călătoriei au fost dintre cele mai dramatice: sabotaj și intrigi în timpul pregătirii expediției, revolta ofițerilor spanioli împotriva lui Magellan — conducător

¹ F r. E n g e l s, *Dialectica naturii*, Editura Politică, București, 1959, p. 5.

aspru și, pe deasupra, portughez — urmată de o sîngeroasă reprimare, triumful descoperirii trecerii în Pacific, umbrît însă de naufragiul unei corăbii și de dezertarea alteia, uciderea lui Magellan în insulele Filipine cînd călătoria își atinsese, aproape, țelul și în sfîrșit „saltul desperat” al ultimei corăbii care se întoarce din Oceanul Indian în Spania, ocolind Africa, fără escală.

Oamenii sortiți acestor încercări alcătuiau un amestec pestriț și turbulent din care numai voința de fier și autoritatea inflexibilă a lui Magellan puteau face, cu greu, un echipaj. Ofițerii erau *hidalgos* iuți de spadă și setoși, cu toții, de putere și avuție; în rîndurile mateloților se strînseseră, după obiceiul vremii, pe lîngă marinari pricepuți, și vîntură-lume, amatori de piraterie sau delincvenți de drept comun grațiați cu acest prilej. Se imbarcaseră sau fuseseră imbarcați spanioli, portughezi, italieni, flamanzi, mauri și negri; afară de cei cu îndeletniciri marinărești, se înghesuiau pe punțile caravelor feluriți meșteșugari, „bombardieri”, preoți și chiar un astrolog... Se mai afla și un tînăr italian, puțin naiv, doritor de a vedea lucrurile minunate ale lumii — altfel fire leală, ochi ager și povestitor sincer: Antonio Pigafetta, ale cărui însemnări — un fel de jurnal de bord foarte liber alcătuit — le publicăm în cartea de față. Datorită sîrguinței și pornirii spre scris vădite de acest martor ocular, putem urmări ruta lui Magellan, priveliștile și întîmplările ei, descrise uneori fugar, alteori amănunțit, întotdeauna însă cu accentul inimitabil al lucrurilor văzute și trăite. Se succed astfel, în relatarea lui Pigafetta, coastele verzi ale Braziliei, pustietățile înghețate ale Patagoniei, nesfîrșita întindere a Pacificului „mai mare decît mintea omenească ar fi putut să și-o închipuie”, puzderia de insule din arhipelagurile Malaeziei, unde întîlnește cînd sălbatici goi, cînd rajahi înveșmîntați în mătase, în sfîrșit țărmurile Africei, văzute de departe, de teama portughezilor.

Toate acestea au fost însă scump plătite în suferințe și vieți omenești. În cei trei ani fără paisprezece zile, cît a durat călătoria, oamenii au îndurat foamea și setea, arșița și gerul. Au murit de boli, au căzut sub săgețile băștinașilor sau au putrezit în închisorile portugheze, așa încît, din 265 de membri ai echipajelor, se mai întorc în Spania 18

oameni, dar aceștia străbătuseră peste 70 000 de km — de zece ori distanța parcursă de Columb în prima lui călătorie — și prin fapta lor statorniciseră pentru totdeauna, în cugetele oamenilor, forma planetei pe care o locuim.

Răsunetul călătoriei — dacă nu consecințele ei imediate — a fost imens și în cuvintele contemporanilor vibrează intens și uneori naiv uimirea plină de admirație, atunci stîrnită. Fapta spaniolilor, spune, de pildă, Maximilian Transylvanul, secretarul lui Carol V, trebuie socotită „una din cele mai minunate din cîte se cunosc și despre care acei mari filozofi ai antichității auzind vorbindu-se ar rămîne uimiți și s-ar pierde cu firea“.

EPOCA

Acesta este, sumar schițat, tabloul călătoriei lui Magellan. Ea constituie însă nu numai un spectacol impresionant, ci și o pagină semnificativă de istorie. Astfel fiind, liniilor și culorilor trebuie să li se adauge cauzele și înțelesurile. Ca toate descoperirile geografice în seria cărora se integrează, prima călătorie în jurul lumii nu poate fi înțeleasă și explicată decît în funcție de condițiile economice și sociale ale vremii, dominate, toate, de marele proces al descompunerii feudalismului și al ridicării burgheziei.

La începutul secolului al XVI-lea, cînd Magellan întreprinde călătoria lui, fața lumii și rînduirile ei se schimbau cu repeziciune. Începutul îl făcuseră, ca de obicei, uneltele. Oamenii izbutiseră să prindă ceva din forța apei — roata hidraulică — și a vîntului — moara cu aripi. Îmbinînd meșteșugit roți și arcuri, pîrghii și supape, ei creau noi mașini și instrumente care le sporeau puterea asupra naturii. Cîrma corăbiilor, busola, astrolabul, le deschideau căile oceanelor; furnalul înalt și ciocanele grele le aduceau, mlădioase și ascultătoare, metalele; ștofele se țeseau ușor și repede cu fusul mecanic, iar meșteșugul nou al lui Gutenberg — tiparul — răspîndea în valuri noile cunoștințe. Dar perfecționarea uneltelor cerea ca truda celor care le mînuiau să se adune, să se întregească. E epoca întîi a cooperației simple și apoi a începuturilor manufacturii. Apar acum ateliere cu zeci și sute de lucrători, apare munca salariată. Producătorul direct e rupt de proprietatea mijloacelor de

producție și se profilează astfel capitalismul cu primele lui consecințe: producția sporită, pentru schimb, și necruțătoarea plată în bani care dizolvă raporturile feudale. Din naturală, economia devine bănească, centrul vieții economice se mută de la domeniul rural la oraș. Se deschid larg căile comerțului național și — cum vom vedea — se constituie acelea ale comerțului mondial. Tîrgoveții, deținători ai banilor și ai mijloacelor de producție, sînt pe cale să învingă, economic, nobilimea feudală. Aceasta își pierde totodată și puterea politică în favoarea monarhiei, care, sprijinită de orașe, lichidează fărîmițarea feudelor și turbulența cavalerilor. Bombardele regale și aurul neguțătorilor năruiesc — dinăuntru sau dinafară — trufașele castele medievale și dau monarhiei posibilitatea de a crea state unitare, puternic centralizate, în cadrul cărora se nasc națiunile de astăzi. În Spania, Franța și Anglia regele dispune acum nu numai de puterea absolută, dar și de mijloace moderne de constrîngere: armată permanentă, impozite regulate, aparat de stat centralizat. Lăpădînd scrupulele religioase medievale, suveranii vremii acționează rece, din interes economic sau rațiune de stat. Sînt pe cale, de altfel, să primească un manual în această privință: *Principele* lui Macchiavelli. Cultural, descompunerea feudalismului se face simțită prin eliberarea gândirii și a sensibilității de tutela înrobitoare a bisericii, prin risipirea fantomelor teologale: miracole, dogme, superstiții. Adevărul și frumosul nu mai sînt date, etern și imuabil, de revelația divină; ele sînt căutate în natură, tot mai adînc, tot mai departe și tot mai îndrăzneț. Afirmațiile cărților sfinte sînt dezmințite pe rînd de observarea vieții asupra căreia se pleacă, cu nesățioasă pasiune, atît omul de știință, cît și artistul. Știința se orientează spre cunoașterea empirică și spre înțelegerea mecanicistă a universului; arta, laicizată, redescopere și-și însușește cultul antichității pentru frumusețea trupului, pentru podoabă și pentru plăcerile vieții pămîntești. Umanismul, sceptic față de dogme, ironic față de ascetism, e încă un agent dizolvant al dominației bisericii. Îl ajută, e drept, la aceasta, biserica însăși prin luxul și corupția curții papale, prin scandalul indulgențelor și prin ororile inchiziției.

În toate aceste fenomene caracteristice începuturilor orînduirii capitaliste — acumularea banilor, creșterea puterii monarhice, cercetarea pozitivă a naturii și răsturnarea autorității bisericii — descoperirile geografice joacă rolul unui puternic adjuvant.

Producția pentru marfă și intensificarea comerțului făcuse din bani un mijloc general de schimb iar din acumularea lor, nu numai un izvor miraculos de putere, ci și o bază de plecare indispensabilă capitalismului care se năștea. Dar setea de aur care cuprinsese toată Europa occidentală nu putea fi satisfăcută de resursele continentului limitate la minele din Germania și Ungaria. Aurul trebuia căutat în adîncurile Africei sau în depărtatele țări ale Asiei: în India, în Chitai, sau, și mai bine, în acel Zipangu unde — asigura Marco Polo din auzite, căci nu fusese niciodată în Japonia — „palatul domnitorului din insulă e acoperit cu aur, cum se acoperă la noi bisericile cu plumb. Și toate ferestrele, și zidurile, și toate lucrurile, și sălile, toate sînt acoperite cu aur și nici că s-ar putea socoti bogăția acelei insule”.¹ Vechile drumuri pe uscat, prin Mongolia, Siria sau Egipt — lungi, anevoioase, pline de primejdii și de intermediari — erau acum părăsite sau întrerupte de turcii care cuceriseră Bizanțul, Asia anterioară, Egiptul. Trebuiau deci deschise drumuri noi spre aur. Iată ceea ce căutau cu sălbatică pasiune navigatorii, descoperitorii și conchistadorii, toți „cavalerii acumulării primitive”. „Aur” căutau portughezii pe coastele Africei, în India, în Extremul Orient, *aur* era cuvîntul magic care împinse pe spanioli dincolo de Oceanul Atlantic, spre America. *Aur* era primul lucru pe care îl cereau albi de îndată ce puneau piciorul pe un țărm nou descoperit”.² Aur sau lucruri prețuite greu tot în aur: parfumuri, mătase, fildeș, și, mai ales, mirodenii. Aduse din Malacca, peste munți și deșerturi, cu caravane sau corăbii și trecînd prin zeci de mîini, aceste aromate aveau în evul mediu și în Renaștere o valoare de necrezut: piperul se cîntărea în argint iar cîștigul neguțătorilor de

¹ M a r c o P o l o, *Milionul*, Editura Științifică, București, 1959 p. 153.

² F r. E n g e l s, *Războiul țărănesc german*, E.S.P.L.P., București, 1958, pp. 185—186.

mirodenii era încă de 600%, chiar după ce descoperirile portugheze făcuseră să scadă prețurile de cinci ori.

Căci cei dintâi care au căutat și au găsit un drum nou, pe mare, spre Indii și spre insulele mirodeniilor au fost portughezii și, alături de ei, vecinii și concurenții lor, spaniolii. Împrejurări specific iberice i-au favorizat: poziția geografică a peninsulei, post avansat în ocean, folosirea experienței maritime arabe și genoveze, unificarea statală și mai ales — în urma încetării războaielor cu maurii — disponibilitatea unui mare număr de *hidalgos* sărăciți, mândri, pricepuți în meșteșugul armelor și care, decît să muncească, „merg mai degrabă la război sau în Indii pentru a face avere; calea aceasta le place mai mult decît oricare alta” — ne spune ambasadorul venețian Navagero, care străbate Spania la începutul secolului al XVI-lea. Spre descoperirea și acapararea de noi pămînturi dincolo de mare convergeau de altfel, cu entuziasm, nenumărate interese. Monarhia era, firește, dornică de *grandeza*: de noi teritorii, noi supuși și noi venituri; nobilii se și vedeau viceregi sau guvernatori; clerul se arăta nerăbdător de episcopate noi și de convertirea *volens-nolens* a indigenilor; negustorii așteptau la fiecare expediție înzecirea banilor cheltuiți. Plebea orașului își putea încerca și ea norocul; țărănimea spera să i se mai ușureze povara impozitelor. Nu e de mirare deci că febra descoperirilor cuprinde imaginația tuturor. „Fasta los sastres descubren”¹ — scrie, puțin exasperat, Columb.

Istoria descoperirilor geografice este caracterizată la început de întîietatea portughezilor, apoi, de la 1492, de rivalitatea lor cu spaniolii. Expediția lui Magellan se proiectează și ea pe fondul acestei curse spre aur și mirodenii.

Chiar în anii următori ocupării Ceutei (1415), navigatorii portughezi încep să „coboare” spre sud, de-a lungul țărmurilor Africei. Extinzîndu-și incursiunile, ei ajung în Azore (1432) și pun stăpînire pe insulele Capului Verde (1445). În același timp, prevăzătorul prinț Enric Navigatorul (1394—1460) pregătește temeinic — tehnic, științific și chiar juridic — marile expediții viitoare. Întemeiază o școală de navigație, un observator și un șantier naval în

¹ Pînă și croitorii vor să descopere.

care se construiesc vestitele caravele: trei catarge, tonaj sporit, pânze oblice. Adună hărți — de la catalani —, instrumente — de la arabi —, informații — de la geno-vezi — și obține chiar de la papă un *breve*¹ care atribuie exclusiv portughezilor toate mările și țările încă nedescoperite dincolo de Capul Bodajor. Și călătoriile continuă, finanțate de nobili, de negustorii bogați și de... Compania lui Isus. Denumirile care în deceniile următoare apar pe harta Africei arată clar cu ce gânduri evlavioase veneau pe aceste meleaguri protejații papii: Coasta Aurului, Coasta Piperului, Coasta Sclavilor. În 1484, Diogo Cão ajunge pe țărmurile Congoului, iar peste doi ani, Bartolomeo Diaz descoperă Capul Bunei Speranțe. Drumul pe mare, spre Indii, era deschis. Îl va străbate, în 1497, Vasco da Gama, ajungând la Calicut, „portul întregii mări indiene“, cum îl numise negustorul rus Atanase Nikitin, care, mergând pe uscat, precedase cu 27 ani pe navigatorul portughez. Descoperirilor le urmează ocupația, iar tratatelor de alianță ale lui Vasco da Gama, bătăliile și măcelurile lui Albuquerque, care distruge flota arabă, la 1509, și ocupă Malacca la 1511. Pentru mai bine de un secol portughezii stabilesc în aceste părți ale lumii unul dintre cele mai brutale monopoluri comerciale. Pe țărmurile descoperite întemeiază factorii și ridică fortărețe, pe mare patrulează flota de caravele înarmată cu bombarde. Au exclus intermediarii, și-au înfrînt și alungat rivalii, iar în anii premergători expediției lui Magellan au ajuns, fără să se stabilească încă, în principala piață de mirodennii, Arhipelagul Molucelor.

Stăpînirea portugheză este apăsătoare, exclusivistă și, pe drept cuvînt, bănuitoare. O amenință serios concurența vecinilor mai puternici, spaniolii. Aceștia, ocupați cu realizarea unității statale și cu terminarea Reconquistei², se angajează în cursa descoperirilor cu oarecare întîrziere, în 1492, dar în schimb — datorită lui Cristofor Columb — încearcă să dea problemei drumului spre Indii o soluție revoluționară și — așa cum se va dovedi — deschizătoare de mai

¹ Document pontifical avînd drept scop acordarea unei concesiuni la cererea interesatului.

² Recucerirea Spaniei de sub dominația arabă, terminată o dată cu cucerirea ultimului regat maur — al Granadei — la 1492.

bogate perspective. Revoluționară era călătoria lui Columb atît prin îndrăzneala ideii — sfericitatea pămîntului — cît și prin curajul faptei — înfruntarea *pieptiș* a necunoscutului, traversarea oceanului. Bogată în perspectivă pentru că navigatorii și exploratorii care îi urmează lui Columb încep să-și dea seama fie de întinderea vastă a noilor pămînturi — o lume nouă, afirmă Amerigo Vespucci — fie de poziția acestora, barieră dar poate și popas în drumul spre Asia, sau, mai precis, spre *Islas de las Especerías*.¹ Lucrul devenise neîndoielnic după ce Núñez de Balboa străbate istmul Panama și descoperă altă mare, pe care o numește Marea Sudului (1513). Problema lui Columb renaște: străbaterea a încă unui ocean necunoscut, agravată de îndoiala în ceea ce privește existența unei treceri între Atlantic și Pacific. Această trecere e căutată cu înfrigurare și, deocamdată, zadarnic: pretutindeni țărmul se vădește a fi neîntrerupt. Neîntrerupt în nord, unde Cabot e oprit de țărmurile reci ale Labradorului (1497), neîntrerupt în America Centrală, cercetată de Hojeda, Balboa și Juan Ponce de León, neîntrerupt în America de Sud, unde portughezul Cabral descoperă Brazilia (1500) iar Juan de Solís coboară pînă la estuarul rîului La Plata (1516). Trecerea și drumul prin apus spre insulele aromamelor le era spaniolilor cu atît mai necesar, cu cît, după primul entuziasm, descoperirea noilor pămînturi dezamăgise marile și multele așteptări. Aur puțin, — Mexicul și Peru nu erau încă cunoscute — mirodenii de loc, afară de un soi de piper sălbatic, dispariția rapidă a indigenilor în urma atrocităților săvîrșite de conchistadori și starea jalnică a primelor așezări coloniale, acestea erau rezultatele descoperirilor spaniole, în timp ce Lisabona ajunsese centrul comercial al lumii și un exemplu revoltător — pentru vecini — de opulență.

Rivalitatea spaniolo-portugheză era deci mai vie decît oricînd, deși, trebuie spus, se încercase rezolvarea ei încă din 1494 prin tratatul de la Tordesillas. După călătoria și descoperirile lui Columb se simțise nevoia ca cineva să traseze o linie de despărțire între pretențiile spaniolilor și portughezilor și totodată să le dea în posesiune — unora

¹ Insulele mirodeniilor.

și altora — pământurile care în realitate nu le aparțineau lor, ci băștinașilor. Cel mai indicat pentru această donație s-a socotit a fi faimosul papă Alexandru Borgia. Împărțind globul în două printr-o linie care trecea de la nord la sud la 370 leghe de insulele Capului Verde, papa, „dona” portughezilor jumătatea răsăriteană (Brazilia, Africa, Indiile) și spaniolilor jumătatea apuseană (America). Vor fi desigur proteste — printre nebeneficiari — și mai târziu regele Franței Francisc I va cere să vadă clauza testamentului lui Adam în virtutea căruia celelalte țări sînt excluse de la împărțirea lumii. Oricum, dacă linia despărțitoare rezolvase problema în Atlantic, ea nu spunea nimic despre Pacific, despre acele depărtate insule ale mirodeniilor abia cunoscute (Moluce), care, după portughezi, erau o anexă a Indiilor, făcînd parte, ca și acestea, din emisfera lor orientală, iar după spanioli, se aflau în apropierea Americii, deci în emisfera occidentală. Desigur concurenții nu bănuiau că în realitate amîndoi aveau, parțial, dreptate. Într-adevăr, linia despărțitoare — în fond un meridian — prelungită peste poli în Pacific, trecea în apropierea Noii Guinee, tăind în două mult doritele insule. Pentru cei doi competitori, poziția și posesiunea lor erau atunci o problemă deschisă și, pentru motivele arătate, de o extraordinară importanță. Această problemă se oferă s-o rezolve în favoarea Spaniei portughezul Magellan.

OMUL Bartolomé de las Casas¹, care îl întâlnește pe Magellan în primăvara anului 1518 la reședința regală din Valladolid, izbutește să prindă, în a sa *Historia de las Indias* (vol. III, cap. 101) ceva din înfățișarea și caracterul navigatorului portughez, așa cum apăreau ele contemporanilor. Bunul „apărător al indienilor” vede întrînd în sala Consiliului un om mai degrabă scund (pequeño de cuerpo), dar lat în spate, vînjos și dînd o impresie de curaj și de forță stăpînită — ascunsă chiar (recatado y de coraje). Portretul lui Magellan, păstrat la muzeul naval din Madrid, întregește și confirmă impresia lui Las

¹ Istoric spaniol, (1475—1566), autorul *Scurtei relatări asupra distrugerii Indiilor*, în care apără cauza indienilor și denunță atrocitățile conchistadorilor și ale colonizatorilor spanioli în America.

Casas: fața năpădită de barba deasă și neagră, privirea dură și fixă, în totul un chip puțin întunecat, respirînd energia îndărătnică, îndrăzneala, pornirea spre lucruri mari¹.

Într-adevăr, în audiențele obținute pe rînd la episcopul Fonseca, la cancelarul Sauvage și, în sfîrșit, la regele Carol I — mai tîrziu împărat al Germaniei sub numele de Carol V — Magellan oferă mult și cere mult. Oferă o experiență navală și militară excepțională, cunoștințe pe care el le consideră „secrete” și, desigur, viața, persoana. În acea vreme, Magellan se apropia de 40 de ani. Se născuse către 1480, dintr-o familie de mici nobili sărăciți. Luptase ca simplu soldat sau matelot la Cannanore (1505), la Goa (1510), la Malacca (1509 și 1511), la Azamor (1513), întotdeauna în linia întîi, în locurile de primejdie. Fusesse rănit de trei ori, trecuse, bărbătește, printr-un naufragiu. Străbătuse în lung și-n lat oceanele Atlantic și Indian, zăbovisse în Africa, India și Malaezia, cunoștea — în amănunt — geografia și — în practică — politica imperiului colonial portughez: situația porturilor și a insulelor, felurile bogățiilor, metodele de supunere și exploatare. Personal, după zece ani de expediții, Magellan rămîne un ofițer sărac și obscur. Fire aspră și tăcută, lipsit de darul lingușirii și de arta solicitării, el vede refuzîndu-i-se orice înălțare în grad; regele Manuel îi dă chiar, cu ușurință, permisiunea de a-și oferi ideile și experiența altcuiva, în altă țară. Este ceea ce și face Magellan expatriindu-se și punînd acum la dispoziția tînărului rege al Spaniei, Carol I, nu numai experiența, ci și informațiile lui secrete: cele referitoare la insulele Moluce obținute de la un prieten al lui — Francisco Serrano — rătăcit pe acolo, și cele referitoare la trecerea în Pacific, culese din misterioasele arhive navale portugheze, probabil din harta geografului Martin Behaim. La aceste informații secrete se adaugă calculele destul de fanteziste dar impresionante ale asociatului lui Magellan, un astrolog extravagant, Ruy Faleiro. În fața consilierilor e adus un glob pămîntesc cu locul strîmtorii lăsat în alb pentru a nu se dezvălui secretul; urmează o demonstrație încîlcită pe bază de longitudini,

¹ *Hombre de animo y valeroso en sus pensamientos y para emprender cosas grandes* (om curajos și viteaz în gîndurile sale, gata de a săvîrși lucruri mari).

latitudini și distanțe, menită să convingă pe spanioli de ceea ce ei doresc din toată inima să creadă: proximitatea insulelor mirodeniilor față de America și apartenența lor la coroana spaniolă. Structural, viziunea geografică a lui Magellan era și s-a dovedit justă, distanțele însă erau greșit apreciate. Strîmtoarea se găsea mai la sud decît credea el¹, insulele se aflau și ele mai departe decît se aștepta², cauza erorii fiind „subestimarea” ecuatorului, socotit de Magellan la 37 000 km, adică cu 3 000 km mai puțin.

Chiar așa, călătoria aceasta cu două necunoscute și durată nedeterminată — se vor lua alimente pentru doi ani — era dintre cele mai primejdioase. Magellan adăugase implicit la ofertă riscul vieții. Dacă însă ceea ce oferea avea un aer de aventură eroică, ceea ce cerea și felul în care i s-a dat ceea ce cerea arată limpede „țelurile burgheze” — ca să folosim expresia lui Engels — caracteristice acestei expediții ca și tuturor celorlalte din epoca acumulării primitive. Magellan cerea titlul de *adelantado*, de guvernator al tuturor ținuturilor pe care le va descoperi, monopolul relațiilor cu acestea timp de zece ani, a douăzecea parte din venituri. Consiliul aprobă aceste „țeluri burgheze” în urma unor manopere la fel de burgheze. Imediat după venirea lui în Spania, Magellan își asigurase sprijinul influentului comandant militar al Sevillei, Diego Barbosa, cu a cărei fiică se căsătorise. Altui personaj de vază, lui Juan de Aranda, membru în Casa de comerț cu Indiile, îi promisese o optime din venituri pentru ceea ce astăzi am numi „trafic de influență” pe lângă Consiliul regal, bogătașul flamand Cristofor de Haro, armator și bancher, se oferă să finanțeze expediția și astfel proiectul și cererile lui Magellan sînt aprobate. La 22 martie 1518 regele semnează Capitulația potrivit căreia se obligă a echipa cinci corăbii în scopul (aici documentul devine foarte vag și discret) de „a face descoperiri”. Ba mai mult, regele nu uită să recomande, ipocrit, lui Magellan „să nu pricinuiască nici o pagubă scumpului meu unchi și frate, Majestății Sale Regelui Portugaliei”. „Scumpul unchi și frate” vede însă clar că expediția e o amenințare gravă a intereselor lui comerciale și se străduiește s-o îm-

¹ La 52° latitudine sudică, în loc de 40° cît socotea Magellan.

² La 127°—129° longitudine estică în loc de 136°—138°.

pedice prin tot felul de mijloace: proteste diplomatice, sabotarea pregătirilor și chiar — ne spune Bartolomé de Las Casas — încercări de asasinarea lui Magellan. La rîndul lui, Consiliul regal, care nu o dată frustase pe descoperitori de drepturile lor și-i redusese, ca pe Columb, la mizerie, nutrește pe ascuns temerea că portughezul Magellan ar putea avea gînduri — tot ascunse — de trădare. Și atunci îl înconjoară de ofițeri spanioli care primesc, probabil, pe lîngă sarcinile lor de supraveghetori, trezoreri, casieri sau cîrmaci, și dreptul de a trăda pe trădător. Engels a caracterizat admirabil, în perspectiva cauzelor istorice, această atmosferă — amestec de aventură cavaleriească, mercantilism și lipsă de scrupule — proprie ridicării burgheziei și acumulării primitive.

„Lumea devenise dintr-o dată aproape de zece ori mai mare; în loc de o pătrime de emisferă, întregul glob pămîntesc se găsea acum în fața ochilor europenilor occidentali, care se grăbiră să intre în posesiunea celorlalte șapte pătrimi. Și întocmai ca vechile hotare strîmte ale patriei, căzură și hotarele milenare ale mentalității impuse de evul mediu. În fața ochiului și a minții omului se deschidea un orizont infinit mai larg. Ce valoare mai avea reputația de onestitate sau onorabilul privilegiu de breaslă transmis din generație în generație pentru un tînăr pe care îl atrăgeau bogățiile Indiei, minele de aur și de argint din Mexic și Potosí? Era vremea cavalerilor rătăcitori ai burgheziei, care și-a avut și ea romantismul și exaltările ei amoroase, dar pe măsură burgheză și, în ultimă instanță, cu țeluri burgheze”¹.

ITINERARUL Echiparea flotei se face la Sevilla și durează mai bine de un an, primejduită mereu de intrigi, șicane și încercări de sabotaj. A trebuit voința neînfrîntă a lui Magellan — dublată de o neobișnuită capacitate de răbdare tăcută — pentru ca toate piedicile să fie, pe rînd, înlăturate și la 20 septembrie 1519 să poată porni în larg, din portul San Lúcar, cele cinci corăbii: *Trinidad*, *San Antonio*, *Concepción*, *Santiago* și *Victoria*. Din acest moment își începe relatarea Pigafetta, pe care, cu toată sinceritatea și buna lui credință, nu-l putem lăsa să stră-

¹ F r. E n g e l s: *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, E.S.P.L.P., București 1957, p. 82.

bată lungul itinerar fără a-l însoți cu anume precizări și întregiri. Acestea sînt necesare, nu atît din cauza vechilor denumiri geografice folosite în narațiune (pentru că identificarea lor cu cele moderne a fost făcută în notele de la sfîrșitul volumului), cît din pricină că Pigafetta, atent la faptul apropiat și la pitoresc — pe care le redă cu încîntătoare spontaneitate — nu vede cauzele mai adînci ale întîmplărilor, mobilurile și consecințele. Personal, pare un om de treabă și cinstit („bunul Pigafetta” — îl numesc comentatorii) și totuși, pătruns de ideile vremii și ale clasei sale, el nu-și dă seama, de pildă, de oroarea vînaătorii de oameni la care se dedau cîteodată membrii echipajelor sau de scopurile ascunse ale creștinării băștinașilor: acapararea de bogății și aservirea populației indigene.

Pe de altă parte, Pigafetta — prins, poate, între lealitatea lui față de comandant și repulsia pentru cruzimea cu care acesta reprimă revolta din golful San Julián — menționează sumar conflictul sîngeros dintre Magellan și ofițerii spanioli. Alte izvoare însă, ca, de pildă, *Lendas da India* a lui Correa, publicat în volumul de față, ne arată că rivalitatea s-a manifestat de la început, ocazia fiind dată de stabilirea itinerarului. *Ocazia*, căci cauzele adînci erau șovinismul, gelozia profesională, lupta pentru putere... De la insulele Canare, Magellan hotărăște, fără explicații și fără consultări, să nu folosească drumul direct, în direcția sud-vest, către Venezuela, cunoscut spaniolilor, ci ruta portugheză. Pentru aceasta, coboară spre sud de-a lungul Africei pînă în dreptul Guineii și de aici, folosind alizeele, se îndreaptă spre Brazilia. Juan de Cartagena, numit de rege un fel de comandant adjunct, *persona adjunta*, protestează contra itinerarului și a procedului într-un mod echivalent cu nesupunerea. Magellan îl arestează și îl dă în paza altui ofițer spaniol, Luis de Mendoza. Cu aceasta, nemulțumirile sînt, deocamdată, înăbușite. La 26 octombrie expediția atinge țărmurile Braziliei (Verzin) și popasul de aprovizionare îi dă posibilitatea lui Pigafetta să înșire, uimit, toate minunățiile pe care le vede — oameni, locuri, obiceiuri — și chiar pe cele pe care le aude, povestite de acele rude ale vînaătorilor care sînt marinarii bătrîni. Coborînd spre sud, flotila intră la 10 ianuarie în golful La Plata,

care, explorat amănunțit de Juan Serrano cu al său *Santiago*, se dovedește a nu fi strîmtoarea căutată, ci un estuar. Aceeași deziluzie la golful San Matías. Țărmurile sînt acum pustii, furtunile groaznice. Cu greu ajung, la 31 martie, în golful San Julián, la 49° latitudine sudică. În acest loc, unde nu pătrunsese nimeni mai înainte, hotărăște Magellan să ierneze pentru a-și relua cercetările la primăvară. Ținutul este sinistru, oamenii descurajați. Ofițerii spanioli cred că a venit momentul răscoalei fățișe. La 2 aprilie ei rănesc sau pun în lanțuri pe oamenii credincioși ai lui Magellan și ajung astfel stăpîni pe trei corăbii. Magellan pare pierdut, dar printr-o lovitură îndrăzneată răstoarnă situația: *algua-zilul*¹ devotat lui, Gómez de Espinoza, urcă însoțit numai de cîțiva oameni pe bordul navei *Victoria* și, sub pretext de a înmîna o scrisoare comandantului rebel Luis de Mendoza, îl omoară cu pumnalul. Ceilalți răsculați sînt prinși sau se predau. Acum Magellan dispune de trei corăbii și poate supune prin forță pe celelalte două. Pedepsele sînt crîncene. Quesada este condamnat la moarte, executat și cadavrul ciopîrțit, Juan de Cartagena și un preot sînt părăsiți pe țărmul pustiu, alții vor lucra trei luni la pompe, în fundul corăbiilor. Desigur mulți rebeli rămîn nepedepsiți; printre acești norocoși se află și El Cano, cel care va continua expediția după moartea lui Magellan și va primi, în locul lui, onorurile și beneficiile.

Alt episod întîmplat în cursul celor patru luni de iernat merită să fie reținut. Ținuturile sînt locuite de uriași „cu picioarele lungi” *patagones*, cum îi numesc spaniolii care hotărăsc să prindă cîțiva pentru plăcerea regelui, la întoarcerea în țară. Încrezători, doi din băștinași urcă pe bord și sînt copleșiți cu daruri, astfel încît uriașii să aibă brațele ocupate; atunci spaniolii le arată ceva foarte frumos, sclipitor și cu clinchet de clopoței; două perechi de cătușe, cerîndu-le prin semne învoirea să le pună asemenea podoabe la picioare. Uriașii primesc bucuroși, o dată încătușați, zbaterea lor furioasă e tîrzie și zadarnică. E aici, în germene, o metodă, printre altele, ale epocii colonialismului care începea.

¹ Ofițer de poliție.

Strîmtoarea pe care o căuta Magellan se afla la numai 300 de km de locul unde se petrec aceste întîmplări. Cînd se reia navigația, la 24 august 1520, străbaterea acestei distanțe destul de neînsemnate se face totuși foarte greu. *Santiago*, trimis în recunoaștere, naufragiază la jumătate de drum, iar restul flotei ajunge abia la 21 octombrie la 52° latitudine sudică. Acolo există într-adevăr faimosul *paso*, mult dorita trecere în care Magellan pătrunde cu hotărîre. Dar tocmai acum cînd marea descoperire nu mai poate fi pusă la îndoială, echipajul corăbiei *San Antonio*, sătul de primejdii și instigat de cîrmaciul Esteban Gómez, pune în fiare pe căpitanul Alvaro de Mesquita, se răzlețește de celelalte vase, dezertează și se întoarce în Spania, luînd majoritatea proviziilor. Între timp, Magellan înaintează încet, dibuind, prin întortocheata strîmtoare lungă de 500 de km, trecînd prin mijlocul unui peisaj sălbatic și înspăimîntător la început, surîzător către ieșirea în Pacific. Traversarea durează 4 săptămîni. Pigafetta, puțin interesat în procesele sufletești, notează totuși că în acel moment solemn de biruință, cînd trecerea spre noul ocean e un fapt sigur, căpitanului general, omului aspru și neînduplecat, „îi dădură lacrimile de bucurie“.

O bucurie aducătoare însă de neînchipuite suferințe. Hotărîrea lui Magellan de a străbate un ocean cu trei corăbii obosite, cu un echipaj care călătorea de peste un an și aproape fără provizii era o îndrăzneală nesăbuită. Timp de o sută de zile cît durează traversarea Pacificului, oamenii trăiesc chinurile îngrozitoare ale foamei. „Beam apă galbenă putrezită de multe zile și mîncam niște piele de bou cu care era îmbrăcată antena cea mare... piei foarte aspre din pricina soarelui, ploii și vîntului. Le lăsam vreme de patru sau cinci zile în mare și apoi le puneam pe jăratec și așa le mîncam și de asemenea de multe ori [mîncam și] rumeguș de lemn. Șoarecii se vindeau cu o jumătate de ducat unul și nici așa nu se găseau prea mulți“. Scorbutul își cerea și el partea lui de morți. În sfîrșit, la 6 martie 1521, ajung în Insulele Mariane — „ale tîlharilor“ le denumesc descoperitorii. Băștinașii, trăind pe treapta de jos a barbariei, nu cunosc decît comunitatea de bunuri; ca atare ei oferă ce au ei, dar și iau, fără să întrebe, una din bărcile spaniolilor

care le place și de care au nevoie. Ei plătesc scump — după cum spune Svet — ignorarea dreptului penal spaniol în materie de proprietate. Magellan ordonă „represalii”: se incendiază 40—50 de colibe și șapte indigeni sînt omorîți, ca exemplu. După această „lecție”, escadra pleacă, glorioasă, mai departe. La 16 martie Magellan descoperă și debarcă pe una din insulele care urmau să se numească Filipine și să rămînă sub stăpînire spaniolă pînă la 1898. El își dă seama că se află la porțile Asiei și în apropierea insulelor mirodeniilor: sclavul său malaiez, Enrique, înțelege limba indigenilor. Țelul călătoriei fiind aproape atins, navigatorul lasă locul colonizatorului, a cărui carieră, scurtă și terminată sîngeros, e demnă de atenția noastră.

Desigur, prudența proprie lui Magellan, temuta lui autoritate și disciplina pe care o impusese echipajelor fac ca, atîta timp cît el este în viață, oamenii lui să nu săvîrșească crimele care abundă în alte expediții. Totuși, ca tendință, „politica” lui Magellan față de băștinași este vădit asemănătoare cu aceea a descoperitorilor și conchistadorilor vremii, urmînd o schemă bine cunoscută: întîi, schimb de daruri și comerț, adică cumpărarea aurului și a mirodeniilor cu mărgelile de sticlă sau cărți de joc uzate; apoi, demonstrație de forță — armuri, archebuze — și creștinarea indigenilor înmărmuriți de bubuitul bombardelor; în sfîrșit, supunerea țării prin tratat sau prin forță — după caz — și ocuparea ei în numele regelui Spaniei. Toate aceste fapte se întîmplă și cu ocazia expediției lui Magellan, iar Pigafetta, care le descrie, se lasă uneori înduișat de aparențele idilice pentru că nu poate pătrunde, la nivelul lui de simplu *sobresaliente*, legătura logică dintre acapărarea bogățiilor, evanghelizare și cotropirea pămînturilor descoperite. Alții însă, avînd o răspundere mai înaltă și o viziune mai pătrunzătoare, deslușesc foarte bine lanțul faptelor, ba chiar îl *propun*, așa cum face Columb, într-o situație asemănătoare cu cea a lui Magellan. Iată ce scrie descoperitorul Lumii Noi regilor catolici: „Acești oameni [indienii din America] n-au nici un fel de religie, dar nu se închină la idoli, ci sînt oameni foarte pașnici, care nu știu ce e răul, crima și furtul. Ei n-au arme și sînt atît de fricoși, încît oricare dintre oamenii noștri poate să pună pe fugă o sută de

indieni... Sînt creduli și ferm convinși că noi ne-am coborît din cer. Învățã foarte ușor orice rugăciune, repetînd după noi, și-și fac cruce. Astfel Majestățile Voastre trebuie să luați hotărîrea de a-i creștina. Totul e să începem și sînt sigur că în scurt timp se va putea înfăptui convertirea multor popoare la sfînta noastră religie și atunci *Spania va stăpîni proprietăți întinse și mari bogății*¹. Într-adevăr, după interpretarea teologilor și a juriștilor spanioli, dar mai ales după practica conchistadorilor, indienii care se converteau la creștinism se converteau implicit în supuși ai regelui Castiliei. Urma după aceasta repartizarea, „recomandarea”² lor la munca de sclavi din mine și de pe plantații.

Magellan nu străbate tot acest drum, dar pășește destul de departe pe el. Neguțătorește, creștinează, dobîndește „vasali”, dă foc satelor recalcitrante. E prins așa de bine în logica acțiunii colonialiste, încît termină — el, marele navigator — prin a se amesteca în măruntele rivalități tribale și, în cursul unei expediții de pedepsire a unui dușman al protejatului său, își pierde viața, ucis de indigeni.

După moartea lui Magellan, expediția suferă o rapidă decădere materială și morală. Pierderi grele de oameni, dezmăț, lașitate și violență, acestea sînt caracteristicile lunilor care urmează — luni de rătăcire între insulele Filipine, Borneo și Moluce. Mitul invincibilității lor o dată spulberat, spaniolii se văd alungați, atacați, uciși. Aliatul lor, Humabon, creștinat cu numele de Carlos, omoară la un ospăț douăzeci de ofițeri, printre care și pe Duarte Barbosa, cumnatul și succesorul lui Magellan. Rămîne acum ca șef al expediției cîrmaciul Carvahlo, pentru care a fi conducător înseamnă a avea harem cu femei indigene, a face piraterie, a trăda pe ceilalți. Nemulțumirile echipajelor cresc și Carvahlo e înlocuit cu Gómez de Espinoza care devine căpitanul corăbiei *Trinidad*, și cu Sebastian

¹ Citat de Svet în introducerea la *Călătoria lui Magellan* de Pigafetta, Moscova, 1955, p. 31.

² Indienii erau încredințați și „recomandați” (*encomendados*) proprietarilor spanioli care îi foloseau ca sclavi. Proprietățile se numeau *encomiendas*.

El Cano, ales comandant al *Victoriei. Concepción*, care lua apă și nu mai putea fi folosită, e părăsită și arsă.

În sfârșit, după peregrinări care dau prilejul lui Pigafetta să scrie pagini pline de interes și de culoare despre această lume a insulelor, amestec de fast oriental și de viață primitivă, cele două corăbii ajung la 8 noiembrie 1521 în insulele mirodeniilor. Regele insulei Tidore, unde debarcă, îi primește cu brațele deschise, le dă tot ce au nevoie, se recunoaște supus credincios al Spaniei. Omul ar fi făcut orice, numai să-l apere cineva de portughezii pe care avusese ocazia să-i cunoască. Spaniolii încarcă pe cât pot corăbiile cu mirodenii și, înștiințați că o flotă portugheză e în căutarea lor, se grăbesc să se întoarcă acasă. Aici însă drumurile și destinele celor două corăbii se despart. *Trinidad* rămîne în insulă pentru reparații pînă la 6 aprilie 1522 și apoi, după 6 luni de rătăcire în Pacific — încerca să ajungă în America — e silită să se întoarcă în Tidore, unde cade în mîinile portughezilor. Echipajul e capturat și aruncat în închisoarea de la Ternate. O parte din oameni mor în captivitate, alții, duși în India, se pierd în mizeria anonimă a cerșetorilor; singur Espinoza cu doi marinari și un preot par a fi putut să ajungă în Spania în 1527. Între timp, *Victoria*, care plecase cea dintîi din Tidore, la 21 decembrie 1521, e condusă spre Spania de El Cano cu o energie mai neînduplecată decît aceea a lui Magellan. Ținîndu-se departe de țărm, pentru a nu fi prinși de caravelele portugheze, spaniolii străbat Oceanul Indian, ocolesc toată Africa, plătind din nou foamei și scorbutului greu tribut de morți. În ultima parte a călătoriei, cînd Spania nu mai e departe, *Victoria* seamănă mai mult cu o epavă: nava ia apă, oamenii — 18 supraviețuitori sleiți de puteri — abia mai mînuiesc pompele. În sfârșit, la 6 septembrie 1522 ultima corabie a lui Magellan și cea dintîi care a făcut înconjurul lumii ancorează la Sevilla. Vestea se răspîndește ca fulgerul în Spania și în toată Europa. El Cano, însoțit de Pigafetta, se prezintă împăratului Carol V, la Valladolid, pentru raportare. Fostului rebel i se acordă o pensie de 500 de ducați, rang de noblețe iar pe blazonul său se poate vedea globul pămîntesc încoronat de deviza *Primus circumdedisti me*. Bucuria e generală. Împăratul dobîndește noi teritorii, negustorii,

vînzînd cuișoarele, își scot toate cheltuielile expediției și le rămîne încă un cîștig ademenitor, trădătorii de pe *San Antonio* sînt iertați sau chiar răsplătiți. Singurul despre care nu se vorbește e Magellan. Soția și cei doi fii ai lui au murit între timp, prietenii său au pierit în cursul călătoriei. Chiar însemnările, jurnalul lui, „se pierd”. Pigafetta, pentru care Magellan continuă să fie „marele căpitan” și „adevăratul conducător”, se îndepărtează cît mai repede de acest spectacol și, reîntors în Italia, hotărăște să pună în scris „toate veghile, ostenelile și călătoriile sale” — cartea de față.

REZULTATE Erorile de calcul mai sus arătate și anumite împrejurări iberice următoare expediției au făcut ca descoperirile lui Magellan să aibă o importanță destul de redusă pentru Spania și un destin neprevăzut față de scopurile călătoriei.

Drumul nou deschis de Magellan spre Extremul Orient prin ocolirea Americii de Sud se dovedește prea lung nu numai pentru portughezi, care dispuneau de ruta lor mai scurtă pe la Capul Bunei Speranțe, dar chiar pentru spanioli, care pot pleca spre Asia din porturile la Pacific ale Americii Centrale. Printr-o ironie a istoriei, strîmtoarea lui Magellan a fost folosită mai degrabă de corsarii olandezi și englezi, cu un secol mai tîrziu, dar contra Spaniei: pentru a-i prăda galeoanele încărcate cu aur și a-i submina monopolul comercial.

În privința insulelor Moluce — ținta călătoriei — interesul spaniolilor scade de asemenea considerabil. Îmbogățirea prin negoțul mirodeniilor pălește în fața îmbogățirii prin jefuirea aurului din Mexicul descoperit și cucerit de Hernán Cortés tocmai în acești ani (1519-1521). Vor urma, puțin mai tîrziu, descoperirea și jefuirea aurului din Peru, deschiderea minelor de argint de la Potosí, îmbogățirea prin munca de sclavi a indigenilor. În aceste condiții, încercările lui Carol V — tot mai absorbit de războaiele lui europene — de a stabili dominația spaniolă în insulele mirodeniilor sînt puține și neconvinse. Expediția condusă de Loaysa (1526) și întărită de Saavedra Cerón (1527) se lovește de greutățile distanței și de atacurile îndîrjite ale portughezilor. În realitate era vorba mai mult de o afirmare de drepturi,

de crearea unei monede de schimb în negocierile cu portughezii. Într-adevăr, prin tratatul de la Zaragoza (1529), Carol V are abilitatea de a vinde lui João III ceea ce nu prea avea, adică „partea sa” din insule. Cît despre portughezi, ei cumpără cu 350 000 de ducați ceea ce nu vor putea păstra, căci, la începutul secolului următor, aceste insule le vor fi răpite, împreună cu multe altele, de olandezi. În schimb, arhipelagul Sf. Lazăr descoperit de Magellan din întâmplare și explorat apoi de Villalobos (1542), care dă insulelor numele de Filipine, va forma și va rămîne un viceregat spaniol timp de peste 300 de ani.

În contrast cu modestele rezultate locale, — economice sau politice —, consecințele de ordin general științific ale expediției Magellan au o importanță covârșitoare. Datorită ei, sfericitatea pămîntului devine, ca să spunem așa, un „fapt tangibil”. Configurația continentelor și întinderea oceanelor se conturează, erorile geografiei antice și legendele biblice — dominante încă în cugetul lui Columb — se spulberă. Prețiosul material etnografic, lingvistic etc. pe care îl conțin însemnările lui Pigafetta satisface și totodată sporește setea de a cunoaște lumea largă în adevărul și materialitatea ei, sete caracteristică Renașterii, „cea mai mare răsturnare progresistă din cîte trăise omenirea pînă atunci”.¹ Iar dintre observațiile științifice prilejuite de expediție, vom aminti una singură: ziua care se pierde, după cum notează Pigafetta, ocolind pămîntul spre apus, ziua care invită parcă la meditație asupra rotației pămîntului și pregătește revoluția coperniciană.

Din acest punct de vedere, prima călătorie în jurul globului este un act remarcabil în lunga serie de cuceriri ale științei bazate pe experiență și rațiune, o confirmare mîndră a puterii crescînde a omului asupra planetei pe care viețuiește.

Desigur, alte silințe și alte rezultate vor întregi pe acelea ale lui Magellan. Mulți ani după călătoria lui, harta Pacificului va prezenta încă enorme pete albe, zone nepătrunse pentru cunoașterea cărora merită să fie menționate numele unor exploratori ca Cook sau Bougainville și contri-

¹ F r. E n g e l s, *Dialectica naturii*, Editura Politică, București, 1959, p. 5.

buțiile deosebit de importante ale călătorilor ruși: Semion Dejnev, Behring, Cirilov în nord, pe țărmurile Siberiei și Alaskăi; Bellinghausen și Lazerev în sud, în Antarctida.

ALCĂTUIREA
EDIȚIEI

Relatarea lui Pigafetta este cel mai bogat izvor de documentare asupra expediției lui Magellan, dar nu singurul. Editura a socotit deci folositor să o completeze cu alte documente ale epocii, să *înconjoare* călătoria cu arătările altor martori, care au privit întâmplarea din alte locuri, și cu povestirile unor autori care aveau alte îndeletniciri decât cavalerul vicentin Pigafetta. La narațiunea acestuia s-a adăugat deci, în primul rând, relatarea unui cîrmaci genovez, pe nume, se pare, Leone Pancaldo di Savona. Propriu-zis nu este narațiunea unui scriitor — chiar diletant —, ci jurnalul de bord al unui marinar: longitudini, latitudini, distanțe, date; faptele arătate scurt și strîns, mereu în subiect și fără aerul de voioasă excursie pe care și-l ia uneori Pigafetta. Jurnalul este util pentru că precizează multe din datele lui Pigafetta și constituie o mărturie prețioasă a călătoriei corăbiei *Trinidad*, după despărțirea de *Victoria*.

Editura a considerat de asemenea interesant să reproducă scurta și, în simplitatea ei, emoționanta povestire a unui marinar anonim portughez, tovarăș al lui Duarte Barbosa.

S-a publicat apoi scrisoarea lui Maximilian Transylvanul — cea mai veche tipăritură asupra călătoriei — care transpune pierduta relatare a lui Sebastian El Cano într-un stil înflorit, aulic, așa cum se cădea unui secretar al cancelariei imperiale.

În anexă, cititorii vor găsi un fragment din *Lendas da India*¹ ale istoricului Gaspar de Correa, interesant prin detaliile referitoare la revolta ofițerilor spanioli și prin punctul de vedere portughez al autorului.

*

Jurnalul complet pe care Pigafetta declară că l-a dăruit lui Carol V — „o carte scrisă cu mîna mea despre lucrurile petrecute zi cu zi în călătoria noastră” — s-a pierdut, păstrîndu-ni-se numai un rezumat care s-a publicat pentru

¹ Legendele Indiei.

prima oară în franțuzește sub titlul: *Le Voyage et Navigation, faict par les Espaignols es Isles de Mollucques, des isles quilz ont trouve audict voyage, des Roys dicelles, de leur gouvernement et maniere de vivre, avec plusieurs autres choses*¹. Textul acesta francez a fost tradus în limba italiană și publicat în numeroase ediții, începînd din anul 1536. Sub această formă îl reproduce și cosmograful umanist G.B. Ramusio în culegerea sa *Navigazioni et Viaggi* (ed. I 1550) și îl traduce în englezește, în 1555, W. Powel. Din ultimele rînduri ale tipăriturii franceze (Cy finit lestraict du dict livre translate de italien en francais)², rezultă că trebuie să fi existat o versiune originală italiană, de asemenea prescurtată. Acest presupus manuscris italian a fost descoperit în Biblioteca Ambrosiana din Milano (L. 103 sup.) de către Carlo Amoretti, care l-a tipărit în anul 1800 cu destule omisiuni și erori.

Pe baza ediției Amoretti s-a efectuat traducerea engleză din 1874, publicată de lord Stanley of Alderley în colecția societății Hakluyt. Ediția savantului belgian I. Danucé din 1923 pornește de la textul francez, dar face loc în note variantelor italiene.

O traducere prescurtată în limba rusă a apărut la Moscova în 1950, datorită lui V.S. Uzin, cu o introducere de I.M. Svet.

O ediție științifică a manuscrisului ambrosian apare abia în 1894, cu ocazia comemorării a 400 de ani de la descoperirea Americii de către Columb. Îngrijită de Andrea da Mosto, ea poartă titlul: *Il primo viaggio intorno al globo di Antonio Pigafetta e le sue regole sull'arte del navigare*³. De remarcat că titlul manuscrisului din Biblioteca Ambrosiana este *Notizie del Mondo Nuovo con le figure dei paesi scoperti, descritte da Antonio Pigafetta, cavaliere di Rodi*⁴.

¹ Călătoria și navigația făcută de spanioli în insulele Moluce, despre insulele pe care le-au descoperit în zisa călătorie, despre regii acestora, despre cîrmuirea lor și despre felul lor de trai cu multe alte lucruri.

² Aici se termină rezumatul numitei cărți tradusă din italiană în franceză.

³ Prima călătorie în jurul globului de Antonio Pigafetta și regulile lui despre arta de a naviga.

⁴ Însemnări despre lumea nouă cu hărțile țărilor descoperite, descrise de Antonio Pigafetta, cavaler de Rodos.

Manuscrisul ambrosian are 82 de folii și cuprinde 23 de hărți colorate, copiate după desenele originale ale lui Pigafetta. Este scris într-o italiană puternic colorată de dialectul venet și presărată cu numeroase cuvinte spaniole.

Traducerea de față a fost făcută după ediția lui Andrea da Mosto care reproduce cu rigoare științifică textul manuscrisului din Biblioteca Ambrosiana. Pentru lămurirea unor pasaje obscure, s-a folosit și ediția lui Camilo Manfroni, care modernizează pe alocuri textul. Titlul acesteia este: *Relazione del primo viaggio intorno al mondo di Antonio Pigafetta, seguita del Roteiro d'un pilota genovese. Edizioni „Alpes“ Milano 1928*¹.

Relatarea pilotului genovez este un rezumat în limba portugheză făcut probabil în Malacca. Manuscrisul a fost publicat de Academia de Științe din Lisabona sub îngrijirea lui Antonio Núñez de Carvalho sub titlul: *Roteiro de viagem de Fernão de Magalhães*.² Traducerea prezentă a fost efectuată după versiunea literală în limba italiană a lui Camilo Manfroni, publicată în volumul citat, versiune care, întocmită după mai multe manuscrise, poate fi considerată o adevărată nouă ediție exactă și integrală a relatării.

Scurta relatare a unui anonim portughez a fost tradusă după singura ediție în care s-a păstrat: cea din volumul I al culegerii lui G.B. Ramusio (*Navigazioni et viaggi*, 3-a ediție, 1563).

Scrisoarea lui Maximilian Transylvanul trimisă din Valissoletti la 23 octombrie 1522, adică la numai o lună și jumătate de la sosirea corăbiei *Victoria* la Sevilla, a apărut în ianuarie 1523 la Colonia, în limba latină. În lipsa originalului latin, traducerea de față s-a efectuat după versiunea italiană din volumul I al culegerii lui Ramusio, confruntată cu traducerea engleză a lui James Baynes publicată în volumul *The first voyage round the world by Magellan*, London, Hakluyt Society, 1874³.

Fragmentul din *Lendas da India* de Gaspar Correa a fost tradus după versiunea engleză a ediției lordului Stanley of Alderley.

¹ Relatarea primei călătorii în jurul lumii a lui Antonio Pigafetta, urmată de jurnalul unui pilot genovez.

² Cartea de drum a lui Fernan de Magalhães.

³ Prima călătorie în jurul lumii făcută de Magellan.

În traducerea acestor scrieri de acum 400 de ani, s-a căutat să se evite neologismul strident dar și autohtonizarea forțată. S-a preferat ca ceea ce se numește „culoare istorică” să nu rezulte dintr-un lexic arhaizat, ci din alte elemente, păstrate și ele în limite acceptabile, precum: repetiția conjuncțiilor, simplitatea adjectivației sau chiar stîngăcia topiceii.

În privința denumirilor geografice s-au păstrat bineînțeles formele din textele originale, chiar dacă ele variau, socotind că șovăielile în grafia lor caracterizează tocmai situația descoperitorilor vremii: contactul cu realități noi și surpriza în fața necunoscutului.

Cu multă parcimonie, s-a adăugat — punîndu-le între paranteze drepte — cuvintele necesare înțelegerii textului.

Textele sînt însoțite de două categorii de note. Unele în subsol, cerute de lămurirea semantică a unor termeni sau necesare pentru exacta înțelegere a pasajului respectiv; altele, mai numeroase și așezate la finele volumului, avînd caracterul de explicație geografică, istorică, etnografică etc.

În sfîrșit să mai spunem că titlurile marginale, care ușurează urmărirea neobositului Magellan și ajută pe lector să se situeze în fiecare moment de-a lungul marelui itinerar, aparțin Editurii.

PAUL, ALEXANDRU GEORGESCU

I

ÎNSEMĂRI DESPRE LUMEA NOUĂ, CU HĂRȚILE
ȚĂRILOR DESCOPERITE, DESCRISE DE ANTONIO
PIGAFETTA, VICENTIN, CAVALER DE RHODOS

ANTONIO PIGAFETTA, PATRICIAN VICENTIN¹ ȘI CAVALER
DE RHODOS² PREA IUBITULUI ȘI PREA EXCELENTULUI
DOMN FILIP DE VILLERS LISLEADAM³ VESTIT MARE MAESTRU
DE RHODOS, STAPIN AL SĂU PREA VREDNIC DE CINSTE

Deoarece mulți curioși, prea ilustre și înălțate doamne,
nu se mulțumesc să cunoască numai și să audă marile și
minunatele lucruri pe care dumnezeu mi-a îngăduit să le
văd și să le încerc în lunga și primejdioasa mea călătorie pe
ape, mai jos arătată, ci vor să afle și mijloacele și chipurile
și căile pe care le-am urmat spre a purcede într-acolo, nedînd
crezămînt pe de a-ntregul sfîrșitului, dacă mai întîi nu pri-
cep limpede începutul, să știe de aceea prea ilustra voastră
înălțime că, aflîndu-mă în anul de la nașterea mîntuitorului
nostru 1519 în Spania, la curtea serenissimului rege al roma-
nilor⁴, împreună cu cucernicul monsenior Francesco Chiere-
gato⁵, pe atunci protonotar apostolic, însărcinat cu sfînta po-
menire a papei Leon X și care prin virtutea sa s-a înălțat
apoi la episcopatul de Aprutin⁶ și la principatul de Teramo,
aflînd eu multe știri din numeroasele cărți citite și de la
oamenii care veneau pe la înălțimea sa, despre marile și
uimitoarele lucruri din marea Oceanul⁷, mă hotărîi, cu
bunăvoința maiestății sale regale și a sus-numitului stăpîn
al meu, să le încerc eu însumi și să merg să văd acele lucruri,
care ar putea să-mi dea oarecare mulțămire și să-mi zămis-
lească bun nume pe lîngă urmași.

*Cum și de
ce se îmbarcă
Pigafetta*

Avînd știre că atunci, în orașul Sevillei, se pregătise o *ar-
madă** de cinci corăbii spre a merge să descopere mirodeniile

* Numele pe care spaniolii îl dădeau escadrelor navale. Terme-
nul a fost însușit, ca specific, de mai multe limbi (N.T.).

în insulele Maluco⁸, *armadă* al cărei căpitan general era Fernando de Magaglianes*, gentilom portughez, comandor al [ordinului] Santiago de la Spada⁹, care în mai multe rînduri, cu multă laudă, străbătuse în felurite chipuri marea Oceanul, pornii cu multe scrisori de recomandare din cetatea Barcelonei, unde-și avea atunci scaunul maiestatea sa, și pe o corabie mersei pînă la Malaga, de unde, apucînd calea de uscat, ajunsei la Sevilla; și acolo, după ce zăbovii aproape trei luni, așteptînd ca numita *armadă* să se rînduiască pentru plecare, în sfîrșit, așa cum mai jos va cunoaște prea înălțimea voastră, cu prea fericite auspicii, începurăm călătoria noastră pe ape; și pentru că în timpul șederii mele în Italia, în drum către sfinția sa papa Clement¹⁰, la Monterosi prin bunăvoința voastră v-ați arătat plin de blîndețe și omenie față de mine și mi-ați spus că v-ar face plăcere să aștern pe hîrtie toate acele lucruri pe care le văzusem și prin care trecusem în timpul navigației, și deși am avut pentru aceasta puțină înlesnire, totuși, după slaba mea putință, am voit să vă mulțumesc.

Și astfel vă înfățișez în această cărticică a mea toate veghile, ostenelile și călătoriile mele, rugîndu-vă, cînd veți fi liber de necurmatele griji ale ordinului, să binevoiți a le străbate; lucru pentru care mă voi socoti nu puțin răsplătit de prea ilustra voastră înălțime, bunăvoinței căreia mă dăruiesc și mă dau în grijă.

Hotărîndu-se căpitanul general¹¹ să facă o atît de lungă navigație pe marea Oceanul, unde totdeauna sînt vînturi năprasnice și mari furtuni, și nevoind să dea pe față nici unuia dintre ai săi drumul pe care voia să-l facă, spre a nu fi tulburat în gîndul de a împlini o atît de mare și uimitoare faptă pe care a și săvîrșit-o cu ajutorul lui Dumnezeu —

* Numele original al navigatorului portughez era Fernão de Magalhães. Pigafetta redă sunetul portughez prin *glia* (N.T.).



PORTRETUL LUI MAGELLAN

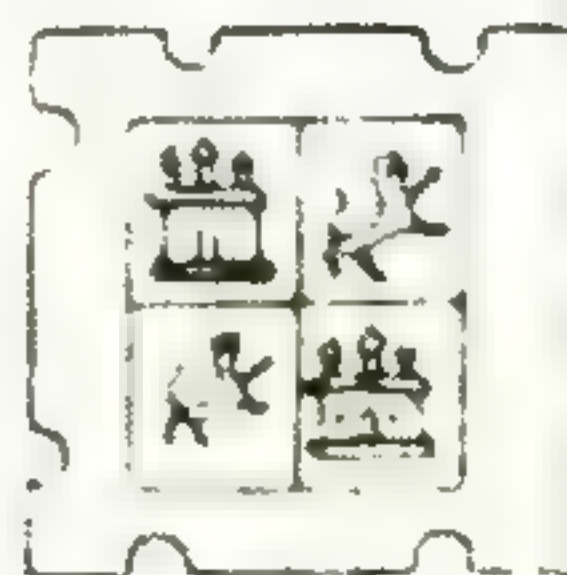
MVNDVS NOWS

Esta tierra de cuberno Juan de Salas è el año
de 1515 o 1516 donde aora este lebanth
gaboto è una caña fuerte quallo higo
esta muy despuesta para dar pan
e vino è mucho abundancia el Rio
es muy grandissimo si de mucho pesca
na con q ay oro y plata è la tierra
adentro ~

TIERA DE PA
TAGONES

Los q' abita en esta tra donde allo el dicho fennam
de magallanes son hombres de grandes cuerpos nati. gigantes
tienen lo de oiales de animalia la tierra es estera y de
ningu provecho aqui. esto es fennam de magallanes son
muelo fusto el puesto de s. juliam q' esto e lo
grados donde vengian los indios a las naos
los quales gustando del pan y del vino q'
en las naos les daban le venia tanto q'
abstergia no vieron aqui casa abita
los capos ay aqui muchos abetruys usan

TIERA DE FERNÂ
DE MAGAL
LAES



(căpitanii săi, pe care-i luase cu sine, îl urau foarte, pentru ce nu ştiu, afară numai fiindcă era portughez, iar ei spanioli) — voind să ducă la bun sfârşit ceea ce făgăduise cu jurământ împăratului Don Carlo, rege al Spaniei, porunci această rînduială şi o dădu tuturor piloţilor şi maiştrilor corăbiilor sale, pentru ca, în furtuni şi în timpul nopţii corăbiile să nu se piardă una de alta. Rînduiala era aşa:

În timpul nopţii, el trebuia să meargă mereu în fruntea celorlalte corăbii, iar acestea s-o urmeze pe a lui, după un felinar mare de lemn, ce-i zic „farol”*, şi pe care îl purta totdeauna atîrnat la pupa corăbiei sale. Aceasta însemna ca navele celelalte s-o urmeze pe dată. Dacă făcea un alt foc cu un felinar sau cu o bucată de funie de papură, — pe care o numesc „strengue”** [făcută] din rogoz îndelung bătut în apă şi apoi uscat la soare sau la fum, foarte bun pentru astfel de lucru — să-i răspundă, spre a şti prin acest semn că toate veneau laolaltă. Dacă făcea două focuri fără felinar, să cîrmească sau să se îndrepte în altă parte, aceasta cînd vîntul nu era bun şi potrivit spre a merge pe drumul nostru sau cînd voia să meargă încet. Dacă făcea trei focuri, trebuia să coboare boneta, o bucată de pînză ce se leagă în josul velei celei mari, cînd e vreme bună, spre a merge mai repede; ea se scoate pentru ca să fie mai uşor de strîns pînza cea mare, atunci cînd trebuie dată jos în grabă la vreme rea. Dacă făcea patru focuri, să coboare toate pînzele, urmînd ca el, cînd se va opri, să facă apoi un semnal cu foc. Dacă făcea mai multe focuri, sau dacă slobozea vreo bombardă, să fie semn de pămînt sau de funduri mici. Apoi făcea patru focuri, cînd voia să se înalţe pînzele sus, pentru ca ei să navigheze urmînd mereu acea flacără de la pupă. Cînd voia să se înalţe boneta, făcea trei focuri, cînd voia să-şi schimbe

* În limba spaniolă „felinar” (N.T.).

** Derivaţie din spaniolul „trenza” — împletitură (N.T.).

drumul, făcea două. Dorind apoi să știe dacă toate corăbiile îl urmau și veneau laolaltă, făcea unul, ca fiecare din ele să facă la fel și să-i răspundă.

În fiecare noapte trebuiau să se facă trei străji: prima la începutul nopții, a doua, pe care o numesc *modora**, la miezul nopții, a treia la sfârșitul nopții. Toți oamenii de pe corabie se împărțeau în trei cete: prima era a căpitanului, sau a contramaistrului**, fiecare câte o noapte; a doua a pilotului sau a cărmaciului***, a treia a maistrului****. Deci căpitanul general porunci ca toate corăbiile să țină seamă de aceste semnale, spre a merge mai în siguranță.

Plecarea din
Sevilla

Armada fiind înzestrată cu toate lucrurile necesare pe mare¹² și tot felul de oameni (eram două sute și treizeci și șapte de oameni¹³), luni 10 august, în ziua sfântului Laurențiu, în anul amintit, dimineața, se grăbi să pornească de pe cheiul Sevillei și, slobozind multe bombarde, înălțară în vânt pânzele catargului trinchet; și coborî în josul râului Betis, astăzi numit Gadalcuvir****, trecînd printr-un loc ce-i spune Gioan Dalfarax¹⁴, care era mai înainte o mare așezare a maurilor, în mijlocul căruia se afla un pod peste acel râu, pentru a ajunge la Sevilla, [pod] din care au rămas pînă azi, în fundul apei, numai două picioare, astfel încît, cînd trec corăbiile, e nevoie de oameni care să cunoască bine lo-

* În limba spaniolă *modara* sau *medora* înseamnă jumătate de oră, iar *hora de la medora*, acea parte din noapte care precede imediat zorilor. În termeni marinărești e vorba deci de cartul din zori (N.T.).

** Contramaistru, primul dintre subofițerii de pe corabia căpitanului general (subșef de echipaj sau al doilea cărmaci) (N.T.).

*** Pilotul era primul ofițer de bord, cărmaciul unul din subofițerii de la cărmă. În lista echipajelor celor cinci nave, pilotul venea imediat după căpitanul corăbiei (N.T.).

**** Maistru era numele pe care îl purta atunci un subofițer superior contramaistrului și cărmaciului. Se mai numea *nostromo* (șef de echipaj) (N.T.).

***** Corect, în spaniolă, Guadalquivir (N.T.).

cul picioarelor pentru ca să nu se lovească de ele, și mai trebuie să le treacă atunci când apele râului sînt în creștere și, la fel, pentru multe alte locuri din râu, care nu e atît de adînc spre a îngădui plutirea corăbiilor încărcate, și trebuie ca acestea să nu fie prea mari. Apoi sosiră într-un alt loc, care se numește Coria¹⁵, trecînd prin multe alte sate de-a lungul râului, pînă ce ajunseră la un castel al ducelui de Medina Sidonia¹⁶, care se numește San Lúcar¹⁷ și care e pus la intrarea în marea Oceanul, pe aceeași latitudine cu capul Sf. Vincențiu¹⁸, situat la 37 grade latitudine și la depărtare de 10 leghe de acel loc. De la Sevilla pînă aici, pe râu, sînt 17 sau 20 de leghe. După cîteva zile veni căpitanul general cu ceilalți căpitani, pe râu în jos, cu bărcile corăbiilor și aici stăturăm multe zile spre a termina înzestrarea *armadei* cu cîteva lucruri care îi lipseau; și în fiecare zi mergeam pe pămînt spre a asculta liturghia într-un loc care se cheamă Nostra Dona di Baremeda, lîngă San Lúcar. Și înainte de plecare, căpitanul general voi ca toți să se spovedească și spre mai bună cuviință, nu îngădui să vină la *armadă* nici o femeie.

Marți 20 septembrie, în același an, pornirăm dintr-acest loc numit San Lúcar, apucînd calea de sud-vest, și la 26 ale lunii ajunserăm la o insulă din Gran Canaria, care se numește Tenerifa¹⁹, la 28 de grade latitudine, spre a lua carne, apă și lemne. Zăbovirăm acolo trei zile și jumătate spre a înzestra *armada* cu aceste lucruri de trebuință; apoi meraserăm într-un port al aceleiași insule, numit Monte Rosso, după smoală, întîrziind două zile. Să știe înălțimea voastră că printre insulele Gran Canaria e una între altele în care nu se află picătură de apă de izvor, ci doar la amiază coboară o negură din cer și înconjură un mare arbore din insulă, făcînd să picure din frunzele și ramurile lui multă apă; și la picioarele acestui arbore e săpată, ca un fel de fîntînă, o groapă, unde cade apa și din care oamenii și animalele, atît

*Popas
în Insulele
Canare*

de casă, cît și cele sălbatice, se adapă în fiecare zi din belșug cu această apă și nu cu alta²⁰.

Luni 3 octombrie, la miezul nopții, desfăcurăm pînzele în calea austrului* și pătrunserăm în marea Oceanul, trecînd printre Capul Verde și insulele lui, la 14 grade și jumătate; și astfel multe zile navigarăm de-a lungul coastei Ghineii sau Etiopiei²¹ (unde e un munte numit Sierra Leone, la 8 grade latitudine) cu vînturi potrivnice, cu văzduhul nemișcat și ploi fără vînt, pînă la linia echinoctială**, plouînd șaizeci de zile în șir, împotriva părerii celor vechi²². Înainte de a ajunge la linia echinoctială la 14 grade***, multe izbucniri de vînturi năvalnice și curenți de apă se iscară împotrivă-ne. Neputînd face un pas înainte, pentru ca navele să nu fie primejduite, se coborau toate pînzele și în acest chip pluteam cu valurile travers, pînă ce trecea năvala vîntului, care venea foarte furioasă. Cînd ploua, nu era vînt; cînd se arăta soarele, marea era liniștită. Veneau la bordul corăbiilor niște pești mari, care se numesc rechini și care au dinți grozavi și dacă găsesc oameni în mare îi mănîncă. Prinserăm mulți cu undițe de fier, deși nu sînt buni de mîncat, în afară de cei mici, și nici aceia nu prea.

În aceste furtuni de multe ori ne apăru trupul sfînt, adică sfîntul Elmo²³, în lumină; printre altele, într-o noapte foarte întunecată, strălucind puternic, ca o flacără arzîndă, în vîrfurile celei mai înalte gabii a catargului; și stătu aproape mai bine de două ore cu noi, alinîndu-ne, încît ne dădură lacrimile. Cînd această binecuvîntată lumină binevoi să plece de la noi, se aprinse în fața ochilor noștri cu o atît de mare strălucire, încît stăturăm mai bine de un sfert de oră orbi cu toții, strigînd îndurare, și într-adevăr crezîndu-ne morți. Marea numaidecît se potoli.

* Adică în direcția sud. (N.T.).

** Ecuatorul.

*** 14° latitudine nordică (N.T.).

Văzui multe soiuri de păsări, printre care una, care nu avea tîrтіță; o alta, cînd femeiușca vrea să facă ouă, le face pe spatele bărbatului, și acolo scot pui; nu au picioare și trăiesc totdeauna pe mare; un alt soi, care se hrănește cu găinașul altor păsări și nu cu altceva: așa cum văzui de multe ori această pasăre, care se numește *cagasella*, fugind după alte păsări, pînă cînd acelea erau silite să dea drumul găinașului; îndată îl iau și lăsau pasărea să-și cate de drum²⁴. Mai văzui mulți pești care zburau²⁵ și mulți alții, strînși, laolaltă, încît păreau o insulă. După ce trecurăm linia echinocțială, către meridian*, pierdurăm din ochi steaua polară și astfel navigarăm către sud-sud-vest, pînă la un pămînt care se numește pămîntul *Verzin*²⁶, la 23 grade și jumătate către polul antarctic²⁷, și care e pămînt al capului Sf. Augustin, ce se află la 8 grade către același pol, unde ne aprovizionarăm din belșug cu găini, cartofi, un soi de mere foarte dulci²⁸, fructe dintre cele mai gustoase, un soi de carne „anta”²⁹ la fel cu cea de vacă, trestii de zahăr și alte nenumărate bucate, pe care le las deoparte spre a nu încărca povestirea. Pentru o undiță de pescuit sau pentru un cuțit, ne dădeau cinci sau șase găini; pentru un pieptene, o pereche de gîscani; pentru o oglindă sau o foarfecă, atîta pește cît ar fi fost de ajuns să hrănești zece oameni; pentru un clopoțel sau un găitan, un coș de cartofi; acești cartofi au gust de castane și sînt lungi ca napii; și pentru o carte de joc care era un rege cu dinari³⁰, îmi dădură șase găini, și mai credeau că ne și păcăliseră. Intrarăm în acest port în ziua de sfînta Lucia, și în aceea zi avurăm soarele la zenit și îndurarăm mai mult zăduh, atunci și în zilele următoare³¹, cînd avurăm soarele la zenit, decît cînd ne aflam sub linia echinocțială.

*Corăbiile ajung
pe țărmurile
Braziliei*

* Se referă la primul meridian, stabilit convențional în acea epocă la 100 leghe la vest de Insula Fierului din Oceanul Atlantic.

Locuri,
oameni,
obiceiuri

Acest pământ Verzin e foarte îmbelșugat și mai mare decât Spania, Franța și Italia la un loc: e al regelui Portugaliei. Popoarele de pe acest pământ nu sînt creștine și nu se închină la nimic; trăiesc după obiceiul naturii și viețuiesc o sută douăzeci și cinci de ani și o sută patruzeci³²; umblă goi, atît bărbații, cît și femeile³³; locuiesc în niște case lungi pe care le numesc *boii* și dorm în plase de bumbac, numite *hamacuri*, legate, la capete, de pari groși așezați în aceleași case; fac foc între *hamacuri* pe pământ. În fiecare din aceste *boii* sălășluiesc cîte o sută de oameni cu nevestele lor și cu copiii, făcînd mare zarvă. Au bărci dintr-un singur trunchi, dar subțiri, numite *canoe*, săpate cu securi de piatră. Aceste popoare folosesc pietrele, ca noi fierul, pentru că acesta le lipsește. Incap cîte treizeci și patruzeci de oameni într-una din aceste [canoe]; vîslesc cu lopeți, ca cele de cuptor, și așa negri, goi și tunși seamănă, cînd vîslesc, cu cei de pe mlaștina Stixului.

Sînt rînduiți bărbați și neveste ca și noi; mănîncă carne de om, a vrăjmașilor, nu pentru că ar fi bună, ci dintr-un obicei. Acest obicei se trage de la o bătrîna, care avea numai un fecior ce fu omorît de dușmanii săi; după cîteva zile, ai săi prinseră pe unul dintre cei ce-i omorîseră feciorul și-l duseră în fața acestei bătrîne. Ea, văzîndu-l și amintîndu-și de fiul său, ca o cățea turbată, se aruncă asupra-i și-l mușcă de un umăr. Acesta, după puțină vreme scăpă și fugi la tovarășii săi și le spuse cum voiseră să-l mănînce, arătîndu-le semnul de pe umăr. Cînd aceștia prinseră apoi pe unul din vrăjmași, îl mîncară, și la fel făcură și ceilalți; și în acest chip s-a statornicit acest obicei. Nu se mănîncă dintr-o dată, ci fiecare taie o bucată și o duce acasă, punînd-o la atumat, apoi la fiecare opt zile taie o bucățică, mîncînd-o friptă cu alte feluri în amintirea dușmanilor lor. Acestea

mi le-a spus Ioane Carvagio³⁴, pilot, care era cu noi și care stătuse în acel ținut patru ani.

Acești oameni își înseamnă de minune tot corpul și fața, cu fier înroșit*, în diferite chipuri; așijderea și femeile; sînt tunși și fără barbă, pentru că și-o jumulesc. Se îmbracă cu veșminte din pene de papagal, iar la șezut își pun o roată înfoiată și caraghioasă, făcută din pene mai mari. Aproape toți oamenii, în afară de femei și copii, au trei găuri în buza de jos, unde poartă pietre rotunde și lungi de un deget, atîrînd mai mult sau mai puțin în afară. Nu sînt cu totul negri, ci măslinii; umblă cu părțile rușinoase neacoperite; corpul lor e fără păr, și atît bărbații cît și femeile umblă totdeauna goi. Regele lor se numește *cacich*. Au papagali fără număr și dau opt sau zece pentru o oglindă; au și maimuțe mici³⁵, la chip ca leii, dar galbene, lucru foarte frumos. Fac pîne rotundă, albă, nu prea bună, dintr-un miez de copac³⁶, care crește între trunchi și coajă și e ca smîntîna; au porci cu buricul pe spinare³⁷ și păsări mari cu ciocul ca o lingură și fără limbă³⁸.

Ne dădeau pentru o bardă sau pentru un cuțit mare una sau două dintre fetele lor, ca roabe; dar pe nevestele lor nu le-ar fi dat pentru nimic în lume. După cum ni s-a spus ele nu și-ar înșela bărbații ori ce le-ai da. În timpul zilei nu se dau bărbaților lor, ci numai în timpul nopții. Ele lucrează și aduc toată mîncarea de la munte în coșuri pe spate, sau în coșuri pe cap sau legate de cap; dar avînd alături totdeauna pe bărbații lor, [înarmați] cu un arc de lemn roșu sau de palmier negru și cu un mănunchi de săgeți din trestie; și fac aceasta pentru că sînt geloși. Femeile își poartă copiii legați de gît într-o plasă de bumbac. Las deoparte alte lucruri, spre a nu fi prea lung.

Se săvîrși de două ori liturghia pe uscat și băștinașii stăteau cu atîta pocăință în genunchi, ridicînd mîinile împreu-

* Textul spune „cu foc“.

nate, încît era o foarte mare plăcere să-i privești. Clădiră o casă pentru noi, gîndind că avem să stăm cu ei cîtva timp, și tăiară mult lemn roșu spre a ni-l da la plecare. Trecuseră poate două luni de cînd nu mai plouase pe acest pămînt; și cînd ajunseserăm noi în port, din întîmplare se porni să plouă. De aceea spuneau că noi venim din cer și am adus cu noi ploaia. Aceste noroade ar trece ușor la credința lui Isus Cristos. La început, aceștia credeau că bărcile ar fi copiii corăbiilor și că acestea le fătau atunci cînd erau coborîte de pe corabie în mare; și stînd așa aproape de corăbii, cum e obiceiul, credeau că corăbiile le dădeau să sugă.

CÎTEVA CUVINTE ALE ACESTOR POPOARE DIN VERZIN

mei, *maiz*³⁹

făină, *hui*

undiță, *pinda*

cuțit, *tacse*

pieptene *chigap*

foarfecă, *pirame*

clopoțel *itanmaraca*

bun, mai bun, *tum*, *maragatum*

*Magellan
coboară de-a
lungul coastei
Americii
de Sud*

Stăturăm 13 zile pe acest pămînt. Urmîndu-ne apoi calea, meraserăm pînă la 34 de grade și o treime către Polul Antarctic, unde aflarăm, pe un fluviu de apă dulce⁴⁰, oameni care se numesc Canibali și mănîncă carne de om. Unul din ei, cît un uriaș veni pînă la corabia căpitanului, ca să-i liniștească pe ceilalți [tovarăși] ai săi. Avea o voce ca de taur. În timp ce acesta stătu pe corabie, ceilalți își luară lucrurile din locul unde sălășluiau, ducîndu-le mai departe înlăuntrul ținutului, de frica noastră. Văzînd aceasta, sărirăm pe pămînt o sută de oameni spre a culege știri și a vorbi cu ei, sau a prinde cu sila pe vreunul. O luară la fugă, și fugind făceau pasul atît de mare, încît noi, chiar sărînd, nu puteam să ne apropiem de ei. În acest fluviu se află șapte insule. Pe cea mai mare dintre acestea, care se numește Capul Sf. Marii, se găsesc pietre scumpe.

Se credea că de aici se trece în Marea de Sur⁴¹, adică de miazăzi, și mai departe de aici pînă acum nu s-a mai

mers. Acum [s-a văzut că] nu e un cap [aici], ci un fluviu, cu o gură largă de 17 leghe. Altă dată la acest fluviu a fost mâncat de acești Canibali, pentru că se încrezuse prea mult în ei, un căpitan spaniol, care se numea Iohan de Solís, și 60 de oameni care mergeau, ca și noi, să descopere pământuri noi⁴².

Apoi, urmînd același drum către Polul Antarctic, pe lîngă țărmuri, dădurăm peste două insule pline de gîscani și lupi marini⁴³. Nu s-ar putea spune întocmai, cît de mare era numărul acestor gîscani. Într-o oră am fi încărcat cele cinci corăbii. Acești gîscani sînt negri și au toate penele într-un fel, atît pe corp, cît și pe aripi, nu zboară și se hrănesc cu pești. Erau atît de grași, încît nu trebuiau jumuliți, ci jupuiți. Au ciocul ca al unui corb. Iar lupii marini sînt de felurite culori și mari ca vițeeii, cu capul ca al acestora, cu urechile mici, rotunde și cu dinții mari. Nu au picioare, ci numai labe legate de corp, asemănătoare cu mîinile noastre, cu unghii mici și, între degete, cu pieleță, ca gîștele. Ar fi foarte cruzi dacă ar putea să alerge; înoată și se hrănesc cu pește. Aici corăbiile avură foarte mare noroc, căci ne apărură de multe ori cele trei corpuri sfinte, adică sf. Elmo, sf. Nicolae și sfînta Clara, și numaidecît se potolea furtuna.

*Pinguini
și foc*

Plecînd de aici, ajunserăm pînă la 49 de grade și jumătate către Antarctic. Venind vremea friguroasă, corăbiile intrară într-un port bun spre a ierna⁴⁴. Aici stăturăm două luni fără a vedea chip de om. Într-o zi, pe neașteptate, zărirăm un om, cu o statură de uriaș, care sta gol pe țărmul portului, dănuind, cîntînd și aruncîndu-și pulbere pe cap. Căpitanul general trimise pe unul dintre ai noștri la el, ca să facă aceleași gesturi în semn de pace; după ce le făcu, îl duse într-o insuliță în fața căpitanului general. Cînd se află în fața lui și a noastră, mult se minună și făcea semn cu un deget în sus, crezînd că am venit din cer. Era atît de înalt, încît

O țară friguroasă, locuită de uriași

Cum sînt
palagonezii

de-abia îi ajungeam la brîu, și bine făcut, avea fața mare și pictată cu roșu, iar în jurul ochilor cu galben, cu două inimi zugrăvite în mijlocul obrazilor. Puținul păr pe care-l avea era vopsit în alb; era îmbrăcat cu piei de animal cusute mărunț între ele; animalul [de care vorbesc] are capul și urechile mari ca de catîr, gîtul și corpul ca o cămilă, picioarele de cerb, coada de cal; și nechează precum acesta; sînt foarte mulți în acest ținut⁴⁶. În picioare uriașul avea opinci dintr-aceeași piele, care-i acopereau picioarele ca niște ghetă⁴⁷, iar în mînă un arc scurt și gros, cu coarda ceva mai groasă decît a lăutei, făcută din mațele aceluiasi animal, cu un mănunchi de săgeți din trestie, nu prea lungi, înaripate ca ale noastre. În loc de fier, au la vîrf cremene albă și neagră — după chipul săgeților turcești — pe care o ascut cu o altă piatră.

Căpitanul general porunci să i se dea de mîncat și de băut, și printre alte lucruri pe care i le arătă fu și o oglindă mare de oțel. Cînd el își văzu chipul, tare se spăimîntă, și sări înapoi trîntind la pămînt trei sau patru oameni de-ai noștri. După aceea îi dădu clopoței, o oglindă, un pieptene și niște mătănii, și-l trimise pe pămînt însoțit de patru oameni înarmați. Un tovarăș al său, care nu voise de loc să vină la corăbii, cînd îl văzu venind pe acesta cu ai noștri, alergă unde stăteau ceilalți; se așezară în șirag, goi cu toții. Ajungînd ai noștri la ei, începură să dănțuiască și să cînte, ridicînd un deget către cer și arătîndu-le pulbere albă de rădăcină de iarbă, pusă în oale de pămînt, ca s-o mănînce, pentru că nu aveau altceva. Ai noștri le făcură semn că ar trebui să vină la corăbii și că îi vor ajuta să-și ducă lucrurile lor, ceea ce auzind, acești oameni își luară de îndată numai arcurile, iar femeile lor, încărcate ca niște asini, duseră [în spate] totul.

Aceste [femei] nu sînt prea mari, ci mai mult grase. Cînd le văzurăm, rămaserăm tare uimiți. Au sînii lungi cît o

jumătate de braț; sînt vopsite și îmbrăcate ca bărbații lor, numai că în fața părților rușinoase au o bucățică de piele, care le acoperă. Duceau patru din acele animale mici, ținute cu legături în chip de căpăstru. Acești oameni, cînd vor să prindă animale de astea, leagă un pui de un mărăcine; apoi vin cele mari spre a se juca cu puii; și ei stînd ascunși, le omoară cu săgețile. Ai noștri aduseră la corăbii optsprezece [oameni], bărbați și femei, și-i împărțiră în cele două laturi ale portului ca să prindă cîteva animale din acelea.

Șase zile după aceea, fu văzut de către cîteva dintre ai noștri, care tăiau lemne, un uriaș, zugrăvit [pe trup] și îmbrăcat în același chip. Avea în mînă un arc și săgeți. Apropiindu-se de ai noștri, mai întîi își atinse cu mîna capul, fața și trupul și același lucru le făcea și alor noștri, și apoi ridica mîinile către cer. Cînd căpitanul general află, trimise să-l ia cu barca și-l duse pe insulă care se afla în port, unde făcuseră o casă pentru fierari și spre a adăposti cîteva lucruri de pe corabie. Acesta era mai mare și mai bine făcut decît ceilalți, foarte blajin și cu înfățișare atrăgătoare. Juca săltînd și, cînd dănuia, își vîra picioarele în pămînt de o palmă. Stătu multe zile cu noi, încît îl botezarăm, dîndu-i numele de Ion. Atît de limpede pronunța Iisus, tatăl nostru, Ave Maria și Ion, întocmai ca noi, numai cu un glas foarte gros. Apoi căpitanul general îi dădu o cămașă, un pieptar de postav, pantaloni de postav, o bonetă, o oglindă, un pieptene, clopoței și alte lucruri, și-l trimise la ai săi. El plecă foarte vesel și mulțumit. În ziua următoare, aduse căpitanului general unul din acele animale mari, pentru care primi multe lucruri, ca să ne mai aducă și altele; dar nu-l mai văzurăm. Ne-am gîndit că ai săi îl omorîseră pentru că stătuse de vorbă cu noi.

Un vicleșug
josnic

După 15 zile, văzurăm patru urieși dintre aceștia, fără arme, pentru că le ascunseseră în niște măracini; mai în urmă doi dintre ei, pe care-i prinserăm, ne spuseră aceasta. Fiecare era zugrăvit în chip deosebit. Căpitanul general opri doi, cei mai tineri și mai bine făcuți, cu mare șiretlic, spre a-i duce în Spania. Dacă ar fi făcut altfel, cu ușurință ar fi omorât pe vreunul din noi. Șiretlicul de care se folosi spre a-i prinde fu acesta: le dădu multe cuțite, foarfece, oglinzi, clopoței și mărgelile de sticlă. În timp ce stăteau cu brațele pline cu aceste lucruri, căpitanul general puse să se aducă două perechi de cătușe din cele ce se pun la picioare, prefăcându-se că vrea să le dăruiască, și, fiind de fier, aceștia se bucurau mult; dar nu știau cum să le ducă și le părea rău să le lase; nu aveau unde să pună celelalte mărfuri și trebuiau să-și țină cu mâinile pielea în care erau înfășurați. Ceilalți doi voiră să le ajute, dar căpitanul nu le îngădui. Văzînd cît de rău le părea să lase acele fiare, le spuse prin semne că va porunci să le fie puse de picioare și așa le vor lua cu ei. Ei dădură din cap că se învoiesc. Numai decît porunci să le fie puse la amîndoi deodată, și cînd le închiseră cu zăvoarele, aceștia se tulburară, dar căpitanul, liniștindu-i, stătură nemișcați dîndu-și seama apoi de înșelăciune, sfornăiau ca taurii, strigînd cu putere pe *Setebos** să le vină într-ajutor. Pe ceilalți doi, după ce izbutirăm să le legăm mâinile, îi trimiserăm pe uscat cu nouă oameni, pentru ca să-i conducă pe ai noștri la locul unde se afla nevasta unuia din cei pe care-i prinsesem, pentru că tare plîngea după ea, așa cum, prin semne, pricepurăm. Pe drum, unul își dezlegă mâinile și o luă la fugă cu atîta iuțeală, încît ai noștri îl pierdură din ochi. Merse unde se afla ceata sa și găsi pe unul dintre ai săi, care rămăsese cu femeile, pentru că se dusesese acasă.

* Așa cum se explică mai jos, *Setebos* e numele pe care patagonezii îl dădeau unui diavol (N.T.).

Îndată alergă să-l găsească, și-i povesti toată întâmplarea. Celălalt într-atît se silea să se dezlege, încît fu lovit de ai noștri cu putere în cap și sfornăind, îi conduse [apoi] la locul unde se aflau femeile lor. Ioan Carvagio, pilotul, căpetenia alor noștri, nu voi să ia femeia în acea seară, ci se culcă acolo, pentru că se înnopta. Ceilalți doi veniră și, văzîndu-l pe celălalt rănit, se neliniștiră și nu spuseră nimic atunci, dar în zori vorbiră cu femeile. Îndată o luară la fugă și alergau, cei mici mai iute decît cei mari, lăsîndu-și acolo toate catrafusele. Doi se dădură într-o parte, trăgînd cu arcu într-ai noștri; un altul alunga din urmă acele animale mici care le slujeau [drept momeală] la vînat; și astfel luptînd, unul din ei străpunse cu o săgeată coapsa unuia dintr-ai noștri, care îndată muri. Cînd văzură aceasta, o luară neîntîrziat la fugă. Ai noștri aveau sinețe și arbalete, dar nu putură să-i rănească de loc. Cînd aceștia luptau, nu stăteau o clipă pe loc, ci săltau de ici colo. Ai noștri îngropară mortul și arseră toate catrafusele pe care le lăsaseră. Nu încapă îndoială că acești uriași aleargă mai repede decît caii și sînt strașnic de geloși pe nevestele lor.

Cînd oamenii aceștia se simt rău la stomac, în loc să ia o curățenie, își vîră în gură o săgeată de două palme și mai bine și vomită o culoare verde amestecată cu sînge, pentru că mănîncă un fel de anghinarie. Cînd îi doare capul, își fac o creștătură de-a lungul frunții, și la fel în brațe, în picioare, în fiecare loc de pe corp, luîndu-și mult sînge. Unul dintre cei pe care îi prinsesem, care sta pe corabia noastră, spunea cum acel sînge nu voia să stea acolo și de aceea îi făcea să sufere. Au părul tăiat ca monahii, dar mai lung, cu un șnur de bumbac în jurul capului, în care înfig săgețile cînd merg la vînătoare. Își leagă mădularul lîngă trup din pricina frigului foarte mare. Cînd moare vreunul dintre ei, se ivesc zece sau doisprezece diavoli zugrăviți pe tot

*Boli și leacuri
patagoneze*

corpul, și dănțuiesc foarte veseli în jurul mortului. Printre ei se zărește unul cu mult mai mare decît ceilalți, strigînd și făcînd mare tîmbălău. Așa cum diavolul le apare zugrăvit [pe trup], în acest chip se zugrăvesc [și ei]. Pe diavolul cel mare îl numesc *Setebos*⁴⁸, pe ceilalți *Cheleulle*. Același [prins] ne-a mai spus prin semne că a văzut diavoli cu două coarne pe cap și cu păr lung ce le acopereau picioarele, zvîrlind foc pe gură și pe șezut. Căpitanul general dădu acestor popoare numele de *Patagoni*. Cu toții se îmbracă cu pielea animalului despre care am vorbit. Nu au case, ci numai corturi făcute din pielea aceluiași animal și cu acestea merg din loc în loc, așa cum fac țigani. Se hrănesc cu carne crudă și cu o rădăcină dulce pe care o numesc *chapae*. Fiecare dintre cei doi pe care-i prinsesem, mîncă un coș de biscuiți și bea dintr-o sorbitură o jumătate de bîrdacă de apă. Și mîncău șoarecii fără să-i jupuiască.

Căpitani
spanioli se
răscoală
împotriva lui
Magellan;
pedepsirea lor

Stăturăm în acest port, pe care-l numirăm portul sfîntului Iulian, aproape cinci luni, și-n acest timp se întîmplară multe lucruri. Pentru ca înălțimea voastră să afle cîteva, [voi spune că] îndată ce intrară în port, căpitani celoralte patru corăbii⁴⁹ urziră o trădare spre a-l omorî pe căpitanul general⁵⁰; și aceștia erau *vehedorul* [*armadei*⁵¹], care se numea Juan de Cartagena, vistiernicul Alvise de Mendoza, contabilul Antonio Cocha și Gaspar de Cazada. Trădarea fiind descoperită, după ce vehedorul fu ciopîrțit de către oameni, vistiernicul fu omorît cu lovituri de pumnal. După cîteva zile, Gaspar de Cazada, vrînd să pună la cale o altă trădare, fu izgonit cu un preot pe acest pămînt al Patagoniei. Căpitanul general nu voi să-l ucidă, pentru că împăratul Don Carlo îl făcuse căpitan⁵².

Naufragiul
corăbiei
Santiago

O corabie, numită Santiàgo, mergînd în cercetarea coastei se pierdu. Toți oamenii scăpară ca prin minune, fără să se înece. Numai doi dintre ei veniră la corăbii și ne aduseră la

cunoștință totul. Aflînd aceasta, căpitanul general le trimise cîțiva oameni cu saci plini de pezmet. Timp de două luni trebui să le ducă hrană; pentru că în fiecare zi găseau cîte ceva din corabie. Drumul pînă acolo era lung de 24 de leghe, ceea ce înseamnă o sută de mile; calea foarte aspră și plină de mărăcini. Făceau cîte patru zile pe drum; noaptea dormeau în desişuri; nu găseau apă de băut, ci numai gheață, ceea ce ne da foarte mare osteneală*. În acest port se aflau foarte multe scoici, cărora le spun *missiglione* (*mejillon*); aveau perle în mijloc, dar mici, încît nu se puteau mînca. Se mai găsea încă tămîie⁵³, struți, vulpi⁵⁴, vrăbii și iepuri⁵⁵, mult mai mici ca ai noștri. Aici, în vîrfurile celui mai înalt munte, înălțarăm o cruce în semn că acest pămînt era al regelui Spaniei și-i dădurăm acestui munte numele de Muntele lui Cristos.

Pornind de aici, la 51 de grade fără o treime către Antarctic, aflarăm un fluviu cu apă dulce⁵⁶ în care corăbiile erau cît pe aci aproape să piară din pricina grozavelor furtuni; dar dumnezeu și corpurile sfinte le veniră în ajutor. În acest fluviu zăbovirăm aproape două luni spre a lua apă, lemne, și pește, [acesta] fiind lung de un braț și mai bine, cu solzi⁵⁷. Era foarte bun, dar puțin; și înainte de a pleca de aici, căpitanul general și noi toți ne spovedirăm și ne împărtășirăm ca niște buni creștini.

Apoi, mergînd la cincizeci și două de grade către același pol, găsirăm, în ziua celor unsprezece mii de fecioare, o strîmtoare⁵⁸ al cărei cap îl numirăm Capul celor unsprezece mii de fecioare, în amintirea mării minuni. Această strîmtoare e lungă de o sută și zece leghe, ceea ce înseamnă 440 de mile⁵⁹, și largă cam de o jumătate de leghe, și duce

*Descoperirea
„treceții” spre
Pacifis*

* Această încheiere: „ne da foarte mare osteneală” față de verbele precedente, la persoana a treia (făceau, dormeau) ar face să se creadă că și Pigafetta luase parte la astfel de drumuri (N.T.).

într-o altă mare, numită marea Pacific, înconjurată de munți foarte înalți acoperiți cu zăpadă. Nu puteam să-i dăm de fund decît cu sonda, pe lîngă țărm, la 25 și 30 de brațe. Și dacă nu era căpitanul general nu găseam această strîmtoare, pentru că toți gîndeam și spuneam că era închisă de jur-împrejur; dar căpitanul general, care știa că trebuia să navigheze printr-o strîmtoare foarte ascunsă, cum văzuse în vistieria regelui Portugaliei, într-o hartă făcută de acel prea învățat bărbat Martin de Boemia⁶⁰, trimise două corăbii, *San Antonio* și *Concepción*, căci așa se numeau, să vadă ce se află la capătul golfului⁶¹.

Noi, cu celelalte două corăbii, adică cu nava căpitanului, care se numea *Trinidad*, și cu cealaltă, *Victoria*, rămăserăm să așteptăm în golf⁶². Peste noapte, se stîrni o mare furtună, care ținu pînă a doua zi la amiază, din care pricină furăm siliți să ridicăm ancorele și să ne lăsăm împinși de ici colo prin cuprinsul golfului. Celorlalte două corăbii le stătea împotrivă vîntul vijelios și nu puteau trece de un cap pe care-l făcea golful aproape de capăt, spre a veni către noi, astfel că erau cît pe-acisă se înnămolească. Totuși, apropiindu-se de capătul golfului, socotindu-se pierduți văzură o deschidere mică, ce nu părea gură, ci [un] colț de stînci și socotindu-se fără scăpare, se adăpostiră înăuntru, astfel că, fără să vrea, descoperiră strîmtoarea; și văzînd că nu era [un] colț, ci o strîmtoare de pămînt, meraseră mai înainte și găsiră un golf⁶³. Apoi mergînd și mai departe, găsiră o altă strîmtoare⁶⁴ și un alt golf⁶⁵ mai mare decît primele două. Foarte veseli, se întoarseră îndată înapoi spre a spune acest lucru căpitanului general.

Noi ne gîndeam că s-au pierdut, mai întîi din pricina furtunii mari, apoi pentru că trecuseră două zile și nu mai apăreau, și încă din pricina unor fumuri pe care le făceau doi dintre cei trimiși de ei pe pămînt, spre a ne da de veste. Și stînd așa în așteptare, văzurăm venind cele două corăbii,

cu pînzele umflate și cu pavilioanele în vînt, către noi. Cînd fură mai aproape, deodată sloboziră multe bombarde și dădură chiote apoi cu toții împreună, mulțumind lui Dumnezeu și fecioarei Maria, pornirăm să cercăm mai departe.

Intrînd în această strîmtoare, aflarăm două guri, una către sud-est, cealaltă către sud-vest⁶⁶. Căpitanul general trimise corabia *San Antonio* împreună cu *Concepción* spre a vedea dacă acea gură, care era îndreptată către sud-est, avea ieșire în marea Pacific. Corabia *San Antonio* nu voi să aștepte pe *Concepción*, pentru că voia să fugă spre a se întoarce în Spania, cum și făcu. Pilotul acestei corăbii se numea Estebán Gómes⁶⁷ și-l ura mult pe căpitanul general, pentru că, înainte de a se alcătui această escadră, el mersese la împărat spre a obține cîteva caravele ca să meargă să descopere pămînturi noi; dar, din pricina venirii căpitanului general, maiestatea sa nu i le dădu. De aceea, se înțelese cu niște spanioli, și în noaptea următoare, puseră mîna pe căpitanul corăbiei lor, care era văr cu căpitanul general și se numea Alvaro de Mesquita, îl răniră și-l puseră-n fiare și astfel îl duseră-n Spania. Pe această corabie se afla celălalt uriaș, pe care-l prinsesem, dar cînd intră în zona caldă, muri.

*San Antonio
dezertează și
se întoarce în
Spania*

Concepción, neputînd să urmeze cealaltă corabie, o aștepta plutind de ici colo. *San Antonio*, cînd se făcu noapte, se întoarse înapoi și fugi prin aceeași strîmtoare. Noi meraserăm să descoperim cealaltă gură către sud-vest. Aflînd mereu aceeași strîmtoare, sosirăm la un fluviu, pe care-l numirăm fluviul Sardelelor⁶⁸, pentru că erau sumedenie în apropierea lui; și astfel zăbovirăm aici patru zile în așteptarea celorlalte două corăbii. În aceste zile trimiserăm o barcă bine înzestrată spre a descoperi capul către cealaltă mare. Se întoarse după trei zile și ne spuse cum au văzut capul și marea cea întinsă.

Căpitanului general îi dădură lacrimile de bucurie și numi acel cap *Deseado*, pentru că de multă vreme îl dorișerăm. Ne întoarșerăm înapoi spre a căuta cele două corăbii și nu gășirăm decît pe *Concepción*; întrebîndu-i unde era cealaltă, răspunse Gioan Serrano⁶⁹, care era căpitan și pilot al acesteia iar înainte fusese al celei care se pierduse, că nu știa și că n-o mai văzuse după ce intrase în strîmtoare. O căutarăm prin toată strîmtoarea pînă la acea gură pe unde fugise. Căpitanul general trimise înapoi corabia *Victoria* pînă la începutul strîmtorii spre a vedea dacă era acolo; iar dacă n-o va găsi, să pună un drapel în vîrfurile unei movile cu o scrisoare într-o oală, băgată în pămînt alături de steag, pentru ca alții, văzînd steagul, să găsească scrisoarea și să afle drumul pe care noi îl făceam; căci așa se dăduse poruncă printre noi, dacă se rătăceau navele una de alta. Se puseră două drapele cu scrisorile, una pe un delușor în primul golf, cealaltă pe o insuliță⁷⁰ într-al treilea golf unde erau mulți lupi marini și păsări mari.

Căpitanul general îl așteaptă* cu cealaltă corabie lîngă rîul Isleo⁷¹ și puse să se ridice o cruce pe o insuliță în apropierea acestui fluviu, care curge printre munți încărcați de zăpadă și se varsă în mare lîngă fluviul Sardelelor. Dacă nu găseam această strîmtoare, căpitanul general hotărîse să meargă pînă la 75° către polul Antarctic, unde la asemenea înălțime în timpul verii nu e noapte, iar dacă este, e scurtă, și tot așa în timpul iernii, în ce privește ziua.

Astfel prea luminăția voastră să creadă că atunci cînd ne aflăm în această strîmtoare, nopțile erau numai de trei ore⁷² și era în luna lui octombrie. Țărmul acestei strîmtori pe partea stîngă⁷³ era jos și îndreptat către sud-est. Numirăm această strîmtoare „Strîmtoarea Patagoneză”; în ea se întîlnesc, la fiecare jumătate de leghe, porturi foarte sigure;

* Pe Serrano cu corabia *Victoria* (N.T.).

ape foarte bune, lemne numai de cedru, pește, sardele, missilioni, țelină sălbatică⁷⁴, ierburi dulci, dar și amare; cresc în jurul izvoarelor și mîncărăm din ele multe zile, neavînd altceva.

Nu cred să se afle pe lume o strîmtoare mai frumoasă și mai bună ca aceasta. În această mare Oceanul, e un foarte îmbietor belșug de pești. Sînt trei feluri de pești, lungi de un braț și mai bine, care se numesc *dorade*, *albacore* și *bonite*, care vînează pești de zboară, numiți *colondrini*, lungi de o palmă și mai bine, foarte buni de mîncat. Cînd cele trei soiuri de pești întîlnesc cîtiva din acești pești zburători, îndată zburătorii sar afară din apă și zboară, cît timp au aripile ude, mai bine de o bătaie de arbaletă; în vreme ce aceștia zboară, ceilalți aleargă după ei, sub apă, în umbra lor și nici n-au căzut bine în apă, că numaidecît îi prind și îi mănîncă; lucru într-adevăr foarte frumos de privit.

CUVINTE ALE URIAȘILOR PATAGONEZI

Cap = *her*;
ochi = *other*;
nas = *or*;
gene = *occhechel*;
pleoape = *sechechiel*;
nări = *oresche*;
gură = *xiam*;
buze = *schiahame*;
dinți = *phor*;
limbă = *schial*;
bărbie = *sechen*;
păr = *archiz*;
față = *cogechel*;
grumaz = *schialeschin*;
gîtlej = *ohumex*;
spate = *pelles*;
cot = *cotel*;
mînă = *chene*;

palma mîinii = *caimeghim*;
deget = *cori*;
urechi = *sene*;
subsuoară = *salischin*;
sîn = *othen*;
piept = *ochij*;
corp = *gechel*;
coapse = *chiane*;
genunchiu = *tepian*;
șezut = *sciaguen*;
fese = *hoij*;
brațe = *maz*;
puls = *koolian*;
gambe = *coss*;
picior = *theê*;
călcîie = *tere*;
fluierul piciorului = *perchi*;
talpa piciorului = *caotscheni*,

unghii = *colim*;
inimă = *thol*;
scărpinat = *gechare*;
omul bătrîn = *calischen*;
tînăr = *calemi*;
apă = *holi*;
foc = *ghialeme*;
fum = *giaiche*;
nu = *chen*;
da = *rey*;
aur = *pelpeli*;
pietrele albastre = *secheg*;
soare = *calexcheni*;
stele = *settere*;
mare = *aro*;
vînt = *oni*;
furtună = *ohone*;
pește = *hoi*;
mîncare = *mechuiere*;
strachină = *elo*;
oală = *aschanie*;
întrebare = *ghelbe*;
vino încoace = *hai si*;
a privi = *chonne*;
a merge = *ley*;
a lupta = *oamaghce*;

săgeți = *sethe*;
ciine = *holl*;
lup = *ani*;
a merge departe = *schien*;
călăuză = *anti*;
zăpadă = *theu*;
a alerga = *hiam*;
pasărea struț = *hoihoi*;
pulberea de iarbă pe care o
mănîncă = *capac*;
ai săi = *om jani*;
a mirosi = *os*;
papagal = *cheche*;
pescăruș = *cleo*;
missgelione = *siameni*;
stofa roșie = *torechai*;
căciulă = *aichel*;
culoarea neagră = *ninel*;
roșu = *taiche*;
galben = *peperi*;
a găsi bucate = *yrocoles*;
briu = *cathechia*;
gîscă = *cache*;
diavolul cel mare = *setebos*;
cei mai = *cheleule*.

Toate aceste cuvinte se pronunță din gîtlej, pentru că așa le rostesc ei.

* * *

Mi-a spus aceste cuvinte acel uriaș pe care-l aveam pe corabie; cerîndu-mi *capac*, adică pîine, căci așa numesc ei acea rădăcină care le folosește drept pîine, și *oli*, adică apă; cînd mă văzu scriind aceste cuvinte, întrebîndu-l apoi despre celelalte cu pana în mînă, mă înțelegea. O dată făcui o cruce și o sărutai, arătîndu-i-o.

Îndată strigă *Setebos* și-mi făcu semn că dacă voi mai face crucea, îmi va intra în trup și mă va face să crăp. Când acest uriaș se simți rău, ceru crucea îmbrățișînd-o și sărutînd-o mult. Voi să se creștineze înainte de a muri. Îl dădurăm numele de Pavel. Acești oameni, cînd vor să facă foc, freacă un lemn ascuțit cu un altul, pînă ce aprind o anume măduvă de arbore, care se află între aceste două lemne.

Miercuri 28 noiembrie 1520⁷⁵ ieșirăm din această strîmtoare, pătrunzînd în Marea Pacifică⁷⁶. Stăturăm trei luni și douăzeci de zile fără a ne aproviziona în vreun fel. Mîncam biscuiți, dar nu mai erau biscuiți, ci pulberea lor, amestecată cu grămezi de viermi, pentru că aceștia mîncaseră ce era bun; puțea foarte tare a urină de șoareci, și beam apă galbenă putrezită de multe zile, și mîncam niște piele de bou, cu care erau îmbrăcată antena* cea mare, pentru ca să nu roadă sarturile, piei foarte aspre din pricina soarelui, ploii și vîntului. Le lăsam vreme de patru sau cinci zile în mare și apoi le puneam pe jăratec și așa le mîncam, și de asemenea de multe ori [mîncam și] rumeguș de lemn. Șoarecii se vindeau o jumătate de ducat unul și nici așa nu se găseau prea mulți. Dar peste toate nenorocirile, aceasta era cea mai rea: creșteau gingiile la unii deasupra dinților, atît jos cît și sus, încît în nici un chip nu mai puteau mîncă. Și astfel se prăpădeau de acest betesuș⁷⁷. Muriră 19 oameni și uriașul, împreună cu un indian de pe pămîntul Verzin. Douăzeci și cinci sau treizeci de oameni se îmbolnăviră, pe unii îi dureau brațele, pe alții picioarele sau alte părți, astfel că puțini rămaseră sănătoși. Mulțumind lui Dumnezeu, eu nu avui nici o boală.

*Începe
traversarea
Oceanului
Pacific*

*Foamete și
boli*

* Antena e prăjina lungă de lemn care traversează, înclinată, catargul navei și de care e legată pînza triunghiulară sau „latină”. (N.T.).

În aceste trei luni și douăzeci de zile am mers aproape patru mii de leghe fără oprire prin această mare Pacifică (într-adevăr e foarte pașnică, pentru că în această mare n-am avut furtună) fără a vedea nici un pământ, ci numai două insulițe nelocuite, pe unde nu găsirăm altceva decât păsări și copaci; le numirăm Insulele Nenorocite.⁷⁸ Sînt departe una de alta la două sute de leghe. Nu găsirăm fundul pe lîngă ele, văzurăm numai mulți rechini. Prima insulă se află la cincisprezece grade de latitudine australă, iar cealaltă la nouă⁷⁹. În fiecare zi făceam cincizeci, șaizeci și șaptezeci de leghe (măsurînd după lanț sau după pupă). Și dacă dumnezeu nu ne hărăzea vreme bună, muream toți de foame în această mare nesfîrșită și nemărginită. Cred că, fără îndoială, nu se va mai face niciodată asemenea călătorie.

*Despre emis-
fera sudică*

Cînd ieșirăm din această strîmtoare*, dacă am fi navigat mereu către apus, am fi făcut înconjurul lumii fără a întîlni nici un pământ, în afară de Capul celor unsprezece mii de Fecioare, care e capul acestei strîmtori la marea Oceanul, la răsărit, față în față cu capul Deseado din Marea Pacifică, amîndouă capurile aflîndu-se la cincizeci și două de grade latitudine către Polul Antarctic.

Constelații

Polul Antarctic nu este atît de înstelat ca cel Arctic. Se văd multe stele mici, adunate laolaltă, care închipuie două nebuloase puțin îndepărtate una de alta și cam întunecate, în mijlocul cărora se află două stele foarte mari, nu prea strălucitoare și care se mișcă puțin⁸⁰. Aceste două stele sînt Polul Antarctic. Acul nostru magnetic variînd fără încetare, trăgea către polul său arctic cu toate acestea nu avea atîta putere ca în emisfera sa. Și de aceea, cînd eram în acest golf, căpitanul general întrebă pe toți piloții

* Din strîmtoarea Magellan (N.T.).

ce drum înseamnă pe hărți, navigînd cu toate pînzele în vînt. Răspunseră cu toții: „Întocmai drumul pe care ni l-ați dat“. Le răspunse că însemnau greșit, și era așa, și că trebuia îndreptat acul magnetic⁸¹ pentru că nu primea atîta forță ca în regiunea sa. Cînd eram în golful acela, văzurăm o cruce de cinci stele foarte strălucitoare, drept către apus, stînd la aceeași depărtare una de cealaltă.

În aceste zile navigarăm spre vest-nord-vest și către nord-vest cart la vest, apoi înspre vest și către nord-vest pînă ce ajunserăm la linia echinoctială la o depărtare de linia de împărțire⁸² de o sută și douăzeci de grade. Linia de împărțire e la treizeci de grade depărtare de [primul] meridian; meridianul e la depărtare de trei grade către răsărit de Capul Verde. Pe acest drum, trecurăm nu prea departe de două insule foarte bogate, una la douăzeci de grade latitudine către Polul Antarctic, care se numește Cipangu⁸³; cealaltă la cincisprezece grade, numită Sumdit Pradit. După ce trecurăm linia echinoctială, navigarăm între vest și nord-vest cuart la vest înspre nord-vest; apoi două sute de leghe către apus, schimbînd drumul către cuart la sud-vest pînă la treisprezece grade către Polul Arctic, spre a ne apropia mai mult de pămîntul capului Gaticara, care cap, să ne ierte cosmografii, dar nu l-am văzut, căci nu se află unde gîndesc ei, ci către nord, la aproape douăsprezece grade.⁸⁴

Cam la șaptezeci de leghe către drumul pomenit, la douăsprezece grade latitudine și 146 longitudine, miercuri 6 martie, descoperirăm o insulă mică, spre nord-vest și altele două spre sud-vest. Una era mai înaltă și mai mare decît celelalte două⁸⁵. Căpitanul general voia să se oprească pe cea mare, spre a lua ceva provizii; dar nu putu, deoarece oamenii de pe această insulă dădeau buzna pe corăbii și

*Flota ajunge
în Insulele
„Tilharilor”
(Mariane)*

*Ce pățesc
bieții „tîlhari”*

furau fiecare cîte ceva, încît nu ne puteam păzi. Voiau să dea jos pînzele, ca să mergem pe uscat; ne furară la repezeală barca cea mare, care stătea legată la pupa corăbiei căpitanului. Din care pricină, mîniindu-se, căpitanul general coborî pe pămînt cu patruzeci de oameni înarmați și dădură foc la patruzeci sau cincizeci de case, și la multe bărci, omorîră șapte oameni și luară înapoi barca. Îndată după aceea, plecarăm urmînd același drum. Înainte de a fi coborît pe uscat, cîțiva bolnavi dintre ai noștri ne rugară, dacă vom omorî bărbat sau femeie, să le aducem măruntaiele, căci pe dată se vor însănătoși.⁸⁶

Cînd răneam pe vreunii din aceștia cu săgețile cele mari* care le străpungeau soldurile dintr-o parte într-alta, trăgeau de săgeată, cînd dintr-o parte, cînd dintr-alta, uitîndu-se la ea; apoi o scoteau afară, minunîndu-se tare mult, și așa își dădeau sfîrșitul; și alții care erau răniți în piept, la fel făceau. Aceasta ne făcu mare milă. Văzîndu-ne plecînd, băștinașii ne urmăriră cu peste o sută de bărcuțe mai bine de o leghe: se apropiau de corăbii arătîndu-ne pește ca și cînd ar fi vrut să ni-l dea; dar aruncau cu pietre și apoi fugeau. Corăbiile mergînd cu pînzele umflate, ei treceau printre ele și bărci**, cu bărcuțele lor foarte îndemînatice. Văzurăm cîteva femei în bărcuțe strigînd și despletindu-și părul, cred că din dragoste pentru morții lor.

Fiecare dintre acești oameni trăiește cum îi e voia; nu au stăpîni; umblă goi, și cîțiva au barbă, cu părul negru legat, lung, pînă la brîu. Poartă pălării asemănătoare

* În original, *verretoni*, săgeți groase, cu două aripioare la bază și azvîrlite cu arbaleta (N.T.).

** Bărcile corăbiilor nu erau ridicate pe bord, ci remorcate de corăbii (N.T.).

celor albaneze, dar [făcute din frunze] de palmieri; sînt înalți, ca noi și bine făcuți; nu se închină la nimic. Sînt măslinii, dar se nasc albi la piele; au dinții roșii și negri*, pentru că socotesc aceasta un lucru foarte frumos. Femeile umblă goale, numai în fața părților rușinoase poartă o coajă îngustă, subțire ca hîrtia, care crește între trunchiul și coaja palmierului; sînt frumoase, gingașe și mai albe decît bărbații, cu părul despletit și lung, foarte negru, căzînd pînă la pămînt. Ele nu muncesc, ci stau în casă țesînd rogojini, lăzi de palmier și alte lucruri trebuincioase casei. Mănîncă nuci de cocos, cartofi, păsări, smochine mari cît palma, trestii de zahăr și pești zburători, împreună cu alte bucate. Își ung corpul și părul cu ulei de cocos și de susan; casele lor sînt făcute toate din lemn, acoperite cu scînduri, cu frunze de smochin, lungi de două brațe, cu terase și ferestre; odăile și paturile, îmbrăcate toate cu foarte frumoase rogojini din palmier. Dorm pe paie moi și mărunte. Nu au arme, ci doar niște prăjini cu un os ascuțit de pește în vîrf.

Acești oameni sînt săraci, dar iscusiți și foarte hoți; de aceea am numit aceste trei insule Insulele Tîlharilor. Petrecerea lor e să umble cu femeile pe mare în bărcuțele lor. Acestea sînt ca niște fuse**, dar mai înguste; unele negre, altele albe, sau roșii. Au de cealaltă parte a veleii*** un lemn gros, ascuțit la vîrfuri, străpuns de niște pari care îl susțin în apă spre a merge mai în siguranță cu vela****. Vela e făcută din frunze de palmier cusute laolaltă și tăiate în

* Vopsiți în roșu și negru (N.T.).

** Traducem astfel termenul venețian *fucelere* dat unui tip de bărci mici, înguste și lungi, care slujesc la curse în lagune (N. T.).

*** Adică sub scotă, în bordul opus celui în care este vela (N.T.)

**** Pirogă cu balansier (N.T.).

chipul pînzelor latine. Drept cîrmă au niște lopeți ca de cuptor, cu un lemn în vîrf. Fac din pupă provă și din provă pupă; și sînt ca niște delfini săltînd în apă din undă în undă. Acești tîlhari gîndeau, după semnele pe care le făceau, că nu mai erau alți oameni pe lume afară de ei.

Magellan
descoperă
Arhipelagul
Filipinelor

Sîmbătă 16 martie 1521, la trei sute de leghe depărtare de Insulele Tîlharilor, în zori, dădurăm peste un pămînt înalt, care e insulă și se numește Sama. În ziua următoare, căpitanul general, ca să fie mai la adăpost, voi să coboare spre a lua apă și a se plimba pe o altă insulă nelocuită ce se afla în spatele acesteia.⁸⁷ Puse să se facă două corturi pe pămînt pentru bolnavi și să se taie pentru ei o scroafă. Luni 18 martie după prînz văzurăm venind către noi o barcă cu nouă oameni; căpitanul general văzînd-o, porunci ca nimeni să nu se miște, sau să scoată vreo vorbă, fără învoirea sa. Cînd aceștia puseră piciorul pe uscat, îndată căpetenia lor veni la căpitanul general, arătîndu-se bucuros de venirea noastră. Rămaseră cu noi cinci dintre ei mai împodobiiți; ceilalți meraseră să aducă pe alți cîțiva care pescuiau; și astfel veniră cu toții.

Văzînd căpitanul general că aceștia erau oameni cu judecată, puse să li se dea de mîncare și le dăruie tichii roșii, oglinzi, piepteni, clopoței, fildeș, pînză de in și alte lucruri. Cînd văzură dărnicia căpitanului, îi înfățișară pești, un vas cu vin de palmier pe care-l numesc *vraca*, smochine mai mari ca palma și altele mai mici, mai gustoase, și două nuci de cocos. Atunci n-aveau altceva. Ne făcură semn cu mîna că în patru zile vor aduce *umay*, adică orez, nuci de cocos și multe alte merinde.

Nucile de cocos sînt fructele palmierului. Așa cum noi avem pîinea, vinul, uleiul și oțetul, așa își scot aceste

popoare tot ce le trebuie din acești arbori. Capătă vinul în acest chip: găuresc palmierul în vîrf, în inima*, care se cheamă palmieruț și din care picură o licoare, ca mustul, albă, dulce dar puțin cam aspră; pentru a o culege ei iau niște trestii groase cît piciorul sau și mai groase și le leagă de arbore, de seara pentru dimineața și de dimineața pentru seara. Acest palmier face un fruct care e nuca de cocos. Aceasta e cam cît capul omului de mare. Prima sa coajă e verde și groasă, mai mult de două degete, și-n ea se găsesc niște firișoare din care se fac parîmele ce slujesc la legarea bărcilor. Sub aceasta e o altă coajă tare și mult mai groasă decît cea a unei nuci obișnuite. O prăjesc și fac din ea un praf care lor le place foarte mult. Sub această coajă, e o măduvă albă, groasă de un deget, pe care o mănîncă crudă, cu carne și pește, cum mîncăm noi pîinea; are gust de migdală. Dacă o usuci, se face un fel de pîine. În mijlocul acestei măduve e o licoare limpede, dulce și foarte întăritoare; și cînd lași această licoare să stea puțin, se încheagă și pare ca un măr. Cînd vor să facă ulei, iau această nucă de cocos și lasă să putrezească acea măduvă licoare, apoi o pun să fiarbă și uleiul curge ca untul. Cînd vor să facă oțet, lasă să fermenteze numai licoarea, apoi o pun la soare și se face oțet ca de vin alb. Se poate face și lapte, cum făceam noi. Rădeam această măduvă, apoi o amestecam cu propria ei licoare și o tescuiam într-o cîrpă, și așa se făcea un lapte ca cel de capră. Acești palmieri se aseamănă curmalilor, dar, fără să fie netezi, nu-s atît de noduroși. O familie de zece persoane, cu doi palmieri din aceștia trăiește hrînindu-se opt zile din unul și opt zile din celălalt; dacă ar face altfel, s-ar usca. Arborii aceștia țin o sută de ani.

* În original *boccasini*, care în dialect venețian denumește partea fragedă a arborelui, mugurul (N.T.).

Mare prietenie legară cu noi aceste popoare. Ne spuseră cum se numeau multe lucruri, precum și numele câtorva insule care se zăreau de acolo. A lor se numește Zuluan⁸⁸, și nu e prea mare. Am petrecut bine cu ei, pentru că erau foarte plăcuți și vorbăreți. Căpitanul general, spre a le arăta mai multă cinste, îi duse pe corabia sa și le arătă toată încărcătura: cuișoară, scorțișoară, piper, nucșoară, macis⁸⁹, aur și toate mărfurile ce se aflau pe corabie; puse să se sloboadă câteva bombarde. Fură cuprinși de mare spaimă și voiră să sară din corabie. Ne făcură semne că acolo încotro mergeam noi creșteau lucrurile mai sus pomenite. Când voiră să plece, își luară rămas bun cu multă grație și drăgălășenie, spunînd că se vor întoarce după cum făgăduiseră. Insula pe care ne aflăm se numește Humunu; dar noi, găsind aici două izvoare de apă foarte limpede, o numirăm Insula Semnelor Bune, pentru că aici am dat peste primele urme de aur pe care le-am întîlnit prin aceste părți⁹⁰. Aici se găsește mare belșug de mărgean alb și copaci mari, care fac fructe mai mici decît migdala și asemeni fisticilor; și tot așa mulți palmieri, unii buni, alții răi. În acest loc sînt multe insule; din care pricină îl numirăm arhipelagul Sf. Lazăr⁹¹ descoperindu-l în duminica acestui sfînt; se află la 10 grade latitudine către Polul Arctic și la 161 grade longitudine de pe linia de împărțire.

Vineri 22 martie veniră la amiază acei oameni, așa cum ne făgăduiseră, în două bărci, cu nuci de cocos, portocale dulci, un vas cu vin de palmier și un cocoș, spre a dovedi că prin aceste părți se aflau găini. Se arătară foarte veseli față de noi, iar noi cumpărarăm toate acele lucruri. Căpetenia lor era bătrîn și zugrăvit [pe trup], purta doi cercei de aur la urechi, iar ceilalți multe brățări de aur pe brațe, batiste în jurul capului. Stăturăm aici opt zile în care căpitanul nostru mergea în fiecare zi pe uscat să cerceteze

pe cei bolnavi; și în fiecare dimineață le da cu mîna lui apă de cocos, care mult îi alina.

În spatele acestei insule sălășluiesc oameni care au cercei atît de mari⁹² la urechi încît [pot] umbla cu brațele petrecute prin ele. Aceste popoare sînt *cafri**, adică păgîni; umblă goi, cu cîrpe din scoarță de arbore în jurul părților lor rușinoase; numai cîțiva fruntași poartă pînzeturi de bumbac brodate pe margini cu acul, cu mătase. Sînt măslinii, grași, zugrăviți [pe trup] și se ung cu ulei de cocos și de susan ca să se apere de soare și de vînt. Au părul foarte negru [lung] pînă la brîu, și poartă săbii scurte, cuțite, sulițe [împodobite] cu aur, paveze mari, cîngi, cîrlige, plase pentru pescuit în formă de pîlnie. Bărcile lor sînt ca ale noastre.

În luna sfîntă, la 25 martie, în ziua Bunei Vestiri, după prînz, cînd din oră în oră trebuia să ridicăm ancorele, mersei la copastia corăbiei ca să pescuiesc și punînd picioarele pe o vergă îmi alunecă picioarele pentru că plouase, și astfel căzui în mare, încît nimeni nu mă văzu. Și fiind aproape să mă scufund, simții sub mîna stîngă scota velei mari, care era căzută în apă; mă ținui bine și începui să strig pînă ce primii în ajutor barca. Nu cred că prin vrednicia mea, ci cu ajutorul acelui izvor de milostenie, scăpai. În aceeași zi, luarăm drumul între apus și vest-sud-vest printre patru insule: Cenalo, Hiunanghan, Ibusson și Abarien⁹³.

*Pigafetta trece
printr-o mare
primejdie*

Joi 28 martie, zărind în noaptea trecută foc pe o insulă, dimineața traserăm la țarmul ei: văzurăm o barcă mică pe care o numesc *boloto*, cu opt oameni înăuntru, apropiindu-se de corabia căpitanului. Un rob⁹⁴ al căpitanului

* Cuvîntul *cafru* derivă din arabă și înseamnă „necredincios” (N.T.).

Apare regele
insulei

general, care era din Sumatra numită înainte Trapobona⁹⁵, le vorbi și ei înțeleseră numaidecît.: veniră la bordul corăbiei, nevrînd să intre înăuntru, ci stînd puțin deoparte. Văzînd căpitanul că nu voiau să se încreadă în noi, le aruncă o tichie roșie și alte lucruri legate de o bucată de scîndură; o luară foarte bucuroși și îndată plecară spre a vesti pe regele lor. După vreo două ore văzurăm venind doi *balangai* (care sînt bărci mari, așa le numesc) pline cu oameni; în cel mai mare era regele lor, șezînd sub un polog de rogojini. Cînd ajunse sub nava căpitanului, robul îi vorbi; regele îl pricepu, pentru că prin aceste părți regii știu mai multe limbi decît ceilalți: porunci cîtorva dintre ai săi să se urce pe corabie. El stătu mereu în *balangai*, nu prea departe de corabie, pînă ce ai săi se întoarseră și de îndată ce se întoarseră, plecă. Căpitanul general cinsti mult pe cei care veniră pe corabie: și le dădu cîteva lucruri, ceea ce văzînd regele, înainte de a pleca, voi să dea căpitanului un drug mare de aur și un coș plin cu ghimber; dar el, mulțumind foarte mult, nu voi să le primească. Către seară meraserăm cu corabia în apropierea locuinței regelui.

Schimb
de daruri
și ceremonii

În ziua următoare, în vinerea mare, căpitanul general trimise pe sclav, care era tălmaciul nostru, pe uscat într-o barcă, spre a spune regelui, dacă avea cîte ceva de mîncare, să trimită la corabie, că vor fi bine răsplătiți de noi și că veniserăm pe insula lor ca prieteni, nu ca dușmani. Regele veni cu șase sau opt oameni, în aceeași barcă și se urcă pe corabie; se îmbrățișă cu căpitanul general și îi dădu trei blide de porțelan acoperite cu frunze, pline de orez crud și două dorade foarte mari, împreună cu alte lucruri. Căpitanul dădu regelui o haină de olofir și una de postav galben, croită turcește, și o frumoasă tichie roșie; celorlalți, unora cuțite, altora oglinzi. Apoi puse să li se dea de mîncare și prin sclav îi spuse că voia să fie cu el *casi casi*, adică frate⁹⁶;

îi răspunse că așa voia [și el] să-i fie. După aceasta, căpitanul îi arată postav de diferite culori, pînză, mărgean și multă marfă și toată artileria, punînd să fie slobozită.

Cîțiva se spăimîntară foarte; apoi căpitanul puse un om să se îmbrace în armură și îl înconjură cu alți trei oameni cu săbii și pumnale, care îl loveau pe întreg corpul; ceea ce văzînd, regele rămase aproape scos din fire [de uimire]. Îi spuse prin sclav că unul din aceștia împlătoșați făcea cît o sută de oameni dintre ai săi; răspunse [căpitanul general] că așa era și că pe fiecare corabie avea cîte două sute, care se înarmau în acest chip⁹⁷. Îi arată platoșe, săbii și paveze rotunde și puse pe doi să se bată cu săbiile. Apoi îl duse pe puntea de comandă a corăbiei, care se afla la capătul pupei, și puse să i se aducă harta de navigat și busola și îi spuse prin tîlmaci cum găsise strîmtoarca spre a veni pînă [aici], la el, și cîte luni trecuseră fără a zări pămînt. Se minună: la urmă îi spuse că voia, dacă i-ar face plăcere, să trimită cu el doi oameni, ca să le arate cîte ceva dintre lucrurile sale. Căpitanul îi răspunse că se învoia. Mă dusei eu împreună cu un altul.

Cînd ajunsei pe uscat, regele ridică mîinile către cer și apoi se întoarse cu fața spre noi doi; făcurăm la fel și noi față de el; asemenea făcură toți ceilalți. Regele mă luă de mîină; unul din mai-marii săi îl luă de mîină pe celălalt tovarăș și astfel ne duseră sub un acoperămînt de trestii, unde se afla un *balangai* lung de optzeci de palme de-ale mele, asemănător cu [corabia noastră numită] *fusta**. Ne așezarăm la pupa acestuia vorbind mereu prin semne. Ai săi stăteau în picioare de jur-împrejur cu paloșe, cu săbii scurte, sulite și paveze. Puse să se aducă o tavă cu carne de porc, cu un vas mare plin cu vin. Beam la fiecare îmbu-

* *Fusta* era un tip de corabie folosită în special de venețieni pentru servicii de explorare, anunțuri, informații. Avea mulți vîslași și era foarte rapidă (N.T.).

cătură o cană de vin: vinul care îi rămânea cîteodată, deşi era puţin, îl punea într-un vas deoparte. Cana lui stătea mereu acoperită; nimeni altul nu bea din ea, în afară de rege şi cu mine. Înainte ca regele să ia cana spre a bea, înălţa mîinile împreunate la cer şi către noi, şi cînd voia să bea, întindea pumnul mîinii stîngi către mine (întîi gîndii că vrea să-mi dea un pumn) şi apoi bea; făceam şi eu la fel faţă de rege. Aceste gesturi le fac cu toţii, unul către celălalt, cînd beau. Cu aceste ceremonii şi alte semne de prietenie, luarăm prînzul.

Mîncai în vinerea sfîntă carne, neputînd face altfel. Înainte de a veni vremea de cină, dădui regelui multe lucruri pe care le adusesem cu mine: scrisei multe lucruri cum se numeau. Cînd regele şi ceilalţi mă văzură scriind şi rostind acele cuvinte ale lor, toţi rămaseră uimiţi. În acest răstimp veni ceasul de cină. Aduseră două farfurii mari de porţelan, una plină cu orez şi cealaltă cu carne de porc cu zeama ei. Cinarăm cu aceleaşi gesturi şi ceremonii; apoi meraserăm la palatul regelui, care era clădit ca o şură de fîn, acoperit cu frunze de smochin şi de palmier. Era clădit pe bîrne groase, înălţate de la pămînt, încît trebuia să intri pe trepte. Ne puse să şedem pe o rogojină de trestii, cu picioarele chircite ca croitorii. După o jumătate de oră [ne] fu adusă o farfurie cu bucăţi de peşte fript şi cu ghimber proaspăt cules şi vin.

Feciorul mai mare al regelui, adică prinţul, veni unde ne aflam noi: regele îi spuse să stea lîngă noi, şi aşa făcu. Se aduseră două farfurii, una cu peşte cu zeama lui, şi cealaltă cu orez, spre a mânca împreună cu prinţul. Tovarăşul meu, de atîta mîncare şi băutură, se îmbătă. Pentru luminat folosesc gumă de arbore, pe care o numesc *anime*, înfăşurată în frunze de palmier şi de smochin.

Regele ne făcu semn că voia să meargă să se culce; lăsă cu noi pe prinţ, cu care dormirăm pe o rogojină de trestii,



BUSTUL LUI PIGAFETTA

Antonio pigafetta patricio vicentino et Canalic: de Rhodi ad Ill^{mo} et
Excell^{mo} S^{mo} philipo de villas lileadam Inclito gra marit^o & R^o 30
Signior suo observantissimo

Leete sono molti curiosi Ill^{mo} et Excell^{mo} Signor che non solamente si
contentano de sapere et intendere li grandi et admirabili cose che Dio
me aconcesso a vedere et patire nela insenscripta mia longa et per
colosa nauigatione. Ma ancora vogliono sapere li megi et modi et vie
che ho tenuto ad andare non potendo illo integra fare al ex^{to} per
primo ho dato buona certezza de la intia pertanto sapere a Ill^{mo} S^{mo}
che ritornandomi nel anno de la natiuita del n^{ro} saluatore al 6. XIX
in Spagna nela corte del Serenissimo Re de romani con el R^o mon^{te}
... chiergato allora pretho ap^{to} et oratore de la S^{ta} memoria de papa
lione X^o che per sua vertu dapoi se accise al R^o p^{ro} se apertimo et
principato de terrano. Haucendo yo hauuto gra notitia per molti libri
liui et per diuersi persone che praticavano con sua S^{ta} de li grandi et
stupende cose del mare oceano delibray con buona gratia de la magnifica
cortia et del prefato S^{mo} no far experientia di me et andare a vedere
q^{ue}le cose che potessio dare alguna satisfatione ane medesimo et potessio

cu perne de frunze. Cînd se făcu ziuă, regele veni și mă luă de mîină: astfel merserăm acolo unde cinasem spre a lua o gustare, dar barca veni să ne ia. Înainte de plecare, regele, foarte voios, ne sărută mîinile și noi pe ale lui; veni cu noi un frate al său, rege al unei alte insule, cu trei oameni; căpitanul general îl opri să prînzească cu noi și îi dăruî multe lucruri.

Pe insula acestui rege pe care-l dusei la corăbii, se găsesc bucăți de aur, mari cît nucile și ouăle, dacă cerni țărîna. Toate vasele acestui rege sînt de aur și de asemenea o parte din casa sa. Așa ne spuse regele însăși. După veșmintele lui, era foarte îngrijit și cel mai frumos bărbat pe care-l văzusem printre aceste seminții. Avea părul foarte negru căzînd pe umeri, cu un vâl de mătase pe cap și doi cercei mari de aur atîrnați de urechi; purta un strai de bumbac, lucrat tot cu mătase, care-l acoperea de la brîu pînă la genunchi. La șold, o sabie scurtă cu mînerul mai lung, în întregime din aur; teaca era de lemn sculptat; în fiecare dinte avea trei pete de aur, încît părea că sînt legați cu aur; era parfumat cu rășini înmiresmate; măsliniu la piele și zugrăvit peste tot [trupul]. Această insulă a sa se numește Butuan și Calagan.⁹⁸ Cînd acești doi regi vor să se vadă, merg amîndoi la vînătoare pe această insulă, pe care ne aflam; cel dintîi rege se numește rajah Colaambu, cel de-al doilea rajah Siain.

*Se pare că
se găsește aur*

Duminică, ultima zi din martie, în ziua de Paști, dimineața din zori, căpitanul general trimise pe preot împreună cu cîțiva oameni să pregătească săvîrșirea liturghiei, și cu tîlmaciul ca să le spună că nu voiam să coborîm pe uscat spre a prînzi cu ei, ci spre a asculta liturghia, ceea ce auzind regele ne trimise doi porci tăiați. Cînd veni ceasul liturghiei, merserăm pe pămînt cam cincizeci de oameni,

fără armuri, doar cu celelalte arme ale noastre, și cît mai bine îmbrăcați. Înainte de a ajunge la țărm cu bărcile, fură slobozite șase bombarde în semn de pace. Sărirăm pe uscat: cei doi regi îl îmbrățișară pe căpitanul general și-l așezară între ei; meraserăm orînduiți pînă la locul ales, nu prea departe de țărm. Înainte de a începe liturghia, căpitanul stropi trupurile întregi ale celor doi regi cu apă sfințită. Se dădu de pomană la liturghie: regii meraseră să sărute crucea ca și noi, dar nu dădură de pomană.

*Bombarde
și evangheli-
zare*

Cînd se înălță trupul domnului nostru [Isus Cristos] stăteau în genunchi și se rugau cu mîinile împreunate. Corăbiile sloboziră toate bombardele deodată, cînd se înălță trupul lui Crist, dîndu-li-se semnalul de pe pămînt cu puștile. După ce se termină liturghia, cîțiva dintre ai noștri se împărtășiră. Căpitanul general porunci să se facă un joc cu săbiile, ceea ce desfătă mult pe regi, apoi puse să se aducă o cruce cu cuie și cununa de spini în fața căreia se prosternară numaidecît. Le spuse prin tîlmaci cum acesta era steagul pe care i-l dăduse împăratul stăpînul său, pentru ca oriunde merge, să pună acest semn al lui, și că voia să-l pună și aici, fiind de folos, pentru că, dacă va veni vre-o corabie dintr-ale noastre, să știe prin această cruce, că noi am fost prin aceste locuri, și să nu le facă stricăciune nici lor, nici lucrurilor de aici, și dacă vor prinde pe vreunul dintre ai lor, îndată să le arate acest semn, și-l vor lăsa să meargă în pace; și că trebuia să pună această cruce în vîrfurile muntelui celui mai înalt, pentru ca, văzînd-o, în fiecare dimineață să i se închine; și dacă vor face aceasta, nici tunetele nici fulgerele furtunii nu le vor mai face rău în nici un chip.

Îi mulțumiră mult și-i spuse că vor face orice lucru bucuroși. Îi mai întrebă dacă erau mauri sau păgîni, sau în ce credeau. Răspunseră că nu se închinău la nimic, ci

înălțau numai mâinile împreunate și fața către cer și că numeau pe zeul lor Abba: ceea ce auzind căpitanul, se bucură mult. Văzînd aceasta, cel dintîi rege ridică mâinile la cer și-i spuse că ar vrea, dacă ar fi cu putință, să-i arate dragostea pe care i-o purta. Tălmaciul îl întrebă din ce pricină avea aici atît de puțin de mîncare. Îi răspunse că nu locuia în acest loc, decît doar cînd venea la vînătoare sau ca să-și vadă fratele; ci stă pe o altă insulă, unde-și avea întreaga familie.

Îl întrebă dacă avea dușmani, să spună, pentru că va merge cu aceste corăbii să-i nimicească și-i va sili să i se supună. Îi mulțumi și-i spuse că avea într-adevăr două insule vrăjmașe, dar că nu era vremea acum să meargă într-acolo. Căpitanul îi spuse că dacă Dumnezeu va vrea să se mai întoarcă vreo dată prin aceste părți, va aduce atîția oameni, încît îi va sili să i se supună; și că voia să meargă să prînzească și apoi se va întoarce spre a pune crucea în vîrful muntelui. Răspunseră că se învoiau. Făcîndu-se o trecere în revistă, cu sloboziri de puști, și îmbrățișîndu-se căpitanul cu cei doi regi, ne luarăm rămas bun.

După prînz ne întoarserăm cu toții numai în haină și meraserăm, la amiază, împreună cu cei doi regi în vîrful celui mai înalt munte. Cînd ajunserăm pe pisc, căpitanul general le spuse cît de bine îi părea că s-a ostenit pentru ei, deoarece, fiind crucea acolo, nu putea decît să le fie de cel mai mare ajutor. Și-i întrebă ce port era mai bun pentru strîns merinde. Spuseră că erau trei, adică: Ceylon, Zubu și Calaghan⁹⁹; dar că Zubu era mai mare și cu negoț mai bun și că sînt gata să ne dea călăuze care să ne arate drumul.

Căpitanul general le mulțumi și hotărî să meargă într-acolo, pentru că așa voia nefericita lui soartă. După ce fu ridicată crucea, fiecare rosti Tatăl nostru și Ave Maria,

închinându-se în fața ei; la fel făcură și regii. Apoi coborîrăm prin câmpurile lor semănate și meraserăm la locul unde se aflau *balangaii* lor. Regii puseră să se aducă cîteva nuci de cocos ca să ne înviorăm. Căpitanul le ceru călăuzele, pentru că în dimineața următoare voia să plece și le spuse că-i va avea în grijă ca pe sine însuși și că le va lăsa pe unul dintre ai noștri zălog. Răspunseră că oricînd voia, erau gata la poruncă; dar în timpul nopții primul rege se răzgîndi. Dimineața, cînd eram gata de plecare, regele trimise să-i spună căpitanului că, din dragoste pentru el, să aștepte două zile, pînă ce va culege orezul și alte bucate mai mărunte, rugîndu-l să-i trimită cîteva oameni să-i ajute, pentru ca să isprăvească mai repede, și că el însuși voia să fie călăuza noastră.

Căpitanul îi trimise cîteva oameni, dar regii mîncaseră și băuseră atît de mult, încît dormiră toată ziua. Cîteva, spre a-i dezvinovăți, spuseră că nu se simțeau bine. În acea zi ai noștri nu făcură nimic, dar în celelalte două lucrară. Unul din acești oameni ne aduse o strachină cu orez, cu opt sau zece smochine, legate laolaltă, spre a face schimb cu un cuțit care prețuia cel mult trei parale. Căpitanul, văzînd că acesta nu voia altceva decît un cuțit, îl chemă spre a-i arăta mai multe lucruri; duse mîna la pungă și voi să-i dea pentru acele lucruri un real^{*}; el nu voi; îi arătă atunci un ducat; nici pe acesta nu-l primi: în sfîrșit, voi să-i dea un ducat dublu^{**}, nu voi de loc altceva decît un cuțit și astfel puse să i se dea. Mergînd unul de-ai noștri pe pămînt să ia apă, unul dintre aceștia voi să-i dea o coroană cu vîrfuri de aur masiv, mare cît o coloană^{***} pentru

* Monedă spaniolă de argint (N.T.) .

** În text *doppione*, probabil doblón-ul de aur spaniol (N.T.).

*** Sens obscur. Poate fi vorba tot de o monedă a vremii (N.T.).

șase șiraguri de mărgele; dar căpitanul nu îngădui să se facă schimbul, pentru ca prin acest început să cunoască aceia că prețuim mai mult marfa noastră decît aurul lor.

Aceste popoare sînt păgîne; [bărbații] umblă goi și zugrăviți [pe trup]; poartă o pînză de scoarță de arbore în jurul rușinii lor; sînt foarte mari băutori. Femeile lor umblă îmbrăcate cu pînză de scoarță de arbore de la brîu în jos, cu părul negru căzut pînă la pămînt, cu urechile găurite și pline [de scule] de aur. Acești oameni mestecă într-una un fruct pe care îl numesc *areca*: e ca o pară. Îl taie în patru părți și apoi îl înfășoară în frunzele pomului său, pe care le numesc *betre*; sînt ca frunzele de dud [și-s amestecate] cu puțin var; după ce le-au mestecat bine, le scuipă afară; îți lasă gura foarte roșie. Toate popoarele din această parte a lumii îl folosesc pentru că le înviorează mult inima; dacă nu l-ar mai folosi, ar muri.

*Viața
băștinașilor,
podoabele
femeilor*

Pe această insulă sînt cîini, pisici, porci, găini, capre, orez, ghimber, nuci de cocos, smochine, portocale, lămîi, mei, mohor, costrei, ceară și mult aur. Se află la 9 grade și două treimi latitudine către arctic și o sută șaizeci și două longitudine de la linia de împărțire, și la douăzeci și cinci de leghe depărtare de Insula Semnelor Bune și se numește Mazana.¹⁰⁰

Stăturăm șapte zile acolo; apoi apucarăm cale de nord-vest, trecînd mai întîi pe lîngă cinci insule, și anume Ceylon, Bohol, Canighan, Bagbai și Gatighan¹⁰¹. Pe această insulă Gatighan sînt lilieci¹⁰² mari cît acvilele; pentru că era seară, omorîrăm unul; era ca o găină la mîncat. Sînt aici porumbei, turturele, papagali și niște păsări negre mari cît găinile, cu coada lungă¹⁰³; fac ouă mari ca cele de gîscă, pe care le pun în nisip; din cauza mării călduri,

scot pui. După ce s-au născut* aceștia dau de o parte nisipul și ies afară. Aceste ouă sînt bune de mîncat. De la Mazana la Gatighan sînt douăzeci de leghe. Pornind de la Gatighan către apus, regele din Mazana nu putu să se țină după noi; de aceea îl așteptarăm în apropierea a trei insule, Polo, Ticobon și Poxon¹⁰⁴. Cînd ajunse, tare se minună de navigația noastră. Căpitanul general trimise să-l aducă pe corabia sa, cu cîteva dintre căpeteniile sale, ceea ce le făcu multă bucurie, și astfel meraserăm spre Zubu. De la Gatighan la Zubu sînt cincisprezece leghe.

*Spaniolii
debarcă în
insula Cebú*

Duminică 7 aprilie, la amiază, intrarăm în portul Zubu; trecînd pe lîngă multe sate, vedeam numeroase case făcute în copaci. Apropiindu-se de oraș, căpitanul general porunci corăbiilor să înalțe pavilioanele; se coborîră pînzele și fură așezate ca pentru luptă, slobozirăm toate bombardele, ceea ce umplu aceste popoare de mare spaimă. Căpitanul trimise pe un tînăr împreună, cu tălmaciul ca sol la regele din Zubu. Cînd sosiră în oraș, aflară mare mulțime de oameni adunați împreună cu regele, cu toții spăimîntați de bombarde. Tălmaciul le spuse că acesta era obiceiul nostru, cînd intrăm pe astfel de meleaguri, în semn de pace și prietenie: spre a cinsti pe regele din acel loc, slobozeam toate bombardele. Regele și toți ai lui se liniștiră; și printr-un dregător al lor îi întrebă pe ai noștri, ce doreau. Tălmaciul răspunse că stăpînul său era căpitanul celui mai mare rege și prinț din lume, și că mergea să descopere Malucco; dar auzind de marea lui faimă, cum aflate de la regele din Mazana, venise numai să-l cunoască și să-și cumpere merinde cu mărfurile sale.

Îi răspunse că era bine venit dar că avea acest obicei: toate corăbiile care intrau în portul său plăteau vamă și că nu trecuseră nici patru zile de cînd o joncă¹⁰⁵ din Ciama¹⁰⁶,

* Adică au ieșit din găoace (N.T.).

încărcată cu aur și cu robi, le plătise vamă și ca dovadă de aceasta îi arătă pe un neguțator din Ciama, care rămăsese spre a neguța aur și sclavi. Tălmaciul îi spuse că stăpînul său, fiind căpitan al unui rege atît de mare, nu plătea tribut nici unui domn de pe lume, și că dacă voia pace, pace va avea, iar dacă nu, război va avea. Atunci maurul neguțator spuse regelui: *cata, raja, chiba*, adică: Bagă de seamă bine, Doamne: aceștia sînt cei care au cucerit Calicut¹⁰⁷ Malacca¹⁰⁸ și toată India cea Mare¹⁰⁹. Dacă li se face bine, bine vor face ; dacă rău, rău și chiar mai rău, cum au făcut la Calicut și la Malacca.

Tălmaciul pricepu totul și-i spuse că regele stăpînului său era și mai puternic, în oameni și corăbii decît regele Portugaliei, și că era rege al Spaniei și împărat al tuturor creștinilor și că dacă nu voia să-i fie prieten, va trimite altă dată împotriva-i atîta mulțime de oameni că-l vor nimici. Maurul le spuse toate regelui. Atunci îi răspunse că se va sfătui cu ai săi și a doua zi îi va răspunde. Apoi porunci să se aducă o gustare de multe feluri, toate din carne, pe tipsii de porțelan, cu multe vase de vin. După gustare, ai noștri se întoarseră și spuseră totul. Regele din Mazana, care era primul după acest rege și stăpînitor al cîtorva insule, merse pe uscat spre a vorbi regelui despre marea curtenie a căpitanului general.

Luni de dimineată, notarul nostru împreună cu tălmaciul meraseră în Zubu; regele, împreună cu sfetnicii săi, veni în piață și-i puse pe ai noștri să stea alături de el. Îl întrebă dacă se mai aflau și alți căpitani în tovărășia lor și dacă voiau să plătească el tribut împăratului stăpînul său. Îi răspunse că nu voia, ci doar să neguțeze cu el și nu cu alții. Îi spuse că se învoia; și dacă voia căpitanul nostru să fie prietenul său, să-i trimită puțin sînge din brațul drept, și la fel va face și el, în semn de adevărată prietenie. Răs-

punse că așa va face. Apoi regele îi spuse cum toate căpeteniile care veneau aici își făceau daruri unul altuia și dacă el sau căpitanul nostru trebuia să înceapă. Tălmaciul îi spuse apoi că dacă el voia să țină acest obicei, să înceapă, și astfel începu.

*Iarăși
demonstrația
armelor de foc*

Măști dimineață, regele din Mazana cu maurul veni la corăbii, salută pe căpitanul general din partea regelui și-i spuse că regele din Zubu punea să strângă cât de multe merinde putea spre a i le da și că va trimite, după prînz, pe un nepot al său cu doi sau trei din sfetnicii săi spre a lega pace. Căpitanul general încarcă una din propriile sale arme și puse să i se spună cum noi toți luptăm în acel chip. Maurul tare se spăimîntă; căpitanul îi spuse să nu se teamă, pentru că armele noastre erau blajine față de prieteni și rele față de dușmani; și precum batistele șterg sudoarea, tot așa armele noastre doboară și nimicesc pe toți vrăjmașii și răuvoitorii credinței noastre. Făcu aceasta pentru ca maurul, care părea să fie mai șiret decît ceilalți, s-o spună regelui.

După prînz veni la corăbii nepotul regelui, care era prinț, împreună cu regele din Mazana, cu maurul, guvernatorul și șeful poliției cu opt sfetnici, spre a lega pace cu noi. Căpitanul general, șezînd într-un jilț de catifea roșie, sfetnicii pe scaune de piele și ceilalți pe jos pe rogojini, îi întrebă prin tălmaci, dacă obiceiul lor era să vorbească în taină sau de față cu toți și dacă acest prinț împreună cu regele din Mazana erau împuterniciți să lege pace. Răspunse că vorbeau pe față și că aceștia erau împuterniciți să facă pacea.

Căpitanul cuvîntă multe lucruri despre pace și că se ruga lui Dumnezeu s-o întărească în cer; spuseră că nicio dată nu auziseră asemenea vorbe [frumoase] și că le ascultau

cu mare plăcere. Văzînd căpitanul că aceştia ascultau bucuroşi şi răspundeau, începu să le spună lucruri care să-i atragă la credinţă.

Întrebă cine va urma la domnie după moartea regelui; îi răspunseră că regele nu avea băieţi, ci fete, şi că acest nepot al său ţinea de nevastă pe cea mai mare; de aceea era prinţ, iar cînd părinţii îmbătrîneau nu mai erau ascultaţi, ci copiii le porunceau. Căpitanul le spuse cum Dumnezeu făcuse cerul, pămîntul, marea şi toate celelalte lucruri şi cum statornicise prin lege că fiii trebuie să-şi cinstească tatăl şi mama şi cine altfel va face, va fi osîndit la focul cel veşnic al gheenei; şi cum toţi ne tragem din Adam şi Eva, primii noştri părinţi; şi cum sufletul nostru e nemuritor, şi multe alte lucruri ţinînd de credinţă. Cu toţii bucuroşi îl rugară să le lase doi oameni sau măcar unul, ca să-i înveţe credinţa, făgăduind că-i vor ţine la mare cinste. Le răspunse că acum nu putea să lase nici unul; dar dacă voiau să fie creştini, preotul nostru îi va boteza şi altă dată va aduce preoţi şi călugări care să-i înveţe credinţa noastră. Răspunseră că mai întîi voiau să vorbească cu regele şi apoi se vor face creştini. Lăcrimarăm toţi de mare bucurie.

*Iarăşi
propuneri
de creştinare*

Căpitanul le spuse că nu trebuie să se facă creştini de frică sau ca să ne fie pe plac, ci de bună voie, şi că celor care voiau să trăiască [mai departe] în legea lor, nu li se va face nici un rău; dar creştinii vor fi mai bine văzuţi şi îndrăgiţi decît ceilalţi. Toţi strigară într-un glas că nu se făceau creştini de frică, nici spre a ne fi pe plac, ci din sloboda lor voinţă.

Atunci le spuse, că dacă se vor face creştini, le va lăsa o platoşă, pentru că aşa primise poruncă de la regele său; şi că nu puteau să se mai culce cu femeile lor, dacă acestea rămîneau păgîne fără a făptui foarte mare păcat; şi că-i încredinţa că, dacă se vor face creştini, nu le va mai veni

în cale diavolul, decît doar în ceasul de pe urmă al morţii. Răspunseră că nu ştiau cum să-i întoarcă frumoasele lui cuvinte şi se lăsau în voia sa, să se poarte cu ei ca cu cei mai credincioşi slujitori ai săi. Căpitanul, lăcrimînd, îi îmbrăţişă şi strîngînd o mîină a prinţului şi una a regelui într-ale a sale le spuse pe credinţa ce-o purta lui Dumnezeu şi pe veşmîntul ce-l îmbrăca*, că le făgăduieşte pace necurmată cu regele Spaniei. Răspunseră că acelaşi lucru făgăduiau şi ei.

După ce se încheie pacea, căpitanul puse să se dea o gustare; apoi prinţul şi regele înfăţişară căpitanului, din partea regelui său, cîteva coşuri mari cu orez, apoi porci, capre şi găini şi-i spuseră să-i ierte dacă aceste lucruri erau prea mărunte pentru un om ca el. Căpitanul dăruie prinţului o haină albă de pînză foarte subţire, o tichie roşie, cîteva şiraguri de mărgelă şi un pahar de sticlă auriu. Sticla e la mare preţ prin aceste părţi. Regelui din Mazana nu-i dădu nici un dar, pentru că mai înainte îi dăduse o mantie de Cambaya şi alte lucruri, iar celorlalţi fiecăruia cîte ceva.

*Pigafetta duce
daruri regelui
din Cebû*

Trimise apoi regelui din Zubu, prin mine şi prin altul, o haină de mătase galbenă şi neagră, croită turceşte, o tichie roşie, cîteva şiraguri de mărgelă — fiecare lucru pus pe o tipsie de argint — şi două pahare aurite.

Cînd ajunserăm în cetate, îl găsirăm pe rege în palatul său cu mulţi oameni, şezînd pe pămînt pe o rogojină de palmier; avea numai o pînză de bumbac peste părţile-i ruşinoase, un vâl în jurul capului, lucrat cu acul, o salbă de mare preţ la gît, doi cercei mari de aur atîrnaţi de urechi, cu pietre preţioase de jur-împrejur.

*Cum arată
„maiestatea sa“*

Era gras şi mic şi tatuat cu fierul roşu în diferite chipuri; mîncea pe pămînt pe o altă rogojină, ouă de broască ţestoasă, puse în două farfurii de porţelan; şi avea înaintea patru vase

* Veşmîntul de cavaler al ordinului Santiago (N.T.).

pline cu vin de palmier și acoperite cu un strat de ierburi miresmate, străpuns de patru trestii: cu fiecare din acestea sorbea vinul.

După ce făcurăm cuvenita plecăciune, tălmăciul îi spuse cum stăpînul său îi mulțumea mult pentru darul său și că-i trimitea pe-acestea, nu în schimb, ci pentru dragostea lăuntrică pe care i-o purta. Îl îmbrăcarăm cu haina, îi puserăm tichia pe cap și-i dădurăm celelalte lucruri: și apoi, sărutînd paharele și punîndu-le pe cap¹¹⁰, i le înfățișai, și făcînd și el la fel, le primi. Apoi regele ne dădu să mîncăm din acele ouă și să bem cu acele trestii. În acest timp ceilalți ai săi îi vorbiră despre cuvîntarea căpitanului, despre pace și îndemnurile sale la creștinare.

Regele voind să ne oprească cu el la cină, îi spuserăm că nu puteam rămîne cu el atunci. Luîndu-ne rămas bun, prințul ne duse la casa sa, unde patru fete cîntau: una la tamburină, în felul nostru, dar șezînd pe jos; una lovea cu un băț, ceva mai gros învelit la capăt cu pînză de palmier, în două gonguri atîrnate, cînd într-unul, cînd în altul; alta într-un gong mare, în același chip. Cea din urmă cu două discuri în mînă, lovindu-le unul de altul, scotea un sunet gingaș. Cîntau atît de ritmic, încît păreau să cunoască foarte bine muzica. Acestea erau foarte frumoase și albe, aproape ca ale noastre, și tot atît de mari: erau goale, numai cu o pînză [făcută din firele unei scoarțe de arbore], de la brîu pînă la genunchi, iar unele de tot goale, cu gaura din urechi mare, cu un cerculeț de lemn înăuntru, ca s-o țină rotundă și largă; cu părul lung și negru, și cu un mic vâl în jurul capului, și mereu desculțe. Prințul ne pofti să dansăm cu trei dintre ele, toate goale. Mîncarăm ceva și apoi ne întoarserăm la corăbii. Gongurile amintite sînt din bronz și se fac în ținutul Marelui Golf¹¹¹, care e numit China. Aici le întrebuițează cum întrebuițăm noi clopoței și le numesc *aghon*.

*Cîntărețele
indigene*

Miercuri de dimineață, murind unul dintre ai noștri în noaptea trecută, tălmaciul și cu mine mersem să întrebăm pe rege unde puteam să-l îngropăm. Îl găsim pe rege înconjurat de mulți oameni, și, făcând cuvenita plecăciune, îi spuserăm despre ce era vorba. Răspunse: „Dacă eu și vasalii mei sîntem cu toții ai stăpînului tău, cu atît mai mult al său trebuie să fie pămîntul“. Și spusei cum voiam să sfințim locul și să-i punem o cruce: răspunse că se învoia tare bucuros și că voia să i se închine ca și noi. Mortul fu îngropat în piață, cum puturăm mai bine, spre a le da o bună pildă, și apoi sfințirăm groapa; spre seară mai îngroparăm acolo un altul. Duserăm multă marfă pe uscat și o puserăm într-o magazie, iar regele se făcu chezaș pentru ea ca și pentru [cei] patru oameni care rămăseseră spre a neguța cu toptanul.

*Indigenii
prețuiesc pacea
mai mult
decît orice*

Aceste popoare trăiesc cu dreptate, au greutate și măsurători; iubesc pacea, odihna și liniștea; au cîntare de lemn. Lemnul are o sfoară în mijloc, de care e ținut; la un capăt e plumb, iar la celălalt semnele ca sferturi, treimi și livre. Cînd vor să cîntărească, iau cîntarul, care e cu trei fire ca ale noastre, și-l pun la semne, și așa măsoară drept. Au măsuri foarte mari, fără fund. * Fetele cîntă cu cimpoiul, făcut ca al nostru, și-l numesc *subin*. Casele sînt din lemn, din scînduri și din trestii, clădite pe bîrne groase, înălțate de la pămînt, încît trebuie să mergi înăuntru pe scări, și au odăi ca ale noastre. Sub case țin porcii, caprele și găinile.

Aici trăiesc *cornioli* mari, frumoși la vedere, care omoară balenele. Acestea îi înghit de vii, iar ei, cînd sînt în corpul [balenelor] ies afară din carapace și le mănîncă inima¹¹².

* Măsuri de capacitate. Planul pe care sînt puse slujește și ca fund. Ridicate, rămîne pe loc marfa (N.T.).

Acești oameni îi găsesc apoi vii lângă inima balenelor moarte. Acești [*cornioli*] au dinți, pielea neagră, carapacea albă și la fel carnea; sînt buni la mîncat și se numesc *laghan*.

Vineri le arătarăm o dugheană plină cu mărfurile noastre, lucru de care rămaseră foarte uimiți: pentru metal, fier și altă marfă importantă, dădeau aur; pentru celelalte [mai] mărunte dădeau orez, porci și capre și alte merinde. Aceste popoare dădeau zece greutate de aur pentru 14 livre de fier: o greutate e cam un ducat și jumătate. Căpitanul general nu voi să se ia prea mult aur, pentru că s-ar fi aflat marinari care să dea tot ce aveau pentru un pic de aur și astfel ar fi ruinat negoțul pentru totdeauna.

Sîmbătă, deoarece regele făgăduise căpitanului să se facă creștin duminică, se ridică în piață, care era sfințită, un altar împodobit cu covoare și ramuri de palmier, spre a-l boteza: și trimise să i se spună că dimineața să nu se sperie de bombarde, pentru că era obiceiul nostru, la sărbătorile mari, să le slobozim fără pietre.

Duminică de dimineață, 14 aprilie, merserăm pe pămînt patruzeci de oameni, cu doi în armură înaintea drapelului regal. Cînd coborîrăm, se sloboziră toate bombardele. Aceste popoare veneau de o parte și de alta. Căpitanul și regele se îmbrățișară. Îi spuse că drapelul regal nu era purtat pe pămînt decît cu cincizeci de oameni în armură, ca cei doi, și cu cincizeci de pușcași; dar că din mare dragoste pentru el, îl purtase așa. Apoi, voioși cu toții, merserăm către altar. Căpitanul și regele ședeau în jilțuri de catifea roșie și neagră, căpeteniile pe perne, ceilalți pe rogojini.

*Creștinare
în bubuit
de tunuri*

Căpitanul spuse regelui prin tălmaci să mulțumească lui dumnezeu pentru că fusese îmbiat să se facă creștin, și

că va învinge pe vrăjmașii lui mai ușor ca înainte. Răspunse că voia să fie creștin; dar cîteva dintre căpeteniile lui nu voiau să se supună, pentru că spuneau că sînt oameni ca și el. Atunci căpitanul nostru puse să cheme pe toate căpeteniile regelui și să le spuse că, dacă nu se supuneau regelui, ca unui rege ce le era, îi va ucide, iar averile lor le va da regelui. Răspunseră că i se vor supune. Spuse regelui că, dacă se va întoarce în Spania, va veni altă dată cu atîta putere, încît îl va face cel mai mare rege din acele părți, pentru că fusese cel dintîi care voise să se facă creștin. Înălțînd mîinile la cer, regele îi mulțumi și-l rugă ca să rămînă cîteva dintre ai săi cu ei aici, pentru ca el și popoarele sale să învețe mai bine calea credinței. Căpitanul îi răspunse că, spre a-i fi pe plac, îi va lăsa doi: dar voia să ducă cu el doi băieți de-ai căpeteniilor spre a învăța limba noastră și apoi, la întoarcere, să știe să povestească celorlalți despre lucrurile din Spania.

Se ridică o cruce mare în mijlocul pieții. Căpitanul le spuse că dacă voiau să se facă creștini, cum grăiseră zilele trecute, trebuiau să dea foc la toți idolii lor și în locurile să puie o cruce și-n fiecare zi, cu mîinile împreunate să i se închine, și în fiecare zi să-și facă semnul crucii; și le arătă cum se făcea; și totdeauna, cel puțin dimineața, trebuiau să vină la această cruce și să i se închine în genunchi, și ceea ce grăiseră, să întărească prin fapte bune. Regele cu toți ceilalți voia să întărească totul. Căpitanul general le spuse cum se îmbrăcase numai în alb spre a le arăta sincera sa dragoste față de ei. Răspunseră că nu știau să-i întoarcă dulcile lui cuvinte. Cu aceste vorbe bune, căpitanul conduse de mîină pe rege la altar spre a-l boteza și-i spuse că el se va numi don Carlos, ca împăratul, stăpînul său; iar prințul, don Ferdinando, ca fratele împăratului; regele din Mazana, Gioanni, o căpetenie Fernando, ca și căpetenia

*Rajahul
Humabon
devine Carlos*

noastră, căpitanul adică; maurul, Cristofor; apoi ceilalți care un nume, care altul.

Fură botezați, înainte de liturghie, cinci sute de oameni. După liturghie căpitanul pofti să prânzească cu el pe rege și pe celelalte căpetenii; nu voiră; ne însoțiră pînă la țarm. Corăbiile sloboziră toate bombardele și, îmbrățișîndu-se, își luară rămas bun.

După prînz preotul și alți cîțiva meraserăm pe uscat spre a boteza pe regină, care veni cu patruzeci de doamne. O duserăm la altar, punînd-o să stea pe o pernă, iar celelalte în jurul ei. Pînă ce preotul își îmbracă odăjdiile, le arătai o imagine a Maicii Domnului, un prunc din lemn foarte frumos și o cruce: ceea ce le umplu de atîta pocăință, încît, plîngînd, cerură botezul. Îi dădură numele de Ioana, cel al mamei împăratului; fetei sale, soția prințului, numele de Caterina, reginei din Mazana, cel de Isabela, celorlalte fiecăreia cîte un nume.

Botezarăm opt sute de suflete, bărbați, femei și copii. Regina era tînără și frumoasă, înveșmîntată toată cu o pînză alb cu negru; avea gura și unghiile foarte roșii; în cap, o pălărie mare de frunze de palmier în chip de umbrelă de soare, cu o coroană împrejur din aceleași frunze, ca cea a papei: nici nu merge vreodată undeva fără una din acestea. Ne ceru pruncul spre a-l păstra în locul idolilor săi; și apoi, către seară, plecă. Regele și regina cu foarte mulți oameni veniră la țarm. Căpitanul puse atunci să se sloboadă multe bombarde mari, lucru care-i veseli foarte. Căpitanul și regele își spuneau frați: acest rege se numea Raja Humabon.

Nu trecură nici opt zile, și fură botezați toți din această insulă și din alte insule cîțiva. Dădurăm foc unui sat, care nu voi să se supună nici regelui, nici nouă¹¹³ și care se afla într-o insulă vecină cu aceasta. Înălțarăm acolo crucea pentru că aceste popoare erau păgîne. Dacă ar fi fost

*Arderca satelor
celor care
nu se supun
spaniolilor*

mauri* le-am fi pus un lanț ca semn de mai mare asprimă, pentru că maurii sînt mult mai greu de convertit decît păgînii.

*Asistența
la liturghie*

În aceste zile, căpitanul general mergea în fiecare zi pe uscat spre a asculta liturghia și spunea regelui multe lucruri despre credință. Regina veni într-o zi cu mare alai, spre a asculta liturghia. Trei domnișoare îi deschideau calea, purtînd pe brațe trei pălării de-ale sale, ea era îmbrăcată în negru și alb, pe cap cu un mare vâl de mătase, străbătut de șuvițe de aur căzîndu-i pe umeri, și cu pălăria sa. Foarte multe doamne o urmau, toate goale și desculțe, doar cu părțile rușinoase acoperite cu o pînză din țesătură de palmier, iar în jurul capului cu un voal mic și cu tot părul despletit. Regina, după ce îngenunchie în fața altarului, se așează pe o pernă lucrată cu mătase. Înainte de a începe liturghia, căpitanul o stropi, ca și pe cîteva doamne ale sale, cu apă parfumată cu mosc; mult le plăcea asemenea parfum. Știind căpitanul că pruncul plăcea mult reginei, i-l dăruie, și-i spuse să-l țină în locul idolilor săi, fiind o amintire a fiului lui Dumnezeu. Mulțumindu-i mult, îl primi.

*După
creștinare,
supunere
regelui Spaniei*

Într-o zi, căpitanul general, înainte de liturghie, chemă pe rege, înveșmîntat în haina sa de mătase, și pe căpeteniile cetății. Fratele regelui, tatăl prințului, se numea Bendara, un alt frate al regelui Cadaido și cîteva Sibnaia, Sicacai și Maghelibe și mulți alții pe care-i las deoparte, spre a nu lungi povestirea. Îi puse pe toți să jure supunere regelui lor și să-i sărute mîna; apoi puse pe rege să jure că va rămîne mereu supus și credincios regelui Spaniei; jură întocmai. După aceea căpitanul își scoase sabia din teacă,

* Adică musulmani. Sub denumirea de *maur* se înțelegea atunci orice mahomedan (N.T.).

în fața chipului Maicii Domnului, și spuse regelui că, atunci când juri în acest fel, mai degrabă mori decît să rupi un astfel de jurămînt; astfel că el jură pe această icoană, pe viața împăratului, stăpînul său, și pe haina pe care-o purta,¹¹⁴ de a-i fi mereu credincios.

După ce făcu aceasta, căpitanul dădu regelui un jîlt de catifea roșie, spunîndu-i că, oriunde va merge, totdeauna să pună pe un apropiat al său să i-l poarte înainte, și-i arată cum trebuia dus. Răspunse că o va face bucuros, din dragoste pentru el, și mai spuse căpitanului cum pusese să se facă un giuvaer spre a i-l dărui: două scule de aur, spre a fi atîrnate de urechi și două de pus pe mîini la coate, și altele două de pus la picioare, deasupra călcîielor și alte pietre scumpe spre a împodobi urechile. Aceste sînt cele mai frumoase podoabe ce le pot întrebuișa regii din partea locului, care totdeauna umbră desculți, cu un veșmînt de pînză de la brîu, pînă la genunchi.

Căpitanul general întrebă într-o zi pe rege și pe ceilalți de ce nu aruncă pe foc idolii lor, cum îi făgăduiseră, fiind creștini, și de ce le jertfea atîta carne. Răspunseră că ceea ce făceau nu făceau pentru ei, ci pentru un bolnav, pentru ca idolii să-i dea sănătate, căci nu mai putea să vorbească de patru zile. Era fratele prințului și cel mai viteaz și înțelept din insulă. Căpitanul îi spuse să ardă idolii și să creadă în Cristos și, dacă bolnavul se va boteza, îndată se va tămădui; iar dacă nu va fi așa, atunci să-i taie lui capul. Atunci regele răspunse că va face așa, pentru că într-adevăr credea în Cristos. Făcurăm o procesiune din piață pînă la casa bolnavului, cît puturăm mai bine, și-l găsirăm nemaifiind în stare nici să vorbească, nici să se miște. Îl botezarăm împreună cu două neveste de ale sale și cu zece fete. Apoi căpitanul îl întrebă cum se simțea: îndată

vorbi și spuse că mulțumită domnului nostru [Cristos] se simțea destul de bine.

Aceasta fu o prea învederată minune a timpurilor noastre. Când căpitanul îl auzi vorbind, mulțumi lui Dumnezeu și atunci îi dădu să bea un sirop de migdale, pe care pusese să-l facă pentru el: apoi îi trimise o saltea, o pereche de cearșafuri, o pătură de postav galben și o pernă; și în fiecare zi pînă ce se însănătoși, îi trimise siropuri de migdale, apă de trandafiri, ulei de trandafiri, și cîteva zaharicale. Nu trecură cinci zile, și începu să umble: [atunci] puse să se arunce pe foc, de față cu regele și cu întregul norod, un idol, pe care-l țineau ascuns niște babe în casa sa. Și puse să se dea jos multe corturi de pe malul mării, în care se mînca carne sfințită. Strigînd ei înșiși *Castilia! Castilia!* le doborau la pămînt și spuseră că dacă Dumnezeu îi va ține în viață vor arde toți idolii pe care îi vor putea găsi, de-ar fi chiar și în palatul regelui.

Acești idoli sînt de lemn, scobiți, fără părțile dinapoi; cu brațele desfăcute, și labele picioarelor întoarse în sus, cu picioarele îndepărtate și cu fața mare, cu patru dinți foarte mari ca la mistreți și sînt zugrăviți pe tot corpul.

În această insulă se află multe orașe, ale căror nume, cu căpeteniile lor, sînt acestea: Cinghapola: căpeteniile lor: Cilaton, Cigubacan, Cimaningha, Cimatichat, Cimabul; un alt oraș Mandani; căpetenia sa Apanovan; unul, Lalan, căpetenia sa Theteu; unul Lalutan, căpetenia sa Iapan; unul, Cilumai și un altul Lubucun.¹¹⁵

Toate acestea ni se supuneau și ne dădeau tain și tribut. Lîngă această insulă Zubu, se afla una, care se numea Matan (Mactan) și care forma portul unde eram. Numele orașului său era Matan, căpeteniile sale Zula și Cilapulapu. Acel sat pe care-l pîrjolisem era în această insulă, și se numea Bulaia.

Pentru ca înălțimea voastră să cunoască ceremoniile pe care le fac aceștia, când binecuvîntează porcul: mai întîi lovesc în acele gonguri mari; apoi se aduc trei talgere mari, două cu turte și plăcinte de orez și mei, coapte și înfășurate în frunze, cu pește fript, altul cu pînze de Cambaia și două stegulețe de palmier. Un strai de Cambaia e așternut pe jos; apoi vin două femei foarte bătrîne, fiecare cu o surlă de trestie în mîini. Cînd s-au suit pe covor, fac o plecăciune soarelui, apoi se îmbracă cu straiile de pînză. Una își pune o basma pe frunte cu două coarne și ia o altă basma în mîină și, dănțuind și suflînd în acea surlă, cheamă soarele; cealaltă ia unul din acele stegulețe și dănțuiește și suflă în surlă. Dănțuiesc și strigă așa încă puțin, bolborosind multe către soare. Aceea cu basmaua ia celălalt steguleț și lasă basmaua; și amîndouă, suflînd în surle, dănțuiesc o bună bucată de vreme în jurul porcului legat. Cea cu coarnele șoptește mereu încet către soare iar cealaltă îi răspunde. Apoi celei cu coarnele i se dă o cană cu vin și, dănțuind și rostind niște cuvinte și cealaltă răspunzîndu-i și prefăcîndu-se de patru sau cinci ori că bea vinul, îl varsă peste inima porcului, apoi de-ndată încep din nou să dănțuiască. Aceleiași i se dă o suliță, scuturînd-o și zicînd cîteva cuvinte, dănțuind amîndouă mereu și îndreptînd de patru sau cinci ori sulița către porc, cu o mare repeziciune i-o trec dintr-o parte în alta. Cît ai clipi rana e astupată cu ierburi. Cea care a omorît porcul, luînd în gură o torță care stă mereu aprinsă în timpul acestei ceremonii, o stinge; cealaltă, după ce moaie capul surlei în sîngele porcului, merge și mînjește cu sînge, cu degetul său, frunțile, întîi pe cele ale soților lor, apoi pe ale celorlalți; dar la noi nu venîră de loc; apoi se despoaie și se duc să mănînce acele bucate din talgere și poftesc numai pe femei.

*Binecuvîntarea
porcului și alte
obiceiuri*

Porcul e curățat de păr prin pîrlire. Astfel nimeni altul nu sfințește carnea de porc în afară de babe și n-o mănîncă dacă n-a fost omorît în acest chip.

Aceste popoare umblă goale și poartă numai o pînză de palmier în jurul părților lor rușinoase.

Au cîte neveste doresc, însă una e mai de seamă. Dacă unul dintr-ai noștri mergea pe uscat, fie ziua, fie noaptea, fiecare-l poftea să mănînce și să bea. Mîncărurile lor sînt pe jumătate coapte și foarte sărate; beau din vase des și mult, cu acele trestii ale lor; și ține cinci sau șase ore o masă a lor. Femeile se iubeau mai mult cu noi decît cu ei.

Rituri funebre

Cînd moare vreunul din mai marii lor, [i] se fac aceste ceremonii: mai întîi toate femeile de seamă din ținut merg la casa mortului; în mijlocul casei stă mortul într-un sicriu, în jurul sicriului pun corzi în chip de gard, de care atîrnă multe crengi de arbore. În mijlocul fiecărei crengi e o pînză de bumbac în chip de polog, sub care ședeau doamnele mai de seamă, îmbrăcate toate cu pînze albe de bumbac, fiecare cu cîte o fată care îi făcea vînt cu un evantai de palmier; celelalte ședeau triste pe lîngă pereți; apoi una cu un cuțit tăia încetul cu încetul părul mortului; o alta, care fusese soția cea mai de seamă a mortului, sta întinsă deasupra lui, împreunîndu-și gura, mîinile și picioarele, cu cele ale mortului. Cînd cealaltă tăia părul, ea plîngea, și cînd se oprea din tăiat, cînta. Jur-împrejur pe lîngă pereți erau multe vase de porțelan cu flacără și peste ea smirnă, ladin și rășină care umpleau casa de parfum. Îl ținură în casă cinci sau șase zile cu aceste ceremonii — cred că era uns cu camfor — apoi îl îngropară cu același sicriu, închis cu cuie de lemn, într-un loc acoperit și înconjurat cu lemne.

În fiecare noapte, în acest oraș, pe la miezul nopții, venea o pasăre cu totul neagră, mare cât un corb, și cum se lăsa pe acoperișurile caselor da țipăt; auzind-o, toți cîinii porneau să urle; și patru sau cinci ore, acel țipăt al său și urletul nu conteneau. Pricina acestui lucru n-au voit să ne-o spună băștinașii niciodată.

Vineri 26 aprilie, Zula, căpetenia acelei insule Matan, trimise pe un fecior al său cu două capre să le facă dar căpitanului general și să-i spună că voia să-și țină pe de-a-n tregul făgăduiala, dar că din pricina celeilalte căpetenii Celapulapu, care nu voia să se supună regelui Spaniei, nu putuse să și-o aducă la îndeplinire și că în noaptea următoare să-i trimită numai o barcă plină cu oameni, pentru că el îi va ajuta și va da lupta. Căpitanul general hotărî să meargă cu trei bărci. Îl rugarăm mult să nu se ducă, dar el, ca un bun păstor, nu voi să-și părăsească turma sa¹¹⁶. La miezul nopții pornirăm șaizeci de oameni înarmați cu paloșe și coifuri de fier cu vizieră, împreună cu regele creștin, cu prinții și cîțiva mai de seamă și douăzeci sau treizeci *balangai*. Cu trei ore înainte de ziuă, ajunserăm la Matan. Căpitanul nu voi să lupte atunci, ci trimise pe maur să le spună că dacă voiau să se supună regelui Spaniei și să recunoască pe regele creștin ca stăpîn al lor și să ne dea tributul cerut, le va fi prieten; dar, dacă alta le era voia, vor simți cum rănesc sulițele noastre. Răspunseră că dacă [noi] aveam sulițe și ei aveau sulițe de trestie călite-n foc, și pari căliți, și să nu mergem atunci să-i atacăm, ci să așteptăm să se facă ziuă, cînd vor fi mai mulți.

Spuneau aceasta ca să mergem către ei, fiindcă săpaseră niște gropi în fața caselor, spre a ne face să cădem înăuntru. Cînd se făcu ziuă, sărirăm în apă pînă la brîu, patruzeci și nouă de oameni, și astfel meraserăm mai bine de două bătai de arc prin apă înainte de a putea ajunge la mal.

Magellan hotărâște să supună cu forța insula Matan

Lupta cu indigenii

Bărcile nu puteau să înainteze mai mult din pricina unor pietre care erau în apă. Ceilalți unsprezece oameni rămaseră să păzească bărcile. Când ajunserăm pe pământ, oamenii aceștia făcuseră trei pîlcuri de mai mult de 1 500 de persoane. Îndată, simțindu-ne, veniră asupra noastră cu mari chiote, două pîlcuri dintr-o parte și unul din cealaltă. Căpitanul, când văzu aceasta, ne împărți în două, și astfel începurăm să luptăm. Pușcașii și arcașii traseră de departe aproape o jumătate de oră în zadar, găurindu-le numai pavezele făcute din scînduri subțiri și rănindu-i în brațe. Căpitanul striga: „nu trageți, nu trageți“, dar în zadar*. Când aceștia văzură că slobozeam sînețele în zadar, se hotărîră să țină piept, chiuind mai grozav. Când slobozeam puștile, de fel nu stăteau pe loc, ci săreau de ici colo, acoperiți cu pavezele lor; aruncau asupra noastră atîtea săgeți, sulițe de trestie (cîteva de fier asupra căpitanului general), pari ascuțiți, întăriți la foc, pietre și nămol, încît abia ne puteam apăra.

Văzînd aceasta, căpitanul general trimise pe cîtiva să dea foc caselor, spre a-i înspăimînta. Când ei văzură casele arzînd, deveniră și mai sălbatici. Aproape de case fură omorîți doi dintre ai noștri și douăzeci sau treizeci de case le pîrjolarăm; se aruncară atîția asupra noastră, încît înfipseră o săgeată înveninată în piciorul drept al căpitanului; din care pricină el porunci să ne retragem încetul cu încetul; dar ceilalți fugiră, așa încît rămaserăm șase sau opt în jurul căpitanului.¹¹⁷

Aceștia nu trăgeau decît în picioare, pentru că erau dezgolite. Din pricina atîtor sulițe și pietre cîte aruncau asupra-ne, nu puturăm să ținem piept. Bombardele din bărci, fiind prea departe nu ne puteau ajuta; astfel încît

* Pigafetta vrea să spună că, cu toate ordinele lui Magellan, arkebuzierii și balestierii continuau să risipească munițiile (N.T.).

ne retraserăm mai bine de o bătaie de arc, în mare, de la șarm, luptînd mereu în apă pînă la genunchi. Ne urmăriră într-una și, luînd o aceeași suliță de patru sau cinci ori, o azvîrlea în noi. Cunoscîndu-l pe căpitan, se năpustiră atît de mulți asupra lui, încît de două ori îi dădură jos coiful din cap, dar el, ca un bun cavaler, le ținea mereu piept. Cu alți cîțiva luptarăm așa, mai bine de o oră, și nemaivoidînd să dea înapoi, un indian îi azvîrli o suliță de trestie în obraz. El imediat îl omorî cu sulița și i-o lăsă înfiptă în corp, apoi, vrînd să pună mîna pe sabie, nu putu s-o scoată din teacă, decît pe jumătate, din pricina unei răni [făcute] pe care o avea în braț, de trestie. Cînd văzură aceasta, toți năvăliră asupra lui; unul cu un fel de pumnal care e ca un iatagan, dar mai gros, îi dădu o lovitură în piciorul stîng, din care pricină căzu cu fața în jos. Îndată tăbărîră asupra lui cu suliți de fier și de trestie și cu acele iatagane, pînă ce ne omorîră conducătorul: oglinda, lumina și alinarea noastră.

*Infrîngerea
spaniolilor
și omorîrea
lui Magellan*

În timp ce îl răneau, de multe ori se uită el înapoi să vadă dacă eram toți în bărci; apoi noi, văzîndu-l mort, cum puturăm mai bine, răniți, ne retraserăm la bărci, care începuseră să plece. Regele creștin ne-ar fi ajutat; dar căpitanul, înainte de a fi coborît pe uscat, îi spusese să nu se miște din *balangaiul* său și să privească cum luptam. Cînd regele află cum murise, plînse.

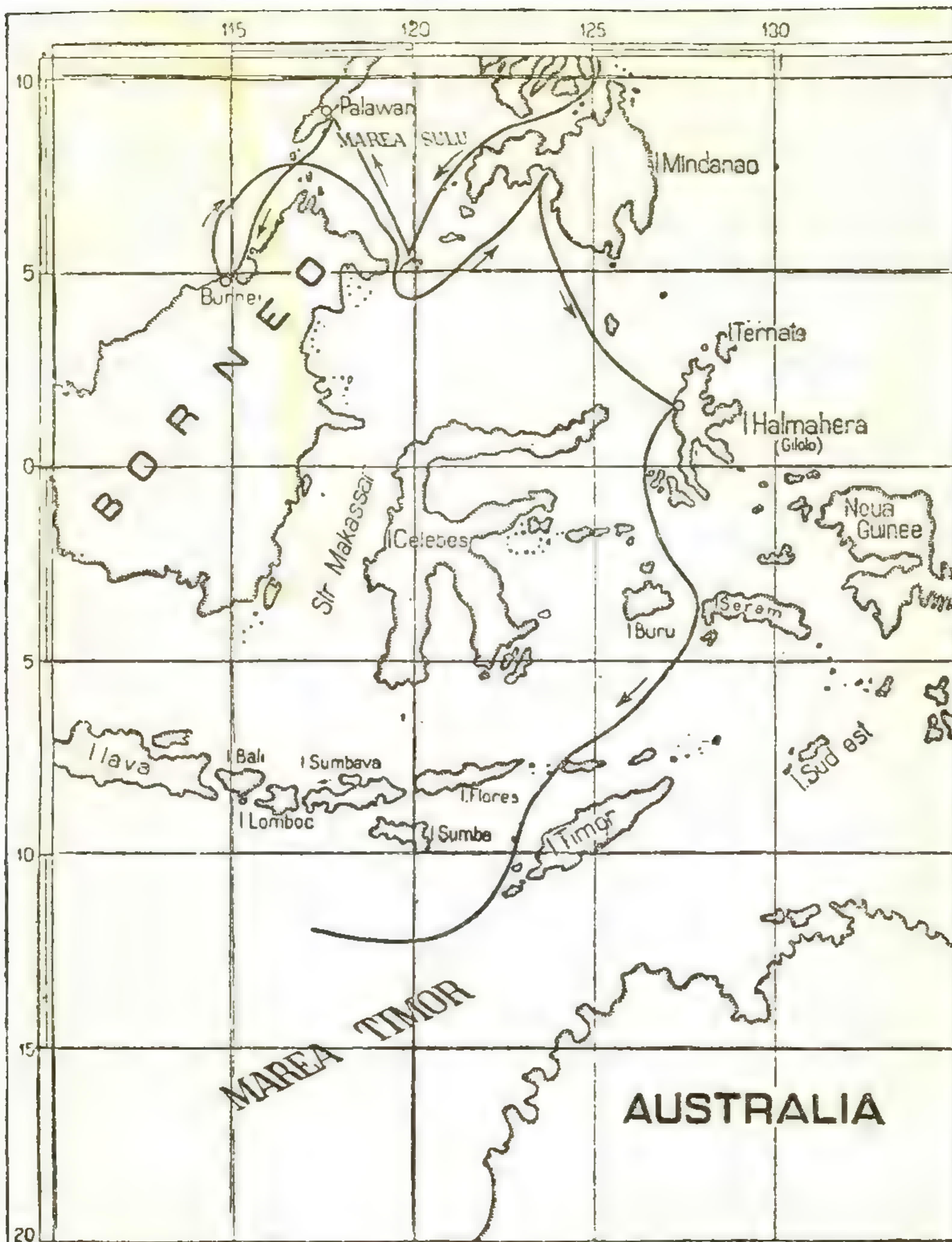
Dacă n-ar fi fost acest sărman căpitan, nici unul dintre noi n-ar mai fi scăpat în bărci, pentru că, în timp ce el se lupta, ceilalți se retrăgeau în bărci.

Îmi pun speranța în înălțimea voastră ca faima unui atît de mare căpitan să nu se stingă în vremurile noastre. Printre alte virtuți ale lui, era cel mai neclintit în marile schimbări ale soartei ca nimeni altul pe lume; răbda foamea mai mult decît toți ceilalți și, mai bine decît oricare alt

om pe lume, cunoștea hărțile nautice și navigația; că acesta a fost adevărul se vede limpede prin faptul că nimeni n-a avut atîta iscusință și nici îndrăzneală ca să dea înconjurul lumii, așa cum, aproape, a făcut-o el. Această bătălie avu loc sîmbătă 27 aprilie 1521 (căpitanul voise să aibă loc sîmbăta, pentru că era ziua lui de canon), în ea muriră împreună cu el, opt dintre ai noștri și din pricina bombardelor de pe bărci patru indieni creștinați, care veniseră în urmă să ne ajute, iar dintre dușmani vreo cincisprezece, dar mulți fură răniți de către noi.

După prînz, regele creștin trimise să se spună cu învoirea noastră, celui din Matan, că dacă voiau să ne dea trupul căpitanului și ale celorlalți morți îi vom da cîtă marfă ar fi vrut. Răspunseră că nu dădeau un asemenea om, cum gîndeam, și că nu l-ar da [nici] pentru cea mai mare bogăție din lume; ei voiau să-l țină spre amintire.

Îndată după moartea căpitanului, cei patru care se aflau în oraș spre a neguța transportară mărfurile noastre la corăbii. Aleserăm doi comandanți, pe Duarte Barbosa¹¹⁸, portughez, rudă cu căpitanul, și pe Giovan Serrano, spaniol. Tălmaciul nostru, care se numea Enrique, fiind puțin rănit, nu mai mergea pe uscat spre a îndeplini slujbele ce ne erau necesare, ci sta mereu sub pătură. De aceea Duarte Barbosa, comandantul corăbiei căpitanului, îl certă și-i spuse că, deși a murit căpitanul, stăpînul său, nu era liber; dimpotrivă, cînd vom sosi în Spania, va fi mai departe sclavul madonei Beatrice, soția căpitanului general¹¹⁹, și-l amenință că dacă nu merge după treburi pe uscat îl va biciui; sclavul se ridică și nu păru să pună la inimă aceste cuvinte, și merse pe uscat să spună regelui creștin că voiam să plecăm imediat; dar dacă va vrea să facă așa cum îl va sfătui el, va ajunge să pună mîna pe corăbiile și pe toate mărfurile noastre; și astfel puseră la cale o trădare. Sclavul se întoarse pe corabie și se arătă mai zelos ca înainte.



IN CĂUTAREA MOLUCELOR

*Regele crești-
nii oferă spa-
niolilor un
ospaț*

*Carlos devine
Humabon*

Miercuri de dimineață, 1 mai, regele creștinat trimise să spună comandanților că erau gata pregătite giuvaerurile pe care făgăduise să le trimită regelui Spaniei, și că îi ruga ca împreună cu ceilalți să vină să prânzească cu el în dimineața aceea și li le va da. Merseră 24 de oameni pe uscat. Cu ei* merse și astrologul nostru, care se numea San Martin de Sevilla¹²⁰. Eu nu putui să merg, pentru că mă umflasem tot din pricina unei răni de săgeată înveninată pe care o aveam în frunte. Gioan Carvaio și cu alguazilul se întoarseră înapoi și ne spuseră cum îl văzuse pe cel care fusese tămăduit prin minune, ducându-l pe preot la casa sa, și de aceea plecaseră, pentru că bănuiau ceva rău. Nici nu rostise bine aceste cuvinte, și auzirăm mari strigăte și tânguiri. Îndată ridicarăm ancorele și, slobozind multe bombarde în case, ne apropiarăm mai mult de uscat; și așa trăgând, văzurăm pe Giovan Serrano, în cămașă legat și rănit, strigând că nu trebuia să mai tragem, pentru că îl vor ucide. Îl întrebarăm dacă toți ceilalți împreună cu tălmaciul, fuseseră omorâți, ne spuse că toți erau morți, în afară de tălmaci.¹²¹ Ne rugă mult să-l răscumpărăm cu niște marfă; dar Gioan Carvaio, tovarășul său, ca să rămâie el stăpîn, nu voi¹²² să trimită barcă la țarm.

Iar Giovan Serrano, plîngînd într-una, strigă că îndată ce vom desface pînzele, îl vor omorî și spuse că se ruga lui Dumnezeu ca la judecata de apoi să ceară socoteală de sufletul său lui Giovan Carvaio, tovarășul său. Pornirăm îndată; nu știu dacă el rămase mort sau viu.

Pe această insulă se află cîini, pisici, orez, mei, mohor, costrei, imbir, smochine, portocali, lămîi, trestii de zahăr, usturoi, miere, nuci de cocos, chiacare¹²³, dovleci, carne de multe feluri, vin de palmier și aur; insula e mare, cu

* „Ei”, adică membrii echipajelor, invitații, în majoritate ofițeri (N.T.).

un port bun, care are două intrări, una către apus, alta către est-nord-est. Se află la 10 grade latitudine către Polul Arctic, la 164 grade longitudine de la linia de împărțire și se numește Zubu. Aici, înainte de a muri căpitanul, am căpătat vești despre Maluco. Acești oameni cîntă dintr-un fel de lăută cu corzi de aramă.

CUVINTE ALE ACESTOR POPOARE PĂGÎNE

Om, <i>lac</i>	braț, <i>botchen</i>
femeie, <i>paranpoan</i>	cot, <i>sico</i>
fată, <i>beni beni</i>	încheietura mîinii, <i>molangai</i>
soție, <i>babay</i>	mîină, <i>camat</i>
păr, <i>bo ho</i>	palma mîinii, <i>palan</i>
față, <i>guay</i>	deget, <i>dudlo</i>
pleoape, <i>pilac</i>	unghii, <i>coco</i>
gene, <i>chilei</i>	buric, <i>pusut</i>
ochi, <i>matta</i>	mădular, <i>utin</i>
nas, <i>ilon</i>	testicule, <i>boto</i>
fălci, <i>apin</i>	sexul femeilor, <i>billat</i>
buze, <i>olol</i>	a se culca cu ele, <i>tiam</i>
gură, <i>baba</i>	bucile șezutului, <i>samput</i>
dinți, <i>nipin</i>	coapsă, <i>paha</i>
gingii, <i>leghex</i>	genunchi, <i>tuhud</i>
limbă, <i>dilla</i>	fluierul piciorului, <i>bassag bassagr</i>
urechi, <i>delengan</i>	pulpa piciorului, <i>bitis</i>
ceafă, <i>liogh</i>	gleznă, <i>bolbol</i>
gît, <i>tangip</i>	călcîi, <i>tiochid</i>
bărbie, <i>cheilan</i>	talpa piciorului, <i>lapa lafa</i>
barbă, <i>bonghot</i>	aur, <i>balaoan</i>
umeri, <i>bagha</i>	argint, <i>pilla</i>
spate, <i>licud</i>	alamă, <i>concach</i>
piept, <i>dughan</i>	acul de cusut, <i>daghu</i>
fier, <i>butan</i>	a coase, <i>mamis</i>
trestiile dulci, <i>tube</i>	porțelan, <i>moboluc</i>
lingură, <i>gandan</i>	ceară, <i>talho</i>
orez, <i>bughax baras</i>	sare, <i>acin</i>
miere, <i>deghex</i>	vin, <i>tuba nio nipa</i>
corp, <i>tiam</i>	a bea, <i>minuncubil</i>
subsuoare, <i>ilot</i>	a mînca, <i>macan</i>

porc, *babui*
 capră, *candin*
 găină, *monoch*
 mei, *humas*
 costrei, *batai*
 mohor, *dana*
 piper, *manissa*
 cuișoare, *chianche*
 scorțișoară, *mana*
 ghimber, *luia*
 usturoi, *laxuna*
 năramze, *achua*
 ou, *sihog*
 nuca de cocos, *lubi*
 oțet, *zucha*
 apă, *tubin*
 foc, *claiio*
 fum, *assu*
 a sufla, *tighban*
 cântar, *tinban*
 greutate, *tahil*
 mărgăritar, *mutiara*
 sidef, *tipai*
 răul sf-lui Iov (ciuma), *alu-*
 palan
 du-mă, *palatin comorica*
 câine, *aian ydo*
 pisică, *epos*
 vălurile lor, *ghapas*
 mărgele, *balus*
 vino încoace, *marica*
 casă, *ilaga balai*
 lemne, *tatamue*
 rogojinile pe care dorm, *ta-*
 ghichan
 rogojinile de palmier, *bani*
 pernele de frunze, *uliman*
 blidurile de lemn, *dulan*
 dumnezeul lor, *Abba*
 soare, *adlo*
 lună, *songhot*

stele, *bolan burthun*
 auroră, *mone*
 dimineață, *vema*
 ceașcă, *tagha*
 mare (adjectiv), *bassal*
 arc, *bossugh*
 săgeată, *oghon*
 paveze, *callassan*
 raci, *cuban*
 pește, *issam yssida*
 un anume pește, colorat pește
 tot, *panap sapan*
 un altul roșu, *timuan*
 alt pește, *pilax*
 un altul, *emalvan*
 împreună, *siam siama*
 un rob, *bonsul*
 niște plăcinte de orez, *tinapai*
 bun, *maiu*
 nu, *tidale*
 cuțit, *capol sundan*
 foarfece, *catle*
 a tunde, *chunthich*
 omul cu multe podoabe, *pixao*
 pânză, *bulandan*
 straie, *abaca*
 clopoțel, *colon colon*
 obiecte mici de sticlă de orice
 fel, *tacle*
 pieptene, *cutlei missamis*
 a se pieptăna, *monssugud*
 cămașă, *sabun*
 săbiile lor scurte, *calix balado*
 suliță, *bancan*
 smochine, *saghin*
 dovleci, *baghin*
 statură, *tuan*
 corzile lăutelor lor, *gatzap*
 râu, *tau*
 plasa de pescuit, *pucat laia*

barcă, <i>sanpan</i>	corabie, <i>benaoa</i>
trestiile mari, <i>canaghan</i>	un rege sau căpitan general,
cele mici, <i>bonbon</i>	<i>rajà(h)</i>
bărcile lor mari, <i>balanghai</i>	veșmintele vătuite pentru luptă.
bărcile lor mici, <i>bolotto</i>	<i>baluti</i>
furcă <i>bolli</i>	hangere, iatagane, <i>campilon</i>

NUMERE

Unu, <i>uzza</i>	cinci, <i>lima</i>	opt, <i>qualu</i>
doi <i>dua</i>	șase <i>onom</i>	nouă, <i>siam</i>
trei <i>tolo</i>	șapte <i>pitto</i>	zece <i>polo</i>
patru <i>upat</i>		

La depărtare de optsprezece leghe de această insulă Zubu, la capătul celeilalte, care se numește Bohol, dădurăm foc în mijlocul acestui arhipelag corăbiei *Concepción*, deoarece rămăseserăm prea puțini¹²⁴ și înzestrarăm pe celelalte două cu lucrurile cele mai bune ale ei. Apucarăm apoi în direcția sud-vest, navigînd de-a lungul țărmului insulei care se cheamă Panilonghon, pe care trăiesc oameni negri ca în Etiopia. Apoi sosirăm la o insulă mare¹²⁵, al cărei rege, spre a lega pace cu noi, își luă sînge din mîna stîngă, mînjindu-se cu el pe trup, pe față și pe vîrfurile limbii, în semn de mare prietenie. La fel făcurăm și noi¹²⁶. Eu singur mersei cu regele pe uscat spre a vedea această insulă. Îndată ce intrarăm pe albia unui râu, mulți pescari înfățișară pește regelui; apoi regele cu cîteva căpetenii ale sale își scoase straietele pe care le avea în jurul mijlocului său, și cîntînd, începură să vîslească, trecînd pe lîngă multe locuințe ce se aflau de-a lungul râului. Sosirăm la ceasurile două noaptea la casa sa. De la capătul acestui râu, unde se aflau corăbiile, și pînă la casa regelui erau două leghe.

*Arderea
corăbiei
Concepcion*

Intrînd în casă, ne ieșiră în întîmpinare cu multe torțe din trestie și frunze de palmier. Aceste torțe erau de *anime**,

* Numele indigen al unei rășini (N.T.).

cum am spus mai sus. Pînă ce se pregăti cina, regele cu două căpetenii și două femei frumoase ale sale băură un mare vas plin cu vin de palmier, fără a mânca nimic. Eu, cerînd iertare că am cinat, nu vrui să beau decît o dată. La băut făceau toate ceremoniile, ca regele din Mazana.

Veni [la rînd] apoi cina de orez și pește foarte sărat, pus în străchini de porțelan. Mîncau orezul în loc de pîine. Orezul îl pregătesc în acest chip: mai întîi pun înlăuntrul unor oale de pămînt ca ale noastre o frunză mare care înconjură oala întreagă, apoi toarnă apa și orezul și o acoperă; o lasă să fiarbă pînă ce orezul se întărește ca o pîine; apoi o scot afară în bucăți. Prin toate aceste părți orezul se pregătește în acest fel.

După ce cinarăm, regele puse să se aducă o rogojină de trestii cu o alta de palmier și cu o pernă de frunze, pentru ca eu să dorm pe ele. Regele cu cele două femei merse să doarmă într-un loc mai departe; eu dormii cu o căpetenie de-a lui. Cînd se făcu ziuă, în timp ce se pregătea prînzul, pornii prin insulă. Văzui în aceste case ale lor multe unelte de gospodărie din aur și puține merinde. Apoi prînzirăm cu orez și pește. După ce terminarăm prînzul, spusei regelui prin semne că aş vrea să văd pe regină. Îmi răspunse că încuviințează lucrul acesta. Merserăm împreună pe piscul unui munte înalt, unde se afla casa reginei. Cînd intrai în casă, îi făcui plecăciunea și ea la fel către mine; mă așezai lîngă ea și văzui că lucra la o rogojină de palmier pentru dormit. Prin casa sa erau atîrnate multe vase de porțelan și patru gonguri de metal, unul mai mare decît altul și două mai mici, pentru cîntat. Erau acolo mulți robi și multe roabe care o slujeau.

Aceste case sînt făcute ca și celelalte despre care am vorbit. După ce îmi luai rămas bun, ne întoarserăm la casa regelui. Îndată puse să ne dea o gustare de trestie de zahăr. Cel mai mare belșug din această insulă e aurul; îmi arătară

niște văi mari, spunându-mi prin semne că în ele se află atîta aur cîte fire de păr în cap, dar nu au fier spre a-l scoate, și nici nu doresc să-și dea asemenea osteneală.

Această parte a insulei e un același pămînt cu Butuan și Calogan și trece pe lîngă Bohol și se învecinează cu Mazana. Pentru că ne vom mai întoarce o dată pe această insulă, nu mai spun altceva.

După-amiază, vrui să mă întorc la corăbii; regele vru să vină și el cu celelalte căpetenii; și astfel venirăm în același *balangai*. Întorcîndu-ne pe rîu, văzui pe partea dreaptă, pe un delușor, trei oameni spînzurați de un copac cu ramurile tăiate. Întrebai pe rege cine erau aceștia; răspunse că erau răufăcători și hoți. Aceste popoare umblă goale ca și celelalte de mai sus. Regele se numește rajah Calanao. Portul* e bun; și aici se află orez, ghimber, porci, capre, găini și alte bucate. Se află la opt grade latitudine către polul Arctic și la 167 de grade longitudine de la linia de împărțire, și la o depărtare de cincizeci de leghe de Zubu și se numește Chipit¹²⁷. La depărtare de două zile de aici, către nord-vest, se află o insulă mare numită Lozon¹²⁸, unde vin în fiecare an șase sau opt jonci ale popoarelor Lechii¹²⁹.

Pornind de aici, ținînd drumul între vest și sud-vest, dădurăm peste o insulă nu prea mare și aproape nelocuită. Oamenii de pe ea sînt mauri și erau izgoniți de pe o insulă numită Burne**. Umblă goi ca și ceilalți; au sarbacane*** cu cucure la șold pline cu săgeți și cu iarbă înveninată;

* „Port” înseamnă de cele mai multe ori adăpost natural (golf, estuar) și nu „așezare omenească” cu instalațiile corespunzătoare (chei, diguri etc.) (N.T.).

** Borneo.

*** În original *cerbottane* (fr. sarbacane) un fel de tuburi cu care se aruncau proiectile, în felul puștilor de soc ale copiilor (N.T.).

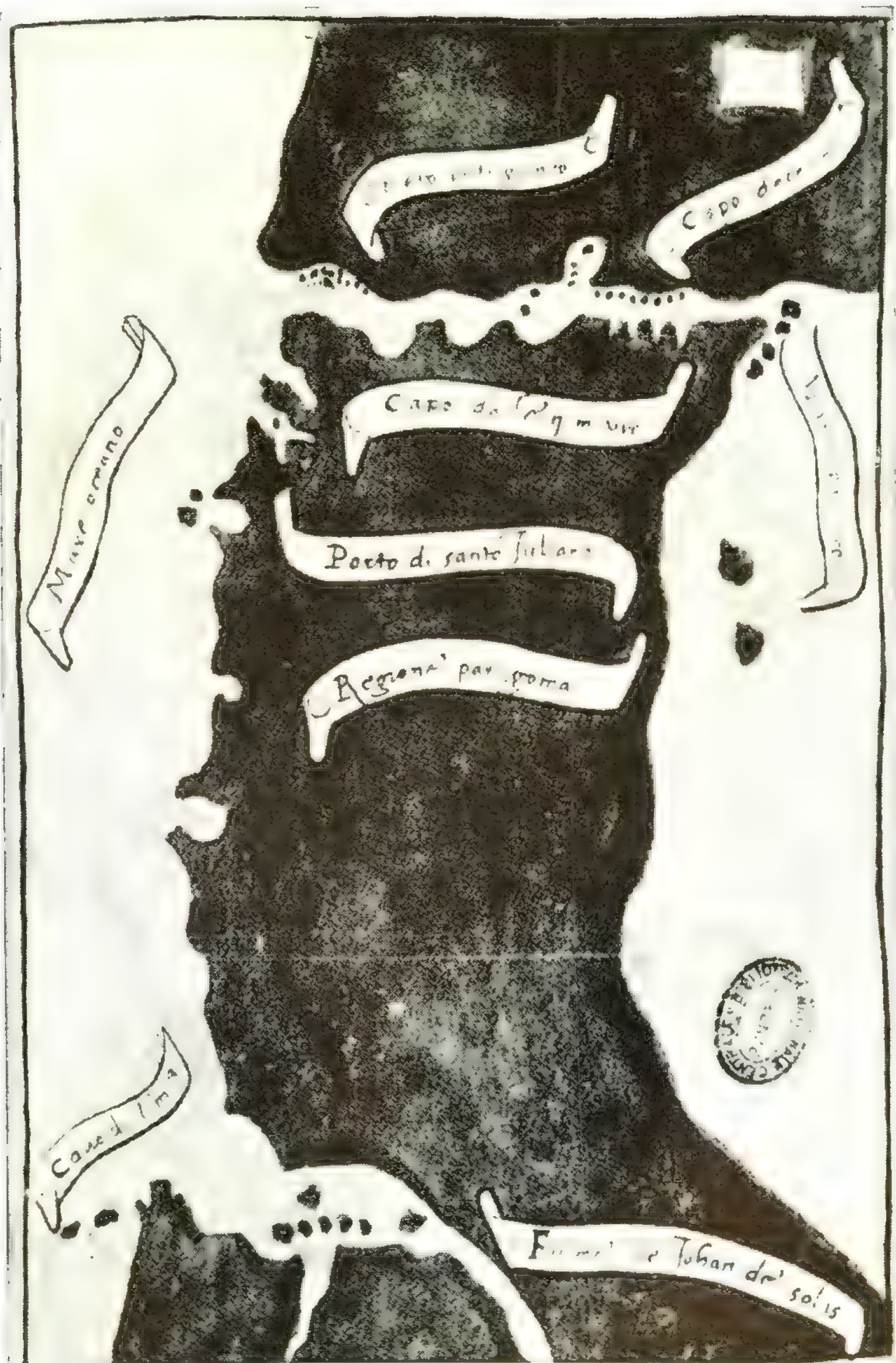
au pumnale cu mânerle împodobite cu aur și pietre scumpe, sulite, paveze rotunde și platoșe din corn de bivol. Ne numeau trupuri sfinte*. Pe această insulă se găseau puține merinde, însă arbori uriași. Se află, la șapte grade și jumătate latitudine către polul Arctic și la 43 de leghe depărtare de Chippit, și se numește Caghaian.¹³⁰

*Ce se găsește
în insula
Palawan*

De la această insulă, [cale de] aproape douăzeci și cinci de leghe între apus și nord-vest, întâlnirăm o insulă mare unde se găsește orez, ghimber, porci, capre, găini, smochine lungi de o jumătate de cot și groase cât brațul (sînt bune, însă altele, lungi de o palmă sau mai puțin; sînt mult mai bune decît toate celelalte¹³¹), nuci de cocos, cartofi, trestii de zahăr, rădăcini ca guliile de mîncat, și orez copt sub jărat în trestii sau în lemn. Acesta ține mai mult decît cel copt în oale. Acest pămînt l-am putea numi pămîntul făgăduinței, pentru că înainte de a-l fi găsit am îndurat mare foame. De nenumărate ori stăturăm la îndoială dacă nu-i mai bine să părăsim corăbiile și să mergem pe uscat, spre a nu muri de foame. Regele legă pace cu noi, tăindu-se puțin cu un cuțit de-al nostru în mijlocul pieptului și, sîngerînd, își mînji limba și fruntea în semn de o mai trainică pace: la fel făcurăm și noi. Această insulă se află la nouă grade și o treime latitudine către polul Arctic, și o sută șaptezeci și unu și o treime longitudine de la linia de împărțire și se numește Palaoan.¹³²

Aceste noroadе din Palaoan umblă goale ca și celelalte. Aproape toți își lucrează ogoarele: au sarbacane cu săgeți de lemn mai groase de o palmă, încîrligate și cîteva cu os de pește cu iarbă înveninată, iar altele cu vîrfuri de trestie încîrligate și înveninate.

* Sens obscur. Se pare că locuitorii insulei îi numeau astfel pentru că îi socoteau coboriți din cer (N.T.).



PATAGONIA ȘI STRÎMTOAREA LUI MAGELLAN DESENAȚE DE PIGAFETTA
(NORDUL ESTE ÎN JOS CA ÎN HĂRȚILE VECHI)



„INSULELE TÎLHARILOR“ CU AMBARCAȚIUNI INDIGENE (DESEN DE
PIGAFETTA)

La cap poartă înfipt puțin lemn moale în loc de pene. La capătul sarbacanelor lor leagă un fier, ca un fel de iatagan și cînd au tras toate săgețile, luptă cu acesta.

Prețuiesc mult inelele, lăncișoarele de alamă, clopoțeli, cuțitele și mai ales sîrma de aramă pentru legat undițele de pescuit. Au cocoși mari foarte domesticiți; nu-i mănîncă, socotindu-i sfinți; cîteodată îi pun să se lupte între ei; și fiecare pune pe al său cîte ceva și, dacă al său e învingător, cîștigă ceea ce a pus celălalt¹³³. Și au rachiu de orez mai tare și mai bun decît vinul de palmier.

La depărtare de zece leghe de această insulă, către sud-vest, dădurăm peste o insulă și mergînd de-a lungul țărmului ei, ni se cam părea că urcăm¹³⁴. După ce intrarăm în port, ne apăru corpul sfînt pe o vreme foarte întunecoasă*. De la începutul acestei insule și pînă în port¹³⁵ sînt cincizeci de leghe. În ziua următoare, la 9 iulie, regele acestei insule** ne trimise un *prao**** foarte frumos cu prova și pupa lucrate în aur: deasupra pupei flutura un pavilion alb și albastru cu pene de păun; la provă, cîțiva sunau din surle și tîmpine. Împreună cu acest prao veneau două almadii. *Prao* e ca o fustă, iar almadiile¹³⁶ sînt bărcile lor de pescuit. Opt oameni bătrîni dintre căpetenii veniră pe corăbii și șezură la pupă pe un covor. Ne înfățișară un vas de lemn zugrăvit, plin cu betel și *areca*, acel fruct pe care-l mestecă într-una, cu flori de iasomie și de portocal, acoperit cu mătase galbenă; două colivii pline cu găini, o pereche de capre, trei vase pline cu rachiu de orez și cîteva mănunchiuri de trestii dulci — și la fel dădură și celeilalte corăbii — și, îmbrățișîndu-ne, își luară rămas bun. Rachiul de orez e limpede

* Fenomene de electricitate, cf. nota nr. 23.

** Trebuie să se înțeleagă „al acestei părți a insulei” căci pe ea domneau mai mulți suverani (N.T.).

*** Ambarcațiuni cu rame lungi și subțiri caracteristice insulelor Indoneziei (N.T.).

ca apa, dar atît de tare, încît mulți dintre ai noștri se îmbătară. Ei îl numesc *arach*.

După șase zile regele trimise încă o dată trei *prao* cu multă fală, sunînd din surle și tîmpine și bătînd în gonguri de alamă. Înconjurară corăbiile și ne făceau plecăciuni cu niște fesuri ale lor de pînză care le acoperă numai vîrful capului. Îi salutarăm cu bombardele noastre fără pietre. Apoi ne dădură în dar felurite mîncăruri numai de orez; cîteva [puse] în frunze tăiate în bucăți prelungi, cîteva ca niște căpățîni de zahăr și alte cîteva în chip de turte cu ouă și miere. Ne spuseră că regele lor se învoia să luăm apă și lemne și să neguțăm după dorință.

Auzind aceasta, ne suirăm șapte dintre noi¹³⁷ în *prao* și luarăm pentru rege un dar, adică o haină de catifea verde croită turcește, un jeț de catifea neagră, cinci coți de pînză purpurie, o tichie și un pahar aurit, un vas de sticlă cu capac, trei caiete de hîrtie și o călimară aurită pentru regină, trei coți de postav galben, o pereche de încălțări argintate, o perniță de argint plină cu ace; guvernatorului, trei coți de postav roșu, o tichie și un pahar aurit; trimisului care venise în *prao*, îi dădurăm o haină de postav roșu și verde, croită turcește, o tichie și un caiet de hîrtie; celorlalți șapte fruntași, căruia pînză, căruia tichii și fiecăruia un caiet de hîrtie; și îndată pornirăm.

Cînd ajunserăm în oraș, stăturăm cam două ore în *prao* pînă ce veniră doi elefanți acoperiți cu mătase și doisprezece oameni fiecare cu cîte o tîpsie de porțelan acoperită cu mătase spre a înveli darurile noastre: apoi ne urcarăm pe elefanți și acești doisprezece oameni mergeau înaintea noastră cu lucrurile dăruite pe tipsii. Meraserăm așa pînă la casa guvernatorului, unde ni se dădu o cină cu multe feluri de mîncare. Noaptea dormirăm pe saltele de bumbac; căptușeala lor era de tafta, așternuturile de pînză de Cambaya.

În ziua următoare stăturăm în casă pînă la amiază; apoi mersemăm către palatul regelui pe elefanți, cu plocoanele în frunte, ca și-n ziua trecută, de la casa guvernatorului pînă la casa regelui. Toate străzile erau pline de oameni cu paloșe, sulii și paveze, pentru că așa voise regele.

Intrarăm pe elefanți în curtea palatului; urcarăm o scară întovărășiți de guvernator și de alte căpetenii și pășirăm într-o sală mare plină cu mulți sfetnici, unde șezurăm pe un covor, cu darurile pe tipsii, alături de noi. La capătul acestei săli, se afla o alta mai înaltă, dar ceva mai mică, împodobită toată cu atlazuri, în care se deschiseră două ferestre cu două perdele de brocat, prin care venea lumina în sală. Acolo se aflau trei sute de oameni în picioare, cu paloșele pe coapse, stînd de pază regelui. La capătul acestei [săli] era o mare fereastră de la care se trase o perdea de brocat.

Dincolo de ea văzurăm pe rege șezînd la masă cu un cocon al său mititel și mestecînd betel; în spatele lui erau numai femei. Atunci ne spuse un sfetnic că noi nu putem vorbi cu regele; și dacă voiam ceva, să-i spunem lui, pentru că va spune cuiva mai de frunte, și acela la rîndul lui unui frate al guvernatorului, care stătea în sala mai mică, și apoi acesta va vorbi printr-o țeavă¹³⁸, dintr-o gaură a peretelui, unuia care ședea înăuntru cu regele. Și ne învăță cum trebuie să facem în fața regelui trei temenele cu mîinile împreunate pe creștet, ridicînd picioarele, cînd unul, cînd celălalt, și apoi să ne sărutăm mîinile. Așa făcurăm. Aceasta e închinăciunea lor crăiască.

Îi spuserăm că eram trimiși ai regelui Spaniei și că acesta dorea pace cu el, și nu ceream altceva decît să putem neguța. Puse regele să ni se spună, că deoarece regele Spaniei voia să-i fie prieten, el se învoia foarte bucuros și spuse să luăm apă și lemne și să neguțăm cît ne-o plăcea. Apoi îi dădurăm darurile: la fiecare lucru făcea cu capul o mică plecăciune.

*Un rege fastuos
și un prieten
nesigur*

Fiecare dintre noi primirăm o stofă de brocart și straie de aur și de mătase, ce ne fură puse pe umărul stîng, dar lăsîndu-ni-le [numai] puțin așa. Ne dădură o gustare de cuișoare și scorțișoare. Atunci fură trase perdelele și închise ferestrele.

Oamenii care erau în palat aveau toți straie de aur și de mătase în jurul părților lor rușinoase; pumnale cu mînerul de aur bătut cu mărgăritare și pietre scumpe, și multe inele în degete.

Ne întoarserăm pe elefanți la casa guvernatorului: șapte oameni purtară darul regelui mereu în frunte. Cînd ajunserăm [în dreptul] casei, dădurăm fiecăruia ce era al său și ne puseră [hainele] pe umărul stîng: fiecărui purtător îi dăruirăm pentru osteneala sa o pereche de cuțite. Intrară în casa guvernatorului nouă oameni cu tot atîtea tipsii de lemn mari din partea regelui. Pe fiecare tipsie erau 10 sau douăsprezece străchini de porțelan, pline cu carne de vițel, de claponi, de găini, de păuni și de alte animale și de pește. Cinarăm pe jos, pe o rogojină de palmier cu vreo treizeci sau treizeci și două feluri de carne, în afară de pește și cu alte bucate. La fiecare îmbucătură, beam rachiu de-al lor, într-o ceașcă de porțelan, mare cît un ou și plină ochi, mîncărăm orez și alte feluri cu zahăr, cu linguri de aur ca ale noastre.

Acolo unde dormirăm două nopți, ședeau mereu aprinse două torțe de ceară albă, în două sfetnice de argint, cam înalte, și două candelari mari pline cu untdelemn, cu patru feștile fiecare și cu doi oameni care într-una le luau mucerile.

Venirăm pe elefanți pînă la malul mării, unde aflarăm două *prao*, care ne duseră la corăbii.

Această cetate e așezată toată pe o mlaștină cu apă sărată, în afară de casa regelui și de cîteva ale anumitor căpetenii; și are douăzeci și cinci de mii de fumuri¹³⁹. Casele sînt toate de lemn, clădite pe bîrne groase, înălțate de la pămînt.

Cînd marea crește, femeile merg cu bărcile către uscat vînzînd lucruri trebuincioase traiului lor. În fața casei regelui e un zid gros din lespezi de piatră, cu pinteni, ca o fortăreață, în care erau cincizeci și șase de bombarde de bronz și șase de fier. În cele două zile cît stăturăm acolo, sloboziră multe.

Acest rege e maur și se numește rajah Siripada. Era în vîrstă de patruzeci de ani și gras. Nu-l îngrijesc decît femei, fiice ale sfetnicilor. Nu iese niciodată afară din palat, decît cînd merge la vînătoare: nimeni nu-i poate vorbi decît prin țeavă; are zece scribi care-i scriu faptele sale pe coji de arbore foarte subțiri. Pe aceștia îi numesc *xiritoles*¹⁴⁰.

Luni de dimineață, 29 iulie, văzurăm venind către noi mai bine de o sută de *prao*, împărțite în trei grupe, cu tot atîtea *tunguli*, adică bărcile lor cele mici. Cînd văzurăm aceasta, gîndind la vreun vicleșug, desfășurărăm cît se poate de repede pînzele și tăiarăm parîma unei ancore. Și cu atît mai mult, cu cît ne socoteam a fi prinși la mijloc și de niște jonci, care cu o zi înainte se opriseră în spatele nostru.

*Plecare
precipitată*

Numaidecît ne întoarserăm împotriva acestora și prinserăm vreo patru, omorînd mulți oameni. Trei sau patru jonci scăpară spre uscat. Pe una dintre cele pe care le prinserăm se afla feciorul regelui insulei Lozon. Acesta era căpitan general al regelui din Burne și venea cu aceste jonci dintr-o cetate mare, numită Laoc¹⁴¹, care se află la capătul acestei insule către Iava Mare, și pe care, nevoind să se supună acestui rege, ci celui din Iava Mare, o dărîmase și prădase.

Giovan Carvajo, pilotul nostru, dădu drumul acestui căpitan și joncii, fără îngăduința noastră, în schimbul unei sume [plătită] în aur, așa cum aflarăm după aceea. Dacă nu dădea drumul căpitanului, regele ne-ar fi dat tot ce-am fi cerut, pentru că acest căpitan era foarte temut prin partea

locului, dar mai mult de către păgîni, care sînt în mare vrăjmăşie cu acest rege maur. În port se află o altă cetate a păgînilor, mai mare decît cea a maurilor, aşezată şi ea la ţarmul mării, şi astfel cele două popoare se luptă în acelaşi port. Regele păgîn e tot atît de puternic ca şi regele maur, dar nu tot atît de semeţ; ar trece uşor la credinţa lui Cristos.

Regele maur, cînd află cum ne-am purtat cu joncile, trimise să ni se spună, printr-unul dintre ai noştri care se aflau pe uscat, că acele *prao* nu veneau să ne facă nici un rău, ci mergeau împotriva păgînilor şi ca dovadă îi arătase cîteva ţeste de oameni morţi şi-i spuse că erau ale păgînilor.

Trimiserăm vorbă regelui să binevoiască să dea drumul celor doi oameni ai noştri, care se aflau în cetate spre a neguţa, şi feciorului lui Giovan Carvaio, născut pe pămîntul Verzin; dar el nu se învoi la aceasta. Pricina acestui lucru a fost Giovan Carvaio care a dat drumul acelui căpitan.

Oprirăm şaisprezece oameni mai de frunte spre a-i duce în Spania şi trei femei spre a le dărui reginei Spaniei, dar Giovan Carvaio le luă pentru sine.

Corăbiile băşti- naşilor

Ei nu au alte corăbii decît joncile care sînt făcute în acest chip: fundul joncilor se află la aproape două palme sub nivelul apei şi e alcătuit din scînduri cu cuie de lemn, foarte bine tocmit; deasupra acestuia, toate sînt din trestii foarte groase, pentru contragreutate; aşa încît una din acestea duce tot atîta marfă cît o corabie; catargele lor sînt din trestii, iar pînzele din coajă de copac.

Porţelanul e un fel de lut foarte alb şi stă şi cincizeci de ani îngropat sub pămînt înainte de a fi folosit, pentru că altfel n-ar fi destul de fin. Tatăl îl îngroapă pentru fecior. Dacă se pune`otravă într-un vas subţire de porţelan, crapă îndată.¹⁴²

Moneda pe care o folosesc maurii prin aceste părţi e de metal, găurită la mijloc spre a fi înşirată, şi are numai

pe o parte patru semne, care sînt slove ale marelui rege al Chinei și îi spun *picis*¹⁴³.

Pentru un *chatil** de argint viu, care face cît două livre de-ale noastre, ne dădeau șase străchini de porțelan; pentru un caiet de hîrtie, o sută de *picis*; pentru 160 de chatili de bronz o ceșcuță de porțelan; pentru trei cuțite, un vas de porțelan; pentru 160 de chatili de bronz un *bahar* de ceară, care e cît două sute trei chatili; pentru optzeci de chatili de bronz, un *bahar* de sare; pentru patruzeci de chatili de bronz, un *bahar* de *anime*** spre a călăfătui corăbiile, pentru că prin aceste părți nu se găsește smoală.

*Monezi
și greutate*

Douăzeci de tahili fac un chatil. Aici sînt la preț bronzul, argintul viu, sticla, chinovarul, straiile de lînă, pînzele și toate celelalte mărfuri ale noastre, dar mai cu seamă fierul și ochelarii. Acești mauri umblă goi ca și ceilalți; beau argint viu, bolnavul spre a se vindeca, iar cel sănătos spre a rămîne sănătos.

Regele din Burne are două mărgăritare groase ca două ouă de găină, și sînt așa de rotunde încît nu pot sta pe loc pe o masă, și știu bine aceasta, pentru că, atunci cînd i-am dus darurile, i se făcu semn să ni le arate; el spuse că le va arăta. A doua zi cîteva căpetenii ne spuseră că ei le-au văzut.

Acești mauri se închină lui Mahomed și legii sale; și nu mănîncă carne de porc; își șterg șezutul cu mîna stîngă; nu mănîncă cu aceasta; nu taie nimic cu mîna dreaptă; stau pe vine cînd urinează; nu taie nici găini, nici capre, dacă mai întîi nu vorbesc către soare; taie găinilor vîrfurile aripilor cu pelițele care le atîrnă dedesubt și apoi picioarele, și apoi le despică prin mijloc; își spală fața cu mîna dreaptă; nu-și spală dinții cu degetele, și nu mănîncă nimic, dacă n-a fost tăiat de ei. Sînt tăiați împrejur ca și iudeii¹⁴⁴.

* Greutate de 650 g (N.T.).

** Cauciuc scurs dintr-un copac (N.T.).

Pe această insulă crește printre copaci camforul, un fel de balsam, a cărui coajă e subțire ca la ceapă. Dacă e ținut neacoperit, încetul cu încetul piere; și îl numesc *capor*. Aici cresc: scorțișoară, ghimber, mirabolani¹⁴⁵, portocali, lămâi, chiacare, pepeni, dovleci, hrean, ceapă, usturoi, vaci, bivoli, porci, capre, găini, gâște, cerbi, elefanți, cai și altele. Această insulă e atît de mare, încît trebuie trei luni spre a-i da înconjurul cu un *prao*; se află la 5 grade și o pătrime latitudine către polul Arctic și la 176 și două treimi longitudine de la linia de împărțire, și se numește Burne.

Pornind din această insulă, ne întoarserăm înapoi spre a găsi un loc potrivit unde să smolim corăbiile, pentru că luau apă. O corabie, din nebăgarea de seamă a pilotului, se împotmoli în niște funduri mici, puțin adînci, din jurul unei insule numite Bibalon¹⁴⁶, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, o scoaserăm. Un marinar de pe acea corabie, nebăgînd de seamă, aruncă mucul unui opaiț într-un butoi plin cu iarbă de pușcă; îndată îl scoase fără vreun neajuns. Urmîndu-ne apoi drumul, puserăm mîna pe un *prao* plin cu nucide cocos, care mergea la Burne. Oamenii fugiră pe o insuliță. Pînă ce puserăm mîna pe acesta, altele trei se dosiră după niște insulițe.

La capătul insulei Burne, între ea și o insulă numită Cimbonbon¹⁴⁷, care se află la 8 grade și șapte minute, e un adăpost minunat pentru călăfătuirea corăbiilor, așa că intra-
răm [acolo], dar ne prea avînd cele trebuitoare la călăfă-
tuirea corăbiilor, zăbovirăm 42 de zile.

În aceste zile, fiecare dintre noi se ostenea, unul cu o treabă, altul cu alta; dar cea mai mare osteneală era să mergi neîncălțat să tai lemne în păduri. Pe această insulă sînt porci sălbatici; omorîrăm unul din aceștia, din barcă, trecînd de la o insulă la alta; avea capul lung de două palme și jumătate și colții mari. Aici sînt crocodili mari, de uscat

și de mare, stridii și midii de tot soiul. Printre altele găsirăm două, una a cărei carne cîntărea douăzeci și șase de livre, și alta, patruzeci și patru¹⁴⁸. Prinserăm un pește care avea capul ca un porc, cu două coarne; corpul său era pe de-a-ntregul dintr-un singur os; avea pe spate ca o șa și era mic¹⁴⁹. Tot aici se găsesc arbori ce fac frunze, care, cînd cad jos, prind viață și umblă¹⁵⁰. Acele frunze sînt, nici mai mult nici mai puțin, ca cele ale dudului, dar nu atît de lungi. Lîngă codiță, de o parte și de alta, au două picioare; codița e scurtă și ascuțită; nu au sînge și, dacă le atinge cineva, fug. Eu am ținut nouă zile una într-o cutie. Cînd o deschideam, ea umbla încoace și-ncolo prin cutie. Nu cred să se hrănească cu altceva decît cu aer.

După ce purceserăm din această insulă¹⁵¹, adică din portul ei, la capătul acestei insule Palauan întîlnirăm o joncă ce venea din Burne, și-n care se afla guvernatorul din Palauan. Îi făcurăm semn să coboare pînzele și, nesupunîndu-se, îl luarăm cu sila și-l prădarăm. Guvernatorul voi să fie liber și ne dădu în răstimp de șapte zile, patru sute măsuri de orez, douăzeci de porci, douăzeci de capre și o sută cincizeci de găini; apoi ne dăruî nuci de cocos, smochine, trestii de zahăr, vase cu vin de palmier și alte lucruri. Văzînd dărnicia lui, îi dădurăm înapoi cîteva din pumnale și din archebuze; apoi îi dădurăm un steag, o haină galbenă de damasc și 15 coți de pînză; unui fecior al său, o manta de postav albastru și unui frate al său, o haină de postav verde și alte lucruri.

Ne despărțirăm de el prietenii și ne întoarserăm înapoi, între insula Cagaian și acel port Cippit, apucînd drumul est cart la sud-est, spre a găsi insulele Maluco. Trecurăm pe lîngă niște movile*, în apropierea cărora marea era plină

*Rătăcirii între
insule și
piraterie*

* Prin *monticelli* (movile) Pigafetta înțelege niște conglomerate de stînci, cu alge în jurul lor (N.T.).

de ierburi și cu fundul foarte adânc. Când treceam pe lângă ele, ni se păreau porți ale unei alte mări. Lăsând Chippit la răsărit, găsirăm la apus două insule, Zolo și Taghina¹⁵², în apropierea cărora se prădesc mărgăritare. Cele două ale regelui din Burne aici au fost găsite, și le-a căpătat, cum ni s-a povestit, în chipul următor: acest rege luă de nevastă pe o fiică a regelui din Zolo, care îi spuse că tatăl ei avea acele două mărgăritare. El își puse în gând să le aibă cu orice chip. Într-o noapte merse cu cinci sute de *prao* și-l luă prins pe rege cu doi coconi ai săi și-i duse în Burne. Ca să îl lase liber, regele din Zolo fu silit să-i dea cele două mărgăritare.

Apoi către est, cuart la nord-est, trecurăm printre două așezări, numite Cavit și Subanin, și o insulă locuită, numită Monoripa¹⁵³, la o depărtare de 10 leghe de movile. Oamenii de pe această insulă au casele lor în bărci și nu sălășluiesc în altă parte. În cele două așezări, Cavit și Subanin, care se află pe insula Butuan și Calaghan, crește cea mai bună scorțișoară ce se poate afla. Dacă am fi stat acolo două zile ne-am fi încărcat corăbiile, dar voind să nu scăpăm vântul prielnic și să trecem de o limbă de pământ și de niște insulițe, care se aflau în apropierea ei, hotărîrăm să nu zăbovim și, mergînd cu pînzele întinse, cumpărarăm numai 17 livre, în schimbul unor cuțite pe care le luasem de la guvernatorul din Palauan. Arborele acestei scorțișoare e înalt de trei sau patru coți, și gros ca degetele mîinii și nu are mai mult de trei sau patru rămurele; frunza sa e ca a laurului; coaja lui e scorțișoară. Aceasta e culeasă de două ori pe an; cînd e verde, lemnul și frunzele sînt tot atît de tari [la miros] ca și scorțișoara. O numesc *caiumana*: *caiu* înseamnă lemn, și *mana* dulce, adică lemn dulce.

Mergînd spre nord-est, către o cetate mare numită Maing-danao¹⁵⁴, care se află în insula Baluan și Calaghan, pentru

ca să căpătăm vreo știre despre Maluco, puserăm mîna cu sila pe un *biguiday* (e ca un *prao*) și omorîrăm șapte oameni. În acesta erau numai optsprezece oameni, mai voinici decît oricare alții pe care i-am văzut prin aceste părți, toți căpetenii din Maingdanao*. Unul dintre aceștia ne spuse că era fratele regelui din Maingdanao și că știa încotro era Maluco. Atunci lăsarăm calea de nord-est și apucarăm pe cea de sud-est.

Pe un cap al acestei insule Butuan și Caleghan, pe malurile unui rîu, trăiesc oameni păroși, foarte buni luptători și arcași; au săbii late de o palmă; nu mănîncă decît inimă de om crudă, cu suc de portocale sau lămîi, și se numesc *benajan*, adică păroșii.

Cînd apucarăm calea de sud-est, ne aflam la șase grade și șapte minute către Arctic și la treizeci de leghe depărtare de Canit. Mergînd către sud-est găsirăm patru insule: Ciboco, Biraham Batolach, Saranghani și Candighar¹⁵⁵. Într-o sîmbătă, în timpul nopții, la 26 octombrie, mergînd pe lîngă țarmul insulei Biraham Batolach, se năpusti asupra-ne o furtună grozavă. Și din pricina ei, înălțînd rugi lui Dumnezeu, coborîrăm toate pînzele. Îndată, cei trei sfinți ai noștri ne apărură alungînd tot întunericul. Sfîntul Elmo stătu mai bine de două ore în vîrfurile arborelui mare, ca o torță; sfîntul Nicolae, în vîrfurile gabierului, și sfînta Clara pe trinchet. Făgăduirăm un sclav sfîntului Elmo, sfîntului Nicolae și sfîntei Clara; fiecăruia îi dădurăm pomana cuvenită* * 156.

Urmînd apoi călătoria noastră, intrarăm într-un port, în mijlocul a două insule, Sarangani și Candighar, și ne oprirăm, la răsărit, lîngă o așezare din Saranghani, unde

* Adică Mindanao (N.T.).

** Sens obscur. S-ar putea interpreta că au fost strînși bani pentru a celebra liturghia în onoarea celor trei sfinți (N.T.).

se găsesc aur și mărgăritare. Aceste popoare sînt păgîne și oamenii umblă goi ca și ceilalți. Portul se află la cinci grade și nouă minute latitudine și la o depărtare de cincizeci de leghe de Canit.

Zăbovind aici o zi, prinserăm cu sila două călăuze, ca să ne dea știri despre Maluco. Urmînd calea noastră între miazăzi și sud-est, trecurăm printre opt insule, unele locuite și altele nelocuite, așezate pe două rînduri, care se numesc Cheana, Caniao, Cabiao, Camanuca, Cabaluzao, Cheai, Lipan și Nuza,¹⁵⁷ pînă ce ajunserăm la o insulă, așezată la capătul acestora, foarte frumoasă la vedere. Suflînd un prea tare vînt potrivnic și neputînd trece de o limbă de pămînt a acestei insule, umblam înapoi și-ncolo în jurul ei, astfel că unul din cei pe care-i prinsesem la Saranghai și fratele regelui din Maingdanao cu un fecior al său mititel, în timpul nopții, fugiră înotînd, pe această insulă; dar băiatul, neputînd să se țină bine în cîrca tatălui său, se îneacă. Deoarece nu izbutirăm să trecem dincolo de acea limbă de pămînt, ocolirăm insula, pe la sud, unde se aflau multe insulițe.

Această insulă are patru regi: rajah Matamdatu, rajah Lalagha, rajah Bapti și rajah Parabu: toți păgîni. Se află la trei grade și jumătate către Arctic și la 27 leghe depărtare de Saranghai; iar numele ei e Sanghir.

Făcînd același drum*, trecurăm pe lîngă șase insule, numite Cheama, Carachita, Para, Zanghalura, Ciau, (aceasta) la o depărtare de vreo zece leghe de Sanghir. Pe ea se află un munte înalt dar nu întins; iar regele său se numește rajah Ponto. (Ultima insulă) Paghinzara¹⁵⁸, la depărtare de opt leghe de Cian, are trei munți înalți (regele său se

* S. — S.E. (N.T.).

numește rajah Babibintan). Apoi aflarăm la răsărit de Paghinzara, insula Talaut¹⁵⁹ și la depărtare de 12 leghe, două insule nu prea mari, numite Zoar și Meau.

Trecînd de aceste două insule, miercuri, la 6 noiembrie, descoperirăm patru insule înalte la răsărit, la o depărtare de paisprezece leghe de cele două. Călăuza care ne rămăsese ne spuse că acele patru insule erau Maluco; ceea ce auzind, mulțumirăm lui Dumnezeu și de bucurie slobozirăm toate bombardele¹⁶⁰. Și nu-i de mirare că eram atît de bucuroși, fiindcă trecuseră douăzeci și șapte de luni, fără două zile, de cînd căutam Maluco. Pe lîngă toate aceste insule pînă la Maluco, cea mai mică adîncime peste care am dat avea între o sută și două sute de coți; și nu cum spuneau portughezii, că pe aici nu se putea naviga din cauza numeroaselor funduri puțin adînci și a cerului întunecat, după cum își închipuiseră ei.

*Sosirea — în
sfîrșit — în
insulele Moluce*

Vineri 8 noiembrie 1521, cu trei ore înainte de apusul soarelui, intrarăm într-un port al unei insule, numită Tadore¹⁶¹, și trăgînd la țarm, într-o adîncime de douăzeci de brațe, slobozirăm toată artileria. În ziua următoare, veni regele într-un *prao* la corăbii și le dădu înconjur o dată. Numaidecît îi ieșirăm în întîmpinare cu barca spre a-l cinsti, ne primî în *prao* și ne așeză lîngă dînsul. El ședea sub o umbrelă de mătase, care se întindea în jur: în fața lui, erau un cocon al său cu sceptrul regesc și doi oameni cu două vase de aur spre a turna apă pe mîini, și alți doi cu două mici sipete aurite pline cu betel.

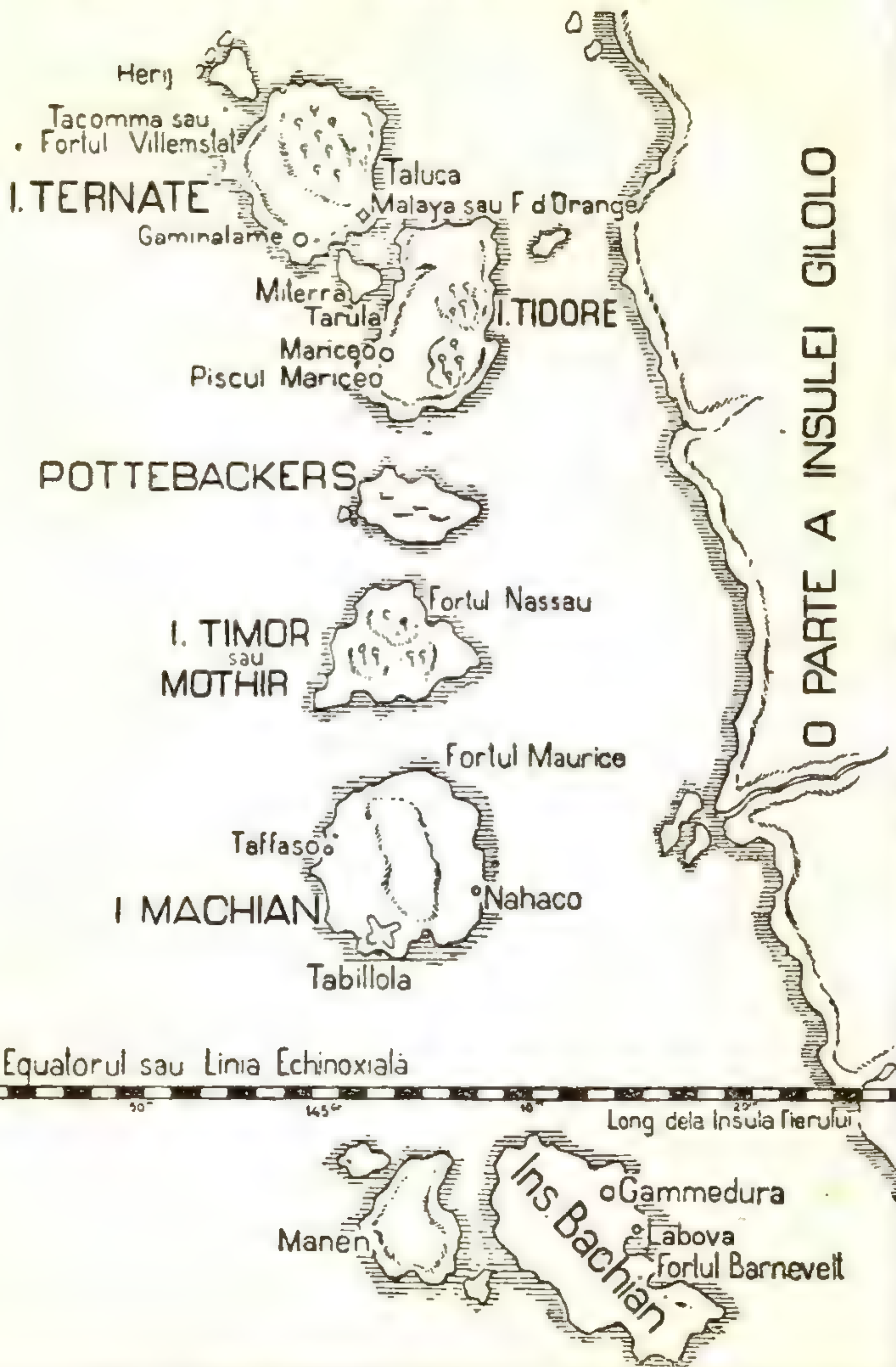
*Popasul în
insula Tidore*

Regele ne spuse că sîntem bineveniți și că lui încă de multă vreme i se arătaseră în vis niște corăbii care soseau la Maluco din locuri îndepărtate, și pentru a se încredința mai bine, voise să citească în lună; și le văzu cum veneau și că noi eram aceia. Pășind regele pe corăbii, toți îi sărutară

HARTA AMĂNUNTITA A INSULELOR MOLUCE

Scara de leghe marine de 20 grade

0 1 2 3 4 5 10



mîna, apoi îl duserăm la pupă, și cînd păși înăuntru, nu voi să se aplece, ci trecu pe deasupra*.

Punîndu-l să stea într-un jilț de catifea roșie, îl îmbrăcăm cu o haină de catifea galbenă croită turcește; noi, spre a-l cinsti mai mult, ne așezarăm pe jos în jurul lui. După ce ne așezarăm cu toții, regele deschise vorba și spuse că el și toate noroadele lui vor să fie de-a-pururi prea credincioși prieteni și vasali ai regelui nostru, al Spaniei, iar pe noi ne primea ca pe fiii săi; și că trebuie să coborîm pe insulă ca pe pămînturile noastre, căci de acum înainte insula lui nu se va mai chema Tadore, ci Castilla, din dragostea cea mare pe care o purta regelui nostru, stăpînul său.

Îi dădurăm un dar, și anume, haina, jilțul, o bucată de pînză, patru coți de postav stacojiu, o mantie de brocart, o haină galbenă de damasc, cîteva tunici indiene lucrate cu aur și mătase, o bucată de *berania*** albă, pînză de Cambaia, două tichii, șase șiraguri de mărgеле, douăsprezece cuțite, trei oglinzi mari, șase foarfeci, șase piepteni, cîteva pahare aurite și alte lucruri. Coconului său, o haină indiană, de aur și mătase, o oglindă mare, o tichie și două cuțite; la alți nouă sfetnici ai săi, fiecăruia o haină de mătase, tichii și două cuțite și la mulți alții le dădurăm, unora tichii, altora cuțite, pînă ce regele ne spuse să ne oprim.

Apoi ne spuse că el nu avea altceva decît viața lui spre a o trimite regelui, stăpînul său, și că noi ar fi trebuit să ne apropiem mai mult de cetate, și dacă cineva în timpul nopții venea la corăbii, să-l omorîm cu archebuzele. Plecînd de la pupă, nu voi de loc să se aplece. După ce ne luarăm rămas bun, slobozirăm toate bombardele. Aceste rege e maur

* La pupă se afla deci o cabină care avea, se pare, un pervaz jos așa încît pentru a intra, regele a preferat să intre prin luminătorul cabinei spre a nu se apleca (N.T.).

** *Berania* e numele unei pînze indiene (N.T.).

și are cam 45 de ani, bine legat, cu o înfățișare domnească, și foarte mare cititor în stele. Atunci era îmbrăcat cu o cămașă de pînză albă, foarte subțire, cu capetele mînecilor tivite cu aur, și cu un veșmînt de la brîu pînă în pămînt și era desculț. Avea în jurul capului un vâl de mătase și deasupra o ghirlandă de flori și se numea rajah sultan Manzor*.

Duminecă 10 noiembrie, acest rege voi să afle cîtă vreme era de cînd plecasem din Spania; și leafa și dobînda agonisită**, pe care ni le da regele fiecăruia dintre noi; și voia să-i dăm o parafă a regelui și o flamură regală, pentru că de aici înainte, cît privește insula sa, și o alta numită Terenate¹⁶² unde, dacă va putea, va așeza în scaun pe un al său nepot, numit Calonaghapi, va face ca amîndouă să fie ale regelui Spaniei; iar pentru gloria regelui său va lupta pînă la moarte; și dacă nu va putea să mai ție piept, va veni în Spania, el și cu toți ai săi, într-o joncă pe care pusese s-o facă acum din nou, cu parafa și flamura regală, deoarece încă de multă vreme era în slujba lor¹⁶³.

Ne rugă să-i lăsăm cîtiva oameni, pentru ca să-și amintească mereu de regele Spaniei, și nu mărfuri, pentru că acestea sînt supuse pieirii. Și ne spuse că voia să meargă la o insulă numită Bachian, spre a ne ajuta să încărcăm mai repede corăbiile cu cuișoară, deoarece pe insula sa nu se aflau din cele uscate atît de multe spre a încărca cele două corăbii.

Azi***, fiind duminică, nu voi să neguțeze. Ziua sărbătorită de aceste noroade e vinerea noastră.

* Al Manzor (N.T.).

** În original. *quintalada*: procentul pe care orice membru al echipajului îl percepea asupra cîștigului corăbiei sau cantitatea de marfă pe care putea s-o încarce pe corabie pe contul său (N.T.).

*** Acest „azi” e un indiciu că Pigafetta transcrie aici notele sale zilnice (N.T.).

Pentru ca domnia voastră să știe care sînt insulele unde cresc cuișoare, vă voi spune că sînt cinci: Terenate, Tadore, Mutir, Machian, Bachian¹⁶⁴. Terenate e cea mai de seamă și, cînd trăia regele ei, le stăpînea aproape pe toate celelalte. Tadore e cea pe care ne aflam; are rege. Mutir și Machian nu au rege, ci se rînduiesc de către norod, și cînd cei doi regi din Terenate și din Tadore se iau la harță, aceste două insule le dau oameni. Cea din urmă e Bachian și are rege. Aceste ținuturi unde cresc cuișoarele, se numesc Maluco.

Nu trecuseră nici opt luni de cînd murise în Terenate un Francesco Serrano¹⁶⁵, portughez, căpitan general al regelui din Terenate împotriva regelui din Tadore; și se luptase pînă ce silise pe regele din Tadore să dea pe o fată a sa de nevastă regelui din Terenate și aproape pe toți copiii căpeteniilor ca ostatici (din care fată se născuse acel nepot al regelui din Tadore); apoi, după ce se încheiase pacea, venind într-o zi Francesco Serrano în Tadore să neguțeze cuișoare, regele acesta puse să fie otrăvit cu acele frunze de betel; și nu mai trăi decît patru zile (regele său voia să-l îngroape după legea sa, dar trei creștini, slujitorii lui, nu îngăduiră) — și lăsă după el un băiat și o fată, nevîrstnici făcuți cu o femeie pe care o luase din Iava Mare, precum și două sute de bahari de cuișoare.

Acesta fusese mare prieten și rudă a dreptcredinciosului nostru căpitan general; și de la el se trăsese pricina care-l împinsese să se apuce de această călătorie, pentru că de mai multe ori, aflîndu-se căpitanul nostru la Malacca, îi scrisese cum stătea el aici. Don Manuel¹⁶⁶, fostul rege al Portugaliei, nevrînd să sporească venitul căpitanului general măcar cu un taler* pe lună pentru vrednicia sa, acesta se duse în Spania și căpătă de la sacra sa Maiestate, tot ceea ce se pricepu să ceară.

* În original *testone* monedă de argint valorînd puțin mai mult de 1,5 lire (N.T.).

După zece zile de la moartea lui Francesco Serrano, regele din Terenate, numit rajah Abuleis, izgonind pe un ginere al său, rege în Bachian, fu otrăvit de către fata sa, nevasta acelui rege, prefăcându-se că vrea să facă pace între ei; nu mai avu decât două zile de trăit, și lăsă după el nouă feciori oameni de seamă. Numele lor sînt acestea: Chechil Momuli, Iadore Vunighi, Chechili de Roix, Cili Manzur, Cili Pagi, Chialin Chechilin, Cathara, Vaiechu Serich și Calano Ghapi.

Luni 11 noiembrie, unul din feciorii regelui din Terenate, Chechili de Roix, îmbrăcat în catifea roșie, veni la corăbii cu două *prao*, lovind în acele gonguri, și nu voi să se urce atunci pe corăbii. Acesta ținea la sine pe nevasta, copiii și lucrurile lui Francesco Serrano. Cînd aflară cine e, trimiserăm la rege să-l întrebăm dacă puteam să-l primim, pentru că ne aflam în portul său; ne răspunse să facem cum ne era voia. Feciorul regelui, văzîndu-ne că stăm nehotărîți, se îndepărtă puțin de corăbii; meraserăm către el cu barca să-i dăruim o haină indiană de aur și de mătase cu cîteva cuțite, oglinzi și foarfeci. Le primi cu oarecare dispreț și îndată plecă. Avea cu sine pe un indian creștinat, numit Manuel, slugă a unui Petro Alfonso de Lorosa, portughez, care, după moartea lui Francesco Serrano venise din Bandan¹⁶⁷ la Terenate. Slujitorul, știind să vorbească portugheza, se sui pe corăbii și ne spuse că deși feciorii regelui din Terenate erau vrăjmași ai regelui din Tadore, cu toate acestea nu erau mai puțin înclinați de a sluji regelui Spaniei. Trimiserăm o scrisoare lui Pietro Alfonso de Lorosa, prin acest slujitor al său, spunîndu-i că trebuia să vină fără nici un mijlocitor.

Acești regi au cîte neveste doresc, dar una o țin mai în cinste și toate celelalte se supun acesteia. Regele din Tadore

avea o casă mare, în afara cetății, unde sălășluiau două sute de femei ale sale, dintre cele mai de frunte, cu tot atâtea care le slujeau. Când regele stă singur, sau cu nevasta lui cea mai de seamă, într-un loc [mai] înalt, ca un amvon, de unde poate să le privească pe toate celelalte, care stau în juru-i, celei care-i place, îi poruncește să vină să se culce cu el în acea noapte. După ce a terminat de mâncat, dacă el poruncește ca ele să mănânce laolaltă, așa fac; dacă nu, fiecare se duce să mănânce în odaia ei. Nimeni nu le poate vedea fără îngăduința regelui și dacă cineva e găsit ziua sau noapte a în preajma casei regelui, e omorât. Fiecare familie e ținută să dea regelui una sau două fete. Acest rege avea douăzeci și șase de copii, opt băieți, restul fete.

În fața aceste insulei se află o alta foarte mare, numită Gialolo¹⁶⁸, care e locuită de mauri și de păgâni. Printre mauri se aflau doi regi, așa cum ne spuse regele, dintre care unul avusese șase sute de feciori, iar celălalt cinci sute douăzeci și cinci. Păgânii nu au atît de multe neveste, nici nu trăiesc cu atîtea eresuri, ci se închină ziua întreagă, la cel dintîi lucru pe care-l văd dimineața cînd ies din casă. Regele acestor păgâni, numit rajah Papua, e foarte bogat în aur și locuiește înlăuntrul insulei. În această insulă Gialolo cresc pe stînci trestii groase cît piciorul, pline cu apă foarte bună de băut; cumpărarăm multe de la aceste noroade.

Marți 12 noiembrie, regele puse să se clădească într-o zi în oraș o magazie pentru marfa noastră. O duserăm acolo aproape toată și lăsarăm de pază trei oameni de-ai noștri, și pe dată începurăm să neguțăm în acest chip: pentru 10 coți de postav roșu, foarte bun, ne dădeau un bahar de cuișoare, ceea ce înseamnă patru chintale și șase livre (un chintal are o sută de livre); pentru cincisprezece coți de postav nu prea bun, un bahar; pentru cincisprezece toporiști, un

*Încărcarea
corăbiei
cu cuișoare*

bahar; pentru treizeci și cinci de pahare de sticlă, un bahar (regele le luă pe toate); pentru șaptesprezece catili de chinovar, un bahar; pentru șaptesprezece catili de argint-viu, un bahar; pentru douăzeci și șase de coți de pînză, un bahar; pentru douăzeci și cinci de coți de pînză mai subțire, un bahar; pentru o sută cincizeci de cuțite, un bahar; pentru cincizeci de foarfeci, un bahar; pentru patruzeci de tichii, un bahar; pentru zece straie de Guzerati, un bahar; pentru trei gonguri din acelea de-ale lor, doi bahari; pentru un chintal de bronz, un bahar. Toate oglinzile se spărseseră și puținele întregi le voi regele. Multe din aceste lucruri erau de pe acele jonci pe care le prădasem. Graba de a veni în Spania ne făcu să dăm mărfurile noastre pe un preț mai prost decît am fi făcut altfel. În fiecare zi veneau la corăbii atît de multe bărci, pline cu capre cu găini, cu smochine, nuci de cocos și alte lucruri de mîncare, încît te minunai. Luaram pe corăbii apă bună. Această apă izvorăște caldă, dar dacă stă vreme de un ceas afară din fîntînă se răcește foarte tare. Aceasta, pentru că izvorăște din muntele cuișoarelor, și nu, cum se spunea în Spania, că apa e adusă la Maluco din locuri îndepărtate.

Miercuri regele trimise pe feciorul său, numit Mossahap, la Mutir după cuișoare, ca să ne isprăvim mai repede încărcarea. Azi spuserăm regelui cum prinsesem niște indieni; mulțumi mult lui dumnezeu și ne spuse să-i facem hatîrul și să-i dăm lui prinșii ca să-i trimită în țările lor cu cinci oameni de-ai săi spre a face cunoscut numele regelui Spaniei și faima sa. Atunci îi dădurăm pe cele trei femei, luate pentru regină, din pricina arătată mai înainte. În ziua următoare, îi înfățișarăm toți prinșii, în afară de cei din Burne. Se bucură foarte mult. Apoi ne spuse că trebuia, din dragoste pentru el, să ucidem toți porcii pe care-i aveam sub mîini, lucru pentru care ne vada tot atîtea capre și găini.

Îi omorîrăm spre a-i face plăcere și-i atîrnărăm pe covertă. Cînd [oaspeții noștri] îi zăreau din întîmplare, își acopereau fața ca să nu-i vadă și să nu le simtă mirosul.

* * *

În seara aceleiași zile, sosi într-un *prao* Pietro Alfonso¹⁶⁹, portughez, și nici nu coborîse bine, că regele trimise să-l cheme și zîmbind îi spuse că, deși era din Tarenate, să ne răspundă adevărat la tot ce-l vom întrebă. Acesta spuse că de șaisprezece ani ședea în India, dar de zece în Maluco, și tot atîția ani trecuseră de cînd Maluco fusese descoperit [dar ținut] în taină¹⁷⁰. Și că trecuse un an, fără cincisprezece zile, de cînd venise aici o corabie mare din Malacca, și plecase încărcată cu cuișoare, dar din pricina vremii rele zăbovise în Bandan cîteva luni; și căpitanul ei era Tristan de Meneses, portughez; și cînd el îl întrebă ce vești mai erau de prin părțile creștinești, căpitanul spuse cum plecase o armată de cinci corăbii din Sevilla spre a descoperi Maluco în numele regelui Spaniei, avînd căpitan pe Fernando de Magaglianes, portughez; și cum regele Portugaliei, din ciudă că un portughez îi stătea împotrivă, trimisese cîteva corăbii spre Capul Bunei Speranțe și alte cîteva spre Capul Sfînta Maria, unde sălășluiesc canibalii, spre a-i tăia calea, și cum nu-l întîlnise. Apoi regele Portugaliei prinsese de veste că numitul căpitan trecuse printr-o altă mare și se îndrepta spre Maluco; îndată scrisese căpitanului său general al Indiei, numit Diego Lopez de Sichera¹⁷¹, ca să trimită șase corăbii către Maluco; dar din pricina padișahului care se îndrepta spre Malacca*, nu le trimise, pentru că fu silit să trimită împotriva acestuia șaiszeci de pînze spre strîmtoarea Meccăi**, pe tărîmurile lui Iuda¹⁷², care nu găsiră altăceva decît niște

*Știri
îngrijorătoare
despre
portughezi*

*Regele
Portugaliei
ordonase
capturarea
corăbiilor
spaniole*

* De care se temea că ar putea să facă o expediție spre Malacca (N.T.).

** Adică spre golful Aden (N.T.).

galere împotmolite pe malul acelei întărite și frumoase cetăți Aden, cărora la toate le dădură foc. După aceasta trimise împotriva noastră, spre Maluco, un mare galeon* cu două rînduri de bombarde; dar din pricină că dăduse de niște funduri mici și de curenți de apă în jurul Malaccăi, și de vînturi potrivnice, nu putu să meargă înainte și se întoarse înapoi. Căpitanul acestui galion era Francesco Faria, portughez; cu puține zile înainte o caravelă cu două jonci fusese pe aici, spre a lua vești despre noi. Joncile merseseră la Bachian ca să încarce cuișoară cu șapte portughezi. Acești portughezi nepăstrînd cuviință față de femeile regelui și alor săi (regele le spuse de mai multe ori să nu facă asemenea lucruri dar ei nu voriră să se astîmpere), fură omorîți. Cînd cei de pe caravelă afluă aceasta, îndată se întoarseră la Malacca, și lăsară joncile cu patru sute bahari de cuișoare și cu marfă deajuns spre a cumpăra încă o sută de bahari; și ne mai spuse că în fiecare an multe jonci vin din Malacca la Bandan spre a lua macis și nucșoare; și de la Bandan la Maluco după cuișoare; și cum aceste noroadе fac trei zile cu joncile lor de la Maluco la Bandan, iar de la Bandan la Malacca, cincisprezece; și cum regele Portugaliei de zece ani trăgea foloase de pe Maluco, în taină, pentru ca regele Spaniei să nu afle.

Acesta stătu cu noi pînă către orele trei noaptea și ne spuse încă multe alte lucruri. Stăruirăm pe lîngă el atît de mult, încît, făgăduindu-i bun cîștig, se legă să vină cu noi în Spania.

Vineri 15 noiembrie, regele ne spuse că se duce la Bachian spre a lua din cuișoarele acelea lăsate de portughezi. Ne ceru daruri spre a le înfățișa celor doi guvernatori din Mutir în numele regelui Spaniei; și trecînd printre corăbii,

* Corabie spaniolă, cu capacitate mai mare și armament puternic (N.T.).

vru să vadă cum trăgeau puștile, arbaletele și săcălușele, care sînt mai mari decît archebuzele. Trase și el de trei ori cu arbaleta, pentru că îi plăcea mai mult decît puștile.

Sîmbătă veni la corăbii cu mulți *prao* regele maur din Giailolo, căruia îi dăruirăm o mantie de damasc verde, doi coți de stofă roșie, oglinzi, foarfece, cuțite, piepteni și două pahare aurite. Ne spuse că, deoarece eram prieteni ai regelui din Tadore, eram și ai săi, pentru că-l iubea ca pe feciorul său; și dacă vreunul dintre noi va merge pe pămîntul său, îl va primi cu mare cinste.

Acest rege e foarte bătrîn și temut prin toate aceste insule fiind foarte puternic și se numește rajah Iussu*.

Această insulă Giailolo e atît de mare, încît e nevoie de patru luni ca să-i faci înconjurul cu un *prao*¹⁷³.

Duminică dimineața acest rege veni pe corăbii; și vru să vadă în ce chip ne luptam și cum slobozeam bombardele noastre, lucru care-l înveseli foarte și apoi îndată plecă. Cum ni s-a povestit, fusese un mare războinic în tinerețea sa.

În aceeași zi, mersei pe uscat, ca să văd cum creșteau cuișoarele¹⁷⁴. Arborele lor e înalt și gros ca un trunchi de om, nici mai mult nici mai puțin; ramurile sale se întind puțin de jur-împrejur pînă către mijloc, iar la capăt fac ca un gurgui. Frunza sa e ca cea a dafinului; coaja e măslinie. Cuișoarele cresc în vîrfurile rămurelor, zece sau douăzeci laolaltă. Acești copaci rodesc mai mult cînd pe un meleag, cînd pe altul după anotimp. Cînd încolțesc, cuișoarele sînt albe, cînd sînt coapte, roșii, iar uscate, negre. Se culeg de două ori pe an, o dată în ziua nașterii mîntuitorului nostru și altădată în ziua nașterii sf. Ioan Botezătorul**, pentru că la aceste două soroace e mai blînd aerul; dar mai cu seamă

* Probabil Iusuf (N.T.).

** Către sfîrșitul lui decembrie și către sfîrșitul lui iunie (N.T.).

în ziua de naștere a mîntuitorului nostru. Cînd anul e mai cald și mai puțin ploios, se culeg trei sute și patru sute de bahari pe fiecare din aceste insule. Cresc numai în munți, și dacă vreunul din acești arbori e sădit la șes, la poalele munților, nu trăiește. Frunza, coaja și lemnul crud au aromă tot atît de tare ca și cuișoarele. Dacă nu sînt culese cînd s-au copt, devin mari și atît de tari, încît nu mai rămîne bun din ele decît coaja. Nu cresc alte cuișoare pe lume decît în cinci munți din aceste insule. Se mai găsesc asemenea arbori într-adevăr și în Gaiilolo și pe o mică insulă între Tadore și Mutir, numit Mare¹⁷⁵, dar nu sînt buni. În fiecare zi vedeam o negură coborînd și cuprinzînd cînd unul, cînd altul din munții aceștia, și datorită acelei neguri cuișoarele se coc cum trebuie. Fiecare din aceste popoare au arbori de aceștia, și-i păzesc, dar nu se îngrijesc să-i sădească.

Pe această insulă se găsesc și cîțiva pomi de nucșoare. Copacii sînt ca nucii noștri și cu aceleași frunze: nucșoara, cînd e culeasă, e mare cît o gutuie mică, cu același puf și de aceeași culoare. Prima ei coajă e groasă ca cea verde a nucilor noastre; sub ea e o pieleță subțire, sub care se află găoacea, roșie de tot, învăluind scoarța nucii, iar înlăuntru acesteia se află nucșoara.

Casele acestor popoare sînt clădite ca și celelalte, dar nu atît de înălțate de la pămînt și sînt împrejmuite cu trestii, în chip de gard.

Femeile de aici sînt urîte și umblă goale ca și celelalte, numai cu acele pînzeturi din scoarțe de copac. Fac aceste pînzeturi în acest chip: iau o bucată de coajă și o lasă în apă pînă ce se moaie; apoi o bat cu parii și o lungesc și o lărgesc cît voiesc; ea se face ca un vâl de mătase crudă, cu niște firișoare înăuntru, încît pare că e țesută. Mănîncă pîine din lemnul unui copac, ca palmierul, făcută în acest chip: iau o bucată din acest lemn moale și o curăță de niște ghimpi negri [și] lungi; apoi o pisează și așa fac pîinea. O

mănîncă numai cînd umblă pe mare și o numesc *saghu*¹⁷⁶. Acești oameni umblă goi ca și ceilalți; dar sînt foarte geloși pe femeile lor.

În fiecare zi veneau din Tarenate multe bărci încărcate cu cuișoare; dar, pentru că așteptam pe rege, nu neguțam altceva decît merinde. Cei din Tarenate se tînguiau mult că nu voiam să neguțăm cu ei. Duminică noaptea, 24 noiembrie, către luni, regele veni lovind în acele gonguri ale lor și cînd trecu printre corăbii, slobozirăm multe bombarde. Ne spuse că pînă în patru zile vor sosi multe cuișoare. Luni regele ne trimise șapte sute și nouă zeci și unu cathili de cuișoare, fără a scădea daraua. Daraua înseamnă a socoti mirodeniile mai puțin decît cîntăresc, pentru că în fiecare zi se usucă din ce în ce mai mult. Deoarece erau cele dintîi cuișoare pe care le încărcam pe corăbii, slobozirăm multe bombarde. Aici cuișoarele se numesc *ghomode*; în Sarangani, unde prinsesem cele două călăuze, *bonghalavan*¹⁷⁷ și în Malacca, *chianche*.

Marți 26 noiembrie, regele ne spuse că nu era obiceiul ca vreun rege să plece de pe insula sa; dar că el plecase din dragoste pentru regele Castiliei și pentru că să mergem mai repede în Spania și să ne întoarcem cu atît de multe corăbii, încît să putem răzbuna moartea tatălui său, care fusese omorît într-o insulă numită Buru¹⁷⁸, și apoi zvîrlit în mare; și ne spuse cum că era datina, ca atunci cînd cele dintîi cuișoare erau încărcate în corăbii, sau în jonci, regele să dea un ospăț celor de pe corăbii și să roage pe dumnezeu să privegheze asupra-le pînă ce vor ajunge în portul lor. Mai voia să dea ospățul din pricina regelui din Bachian și a unui frate al său, care veneau să ne cunoască: ne netezea astfel drumurile.

Unii dintre noi, gîndindu-se la vreun vicleșug, pentru că aici, la locul de unde luam apă trei portughezi de-ai lui Francesco Serrano fuseseră omorîți de cîțiva dintre acești băștinași pîndind din pădure, și pentru că vedeam pe acești indieni șoptind cu prinșii noștri, spuserăm împotriva cîtorva bucuroși de acest ospăț, că nu trebuie să mergem pe pămînt la ospăț, amintindu-le pe celălalt, atît de nenorocit¹⁷⁹.

Grăbirea
plecării

Ținurăm sfat pînă ce hotărîrăm să trimitem vorbă regelui să vină repede la corăbii, pentru că voiam să plecăm și să-i încredințăm pe cei patru oameni făgăduiți împreună cu alte mărfuri. Regele alergă îndată și, suindu-se pe corăbii, spuse către cîțiva de-ai săi că pășea cu tot atîta încredere pe acestea ca în casele lui. Ne spuse că era tare spăimîntat că voiam să plecăm atît de degrabă, fiind obiceiul să rămîna corăbiile sub încărcătură treizeci de zile, și că nu plecase cu gîndul să ne facă vreun rău, ci spre a aduce mai repede cuișoare la corăbii; și că nu trebuia să plecăm atunci, nefiind încă vremea de navigat printre aceste insule și din pricina numeroaselor funduri mici din jurul lui Bandan și pentru că ușor ne-am fi putut întîlni cu vreo corabie a portughezilor. Iar dacă totuși părerea noastră era să plecăm atunci, să ne luăm înapoi toate mărfurile noastre, pentru că altfel toți regii megieși vor spune că regele din Tadore a primit atît de multe daruri din partea unui rege atît de mare, iar el nu i-a dăruit nimic, și vor gîndi că noi vom fi plecat numai de teama vreunui vicleșug, iar lui îi va ieși de-a pururi numele de trădător.

Puse apoi să i se aducă Coranul, și după ce îl sărută și și-l puse de patru sau cinci ori pe creștetul capului și bolborosi niște cuvinte (cînd fac așa se spune *Zambahean*¹⁸⁰), rosti în fața tuturor că jura pe Alah și pe Coranul ce-l avea în mîini că va fi de-a pururi credincios prieten regelui Spaniei. Spuse aceasta aproape plîngînd. Pentru vorbele lui bune, îi făgăduirăm să mai zăbovim încă cincisprezece zile. Atunci îi dădurăm parafa regelui și flamura regală. Cu toate acestea,

aflarăm în urmă, din izvor sigur, că o seamă din căpeteniile acestei insule îi spusese că trebuia să ne omoare, deoarece astfel ar face mare bucurie portughezilor, care vor ierta uciderea celor din Bachian; și că regele le-a răspuns că nu va săvârși aceasta pentru nimic în lume, avînd știință acum de regele Spaniei și legîndu-se cu pace.

Miercuri 27 noiembrie, după-prînz, regele făcu strigări către cei care aveau cuișoare că sînt volnici să le aducă la corăbii. Toată ziua aceasta și-n cealaltă neguțarăm cuișoare în mare grabă. Vineri, către seară, veni guvernatorul din Machian, cu multe *prao*. Nu voi să coboare pe uscat, pentru că se aflau acolo tatăl și un frate al său izgoniți din Machian. În ziua următoare, regele nostru, cu guvernatorul, nepotul său, se urcară pe corăbii. Noi nemaivînd postav, trimise el să se aducă trei coți dintr-al lui și ni-i dădu*; îl dăruirăm, împreună cu alte lucruri guvernatorului. Cînd plecă, slobozirăm multe bombarde. După aceea, regele ne trimise șase coți de postav roșu, ca să-l dăruim guvernatorului. Îndată i-l dăruirăm, lucru pentru care ne mulțumi mult și spuse că ne va trimite foarte multe cuișoare. Acest guvernator se numește Humar și avea vreo douăzeci și cinci de ani.

Duminică 1 decembrie, guvernatorul plecă. Ni se spuse că regele din Tadore i-ar fi dat atlazuri și cîteva gonguri de-acelea, pentru ca să-i trimită mai repede cuișoarele. Luni regele plecă de pe insulă după cuișoare. Miercuri dimineața, fiind ziua sfintei Barbara**, și în cinstea întoarcerii regelui, slobozirăm toată artileria. În timpul nopții,

* Trebuind să ofere, după obicei, un dar vizitatorilor și terminîndu-se postavul de pe bord, regele cedă o mică parte din ceea ce-i fusese dăruit, pentru ca spaniolii să poată face un dar guvernatorului (N.T.).

** 4 Decembrie. Sf. Barbara era considerată de spaniolii superstițioși ca ocrotitoarea artileriștilor și marinarilor (N.T.).

regele veni pe mal și voi să vadă cum se trăgeau rachetele și plesnitoarele, ceea ce văzînd, se veseli foarte. Joi și vineri cumpărarăm multe cuișoare, atît în cetate, cît și pe corăbii. Pentru patru coți de postav de Frisia ne dădeau un bahar de cuișoare; pentru două lăncișoare de alamă, care valorau un *marcello** ne dădură o sută de livre de cuișoare; în sfîrșit, nemaivînd mărfuri, fiecare dădea sau o manta, sau o tunică, sau cămăși, sau alte veșminte spre a-și avea fiecare cîștigul. Sîmbătă trei feciori ai regelui din Terenate cu trei neveste de-ale lor, fete ale regelui nostru, și cu portughezul Pietro Alfonso**, veniră pe corăbii. Dădurăm fiecăruia din cei trei frați un pahar de sticlă aurită, celor trei femei foarfece și alte lucruri. Cînd plecară, fură slobozite multe bombarde. Apoi trimiserăm pe pămînt fetei regelui nostru, nevastă a regelui din Terenate, multe lucruri, pentru că nu voise să vină cu celelalte la corăbii. Toți acești oameni, atît bărbații, cît și femeile, umblă totdeauna desculți.

Duminică 8 decembrie, fiind ziua imaculatei concepții, se sloboziră multe bombarde, rachete și plesnituri. Luni, către seară, regele veni la corăbii cu trei femei, care îi duceau betelul. Nimeni altul nu poate să ia cu sine femei decît regele. Apoi veni regele din Iaialolo și voi să ne mai vadă încă o dată luptîndu-ne între noi. După cîteva zile regele nostru ne spuse că trebuie să-l asemuim cu un copil de țîță, care de-abia și-a cunoscut dulcea lui mamă, și aceasta plecînd, îl lasă singur; cu atît mai mult va rămîne el nemîngîiat, cu cît cunoscuse și gustase cîte ceva din lucrurile Spaniei; iar pentru că aveam să întîrziem mult cu întoarcerea, ne rugă cu multă dragoste să-i lăsăm pentru apărare cîteva din

* Mică monedă de argint, cîntărind 63 g care avea curs la Venezia și valora o jumătate de liră venețiană (N.T.).

** Alonso de Lorosa despre care s-a vorbit mai înainte (N.T.).

bombardele noastre mici și ne prevesti că atunci când vom fi plecat, să nu navigăm decît în timpul zilei, din pricina multor funduri mici care se află pe lîngă aceste insule.

Îi răspunserăm că dacă voiam să ajungem [înapoi] în Spania, eram siliți să navigăm zi și noapte. Atunci ne spuse că în fiecare zi se va ruga pentru noi dumnezeului său, ca să ne mîntuiască; și ne spuse cum trebuia să vină regele din Bachian spre a căsători pe un frate al său cu una din fetele lui: ne rugă să binevoim a face vreo sărbătoare în semn de bucurie, dar să nu slobozim bombardele cele mari, pentru că ar face mare pagubă corăbiilor, fiind prea încărcate în aceste zile.

Veni portughezul Pietro Alfonso cu femeia sa și cu toate celelalte lucruri ale sale, ca să se așeze pe corăbii. După două zile veni la corăbii Chechili de Roix, fecior al regelui din Tarenate, într-un *prao* bine înzestrat și spuse portughezului să coboare puțin în *prao*; [acesta] îi răspunse că nu voia să coboare, pentru că mergea cu noi în Spania. Atunci vru el să se suie pe corăbii; dar noi nu voirăm să-l lăsăm să intre. Acesta, fiind mare prieten al căpitanului Malaccăi, portughez, venise să-l ia, și se răsti mult către cei care șezuseră lîngă portughez, de ce îl lăsaseră să plece fără îngăduința lui.

Duminecă 15 decembrie, către seară, regele din Bachian și fratele său veniră într-un *prao* cu trei șiruri de vîslași de fiecă parte; erau în totul o sută douăzeci, cu multe steaguri din pene de papagal, albe, galbene și roșii și făcînd multă larmă din acele gonguri, pentru că, la bătaia acestora, vîslașii vîslesc deodată; și cu alte două *prao*, cu fetișcane spre a le înfățișa miresei. Cînd trecură pe lîngă corăbii, îi salutarăm cu bombardele, iar ei, spre a ne saluta, făcură înconjurul corăbiilor și portului.

Regele nostru, deoarece era obiceiul ca nici un rege să nu calce pe pămîntul altuia, îi ieși în întîmpinare spre a

se saluta. Când regele din Bachian îl văzu venind, se ridică de pe covorul pe care ședea și se așează deoparte; regele nostru nu voi să se așeze pe covor, ci de cealaltă parte, și așa nici unul nu ședea pe covor.

Regele din Bachian dădu regelui nostru cinci sute de mantii ca să-i dea pe fie-sa de nevastă fratelui său. Aceste mantii sînt straie lungi de aur și de mătase făcute în China și foarte la preț printre aceștia. Când vreunul dintre ei moare ceilalți ai săi, spre a-i arăta mai multă cinstire, se îmbracă cu aceste mantii. Dau în schimbul uneia din acestea trei bahari de cuișoare, mai mult, sau mai puțin, după cum arată mantia.

Luni, regele nostru trimise [bucate pentru] un ospăț regelui din Bachian prin cincizeci de femei, toate îmbrăcate cu straie de mătase de la brîu pînă la genunchi. Mergeau două cîte două cu un bărbat între ele. Fiecare purta o tipsie mare, plină cu talere mai mici cu felurite bucate. Bărbații duceau numai vinul în vase mari. Zece femei din cele mai bătrîne erau jupînesele. Merseră în acest chip pînă la *prao* și înfățișară fiecare lucru regelui, care ședea pe covor sub un baldachin roșu și galben.

Întorcîndu-se acestea înapoi, prinseră pe cîțiva dintre ai noștri și cînd ei voiră să scape, trebuiră să le dea cîte ceva*.

După aceasta, regele nostru ne trimise capre, nuci de cocos, vin și alte lucruri. Azi puserăm pînze noi la corăbii, pe care era o cruce a lui Santiago de Galicia, cu litere care grăiau: „acesta e chipul norocului nostru cel bun“.

* E vorba de un fel de răscumpărare făcută în glumă de acele femei: cei căzuți în mîinile lor trebuiau să plătească sau să le dăruiască vreun lucru (N.T.).

Marți dădurăm regelui nostru piese de artilerie, la fel cu archebuzele pe care le luaserăm din această Indie¹⁸¹, și câteva bombarde mai mici dintr-ale noastre cu patru butoaie de pulbere. Luaram de aici optzeci de buți de apă pentru fiecare corabie. Cu cinci zile mai înainte, regele trimisese o sută de oameni să taie lemne pentru noi în insula Mare, pentru că trebuia să trecem pe acolo.

Astăzi, regele din Bachian, cu mulți alții dintre ai săi, coborî pe pământ spre a lega pace cu noi. În fața lui patru oameni mergeau cu paloșele scoase și ținute sus, în mâini. Spuse, în fața regelui nostru, și a tuturor celorlalți, că va rămîne de-a pururi în slujba regelui Spaniei și va strînge pentru el cuișoarele lăsate de portughezi, pînă ce va veni o altă *armadă* a noastră și nu le va da portughezilor fără voia noastră.

Trimise în dar regelui Spaniei un sclav, doi bahari de cuișoare (i-ar fi trimis zece, dar corăbiile fiind prea încărcate nu le putură duce) și două păsări moarte, foarte frumoase. Aceste păsări sînt mari ca sturzii, au capul mic cu ciocul lung; picioarele lor sînt lungi de-o palmă și subțiri ca pana de scris: nu au aripi, ci în locul lor, pene lungi de felurite culori alcătuiind un fel de mături mari: coada lor e ca a sturzului; toate celelalte pene ale lor, în afară de aripi, sînt de culoarea argăselii, și niciodată nu zboară, decît cînd e vînt¹⁸².

Ne spuseră aceștia că păsările acestea vin din raiul pămîntesc și ei le numesc *bolon dinata*, adică păsările lui Dumnezeu.

Fiecare din regii din Maluco scrise regelui Spaniei că voia să-i fie pentru totdeauna supus credincios.

Într-o zi regele nostru trimise vorbă alor noștri care se aflau în magazia cu mărfuri, ca să nu iasă în timpul nopții, din pricina unor oameni de-ai săi care se ung și umblă noaptea și par să n-aibă cap¹⁸³. Cînd unul dintre aceștia

întîlnește pe cineva, îi atinge mîna și i-o unge puțin în palmă; îndată celălalt cade bolnav și în trei sau patru zile moare; iar cînd întîlnesc trei sau patru împreună, nu le fac rău, decît că-i năucesc. Trimisese mulți dintre aceștia la spînzurătoare.

Cînd acești oameni clădesc o casă nouă, mai înainte de a se așeza în ea, îi fac focuri împrejur și poftesc mulți oaspeți; apoi agață de acoperișul casei cîte ceva din tot ce se găsește pe insulă, pentru ca cei care locuiesc în casă să nu fie lipsiți niciodată de acele lucruri. Pe toate aceste insule se găsește ghimber; noi îl mîncam verde, în loc de pîine.

Ghimberul nu e copac, ci o buruiană mărunță, care dă din pămînt niște muguri lungi de o palmă, ca și cei de trestie și cu frunze la fel, dar mai înguste. Acești muguri nu sînt buni de nimic, dar rădăcina lor e ghimberul și e mai tare la gust cînd e uscată decît cînd este verde. Aceste noroade îl păstrează în var, pentru că altfel n-ar ține.

Trinidad
nu poate pluti;
se întoarce
în Spania
numai Victoria

Miercuri de dimineață, voind să plecăm din Maluco, regele din Tadore, cel din Iaialolo, cel din Bachian și un fecior al regelui din Tarenate, veniră cu toții spre a ne petrece pînă la insula Mare. Corabia *Victoria* își desfăcu pînzele și se îndepărtă puțin de la țărm așteptînd corabia *Trinidad*; dar aceasta, neputînd să ridice ancora, îndată luă apă la fund. Atunci *Victoria* se întoarce la locul ei, și îndată începurăm să descărcăm corabia *Trinidad* spre a vedea dacă puteam să lecuim răul. Se auzea apa pătrunzînd înăuntru ca printr-o țeavă mare, dar nu găseam [locul] pe unde intra. Ziua întreagă și în cea următoare nu făcurăm altceva decît să pompăm, dar nu folosea la nimic.

Regele nostru, pricepînd despre ce e vorba, îndată veni pe corabie și se strădui să vadă pe unde intra apa. Trimise în apă cinci oameni de-ai săi să vadă dacă nu pot găsi spăr-



PEȘTI ZBURĂTORI (DUPĂ O GRAVURĂ DIN SECOLUL XVII)



REPRESALII ÎMPOTRIVA INDIGENILOR DIN INSULA „TÎLHARILOR“
(DUPĂ O GRAVURĂ DE EPOCĂ)

tura. Stătură mai bine de o jumătate de oră sub apă dar n-o găsiră. Văzînd regele că aceştia nu putură fi de vreun folos şi că apa creştea mereu, spuse, aproape plîngînd, că va trimite la capătul insulei după trei oameni, care stăteau mult sub apă.

Vineri de dimineaţa, din zori, regele nostru veni cu cei trei oameni şi-i trimise îndată în apă cu părul despletit, pentru ca astfel să găsească spărtura*. Aceştia stătură un ceas bun sub apă dar n-o găsiră. Regele, cînd văzu că nu poate afla leacul, spuse tînguindu-se: cine va mai merge acum în Spania la stăpînul meu să-i dea ştire despre mine? Îi răspunserăm că va merge corabia *Victoria*, [care va porni imediat] spre a nu pierde vînturile de la răsărit, care începeau să sufle¹⁸⁴, iar cealaltă, pînă ce se dregea, va aştepta vînturile de la apus şi va porni către Darien, care se află în cealaltă parte a mării, pe pămîntul Diucatan¹⁸⁵.

Regele ne spuse că avea 225 [oameni] pentru călăfătuire care vor face totul, iar pe ai noştri care vor rămîne aici îi va ţine ca pe feciorii săi şi nu se vor trudi [cu nimic], ci numai doi să poruncească acelor călăfătuitori ce trebuiau să facă. Rostea aceste cuvinte cu atîta suflet, încît ne podidiră pe toţi lacrimile. Noi, cei de pe corabia *Victoria*¹⁸⁶, temîndu-ne să nu se despice corabia fiind prea încărcată, o uşurărăm de şaizeci chintale de cuişoare, pe care le duserăm în magazia unde erau şi celelalte. Cîţiva de pe corabia noastră voiră să rămînă aici, de teamă că corabia nu va putea să ţină pînă în Spania, dar şi mai mult de frică să nu moară de foame¹⁸⁷.

Sîmbătă 21 decembrie, în ziua sfîntului Toma, regele nostru veni la corăbii şi ne dădu în seamă pe cele două călăuze¹⁸⁸ pe care le plătisem spre a ne arăta drumul în

* Intrau în apă cu părul lung despletit pentru ca acesta, atras de curenţii apei care intra în corabie, să le indice locul spărturii (N.T.).

afara acestor insule; și ne spuse că era vreme bună de plecat. Dar așteptînd ca ai noștri să scrie scrisorile pentru Spania, nu pornirăm decît la amiază. Cînd sosi ceasul, corăbiile își luară rămas bun una de la cealaltă prin pușcături de bombarde, și ni se păreau acestea tînguiuri pentru cea din urmă plecare.

Ai noștri ne întovărășiră puțin cu barca lor și apoi, cu multe lacrimi și îmbrățișări, ne despărțirăm. Guvernatorul regelui veni cu noi pînă la insula Mare. De abia ajunserăm [aici] că se și iviră patru *prao* încărcate cu lemne și în mai puțin de un ceas încărcarăm corabia și îndată o luarăm pe calea de sud-est. Acolo rămase Giovan Carvajo cu cincizeci și trei de oameni dintre ai noștri¹⁸⁹; noi eram 47 și 13 indieni.

Această insulă Tadore are vlădică*, iar atunci era înscăunat unul care avea patruzeci de neveste și foarte mulți copii.

În toate aceste insule Maluco se găsesc: cuișoare, ghimber, sagu (acea pîine a lor din lemn) orez, capre, gîște, găini, nuci de cocos, smochine, migdale mai mari ca ale noastre, rodii dulci și acre, portocale, lămîi, cartofi, miere de albine mici ca furnicile, care fac mierea în arbori, trestii de zahăr, ulei de cocos, de susan, pepeni verzi, pepeni galbeni, dovleci, o poamă răcoroasă mare cît pepenele verde numită *comulicai*¹⁹⁰ și o alta ca piersica, numită *guane*¹⁹¹ și alte lucruri de mîncare. Și se găsesc aici papagali de multe feluri; iar, printre alții, unii albi numiți *cathara*, și unii roșii cu totul, numiți *nori*. Unul dintre aceștia roșii prețuiește un bahar de cuișoare, pentru că vorbesc mai deslușit decît ceilalți. Sînt cam cincizeci de ani de cînd acești mauri locuiesc în Maluco; mai înainte locuiau aici păgînii și nu prețuiau

* Prin termenul de *episcopo*, Pigafetta denumeste pe șeful *ulemalilor* (preoții musulmani) (N.T.).

cuișoarele. Mai sînt și acum cîțiva; dar locuiesc în munți, unde cresc cuișoarele.

Insula Tadore se află la 26 minute latitudine către Polul Arctic; și la 161° longitudine de la linia de împărțire¹⁹², și la o depărtare de prima insulă a arhipelagului, numită Zaniel, de nouă grade și jumătate, spre sud vest cart la sud¹⁹³. Tarenate se află la 2/3° lat. către Arctic.* Mutir se află chiar sub linia echinoctială. Machian se află către Polul Antarctic la o pătrime de grad și Bachian tot către Antarctic, la un grad. Tarenate, Tadore, Mutir și Machian sînt patru munți înalți și ascuți, unde cresc cuișoarele. De pe aceste patru insule, nu se vede Bachian¹⁹⁴; dar ea e mai mare decît toate aceste patru insule și muntele său cu cuișoare nu e atît de ascuțit ca ceilalți, însă e mai mare.

CUVINTE ALE ACESTOR POPOARE MAURE

dumnezeul lor, <i>Alla</i>	ceremoniile lor, <i>zambahe lan de</i>
creștin, <i>naceram</i>	<i>alà meschit</i>
păgîn, <i>caphre</i>	tată, <i>bapa</i>
moscheiele lor, <i>mischit</i>	mamă, <i>mama ambui</i>
preoții lor, <i>maulana catip mudi</i>	fiu, <i>anach</i>
oamenii înțelepți, <i>horan pandita</i>	frate, <i>sandala</i>
turc, <i>riunno</i>	fratele acestuia, <i>capatin muiadi</i>
maurul musulman <i>Isilam</i>	văr, <i>sandala sopopu</i>
gură, <i>mulut</i>	bunic, <i>niny</i>
buze, <i>bebere</i>	socru, <i>minthua</i>
dinți, <i>gigi</i>	ginere, <i>minanthu</i>
gingii, <i>issi</i>	bărbat, <i>horan</i>
oamenii lor cucernici, <i>mossai</i>	femeie, <i>poranpoan</i>
	păr, <i>lambut</i>
	cap, <i>capala</i>
	frunte, <i>dai</i>

* Adică 0° 40' latitudine nordică. Toate aceste cifre și cele ce urmează sînt foarte aproximative (N.T.).

ochi, *matla*
 gene, *quilai*
 pleoape, *cenine*
 nas, *idon*
 pulpă, *tilorchaci*
 glezna piciorului, *buculali*
 călcâi, *tumi*
 laba piciorului, *batis*
 tălpile piciorului, *emparchaqui*
 unghie, *cuchu*
 braț, *langhan*
 limbă, *lada*
 cerul gurii, *langhi*
 bărbie, *aghai*
 barbă, *ianghut*
 mustețe, *missai*
 falcă, *pipi*
 urechi, *talingha*
 gură, *laher*
 gât, *tundun*
 umeri, *balachan*
 plept, *dada*
 inimă, *atti*
 țintă, *sussu*
 stomac, *parut*
 trup, *tundunbutu*
 mădular, *botto*
 sexul femeilor, *bucchii*
 a se culca cu ele, *amput*
 bucle șezutului, *buri*
 coapse, *taha*
 gambă, *mina*
 fluierul piciorului, *tula*
 rădăcinile ca guliile, *ubi*
 „chiachiare”*, *mandicai* *sicui*
 pepenele verde, *labu*
 vacă, *lambu*

porc, *babi*
 cot, *sichu*
 mână, *langhan*
 degetul mare al mâinii, *idun*
 langhan
 al doilea, *tungu*
 al treilea, *geri*
 al patrulea, *mani*
 al cincilea, *calinchin*
 orez, *bugax*
 nuca de cocos în Maluco și
 Borneo, *biazzao*
 în Luzon, *mor*
 în Iava cea Mare, *calambil*
 smochină, *pizam*
 trestiiile dulci, *tubus*
 cartofi, *gumbili*
 pepene, *antimon*
 foc, *appi*
 fum, *asap*
 cenușă, *abu*
 copt (mîncare), *azap*
 foarte copt, *lambech*
 apă, *tubi*
 aur, *amax*
 argint, *pirac*
 piatră scumpă, *premata*
 mărgăritar, *mutiara*
 argintul-viu, *vaza*
 metal, *tumbaga*
 fier, *baci*
 bivol, *carban*
 oaie, *biri*
 capră, *cambin*
 cocoș, *sanbunghan*
 găină, *aiambatina*
 clapon, *gubili*
 ou, *talor*

* Un fruct pe care Pigafetta îl descrie mai jos N.T.).

glscan, *itich*
 giscă, *ansa*
 pasăre, *bolon*
 elefant, *gagia*
 cal, *cuda*
 leu, *huriman*
 cerb, *roza*
 cîine, *cuin*
 albine, *haermadu*
 miere, *gulla*
 ceară, *lelin*
 opaiț, *dian*
 feștila lui, *sumbudian*
 ioarfece, *gunlin*
 oglindă, *chiela nim*
 pieptene, *sissir*
 mărgеле, *manich*
 clopoțel, *giringirin*
 inel, *sinsin*
 cuișoare, *ghianche*
 scorțișoară, *caiumanis*
 piper, *lada*
 piperul lung, *sabi*
 plumb, *tima*
 gongurile lor, *agun*
 chinovar, *galuga sadalinghan*
 argint, *soliman danas*
 postavul de mătase, *cain sutra*
 postavul roșu, *cain mira*
 postavul negru, *cain ylan*
 postavul alb, *cain pute*
 postavul verde, *cain igao*
 postavul galben, *cain cunin*
 tichie, *cophia*
 cuțit, *pixao*
 cum se numește asta?, *apne-*
 namaito
 uleiul de cocos, *mignach*
 uleiul de susan, *lana lingha*
 sare, *garan sira*

mosc și la animalul lui, *castori*
 lemnul pe care-l mănîncă cas-
 torii, *comarn*
 lipitoare, *linta*
 animalul și substanța care o
 produce (un fel de mosc),
 mozan
 revent, *calama*
 diavol, *saytan*
 lume, *bumi*
 grîu, *gandun*
 a dormi, *tidor*
 nucșoară, *buapala gosoga*
 firul de aramă, *canot*
 farfurie, *pinghan*
 tîngire, *prin*
 strachină, *manchu*
 blidul de lemn, *dulane*
 alble, *calunpan*
 măsurile lor, *socat*
 pămînt, *buchit*
 continent, *buchit tana*
 munte, *gonun*
 piatră, *batu*
 insulă, *polan*
 un cap de pămînt, *taniun*
 buchit
 rîu, *songhai*
 cămăși, *bain*
 casele lor, *pati alam*
 au, *taun*
 lună, *bullan*
 zi, *alli*
 noapte, *mallan*
 vremea chindiei, *malamari*
 amiază, *tamhahari*
 dimineată, *patan patan*
 soare, *matahari*
 lună, *bulan*
 semilună, *tanam patbulan*
 stele, *bintan*

domnilor, să vă fie de bine,
mali horancaia macan
 am mâncat, *suda macan*
 omule, scoală-te de-acolo, *pan-*
dan chita oran
 a dori, *banum chan*
 bună seara, *sabalchaer*
 ca răspuns la bună seara, *chaer*
sardat
 a bate, *mintă*
 a bate pe unul, *bripocol*
 gabierul mare, *sinbulaia*
 parîma ancorei, *danda*
 ancoră, *san*
 barcă, *san pan*
 departe, *jan*
 adevăr, *benar*
 minciună, *dusta*
 a fura, *manchiuri*
 riie, *codis*
 ia, *na*
 dă-mi, *ambil*
 cătușele de fier, *balanghu*
 oh, cum pute!, *bossochini*
 bărbatul tânăr, *horan muda*
 cel bătrîn, *tua*
 scriitor, *xiritoles*
 hîrtie, *cartas*
 a scrie, *mangurat*
 pană, *calam*
 cerneală, *danat*
 călimară, *padantan*
 literă, *surat*
 Nu am, *guala*
 vino încoace, *camarj*
 ce vreți? *appa man?*
 ce porunciți? *appa ito?*
 portul mării, *labuan*
 galeră, *gurap*
 corabie, *capal*
 provă, *allon*

pupă, *biritan*
 a naviga, *belaiar*
 catarg, *tian*
 vîslă, *daiun*
 bombardă, *badil*
 vînt, *anghin*
 mare, *lant*
 omule, vino încoace, *horan itu*
datan
 junghierele lor, *calix golog*
 mînerul lor, *daganan*
 sabie, *padan gole*
 sarbacană, *sumpitan*
 săgețile ei, *damach*
 iarba otrăvită, *ypu*
 tolba cu săgeți, *bolo*
 arc, *bossor*
 săgețile lui, *anacpaan*
 pisici, *conchin puchia*
 soarece, *tucus*
 iepure, *buaia*
 viermii care rod corăbiile, *ca-*
pan lotos
 undița de pescuit, *matacanir*
 de dimineață, *hezoch*
 mîine, *luza*
 ieri, *calamari*
 ciocan, *palmo colbasi*
 cui, *pacu*
 piuliță, *lozon*
 maiul de pisat, *atan*
 a dănțui, *manari*
 a plăti, *baiar*
 antenă, *laiar*
 sarturi, *tamira*
 velă, *leier*
 momeala ei, *unpan*
 ața undiței, *tunda*
 a spăla, *mandi*
 nu-ți fie frică, *tangan tacut*
 obosită, *lala*

o sărutare dulce, *sadap manis*
 prieten, *sandora*
 dușman, *sanbat*
 e sigur, *zonghu*
 a neguța, *biniaga*
 nu am, *anis*
 a fi prieten, *pugna*
 două lucruri, *malupho*
 da, *one*
 albicios, *zoroan pagnoro*
 a se desfăta, *mamain*
 a fi posomorît, *amala*
 nebun, *gila*
 tilmaci, *girobaza*
 câte limbi știi? *barapa bahasa*
 tan?
 multe, *bagna*
 limba din Malacca, *chiarama-*
 lai
 unde stă acela? *dimana horan?*
 steag, *tonghol*
 acum, *sacaran*
 destul, *suda*
 a chema, *panghil*

a fi burlac, *ugan*
 a fi însurat, *suda babini*
 totuna, *saunia*
 ploaie, *ugian*
 beat, *moboch*
 piele, *culit*
 năpîrcă, *ullat*
 a lupta, *guzar*
 dulce, *manis*
 amar, *azon*
 ce mai faci? *appa giadi?*
 bine, *bay*
 rău, *sachet*
 dă-mi aia, *biriacan*
 acest om e un laș, *giadi hiat*
 horan itu
 vînturile de miazănoapte, *iraga*
 de miazăzi, *salatan*
 de răsărit, *timor*
 de apus, *barataput*
 de nord-est, *utara*
 de sud-est, *berdaia*
 de nord-vest, *barolaut*
 de sud-est, *tunghara*

NUMERE

Unu, *satus*
 Doi, *dua*
 Trei, *tiga*
 Patru, *ampat*
 Cinci, *lima*
 Șase, *anani*
 Șapte, *tugu*
 Opt, *duolappan*
 Nouă, *sambilan*
 Zece, *sapolo*
 Douăzeci, *duapolo*
 Treizeci, *tigapolo*
 Patruzeci, *ampatpolo*
 Cincizeci, *limapolo*

Șaizeci, *anampolo*
 Șaptezeci, *tugupolo*
 Optzeci, *dualapanpolo*
 Nouăzeci, *sambilampolo*
 O sută, *saratus*
 Două sute, *duaratus*
 Trei sute, *tigaratus*
 Patru sute, *anamparatus*
 Cinci sute, *limaratus*
 Șase sute, *anambratus*
 Șapte sute, *tuguratus*
 Opt sute, *dualapanratus*
 Nouă sute, *sambilanratus*
 O mie, *salibu*

Două mii, *dualibu*
 Trei mii, *tigalibu*
 Patru mii, *ampatlibu*
 Cinci mii, *limalibu*
 Șase mii, *anamlibu*
 Șapte mii, *tugulibu*
 Opt mii, *dualapanlibu*
 Nouă mii, *sambilanlibu*
 Zece mii, *salacza*
 Douăzeci de mii, *dualacza*
 Treizeci de mii, *tigalacza*
 Patruzeci de mii, *ampatla-*
cza
 Cincizeci de mii, *limalacza*
 Șaizeci de mii, *anamlacză*
 Șaptezeci de mii, *tugulacza*
 Optzeci de mii, *dualapan-*
lacză

Nouăzeci de mii, *sambilan-*
lacză
 O sută de mii, *sacati*
 Două sute de mii, *duacati*
 Trei sute de mii, *tigacati*
 Patru sute de mii, *ampatcati*
 Cinci sute de mii, *limacati*
 Șase sute de mii, *anamcati*
 Șapte sute de mii, *tugucati*
 Opt sute de mii, *dualapancati*
 Nouă sute de mii, *sambilan-*
cati
 De zece ori o sută de mii,
suinta
 Sutele, miile, zecile de mii,
 sutele de mii și de zece ori
 sutele de mii adaugă numă-
 rul-*satus* și *dua* etc.

Urmîndu-ne calea, trecurăm printre aceste insule: Caioan, Laigoma, Sico, Giogi, Caphi¹⁹⁵ (pe această insulă Caphi trăiesc oameni mici, ca piticii, numiți Pigmei¹⁹⁶ și supuși regelui nostru din Tadore); Laboan, Toliman, Titameti, Bachian, pomenite mai sus, Latalata, Tabobi, Maga și Batutiga. Ieșind în afară, la apus de Batutiga, meraserăm între apus și sud-vest și descoperirăm la miazăzi cîteva insulițe, din care pricină călăuzele din Maluco ne spuseră să schimbăm drumul, pentru că ne înfundam între multe insule și furduri de mare puțin adînci. Schimbarăm ruta către sud-est, și ieșirăm în fața unei insule care se află la două grade latitudine către Polul Antarctic și la 55 leghe depărtare de Maluco, și se numește Sulach¹⁹⁷.

Despre insulele
 Sula

Oamenii de pe această insulă sînt păgîni și nu au rege; mănîncă carne de om; umblă goi, atît bărbații cît și femeile, și poartă numai o bucată de coajă lată de două degete în jurul părților rușinoase. Sînt multe insule pe aici [locuite de oameni] care mănîncă carne de om. Numele cîtorva

sînt acestea: Silan, Noselao, Liga, Atulabaon, Leitimor, Tenetum, Gondia, Pailarurun, Manadan și Benaia¹⁹⁸. Apoi navigarăm de-a lungul coastei a două insule, numite Lama-tola¹⁹⁹ și Tenetuno, la aproape 10 leghe de Sulach.

Pe același drum, aflarăm o insulă foarte mare, pe care se găsește orez, porci, capre, găini, nuci de cocos, trestii dulci, sagu, o mîncare a lor de smochine, pe care o numesc *chanali*, *chiacare*, și pe acestea le numesc *nangha*. „Chia-chiarele” se aseamănă cu pepenii verzi, pe afară noduroase, iar înăuntru cu niște fructe roșii mici cît zarzărele; nu au sîmbure, în schimb, un miez ca o fasole, dar mai mare și la mîncat e fraged ca o castană. Mai e și un fruct ca o gogoasă de pin, în afară galben și înăuntru alb, și cînd e tăiat, ca o pară, dar mai fraged și mult mai bun, numit *comilicai*.

Oamenii de pe această insulă umblă goi ca cei din Sulach; sînt păgîni și nu au rege. Această insulă se află la trei grade și jumătate latitudine către Polul Antarctic și la o depărtare de 75 de leghe de Maluco și se numește Buru²⁰⁰. La zece leghe către răsărit de această insulă se află una mare, care se învecinește cu Iailolo și care e locuită de mauri și de păgîni; maurii sălășluiesc pe lîngă mare, iar păgînii în cuprinsul pămîntului; iar aceștia mănîncă carne de om. Cresc pe această [insulă] lucrurile pomenite, și se numește Ambon²⁰¹. Între Buru și Ambon se găsesc trei insule, înconjurate de funduri de mare puțin adînci numite Vudia Cailaruri și Benaia²⁰². La aproape patru leghe de Buru către miazăzi, se află o insulă mică, și se numește Ambelau.

La depărtare de aproape 35 de leghe de această insulă Buru, cart de miazăzi spre sud-vest, se află Bandan-Bandan și douăsprezece insule. Pe șase din acestea crește nucșoara cu găoacea ei (macis) și numele lor sînt acestea: Zoroboa, mai mare decît toate celelalte, Chelicel, Samianapi, Pulac,

Pulurun și Rosoghin. Celelalte șase sînt acestea: Unuveru, Palan Baracan, Lailaca, Manucan, Man și Ment²⁰³. Pe acestea nu se găsesc nucșoare; ci numai sagu, orez, nuci de cocos, smochine și alte fructe, și cresc aproape unele de altele. Noroadele de pe aceste insule sînt maure și nu au rege. Bendan se află la 6° latitudine către Polul Antarctic²⁰⁴ și la 163° și jumătate, de la linia de împărțire, așa încît, căzînd cam în afara drumului nostru, n-am fost acolo.

Plecînd din această insulă Buru, cu drumul sud-vest cart la vest* aproape la opt. grade latitudine, ajunserăm la trei insule: Zolot, Nocemamor și Galian²⁰⁵ și navigînd printre acestea, năvăli asupra noastră o furtună mare, pentru care făgăduirăm sub jurămînt un pelerinaj la Maica Domnului de la Guida, și cu vijelia din pupă**, dădurăm peste o insulă înaltă; și înainte de a ajunge acolo ne ostenirăm mult cu vîrtejurile care coborau din munții ei și cu marii curenți de apă.

Oamenii de pe această insulă sînt sălbatici și cruzi; mănîncă carne de om și nu au rege; umblă goi cu acea scoarță ca și ceilalți; decît numai cînd merg la bătălie, îmbracă niște bucăți de piele de bivol, în față și în spate, și pe șolduri, împodobite cu coarne și dinți de porci și cu cozi de piei de capră, atîrnate în față și în spate; poartă părul ridicat în sus, cu niște piepteni lungi de trestie care trec dintr-o parte într-alta și îl țin în sus. Au bărbile înfășurate în frunze și vîrîte în țevi de trestie, lucru caraghios la vedere, și sînt cei mai urîți din această Indie.

Arcurile și săgețile lor sînt de trestie; și au niște saci făcuți din frunze de arbore, în care femeile lor le duc mîncarea și băutura. Cînd ne văzură, ne ieșiră în întîmpinare

* Adică în direcția S. V. cart la V. (N.T.).

** Ceea ce înseamnă că fugeau din fața furtunii cu vîntul din spate (N.T.).

cu arcuri; dar arătându-le niște daruri, îndată ni-i făcurăm prieteni.

Aici zăbovirăm 15 zile spre a ne drege laturile corăbiei. Pe această insulă se găsesc găini, capre, nuci de cocos, ceară (pentru o livră de fier vechi ne-au dat cincisprezece de ceară) și piper lung și rotund. Piperul lung e ca acei mîțișori pe care-i fac nucile în timpul iernii.* Arborele lui e ca iedera și se agață de copaci, ca și ea; dar frunzele lui sînt ca cele ale dudului și îl numesc *luli*. Piperul rotund crește ca și acesta, dar în spice, ca porumbul de India, și se dezghioacă; și-i dau nume *lada*. Prin aceste părți sînt pline cîmpiile de acest piper, crescut în chip de arbori.

Luarăm de aici un om ca să ne arate drumul la vreo insulă cu merinde. Această insulă se află la 8 grade și jumătate latitudine către Polul Antarctic, și la 169 și două treimi longitudine de la linia de împărțire; și se cheamă *Malua*²⁰⁶.

Poveștile
bătrînilor
cîrmaci
malaiezi

Călăuza noastră cea veche din Maluco ne spuse că în apropiere era o insulă numită Arucheto²⁰⁷, unde bărbații și femeile nu sînt mai mari de-un cot și au urechile cît ei de lungi; din una-și fac pat și cu cealaltă se învelesc²⁰⁸. Umblă rași și cu totul goi; aleargă mult, au vocea subțire; locuiesc în peșteri sub pămînt și se hrănesc cu pește și cu ceva ce crește între trunchi și coajă, alb și rotund ca niște confetti, numit *ambulon*; dar din pricina marilor curenți de apă și a multor funduri de mare puțin adînci, nu meraserăm într-acolo.

Sîmbătă, 25 ianuarie 1522, purceserăm din insula Malua și duminică 26, ajunserăm la o mare insulă, la o depărtare de cinci leghe, între sud și sud-vest²⁰⁹. Eu singur mersei

* Termenul „gatelle” e interpretat de A. da Mosto ca inflorescențe în formă de coadă de pisică, iar C. Manfroni crede că e vorba de viermii care se găsesc iarna în nuci și se numesc în unele regiuni *gatte* (N.T.).

pe pământ să vorbesc cu mai-marele unui oraș, numit Amaban, ca să ne dea merinde; îmi răspunse că ne va da bivoli, porci și capre, dar nu puturăm face târgul pentru că cerea multe lucruri pentru un bivol. Noi, avînd prea puține și foamea dîndu-ne ghes, puserăm mîna și luarăm pe corabie pe o căpetenie a unui alt oraș, numit Balibo, cu un fecior al său, și de teamă să nu-l omorîm, îndată ne dădu șase bivoli, cinci capre și doi porci, și spre a împlini numărul de zece porci și zece capre, ne dădu un bivol, pentru că așa hotărîsem prețul de răscumpărare. Apoi le dădurăm drumul pe uscat prea mulțumiți, dăruindu-i cu pînză, haine indiene de mătase și de bumbac, securi, inele indiene, foarfece, oglinzi și cuțite.

Acel dregător la care mersei să vorbesc era slujit numai de femei. Toate umblă goale, ca și celelalte; și poartă în urechi scule mici de aur, prinse cu panglici de mătase, iar pe brațe au multe brățări de aur și de alamă, pînă la cot. Bărbații umblă ca femeile, numai că au atîrnate de gît niște lucruri de aur, rotunde ca un taler, iar în păr piepteni de trestie împodobiți cu scule de aur; iar cîțiva dintre aceștia poartă în urechi, în loc de cercei de aur, salbe de dovleci uscați.

Pe această insulă se găsește santalul alb,²¹⁰ [numai aici], și nu în altă parte; ghimber, bivoli, porci, capre, găini, orez, smochine, trestii de zahăr, portocale, lămîi, ceară, migdale, fasole și alte lucruri, și papagali de felurite culori. De cealaltă parte a insulei erau locuințele a patru frați, regii acestei insule. Unde ne aflam noi erau orașe și cîteva căpetenii ale lor. Numele celor patru locuințe ale regilor sînt acestea: Oibich, Lichsana, Suai și Cabanaza. Oibich e cea mai mare; în Cabanaza, cum ni s-a spus, se află mult aur într-un munte; și toate lucrurile lor le cumpără cu bucățele de aur. Tot santalul și ceara pe care le neguțează cei din Iava și Malacca, le neguțează în aceste părți. Aici întîlnirăm o joncă din Luzon, venită spre a neguța santal.

Aceste noroade sînt păgîne și cînd se duc să taie santalul, așa cum ne povestiră, li se arată diavolul sub felurite chipuri și le spune că dacă au nevoie de ceva, să ceară; din pricina acestei vedenii bolesc cîteva zile²¹¹.

Santalul se taie la o anumită vreme de creștere a lunii, pentru că altfel n-ar fi bun. Mărfurile cele mai prețuite aici pentru a fi schimbate pe santal sînt olofirul, pînza, securile, fierul și cuiele. Această insulă e locuită în întregime și foarte lungă, de la răsărit la apus, și nu prea lată, de la miazăzi la miazănoapte. Se află la zece grade latitudine către Polul Antarctic și la 174 grade și jumătate longitudine de la linia de împărțire, și se numește Timor. În toate insulele pe care le-am întîlnit în acest arhipelag, domnește boala sfîntului Iov și aici mai mult ca oriunde și o numesc *for franchi*, adică boală portugheză²¹².

Despre Iava

Cale de o zi de aici, între apus și nord-vest, ni se spuse că se află o insulă, pe care crește multă scorțișoară și care se cheamă Ende²¹³. Poporul său e păgîn și nu are rege; și că pe același drum sînt multe insule una după alta, pînă la Iava cea Mare și la capul Malacca, ale căror nume sînt acestea: Ende, Tanabutun, Crenochile, Bimacore, Aranaran, Main, Zumbava, Lamboch, Chorum²¹⁴ și Iava cea Mare²¹⁵ (Aceste popoare nu o numesc Iava ci Iaoa). Cele mai mari orașe din Iava sînt acestea: Magepahor (regele său, cînd trăia, era mai mare peste toate aceste insule și se numea rajah Pathuinus); Sunda (pe aceasta crește mult piper); Daha, Dama, Gaghiamada, Minutarangan, Cipara, Sidaiu, Tuban, Cressi, Cirubaia și Balli²¹⁶. Și că Iava cea Mică e insula Madura²¹⁷ și se află în apropiere de o jumătate de leghe de Iava cea Mare.

Ne mai povesti că atunci cînd moare vreuna dintre căpeteniile de pe Iava cea Mare, i se arde trupul: nevasta cea mai de seamă se împodobește cu ghirlande de flori și e purtată de trei sau patru oameni pe un scaun prin tot orașul,

și rîzînd și alinîndu-și rudele care plîng, grăiește: „nu bociți, pentru că astă seară mă duc să sed la masă cu scumpul meu bărbat și să mă culc cu el în noaptea asta“. Apoi e dusă la rugul pe care arde bărbatul său, iar ea, întorcîndu-se către rudele sale și mîngîindu-le încă o dată, se aruncă în focul unde arde bărbatul său. Și dacă n-ar face așa, n-ar fi socotită drept femeie de treabă, nici drept o adevărată nevastă a bărbatului mort.

Călăuza noastră mai veche ne spuse că pe o insulă numită Ocoloro, sub Iava cea Mare, nu se află decît femei: și că ele rămîn grele din vînt, și cînd nasc, dacă pruncul e de parte bărbătească, îl omoară; dacă e de parte femeiască, îl cresc, iar dacă se duc bărbați pe acea insulă a lor, îi omoară dacă pot.

Ne mai spuse că mai jos de Iava cea Mare, către miază-noapte în golful Chinei, pe care cei vechi o numesc Signus Magnus se află un copac uriaș în care-și au cuibul păsări numite *garuda*, atît de mari încît duc un bivol și un elefant pînă la locul unde e copacul [loc] numit *puzathaer*, iar copacul *campanganghi*, fructul său *buapangaghi*, care e mai mare decît un pepene²¹⁸.

*Vești despre
ținuturi mai
depărlate*

Maurii din Burne, pe care-i aveam pe corăbii, ne spuseră că ei văzuseră o astfel de pasăre, deoarece regele lor avea două, pe care i le trimisese regele din Sinam. Nici o joncă sau vreo altă barcă nu se apropia mai mult de trei sau patru leghe de locul arborelui din cauza marilor vîltori pe care marea le face în jurul acestuia. Prima oară cînd se află despre acest copac, fu cînd o joncă împinsă de vîrtejul vînturilor, se sfărîmă toată; toți oamenii se înecară în afară de un copil mititel, care, fiind agățat de o scîndură, ca prin minune fu împins în apropierea acestui copac, și urcîndu-se pe copac și nebăgînd de seamă, se așeză sub aripa uneia din acele păsări. În ziua următoare, pasărea mergînd

pe pământ și luînd un bivol, copilul ieși de sub aripă; de la el se află aceasta; și atunci știură acele popoare megieșe că fructele pe care le găseau pe mare erau ale acestui copac.

Capul Malacca se află la un grad și jumătate către Antarctic²¹⁹. La răsărit de acest cap, de-a lungul coastei, se află multe sate și orașe. Numele cîtorva sînt acestea: Cingapola, care se află [chiar] în cap, Pahan, Calantan, Patani, Bradlun, Benam, Lagon, Cheregigaran, Tumbon, Prhan, Cui, Brabri, Bangha, India (acesta e orașul unde sălășluiește regele Siamului, care se numește Siri Zacabedera), Iandibun, Lanu și Langhon Pifa. Aceste orașe sînt clădite ca ale noastre și supuse regelui Siamului²²⁰.

*Despre Siam și
Cambogia*

În acest regat al Siamului, pe malurile râurilor, ni s-a spus că trăiesc păsări mari, care nu mănîncă din nici un animal mort adus acolo, dacă mai întîi nu vine o altă pasăre să-i mănînce inima; iar apoi ele îl mănîncă.

După Siam, se află Camogia; regele său e numit Saret Zacabedera; și Chiempo, cu regele său rajah Brahaun Mai-tri²²¹.

În aceste părți crește reventul și se culege în acest chip: se adună 20 sau 25 de oameni laolaltă și merg în pădure; cînd se lasă noaptea se urcă-n copaci, ca să adulmece mireasma reventului; dar și de teama leilor, elefanților și altor fiare și dinspre acea parte unde se află reventul vîntul le aduce mireasma; apoi, luminîndu-se de ziuă, se duc într-acolo, de unde le venise vîntul, și-l caută pînă ce-l găsesc. Reventul e un copac gros, putrezit; și dacă n-ar fi așa putrezit n-ar da mireasmă. Cea mai bună [parte] din acest copac e rădăcina; totuși și lemnul e revent, pe care îl numesc *calama*²²².

Despre China

După aceea se află Cochi;²²³ regele său se numește rajah Scribumni Pala. După aceasta, se găsește marea Chină. Regele său e cel mai mare din lumea întregă și se numește Santoha rajah²²⁴, care are sub el șaptezeci de regi încoronați,

cîteva dintre care au zece sau cincisprezece regi sub ei. Portul său e numit Guantan²²⁵.

Printre alte mult numeroasele cetăți sînt două mai de frunte, numite Namchin și Combatu²²⁶, în care sălășluiește acest rege. Are patru căpetenii pe lîngă palatul său, una către apus, una la răsărit, una la miazăzi și alta la miază-noapte. Fiecare dintre aceștia primesc în audiență numai pe cei care vin dinspre partea lui. Toți regii și stăpînitorii din India cea Mare și de sus se supun acestui rege, și ca semn că sînt vasalii lui, fiecare are în mijlocul orașului lor un animal săpat în marmură, mai voinic decît leul, care se numește *chinga*. Acest chinga e pecetea acelui rege al Chinei și toți cei care merg în China trebuie să aibă acest animal săpat în ceară, într-un dinte de elefant, pentru că altfel n-ar putea să intre în port.

Cînd vreunul din seniorii regatului nu se supune regelui, acesta îl jupoaie de piele și pielea i-o usucă la soare cu sare și apoi o umplu cu paie sau cu altceva; și-l pun să stea cu capul în jos și cu mîinile adunate pe creștet, într-un loc mai înalt al pieței, ca astfel să se vadă cum acela face *zonghu*, adică temenea [regelui].

Acest rege nu se arată nimănui; și cînd el vrea să-i vadă pe ai săi, încalecă prin palat un păun împodobit cu mare măiestrie și întovărășit de șase femei dintre cele mai de seamă ale sale, îmbrăcate ca el, pînă ce intră în [chipul unui] șarpe numit *nagha*, minunat cum altul nu se poate vedea, care se află deasupra curții celei mari a palatului. Regele și femeile intră imediat pentru ca el să nu fie cunoscut printre femei; îi vede pe ai săi printr-un geam mare care se află în pieptul șarpelui. El și femeile pot fi văzuți, dar nu se poate deosebi care e regele. Acesta se însoară cu surorile lui pentru ca sîngele regesc să nu se amestece cu altul.

În jurul palatului său sînt șapte cercuri de zid și între fiecare din aceste cercuri stau zece mii de oameni, care fac

de strajă la palat pînă ce sună un clopot; apoi vin alți zece mii în fiecare cerc, și astfel se schimbă în fiecă zi și-n fiecă noapte²²⁷.

Fiecare cerc de zid are o poartă: la prima stă un om cu un cîrlig în mînă, numit *satu horan* cu *satu bagan*; la a doua, un cîine, numit *satu hain*; la a treia, un om cu o măciucă de fier, numit *satu horan*, cu *pocum becin*; la a patra, un om cu un arc în mînă, numit *satu horan* cu *anac panan*; la a cincea, un om cu o suliță, numit *satu horan* cu *tumach*; la a șasea, un leu* numit *satu houman*; la a șaptea, doi elefanți albi, numiți *gagia pute*²²⁸.

În acest palat sînt 79 de săli, unde nu stau decît femeile care slujesc pe rege; și acolo ard mereu făclii aprinse; îți trebuie o zi ca să cercetezi acest palat. În vîrful lui, sînt patru săli, unde merg cîteodată căpeteniile să vorbească cu regele. Una are pereții îmbrăcați în bronz, și jos și sus; una în întregime în argint; una întreagă în aur și alta în mărgăritare și pietre scumpe. Cînd vasalii săi îi aduc aur sau alte lucruri scumpe, ca tribut el le zvîrle pe jos în aceste odăi, grăind: fie aceasta spre cîntea și întru mărirea lui Santhoa rajah al vostru. Toate aceste lucruri și încă multe altele despre acest rege ni le povesti un maur; și [zicea] că el le-ar fi văzut.

Oamenii din China sînt albi și [umblă] îmbrăcați; ei mănîncă la mese ca noi și au cruci, dar nu se știe pentru ce le țin.

În această Chină se face moscul; animalul lui e o pisică, asemenea celei sălbatice și nu mănîncă altceva decît un lemn dulce, subțire ca degetul, numit *chamaru*. Cînd vor să facă mosc, pun o lipitoare pe pisică și i-o lasă pînă ce se umple bine de sînge; apoi o storc într-un blid și pun sîngele la soare vreme de patru sau cinci ceasuri; apoi îl stropesc cu

* De fapt tigrul (N.T.).

urină și-l mai țin încă pe atît la soare; și așa se face mosc desăvîrșit. Oricine are un animal de acesta trebuie să plătească bir regelui. Acele bucăți, ce trec [la noi] drept grăunțe de mosc, sînt din carne de miel frămîntată [în sînge]; adevăratul mosc e însă numai sîngele, și dacă totuși se strînge în bucăți, se desface. La mosc și la pisică le spun *castori*, și la lipitoare, *lintra*.

Urmînd înainte coasta acestei Chine, se întîlnesc multe popoare, care sînt acestea: chienchii, ce trăiesc pe insule, pe care se află mărgăritare și scorțișoară; lechii²²⁹ pe continent; deasupra portului acestora se arcuiește un munte, din care pricină trebuie coborîte catargurile tuturor joncilor și corăbiilor care vor să intre în port. Regele de pe continent se numește Moni; el are sub ascultarea sa douăzeci de regi și e supus al regelui Chinei; cetatea sa se numește Baranaci; aici e Marele Cathajo răsăritean²³⁰.

Han,²³¹ insulă înaltă și friguroasă, unde se găsește aramă, argint, perle și mătase; regele ei se numește rajah Zotru; în ținutul Mliianla; regele se numește rajah Chetisuqnuga; în ținutul Gnio, rajah Sudacali; toate aceste trei locuri sînt friguroase și pe continent; Triaganba, Trianga sînt două insule pe care se găsesc mărgăritare, aramă, argint și mătase, regele lor e rajahul Rrom. Bassé Bassa se află pe continent. Alături sînt Sumdit și Pradit, două insule foarte bogate în aur, unde oamenii poartă un mare inel de aur la picior, deasupra gleznei. Aproape de aici, pe continent, în niște munți, sălășluiesc niște oameni care-și omoară tatăl și mama cînd sînt bătrîni, ca să nu se mai chinuie.

Toate popoarele din aceste părți sînt păgîne.

Marți noaptea, către miercuri, 11 februarie 1522, plecînd din insula Timor pătrunserăm în marea cea mare, numită Lant Chidol²³², și luînd drum între vest și sud-vest, lăsarăm pe mîna dreaptă către nord, de frica regelui Portu-

galiei, insula Zamatra, numită de cei vechi Taprobana²³³, Pegù, Bengala, Uriza, Chelin, pe care se află Malabari, sub regele din Narsingha; Calicut, sub același rege; Cambaia în care se află Guzerati, Cananor, Goa, Ormus²³⁴ și toată cealaltă coastă a Indiei Mari.

În această Indie Mare se află șase ranguri de oameni: Nairi, Panichali, Iranai, Pangelini, Macuai și Poleai²³⁵. Nairi sînt căpeteniile, Panichalii sînt cetățenii orășeni; aceste două ranguri de oameni vorbesc între ei; Iranai fac vinul de palmier și [cultivă] smochini; Pangelini sînt marinarii; Macuai sînt pescarii; Poleai²³⁶ seamănă și culeg orezul. Aceștia viețuiesc numai pe cîmp; nu intră niciodată în vreun oraș, și cînd li se dă cîte ceva, li se pune în țărîină, și apoi îl iau. Aceștia, cînd umblă pe străzi, strigă: po! po! po!, adică „păziți-vă de mine”. S-a întîmplat, cum ni s-a spus, ca un Nair să fie atins din nefericire de către un Polea, și-atunci Nairul îndată s-a omorît, ca să nu rămînă cu acea rușine.

Și spre a trece de Capul Bunei Speranțe, mersem pînă la 42° către Polul Antarctic, stăturăm sub acest cap nouă săptămîni cu pînzele coborîte, din pricina vîntului de apus și a mistralului de la provă, și cu grozavă furtună; capul se afla la 34 grade și jumătate latitudine și la o mie șase sute de leghe depărtare de Capul Malacca și e cel mai mare și mai primejdios cap din lume.

Cîțiva dintre ai noștri, bolnavi și sănătoși, voiau să meargă către o așezare a portughezilor, numită Monzambich²³⁷ din pricina corăbiei care lua multă apă, din cauza frigului mare și mai ales pentru că nu mai aveau nimic de mîncare, în afară de orez și apă, deoarece carnea pe care-o avusesem, din lipsă de sare, putrezise.

Dar cîțiva dintre ceilalți, iubind mai mult cinstea decît propria lor viață, hotărîră, vii sau morți, să meargă în Spania.

În sfârșit, cu ajutorul lui Dumnezeu, la șase mai,²³⁸ trecurăm de acest cap, la o depărtare de cinci leghe. Dacă nu ne apropiam atît, nicicum n-am fi putut trece de el. Apoi navigarăm către nord-vest două luni neîntreprupte, fără a ne mai aproviziona în vreun fel.²³⁹ În acest scurt răstimp ne muriră 21 de oameni. Cînd îi aruncam în mare, creștinii se duceau la fund, cu fața în sus, și indienii totdeauna cu fața în jos. Și dacă Dumnezeu nu se îndura cu vreme bună, cu toții muream de foame. Pînă la urmă, siliți de marea nevoie a [foamei], meraserăm la insulele Capului Verde.

Miercuri, 9 iulie, ajunserăm la una dintre acestea, numită Santiago și îndată trimiserăm o barcă la țărm după merinde, cu această născocire, de a spune portughezilor că ni se rupsese trinchetul* sub linia echinoctială, deși [lucrul acesta] se întîmplase sub Capul Bunei Speranțe; și pe cînd îl dregeam, căpitanul nostru general cu celelalte două corăbii plecase în Spania. Cu aceste vorbe iscusite și cu mărfurile noastre, căpătarăm două bărci pline cu orez.²⁴⁰

Victoria scapă de autoritățile portugheze din Capul Verde

Spuserăm alor noștri, cînd meraseră pe uscat, să întrebe ce zi era: ne spuseră că la portughezi era joi. Tare ne minunarăm, pentru că la noi era miercuri; și nu ne dumerirăm cum greșisem; zi de zi eu, fiind mereu sănătos, scrisesem fără nici o oprire. Dar, cum ni se spuse după aceea, nu era greșeala; ci călătoria făcută mereu spre apus întorcîndu-ne în același loc, așa cum face soarele, adusesese acel prisos de 24 de ore, cum limpede se vede. Mergînd încă o dată cu barca la mal după orez, fură opriți treisprezece oameni împreună cu barca, deoarece unul dintre aceștia, după cum aflarăm apoi în Spania, spusese portughezilor că murise căpitanul nostru, ca și alții, și că noi nu mergeam în Spania²⁴¹.

Temîndu-ne să nu fim și noi prinși de niște caravele, plecarăm numaidecît.

* Trinchetul e primul dintre cele trei catarge ale corăbiei (N.T.)

Sosirea la
Sevilla:
Victoria
făcuse
înconjurul
lumii

Sîmbătă 6 septembrie 1522, intrarăm în golful San Lúcar, numai 18 oameni și cea mai mare parte bolnavi²⁴². Din restul de șaizeci cîți plecasem din Maluco, care muriseră de foame, care fugiseră pe insula Timor, care fuseseră omorîți pentru nelegiuirile lor²⁴³.

De cînd plecasem din acest golf și pînă azi străbătusem 14 460 de leghe și mai bine, făcînd înconjurul lumii de la răsărit la apus²⁴⁴. Luni 8 septembrie aruncarăm ancora lîngă cheiul Sevillei și slobozirăm toate bombardele.

Marți, cu toții, în cămașă și desculți, meraserăm unul cîte unul cu făclii în mîină, la locurile de pelerinaj ale sf. Maria a Victoriei și la cel al sf. Maria Antiqua.

Plecînd din Sevilla, mă dusei la Valladolid, unde înfățișai sacrei maiestăți a lui Don Carlos, nu aur sau argint ci, lucruri mult mai vrednice de prețuirea unui asemenea domn. Printre alte lucruri îi dădui o carte, scrisă cu mîna mea, despre toate lucrurile petrecute zi cu zi în călătoria noastră. Plecai de acolo cum putui mai bine; și mersei în Portugalia și vorbii regelui Don Giovanni* despre lucrurile pe care le văzusem. Trecînd prin Spania, mersei în Franța; și dăruii mamei prea creștinului rege Don Francesco, doamna regentă,** cîteva lucruri din cealaltă emisferă. Apoi revenii în Italia, unde mă închinai pentru totdeauna pe mine însumi cît și aste puține ale mele osteneli vestitului și prea luminațului Don Filippo de Villers Lisleadam, prea vrednic mare maestru de Rodos.

CAVALERUL ANTONIO PIGAPHETTA

* João II. (N.T.).

** Luiza de Savoya (N.T.).

II

CARTEA DE DRUM A UNUI PILOT GENOVEZ

NAVIGAȚIA ȘI CĂLĂTORIA PE CARE LE-A FĂCUT FERNAN
DE MAGALHÃES, DE LA SEVILLA PÎNĂ LA MOLUCE ÎN
ANUL DOMNULUI 1519

RELATAREA UNUI PILOT GENOVEZ

Purcese [Magellan] din Sevilla, la 10 august al amintitei *Plecarea*
ere [1519] și ajunse la podmol* la 21 septembrie; iar cînd *din Sevilla*
ieși în larg, se îndreptă către sud-vest, spre insula Tenerife
și ajunse la această insulă în ziua sf-tului Mihai, la 29 sep-
tembrie²⁴⁵ și de aici apucă drumul către insulele Capului
Verde și trecu între insule și cap, fără a zări nici insulele nici
capul. Înaintînd mult de-a lungul coastei²⁴⁶, se îndreptă
spre Brazilia; și pînă ce le apăru cealaltă coastă a Braziliei,
se îndreptă către sud-vest, de-a lungul ei pînă la capul
Frio, care se află la 23° către sud; și de la acest cap, merse
către vest cale de 30 de leghe, înspre Rio de Janeiro, care
se află la aceeași latitudine ca și capul Frio, și pătrunseră
în acest rîu în ziua sf-tei Lucia, la 13 decembrie, și luară
lemne și zăboviră pînă la 26 decembrie din același an.

Porniră de la acest Rio de Janeiro la 26 decembrie; na-
vigară de-a lungul coastei spre a ajunge la capul sf-tei
Maria, care se află la 34°2/3, (latitudine sudică) și cît timp
văzură, apucă drumul de vest-nord-vest, socotind că va
afla [într-acolo] trecerea pentru călătoria sa și se treziră
într-un rîu de apă dulce, mare, căruia îi dădură numele de
rîul San Cristóbal²⁴⁷, și care se află la 34°; și stătură aici
pînă la 2 februarie 1520.

* Adică pînă la vărsarea în mare a fluviului Guadalquivir.
la San-Lúcar de Barrameda (N.T.).

Pornind de la acest râu San Cristóbal la 2 februarie, navigară de-a lungul coastei amintite, și mai departe, către sud, descoperiră un cap ce se află pe același râu, mai la sud, și căruia îi dădură numele capul sf-tului Anton și se află la 36°. Și de aici merseară către sud-vest, cale de aproape 25 de leghe, și găsiră alt cap, căruia îi dădură numele capul sf-tei Apollonia, ce se află la 36 grade²⁴⁸.

*Navigație
de-a lungul
Americii
de Sud*

De aici navigară către vest-sud-vest, și se găsiră în niște funduri de mare puțin adânci, cărora le dădură numele de Micile Funduri ale curenților, la 39 grade. Apoi plutiră pe marea largă, pierdură din ochi pământul vreme de două sau trei zile; după aceea se întoarseră către pământ și văzură un alt golf, în care intrară și merseară o zi întreagă prin cuprinsul lui, socotind a fi trecerea către Molute. Și lăsându-se noaptea, găsiră că toate [țărmurile] se închideau; și în aceeași noapte, se întoarseră și ieșiră pe unde intraseră; și acest golf se află la 34 grade, și îl numiră golful San Matias²⁴⁹.

Navigară de la acest golf San Matias de-a lungul coastei pînă ce ajunseră la un alt golf, unde prinseră mulți lupi marini și păsări*; acestuia i se puse numele de *Golful Muncilor*, care se află la 37 grade²⁵⁰ și [acolo] erau cît pe-aci să se prăpădească corabia căpitanului din pricina furtunii. Și de aici navigară de-a lungul pomenitei coaste și ajunseră în ultima zi a lunii lui martie 1520 în portul San Giuliano, care se află la 49 grade și 1/3 și aici iernară și aflară o zi cam de șapte ore.

Revolta

În acest port se răsculară trei corăbii împotriva căpitanului general, grăind căpitanii lor că voiau să-l ducă prins în Castilia, pentru că-i poartă pe toți la pierzanie; dar cu iscusința sa și cu ajutorul străinilor pe care-i avea

* E vorba de „gîscanii” lui Pigafetta, adică de pinguini (N.T.).

pe corabie, căpitanul general se întoarse împotriva celor trei corăbii care se răsculasera; și fu omorât căpitanul uneia din ele și vistiernic al întregii *armade*, care se numea Luis de Mendoza, doborât cu lovituri de pumnal chiar pe corabia sa de căpitanul de arme* al întregii armate, trimis pentru aceasta de Fernan de Magalhães într-o barcă cu câțiva oameni. Și redobândind astfel cele trei corăbii, după 5 zile, Fernan de Magalhães puse să-i taie capul lui Gaspar de Quesada, căpitan al uneia dintre corăbii, care se număra printre cei răsculați, și să fie apoi tăiat în bucăți.

În acest port carenară** corăbiile. Și aici căpitanul general numi căpitan al uneia dintre corăbii, ai cărei căpitani fuseseră omorâți, pe portughezul Alvaro de Mesquita. Și porniră din acest port, în ziua de 24 a lunii august, patru corăbii, pentru că cea mai mică se prăpădise; când o trimisese să descopere trecerea, vremea se strică și o azvîrli pe mal și toți oamenii scăpară împreună cu mărfurile, artileria și aparatele corăbiei; și stătură în acest port, unde iernară, 5 luni și 24 de zile²⁵¹; și se afla către sud la 53 grade fără 10 minute²⁵².

Și porniră la 24 a lunii august al acelui an din acest port San Giuliano și navigară aproape 20 de leghe de-a lungul coastei; și astfel intrară pe un râu care se numea Santa Cruz, unde zăboviră spre a lua mărfuri²⁵³ și ceea ce putură; iar oamenii de pe corabia pierdută veneau pe celelalte trei corăbii, pentru că se întorseseră pe uscat la locul unde se afla Magalhães, și zăboviră să adune încărcătura întreagă ce se afla acolo, luna august pînă la 18 septembrie. Și acolo luară apă și mult pește, pe care-l pescuiră în acest râu. Iar pe malul celălalt, unde iernaseră, erau oameni săl-

*Despre
patagonezi*

* Căpitan de arme sau adjutant. În originalul portughez *merinho mor* (N.T.).

* Operația de curățire a fundului corăbiei de scoici, ierburi și apoi smolirea lui (N.T.).

batici, iar bărbații sînt înalți de la 9 la 10 palme, și foarte bine făcuți, și nu au casă; umblă numai cu animalele dintr-un loc într-altul și carnea o mănîncă pe jumătate crudă; și sînt cu toții arcași; și omoară multe animale cu săgețile și din piei își fac veșminte, adică fac pieile foarte moi și le dau forma corpului, cît mai bine, pînă ce se acoperă cu ele și le leagă la brîu. Cînd nu vor să se acopere de la brîu în sus, lasă să cadă acea parte ce-o au de la brîu în sus și să atîrne prinsă de brîul cu care sînt încinși. Au încălțări care le acoperă patru degete, pînă la osul gleznei, înăuntru pline cu paie ca să le stea picioarele calde. Între ei nu folosesc fierul sau vreun alt meșteșug pentru [făurit] arme; își fac numai vîrfurile săgeților din piatră și tot așa și toporiștile cu care își taie sulițele și sulele—cu acestea taie și cos încălțările și veșmintele. Sînt oameni foarte sprințeni și nu fac rău și așa merg după cirezi, și acolo unde îi prinde noaptea își fac culcușul. Poartă femeile cu ei, împreună cu tot ce au; și femeile sînt foarte mici și duc poveri grele în spinare și se încălță și se îmbracă la fel ca bărbații. Prinseră 3 sau 4 oameni dintre aceștia și-i duseră la corăbii, și muriră toți, în afară de unul care merse în Castilia cu corabia ce se întoarse acolo²⁵⁴.

Porniră din acest fluviu Santa Cruz la 18 octombrie; plutiră încă de-a lungul acelei coaste pînă în ziua de 21 a aceleiași luni octombrie și descoperiră un cap căruia îi dădură numele de Capul Fecioarelor, pentru că-l zăriseră în ziua celor 11 mii de fecioare; și se afla cam la 52 grade; și de la acest cap, cale de 2 sau 3 leghe intrarăm în gura unei strîmtori.

Navigarăm* de-a lungul coastei amintite în acea strîmtoare în care intraseră; pătrunseră puțin în ea și aruncară ancora; și trimise de aici Fernan de Magalhães să descopere

* Pentru prima și ultima oară în loc de persoana a III-a plural, traducătorul folosește din greșeală persoana I (N.T.).

ce se afla în cuprinsul ei; și găsiră trei canale, adică două mai către sud și unul care străpungea uscatul înspre partea Molucelor, dar pînă acum aceasta nu se știuse; văzură numai aceste trei guri; și bărcile merseră într-acolo și fură cu băgare de seamă, și navigară sub vele și ancorară în aceste guri; și de aici trimise Fernan de Magalhães două corăbii spre a afla ceea ce era acolo; și ele merseră; una se întoarse la căpitanul general, iar cealaltă, al cărei căpitan era Alvaro da Mesquita, pătrunse într-unul din canalele care duceau către sud și nu se mai întoarse²⁵⁵.

Văzînd Fernan de Magalhães că nu venea, înălță pînzele; iar celălalt* nu voi să meargă pe canalele care duceau către sud, ci apucă pe al'tul, care merge de la nord-vest la sud-est, cart de est. Lăsă scrisori la locul de unde plecase, ca, dacă cealaltă corabie s-ar întoarce, să facă drumul pe care i-l arătase: și după aceasta, intrară în canal, care în unele locuri are o lărgime de trei, în altele, de două, de una și în cîte-un loc de o jumătate de leghe, și navigară prin el, cît fu ziua; cum se făcu noapte, ancoră și trimise bărcile și după bărci corăbiile și aduseră veste că era ieșire, că văzuseră marea cea întinsă de cealaltă parte. Ceea ce auzind Fernan de Magalhães porunci să se sloboadă toată artileria în semn de bucurie. Și înainte de a ieși din această strîmtoare aflară două insule, prima mai mare și cealaltă mai în dreptul ieșirii, și mai mică; și ieșiră printre aceste insule și coasta dinspre partea de sud, fiind mai adînc aici [fundul] decît în cealaltă parte. Are această strîmtoare pînă la ieșire o sută de leghe; ieșirea de acea parte și intrarea de partea aceasta, se află la 52 grade pline.

*Descoperirea
strîmtoarii*

Zăboviră în acea strîmtoare de la 21 octombrie pînă la 26 noiembrie, adică 36 de zile din anul 1520; și cînd ieșiră

* Nu se înțelege bine care „celălalt” (outro). Poate se referă la comandantul *Victoriei* (N.T.).

din strâmtoare la mare²⁵⁶, apucară multă vreme calea către vest-nord-vest, și băgară de seamă că acele [busolelor] deviau către nord-vest aproape două carturi. Și după ce navigară așa multe zile, dădură peste o insulă, cam pe la 18 sau 19 grade. Și la fel peste o alta, care se afla între 13 și 14 grade, și anume către sud²⁵⁷. Sînt nelocuite. Și meraseră pînă ce atinseră linia [echinoctială], și acolo spuse Fernan de Magalhães că se aflau acum prin preajma Molucelor. Aveau știri* că la Maluco nu se găsea hrană; spuse că vroia să meargă spre nord, zece sau douăsprezece grade, pînă ce ajunseră la 13 grade [latitudine] către nord; și din aceste părți plutiră spre vest cart la sud-vest cale de aproape o sută de leghe, și de aici ajunseră în ziua de 6 a lunii lui martie a anului 1521 la două insule locuite de mulți oameni și rămaseră la țărmul uneia ce se află la 12 grade către nord și unde sălășluiesc oameni de rea-credință. Și veniră pe bord, iar [spaniolii] nu băgară de seamă decît cînd le furară barca de la corabia căpitanului și-i tăiară frînghia cu care era legată și o duseră pe uscat fără să-i poată împiedica; și această insulă o numiră a *Tîlharilor*.

Văzînd Fernan de Magalhães că barca era pierdută, ridică pînzele deoarece se înnoptase, rămînînd așa pînă a doua zi; iar cînd se luminează de ziuă, ancoră la locul unde văzuseră că fugiseră cu barca și pregăti două bărci cu 50 sau 60 de oameni și coborî el însuși pe uscat și pîrjoli întreg locul acela și omorîră 7 sau 9 oameni, bărbați și femei; și luară înapoi barca și se întoarseră la corăbii; și stînd așa,

* În textul original „aduseră știri că în Maluco nu se găsea hrană”, dar cine le putuse aduce aceste știri cînd nu întîlniseră absolut nici un om? În originalul pierdut, probabil că pilotul genovez se exprimase că Magellan știa din informațiile culese din Spania că în Maluco nu era hrană. În fond erau mai mult zvonuri interesate răspîndite de portughezi, pentru a zădărnici călătoria lui Magellan (N.T.).

văzură venind spre corăbii 40 sau 50 de *prao* dinspre același pământ, aducând multe merinde.

Fernan de Magalhães nu mai voi să zăbovească aici, și pe dată înălță pânzele și porunci să se navige către vest și cart la sud-vest; și astfel ajunseră la un pământ ce se află către 11 grade; care pământ e o insulă, și nu voi să tragă la țărmul acesteia, ci la țărmul unei alteia mai departe, care părea mai întinsă.

Și trimise Fernan de Magalhães barca la insulă ca să vadă așezarea ei; și sosind barca la țărm, văzură de pe corăbii două *prao* mișcându-se dincoace de limba de pământ; și imediat chemară înapoi barca. Văzînd oamenii din *prao* că barca făcea calea-ntoarsă la corăbii, se înapoiară cu ale lor *prao* iar barca ajunse la corăbii și îndată începură să navigheze sub vele către o altă insulă foarte apropiată de aceasta, care se află la 10 grade; și-i puseră numele Insula Bunelor Semne, pentru că găsiseră pe ea puțin aur. Și stînd așa ancorați lîngă această insulă, veniră către ei două *prao* și le aduseră găini și nuci de cocos și le spuseră că mai văzuseră și alți oameni ca ei, și de aceea socoteau că puteau fi *lequii* sau *mogori*, un norod de oameni care poartă acest nume, sau *chiis*²⁵⁸.

Și de aici întinseră pânzele și navigară mai departe printre multe insule, căroră le puseră numele „Valea fără primejdii“ și de asemenea „sf. Lazăr“, și merșeră către o altă la 20 de leghe de locul de unde plecaseră, și care se afla la 10 grade; și merșeră să ancoreze la o altă insulă, ce se cheamă *Macangor* și se află la 9 grade. Pe această insulă, li se făcu o foarte bună primire și înălțară pe ea o cruce²⁵⁹.

Regele de aci îi duse de aici cale de aproape 30 de leghe la o altă insulă care se numește *Cabo**, ce se află la 10 grade, și pe aceasta făcu Fernan de Magalhães ceea ce voi, cu îngă-

*Sosirea
în insulele
Filipine*

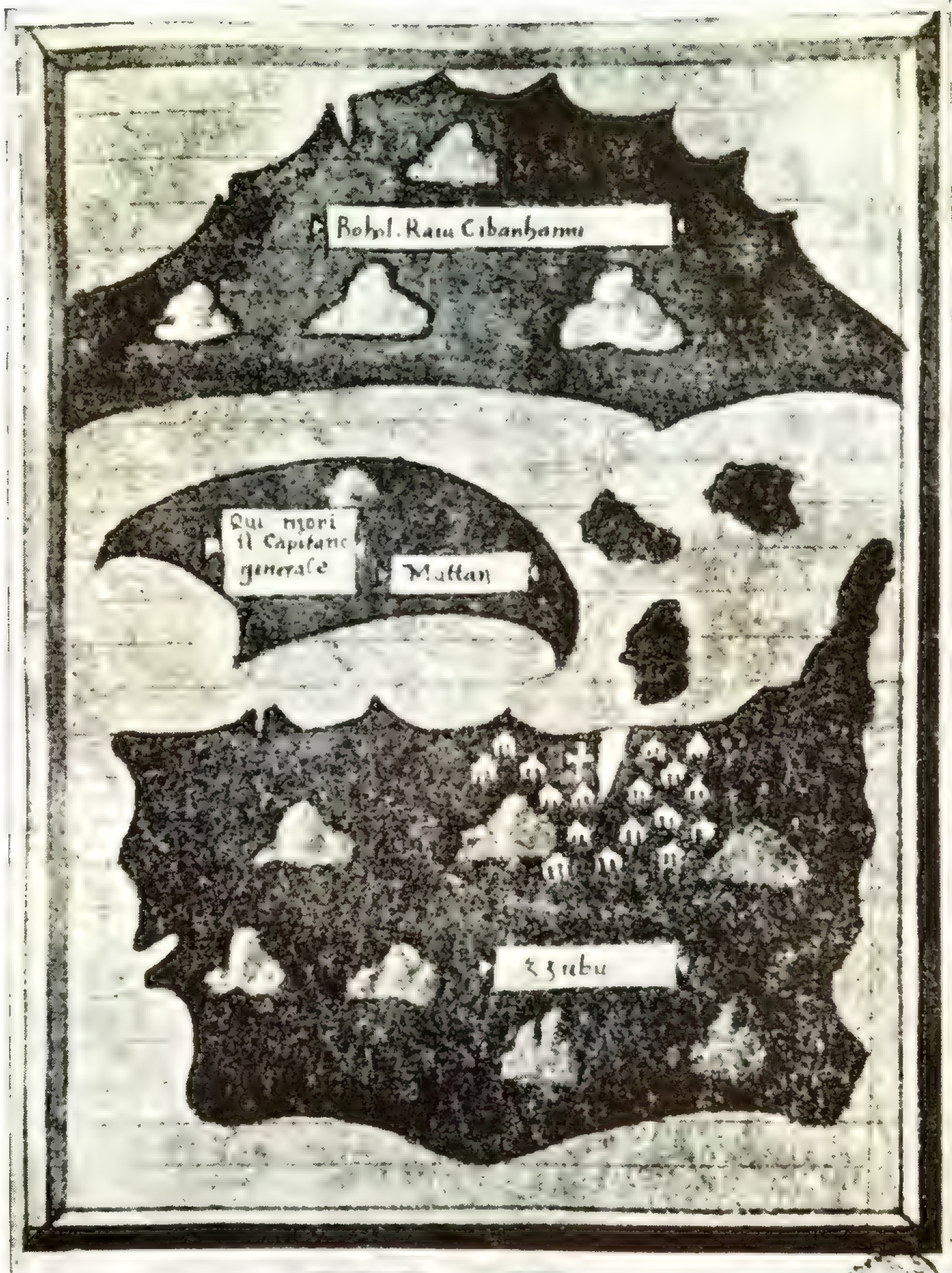
* Evident, avem de-a face cu o eroare de lectură a copistului sau traducătorul — e vorba de insula Sebu sau Cebu (N.T.).

duința băștinașilor; și într-o zi trecură la creștinism 800 de oameni și de aceea voi Fernan de Magalhães ca și ceilalți regi megieși să se supună acestuia care se creștinase; aceștia nu voiră să se supună.

Ceea ce ce văzînd, Fernan de Magalhães își pregăti bărcile și merse într-acolo și pîrjoli așezările acelora care nu voiau să-i arate supunerea cerută. Și 10 sau 12 zile după această faptă, ceru unui ținut care se afla la o depărtare de aproape o jumătate de leghe de cel pe care-l pîrjolise, care se numește Matan și e de asemenea insulă, ca îndată să-i trimită 3 capre, 3 porci, 3 măsuri de orez și 3 măsuri de mei pentru hrana corăbiilor; la care răspunseră că din fiecare fel de bucate pe care i le ceruse cîte 3, ei voiau să trimită cîte două, și dacă se mulțumeau cu atît, îndată vor trimite, iar dacă va rămîne așa cum cerea el, nu vor da. Și pentru că astfel nu voiră să dea ceea ce cereau, porunci Fernan de Magalhães să pregătească trei bărci cu 50 sau 60 oameni și porni către ținutul acela, în ziua de 28 a lunii aprilie, dimineața, și acolo aflară mulți oameni care să fi fost prea bine trei sau patru mii, și care se luptară cu atîta îndîrjire, încît acolo fu omorît Fernan de Magalhães cu oamenii săi, în anul 1521.

*Moartea
lui Magellan*

După moartea lui Fernan de Magalhães se adunară creștinii la corăbii și acolo ținură sfat și socotiră că-i bine să fie doi căpitani și conducători, căroră să li se supună²⁶⁰; și făcîndu-se așa, hotărîră să meargă cei doi căpitani pe pămîntul pe care [locuitorii] se făcuseră creștini, spre a cere piloți care să-i conducă la Borneo; și aceasta se întîmplă în prima zi de mai a acelui an²⁶¹. Și învoindu-se cei doi căpitani [să îndeplinească ceea ce se hotărîse] aceiași oameni de pe pămînt care se făcuseră creștini se ridicară împotriva lor, dar pînă ce ajunseră la țărm îi lăsară să debarce în liniște, cum făcuseră și mai înainte. Însă apoi se năpustiră asupra lor și omorîră pe cei doi căpitani și 26 de cavaleri; și ceilalți oa-



INSULELE CEBU ȘI MACTAN ÎN CARE A FOST UCIS MAGELLAN (DESEN DE
PIGAFETTA)



INSULELE MOLUCE (DESEN DE PIGAFETTA)

meni se strînseră în bărci și se întoarseră la corăbii și, aflîndu-se încă o dată fără căpitani, se învoiră, deoarece oamenii de seamă muriseră, ca un anume Juan Lopez, care era vistiernicul șef al *armadei*, să fie căpitan general, iar sergentul, stegar mai mare al *armadei*, care se numea Gonzalo Vaz Despinosa, să fie căpitanul unei corăbii.

După ce făcură aceasta, întinseră pînzele și străbătură aproape 15 de leghe cu cele trei corăbii pe care le aveau; și se numărară, și se aflară cu totul 108 oameni²⁶², pe toate trei corăbiile; și mulți dintre ei răniți și suferinzi, din care pricină nu se simțiră în stare să navigheze cu aceste trei corăbii și socotiră că-i mai bine să dea foc unei dintre ele, cea care era mai potrivită pentru aceasta, iar cei care se aflau pe ea, să se strîngă pe celelalte două; ceea ce făcură pe mare fără să zărească vreun pămînt. În timp ce făceau aceasta veniră multe *prao* să vorbească cu ei; și navigînd printre acele insule (care prin acele părți erau numeroase) nu se înțelegeau unii cu alții, deoarece spaniolii nu mai aveau tîlmaci, pentru că fusese omorît împreună cu Fernan de Magalhães. Și navigînd mai departe printre alte insulițe, merșeră să ancoreze la o insulă care se numea Carpyam²⁶³, unde se găsește mult aur, și această insulă se află la 8 grade pline.

Și ancorînd în acest port Carpyam, schimbă vorbă cu cei de pe insulă și legară pace cu ei; și Carvalho, care era căpitan general, le dăruî barca corăbiei pe care o arseseră. Această insulă are trei insulițe în jur și aici luară merinde de pe uscat; și navigară mai departe către vest — sud-vest și dădură de o altă insulă, care se numește Caguian, care se află la 7 grade. Și de la aceasta, merșeră mai departe către vest — sud-vest și întîlniră o insulă mare²⁶⁴, și merșeră de-a lungul coastei sale către nord-est și ajunseră la 9 grade și jumătate; acolo coborîră într-o zi pe pămînt cu bărcile înarmate spre a căuta merinde, pentru că pe corăbii nu mai

erau decît pentru opt zile. Ajungînd la insulă, oamenii de pe ea nu le dădură voie să ia merinde, și traseră în ei cu săgeți de trestie întărite la foc, astfel că se întoarseră la corăbii.

Văzînd aceasta, se înțeleseră să meargă la o altă insulă, despre care aflaseră ceva știri, ca să vadă dacă nu puteau să ia merinde. Între timp, vîntul le fu potrivnic. Și cînd erau la o depărtare de o leghe de acel loc unde voiau să meargă, ancorară, și stînd așa ancorați văzură că de pe uscat li se făceau semne să meargă acolo; și merseră cu bărcile, și pe cînd vorbeau prin semne cu acei oameni (pentru că altfel nu se înțelegeau), stînd la îndoială dacă să meargă pe uscat, le spuse un oștean, pe care-l numeau Giovanni de Campos, ca să-l lase să meargă pe uscat, pentru că pe corăbii nu mai erau merinde și că s-ar putea întîmpla să afle leac acestei lipse, și că dacă va fi omorît el, nu vor pierde mult, căci dumnezeu s-ar îndura de sufletul lui, pe cînd dacă s-ar fi găsit merinde și n-ar fi omorît, ar afla și chipul în care să le aducă la corăbii; ceea ce ei încuviințară.

Și merse pe uscat, și cînd ajunse, băștinașii îl primiră și-l duseră pe insulă, cale de o leghe înlăuntru; și șezînd el acolo, toți oamenii veneau să-l vadă; și-i dădeau să mănînce, și-i făcură o foarte bună primire, mai ales cînd văzură că mînca carne de porc; pentru că această insulă avea legături cu maurii din Borneo, iar fiindcă pămîntul și oamenii erau supuși acestora, îi sileau să nu mănînce porc și nici să nu-l crească pe pămîntul lor. Acest pămînt se numește Dyguacam și se află la 9 grade²⁶⁵.

Văzînd creștinul că oamenii îl ajutau și se purtau bine cu el, le dădu să înțeleagă prin semne să aducă merinde la corăbii și că vor fi bine răsplătiți. Pe pămînt nu era decît orez necojit și îndată oamenii se apucară toți să curețe orez noaptea întreagă și venind dimineața, luară orezul și împreună cu pomenitul creștin merseră la corăbii, unde fură primiți cu multă cinste, li se luă și plăti orezul

și [ei] se întoarseră pe pământ. După ce acest om coborîse pe pământ, veniră la corăbii și alți oameni dintr-alt loc puțin mai depărtat și le spuse să meargă la ei că le vor da multe merinde pentru banii lor.

Și îndată ce se-ntoarse acel om pe care-l trimiseseră pe uscat, porniră cu pînzele întinse și merseră să ancoreze la țărmul acelora care veniseră să-i cheme; și insula se numea *Vay palay cuchara Camban**. Carvalho legă pace cu regele țării; și socotiră prețul orezului și-i dădură două măsuri de orez care cîntăreau 114 *arates*** pentru trei coți de pînză de Bretania și de acolo luară cît orez voiră și capre și porci; și șezînd în acel loc veni un maur, care era de loc din Dyguacam, ce ținea de maurii din Borneo, cum am spus mai sus, și cu acesta merse pe pământul său.

Ajungînd astfel la acest loc Dyguacam, și ancorînd, văzură venind spre ei un *prao*, pe care se afla un negru, ce se numea Bastian și [care] le ceru un steag și o scrisoare pentru căpetenia din Dyguacam; îi dădură totul și multe alte lucruri în dar. Îl întrebară pe acel Bastian care vorbea curgător portugheza (pentru că fusese în Maluco unde se creștinase) dacă voia să meargă cu ei să le arate drumul spre Borneo și el se învoi cu multă bunăvoință.

Și apropiindu-se plecarea, se ascunse, și văzînd cei de pe corăbii că nu venea, porniră dintr-acel port Dyguacam la 21 iunie, către Borneo; și plecînd, văzură venind spre ei un *prao* ce se îndrepta spre Dyguacam și-l prinseră și luară prinși 3 mauri, care spuseră că sînt piloți și că o să-i ducă la Borneo.

Ținînd astfel prinși pe acești mauri, merseră de-a lungul insulei către sud-vest; întîlniră două insule la capătul ei

* După *palay*, care ar însemna *orez*, întreaga expresie ar fi o ofertă de vînzare, luată greșit de copist drept numele unei insule (N.T.).

** *Arates* adică *livre* (N.T.).

și trecură printre ele, și cea dinspre nord se numește Boleva și cea dinspre sud, Bamdym²⁶⁶.

Navigînd către vest—sud-vest cale de aproape 14 leghe, întîlniră niște funduri mici cu apă joasă; și negrii pe care-i aveau le spuseră să se țină lîngă coasta insulei, unde marea era cea mai adîncă, pentru că această parte era mai aproape de Borneo, căci din aceste locuri se vedea insula Borneo.

*După multe
rătăciră ajung
la Borneo*

În aceeași zi ajunseră să ancoreze la niște insule, pe care le numiră Insulițele San Pablo, care se află la o depărtare cam de două leghe și jumătate, trei, de insula mare Borneo, și astfel se află cam la 7 grade [latitudine] către sud de aceste insule. Pe insula Borneo e un foarte mare munte, căruia îi puseră numele Muntele San Pablo. Și de aici navigară de-a lungul coastei insulei Borneo, către sud-vest, între o altă insulă și Borneo; și merșeră mereu înainte păstrînd același cart; și ajunseră prin părțile portului Borneo, iar maurii pe care-i duceau cu ei le spuseră că acolo era Borneo; dar vîntul nu-i lăsa să ajungă acolo, pentru că le sufla împotrivă. Ancorară la o insulă ce se afla acolo, și de la ea pînă la Borneo fi-vor opt leghe.

În apropiere de această insulă se află o alta care are mulți mirabolani. În ziua următoare înălțară pînzele către o altă insulă, care se afla mai aproape de portul Borneo; și mergînd așa, văzură multe funduri de mare puțin adînci; ancorară și trimiseră bărcile către uscat, spre Borneo; luară pe pămînt cu ei acele călăuze maure și merse cu ei un creștin și sosiră bărcile chiar la malul aceluia ținut, de unde trebuiau să meargă chiar la cetatea Borneo, pînă la care erau trei leghe; și de acolo fură conduși la cîrmuitorul din Borneo; și acesta îi întrebă ce fel de oameni erau și în ce scop veniseră cu corăbiile. Și fură înfățișați regelui din Borneo împreună cu creștinul, iar cei din bărci, în vreme ce debarcau pe cei pomeniți mai sus, încercară adîncimea să vadă dacă puteau merge mai înainte; și într-aceasta, văzură

trei jonci, care veneau din portul Borneo, din numita cetate, către marea largă; și când văzură corăbiile, se întoarseră înapoi. Și tot așa încercînd adîncimea, găsiră canalul cel bun prin care să intre în port; și îndată înălțară pînzele și intrară pe canal. Și aflîndu-se în canal, ancorară, [pentru că] nu voiau să meargă mai înăuntru, pînă ce nu primeau vești de pe pămînt.

Și aceasta se întîmplă în ziua următoare cu două *prao*, și aveau cu ele niște tunuri mici de bronz și mai bine de o sută de oameni în fiecare *prao*; și aduceau capre și găini și două vaci și smochine și alte fructe; și le spuseră să înainteze mai mult, pînă în fața insulelor din apropiere, pentru că acela era locul potrivit. Și din acel loc pînă la cetate fi-vor trei sau patru leghe. Și stînd așa ancorați, legară pace și se învoiră să le vîndă ceea ce se găsea acolo pe pămînt, și îndeosebi ceară: răspunseră că de bună voie le vor vinde tot ceea ce se găsea pe uscat pentru banii lor. Acest port Borneo se află la 8 grade.

Și pentru acest răspuns primit de la rege, îi trimiseră un dar prin Gonzalo Gomez d'Espinosa, căpitanul corăbiei *Victoria*; regele primi darul și le dădu tuturor postavuri de China. Și trecînd 20 sau 23 de zile de cînd stăteau cu cei de pe insulă, și țineau pe uscat pe cei 5 oameni în acea cetate, văzură ancorînd în apele lor și-n apropiere cinci jonci, la ceasul vecerniei. Și șezînd așa în acea seară și noaptea pînă în ziua următoare dimineața, văzură venind dinspre cetate 200 de *prao*, unele cu pînze, altele cu vîsle.

Văzînd astfel cele cinci jonci și acele *prao*, se temură de vreun vicleșug și ridicară pînzele împotriva joncilor; cînd cei de pe jonci îi văzură cu pînzele deschise, desfăcură și ei pînzele și fugiră de cealaltă parte, unde vîntul era mai prielnic. Urmăriră una din ele cu bărcile și o prinseră împreună cu 27 de oameni; și corăbiile merseră să ancoreze în fața insulei cu mirabolani, cu acea joncă legată de pupa corăbiei

fruntașe. Iar [cele 200 de] *prao* se întoarseră la țărm, și lăsându-se noaptea, se năpusti o vijelie de la apus, din care pricină acea joncă de lângă corabia căpitanului se duse la fund, fără ca să se poată scăpa nimic din ea.

*Negoț
și piraterie*

În cealaltă zi, dimineața, văzură o navă; și merșeră către ea și o prinseră. Era o joncă mare, al cărei căpitan era feciorul regelui din Lucam²⁶⁷ și avea cu el 90 de oameni; și după ce îi prinseră, trimiseră la regele din Borneo pe câțiva dintre ei, ca să-i spună să le trimită pe creștinii ce se aflau la el, care erau în număr de șapte, și-i vor da înapoi pe toți oamenii prinși în joncă. Drept răspuns, regele le trimise doi din cei șapte oameni, pe care-i avea, într-un *prao*; și trimiseră din nou să-i spună să le dea drumul celor cinci pe care-i oprise și că vor trimite pe toți oamenii din joncă, pe care-i țineau cu sila.

Așteptînd două zile răspunsul, nu văzură nici o ieșire și atunci luară 30 de oameni din joncă și-i puseră într-un *prao* la aceleași jonci și-i trimiseră la acel rege din Borneo; și porniră cu pînzele desfăcute, luînd cu ei 14 bărbați din cei prinși și trei femei; și navigară de-a lungul coastei acelei insule către nord-est, și trecură din nou printre insulele mari și Borneo. Aici corabia căpitanului se împotmoli la capătul insulei și rămase așa vreme de 14 ore, dar venind din nou marea, se despotmoli; de unde se vede limpede că marea era de 14 ore.

Mergînd pe drumul amintit, se schimbă vîntul către nord-est și ieșiră în largul mării și văzură venind o velă. Corăbiile ancorară și bărcile se duseră către velă și o prinseră; era o joncă mică, care nu ducea decît nuci de cocos. De pe ea se aprovizionară cu apă și luară toată pardoseala de scînduri. Și navigară cu pînzele deschise de-a lungul coastei insulei către nord-est, pînă ce ajunseră la capătul acelei insule și coborîră pe uscat pe o altă insulă mică, unde își dreșeră corăbiile. Ajunseră la această insulă în ziua sf-tei **Marii** din august și pe ea găsiră un foarte bun port spre a

carena corăbiile. Îi puseră numele portul Sf-tei Marii din august; se află la 7 grade pline²⁶⁸.

După ce isprăviră de dres corăbiile, înălțară pânzele; navigară către sud-vest pînă ce zăriră insula numită Cagahian după un drum de 38 sau 40 de leghe. Și după ce zăriră această insulă, apucară calea de sud-vest și se întoarseră către o insulă care se numește Solloque²⁶⁹; și aflară că pe ea se găseau multe mărgăritare. Și de-abia zăriră acea insulă, cînd începu să le bată vîntul în provă; și nu putură să se apropie, cu toate încercările pe care le făcură. Li se păru că se află pe la șase grade.

*Iarăși rătăcire
printre insule*

În aceeași noapte ajunseră la insula Chipe²⁷⁰; și merșeră de-a lungul ei către sud-est; trecură între aceasta și o altă insulă, care se numește Tamgim²⁷¹.

Și mergînd mereu de-a lungul coastei acelei insule și plutind încet, prinseră un *prao* încărcat cu *sagu*, care e o pîine făcută dintr-un pom care se numește *cajare*, și pe care, amestecat cu pămîntul acela*, îl mănîncă drept pîine. Acel *prao* avea 25 de oameni și căpetenia sa fusese în Maluco să-l prindă pe Francisco Serrano. Și pornind de aici mai departe de-a lungul acelei insule, zăriră alte insule, care se numesc Semrrym și se află cam la 5 grade.

Oamenii de pe acest pămînt veniră să vadă corăbiile și astfel vorbiră unii cu alții; și un bătrîn dintre acei oameni spuse că dorea să-i însoțească pînă la Maluco.

Înțelegîndu-se astfel cu acel bătrîn, căzură la învoială cu el; și-i făcură un anume preț pentru aceasta; și în ziua următoare, cînd trebuiau să plece, bătrînul încercă să scape. Fugiră după el și-l prinseră și [o dată cu el] pe ceilalți ce se aflau împreună și care și ei ziceau că știu să călăuzească; și întinseră pânzele, și cînd băștinașii îi văzură plecînd, se înarmară ca să-i urmărească. Dar din acele *prao* nu ajunseră

*Vezi pag. 120.

pînă la corăbii decît două; și se apropiară atît de mult, încît zvîrliră cu săgeți asupra corăbiilor, iar vîntul era vijelios și nu puteau să se ia la bătaie cu ei. La miezul nopții, în aceeași zi, zăriră niște insule și merseră mai departe; în ziua următoare văzură un pămînt care era o insulă; în noaptea următoare, se apropiară mult de ea și, făcîndu-se noapte, vîntul se potoli și curenții îi mînau puternic către uscat, astfel încît călăuza cea bătrînă se aruncă în mare și scăpă fugind pe pămînt.

Navigînd așa mai departe, după ce fugise una din călăuze, le apărură o altă insulă și ajunseră foarte aproape de ea; și o altă călăuză maură spuse că de acolo mai înainte se afla Maluco. Călătorind astfel, a doua zi de dimineață, văzură trei munți înalți, care erau stăpîniți de o seminție de oameni care se numeau *Celebes*; și acolo văzură o insulă mică, unde ancorară spre a lua puțină apă, de teamă că în Maluco nu-i vor îngădui să-ia. Dar se lăsară păgubași deoarece călăuza maură le spuse că pe acea insulă sălășluiau 400 de oameni și erau cu toții foarte sălbatici și puteau să le facă vreun rău, fiind oameni nelegiuiți; și că nu-i sfătuia să meargă pe acea insulă și încă le mai spuse că Maluco, pe care-l căutau, era pe-aproape și că regii de acolo erau toți oameni buni și că primeau bine orice fel de oameni pe pămînturile lor.

*Sosirea în
Moluce*

Și navigînd prin aceste locuri, văzură chiar insulele Maluco și de bucurie sloboziră toată artileria. Ajunseră la insulă [Tidore] la 8 ale lunii noiembrie 1521, și astfel făcură de la Sevilla pînă la Maluco doi ani, două luni și 28 de zile, deoarece plecaseră la 10 august 1519.

Cînd sosiră la insula Tidore, care se afla la o jumătate de grad, regele îi primi cu multă cinste, cum mai bine nici nu se putea; și astfel căzură la învoială cu acel rege asupra încărcăturii lor; regele se legă să le dea o încărcătură și tot ce ar fi fost pe pămînt pentru banii lor. Se învoiră să dea pentru un bahar de cuișoare, 14 coți de postav galben

de 27 coți, care fac în Castilia un cruzado, de postav roșu de același fel, 10 coți; și tot așa dădeau 30 de coți de postav de Bretania; și ei dădeau un bahar de cuișoare și la fel pentru 30 de toporiște, 8 bahari. După ce rînduiră prețurile astfel, pămîntenii le dădură de știre că mai departe, pe altă insulă în apropiere, se afla un bărbat portughez; că puteau să fie două leghe de acolo pînă la acea insulă care se numea Ternate și care era capitala Molucelor, unde noi avem acum fortăreață²⁷².

Atunci scriseră cărți acelui portughez ca să vină să stea de vorbă cu ei, la care le răspunse că nu cuteza, deoarece regele țării nu-i dădea voie; să ceară ei învoire regelui și îndată va veni. Care învoire o cerură îndată și veni portughezul să vorbească cu ei. Spunîndu-i despre prețurile cu care se învoiseră, el se îngrozi și spuse că tocmai de aceea regele poruncise să nu vie, ca să nu afle adevărul despre prețurile locului. Și pe cînd ei strîngeau încărcătura, veni la ei regele din Baraham²⁷³, care e prin apropiere, și spuse că voia să fie vasal regelui Castiliei și că avea 400 de bahari de cuișoare, pe care-i vînduse regelui Portugaliei, care-i cumpărase, dar nu-i ridicase, și că dacă voiau i-i va da lor pe toți. La care căpitanii răspunseră că i-ar fi cumpărat, dacă i-ar fi adus și ar fi venit [cu ei]; altfel nu; și văzînd regele că nu voiau să-i cumpere cuișoarele, le ceru o scrisoare și un steag, ceea ce căpitanii corăbiei îi dădură [împreună] cu o parafă*.

Așteptînd astfel să le dea încărcătura, li se păru, din pricina încetinelii cu care li se trimitea marfa, că regele ar pune la cale vreo trădare împotriva lor și cei mai mulți dintre oamenii de pe corăbii se neliniștiră și spuseră capilor să plece și că acea întîrziere pe care regele le-o făcea nu era

* Originalul „carta” poate fi un document de recunoaștere a suzeranității regelui Spaniei (N.T.).

altceva decît viclenie. Şi părîndu-li-se tuturor că putea să fie aşa, lăsară totul şi voiră să plece; şi cînd erau gata să înalţe pînzele, veni către ei regele care încheiase învoiala, pe corabia căpitanului şi întrebă pe căpitan de ce voia să plece; pentru că ceea ce fusese hotărît între ei, el voia să îndeplinească cum se învoiseră. Căpitanul răspunse că oamenii de pe corăbii spuneau că trebuie să plece şi că nu vor să mai rămînă; că nu era la mijloc decît o trădare pe care o puneau la cale. La care răspunse regele că nu era aşa şi drept dovadă, trimise îndată să-i aducă coranul, pe care voia să jure că niciodată nu li se va face o asemenea faptă. Care coran îi aduseră pe dată şi jură pe el şi le spuse să fie liniştiţi dinspre partea asta. Şi astfel oamenii de pe corăbii se liniştiră; iar el le făgădui că le va da încărcătura pînă la 15 decembrie 1521; şi îşi ţinu făgăduiala la vreme, fără să facă nimic rău.

Fiind corăbiile încărcate, gata să întindă pînzele, pe corabia căpitanului se făcu o spărtură prin care intra apă şi aflînd aceasta regele trimise 25 de înotători sub apă ca să găsească spărtura, ceea ce nu putură să facă. Se înţeleseră între ei ca cealaltă corabie să plece, iar aceasta să se întoarcă să descarce totul şi deoarece nu puteau să găsească gaura de pătrundere a apei, le vor da băştinaşii tot ceea ce le trebuia, ceea ce şi făcură. Şi descărcară corabia căpitanului şi după ce dreseră astfel corabia, luară înapoi încărcătura şi se hotărîră să apuce calea către pămîntul Antilelor*, ceea ce însemna de la Maluco un drum cam de 2 000 de leghe.

Victoria se
întoarce în
Spania

Cealaltă corabie care plecase mai înainte porni la 21 decembrie al acelui an şi se îndreptă spre Timor şi merse de-a lungul coastei dincolo de Java, cale de 2 055 de leghe, la Capul Bunei Speranţe²⁷⁴.

Dreseră corabia şi luară încărcătura în patru luni şi 16 zile; plecară la 6 a lunii lui aprilie 1522, şi apucară ruta

* Adică America Centrală (N.T.).

către uscatul Antilelor, adică spre strîmtoarea²⁷⁵ pe unde veniseră.

Și îndată navigară către nord, pînă ce ieșiră în afară de acele insule Ternate și Timor, și apoi plutiră de-a lungul insulei Betachina²⁷⁶ către nord-nord-est zece sau unsprezece leghe, și apoi merseră 20 de leghe către nord-est și astfel ajunseră la o insulă care se numește Doyz²⁷⁷, care se află la trei grade și jumătate înspre partea de sud-est. De aici navigară către est trei sau patru leghe și zăriră două insule, una mare și alta mică; pe cea mare o numiră Chaol, pe cea mică Pyliom²⁷⁸ și trecură printre ea și Batechina, care rămînea în partea lor stîngă.

*Ce s-a
întîmplat cu
Trinidad*

Ajunseră la un cap, căruia îi dădură numele de *Cabo de ramos* pentru că-l zăriseră în ajunul Floriilor.

Acest cap se află la 2 grade și jumătate și de aici se îndreptară către sud spre Quimor, care e pămînt al regelui din Tidor; și regele porunci să le dea tot ceea ce se găsea în țară în schimbul banilor lor; și de acolo luară și porci, și capre, și găini, și nuci de cocos, și apă. Rămaseră în acel port opt sau nouă zile. Și acest port Camarfia se află la un grad și trei pătrimi.

Porniră din acest port la 20 ale lunii aprilie și plutiră către est cale de 17 leghe și trecură prin canalul insulei Batechina și al insulei Charam, și cînd ieșiră din canal văzură că acea insulă Charam ținea către sud-est cale de 18 sau 20 de leghe și că pe acolo nu se aflau pe drumul lor, deoarece calea lor era către est și cart la nord-est; și de aceea navigară pe acel cart vreme de o zi și întîmpinară mereu vînturi potrivnice drumului lor.

Și la 3 mai ajunseră la două insule mici, care puteau să fie cam pe la cinci grade, și pe care le numiră insulele sf-tului Anton²⁷⁹. De aici navigară mai departe, către nord-est, și sosiră la o insulă pe care o numesc Chyquom, care se afla la peste 19 grade și traseră la țărm acolo la 11 iulie²⁸⁰. În

această insulă, prinseră un om și-l luară cu ei și navigară mai departe, mergînd în volte și într-o parte și într-alta, din pricina vînturilor potrivnice, pînă ce sosiră la 42 grade latitudine nord²⁸¹.

Aflîndu-se prin aceste părți, rămaseră fără pîine, vin, carne și ulei; nu mai aveau alte provizii decît apă și orez fără alte bucate; și frigul era mare și nu aveau cu ce se acoperi. Și oamenii începură să moară și văzîndu-se astfel, se hotărîră să se întoarcă la Maluco și îndată înfăptuiră această hotărîre. Aflîndu-se încă la o depărtare de 500 de leghe, voiră să tragă la țărmul insulei care se numește Magregua²⁸². Și pentru că o zăriseră în timpul nopții nu putură să tragă la țărm; stătură așa pînă în dimineața zilei următoare și nu putură să tragă la malul acelei insule. Și omul pe care-l luaseră cu ei și pe care mai înainte îl prinseseră pe acea insulă le spuse să mai înainteze și vor găsi trei insule, unde se afla un port bun. Și negrul spunea aceasta ca să fugă acolo, cum și avea să facă, și, ajungînd la acele insule, putură, cu mare primejdie, să tragă la mal, și ancorară în mijlocul lor la 15 brațe [adîncime]. Dintre insulele acelea, cea mai mare, pe care sălășluiau 20 de oameni, bărbați și femei, se numește Pamò și se află cam la 20 de grade, și aici luară apă de ploaie. alta neaflîndu-se în ținut²⁸³. Pe această insulă fugi negrul. Și de aici plecară către un pămînt Camafo, și cînd îl văzură era vreme liniștită și curenții îi îndepărtau de la țărm; și apoi suflă puțin vînt, dar nu putură să tragă la mal.

De acolo voiră să tragă la țărmul insulei Dhomi și Batechina și după ce ancorară, trecură într-un *prao* prin fața lor cîțiva oameni, care erau [supuși] ai unui rege de pe o insulă ce se numea Geilolo²⁸⁴ și le dădu de știre că în Maluco portughezii clădeau o cetate. Aflînd aceasta, trimiseră de îndată pe scribul acelei corăbii la căpitanul general al acestor portughezi, care se numea Antonio da Brito, ca să vină și să ia corabia pe care se aflau, pentru că oamenii de pe ea erau în

cea mai mare parte morți, iar alții bolnavi și corabia nu putea să navigheze²⁸⁵. Și când Antonio da Brito văzu cartea și chemarea, trimise pe Garcia Amriqueiz²⁸⁶, căpitanul corăbiei Sf. Gheorghe, și o *fusta* cu câteva *prao* de pe insulă și porniră astfel în căutarea corăbiei, și aflînd-o, o aduseră la cetate și pe cînd o descărcau se năpusti dinspre nord o furtună, care o aruncă pe coastă. Astfel că această corabie se întoarce la țărmul Molucelor, cam la 1 050 sau 1 100 de leghe de la insulă²⁸⁷.

*

Și aceasta fu tălmăcit de pe catastiful unui pilot genovez care se afla pe acea corabie și care a scris toată călătoria, cum se află aici. Și s-a îmbarcat pentru Portugalia în anul 1524 cu Don Enrico²⁸⁸ de Mendzes.

III

NARAȚIUNEA UNUI MARINAR PORTUGHEZ ANONIM

NARAȚIUNEA UNUI PORTUGHEZ, TOVARĂȘ AL LUI DUARTE BARBOSA, CARE S-A AFLAT PE CORABIA VICTORIA ÎN ANUL 1519

Pornirăm din Sevilla în anul 1519, la 10 august, cu cinci corăbii, mergînd să descoperim insulele Moluce. Începurăm să navigăm de la San Lúcar către insulele Canare și navigăm către sud-vest 960 de mile, și ajunserăm la insula Tenerife, în care se află portul Santa Cruz, la 28 de grade către Polul Arctic*.

Și de la insula Tenerife plutirăm către miazăzi 1 680 de mile, ajungînd la 4 grade către Polul Arctic.

De la aceste 4 grade către Polul Arctic, navigăm către sud-vest, pînă ce ajunserăm la capul San Augustin, care se află la 8 grade către Polul Antarctic**, făcînd astfel o mie două sute de mile.

Și de la capul San Augustin navigăm sud cart la sud-vest cale de 864 mile, ajungînd la douăzeci de grade către Polul Antarctic.

Și de la douăzeci de grade spre Polul Antarctic, aflîndu-ne în larg, navigăm 1 500 de mile către sud-vest, ajungînd lîngă fluviul care are 108 de mile la gură, care fluviu se află la 35 grade către Polul Antarctic, și-i puserăm numele de Rîul San Cristóbal. De la acest rîu navigăm 1 638 de mile sud-vest cart la vest, ajungînd la Capul lupilor marini, care se află la 48 de grade către Polul Antarctic. Și de la

* Adică latitudine nordică.

** Adică latitudine sudică.

Capul lupilor marini navigarăm către sud-vest 350 de mile, ajungînd în portul San Iulian, unde stăturăm cinci luni, așteptînd ca soarele să se întoarcă înspre noi, pentru că ziua nu era în timpul lui iunie și iulie decît de patru ore. Din acest port San Iulian, care se află la 50 de grade, plecarăm la 24 august 1520. Și navigarăm spre apus 100 de mile, ajungînd la un fluviu, pe care-l numirăm râul Santa Cruz, și stăturăm acolo pînă la 18 octombrie. Acest fluviu se află la 50 de grade. Pornirăm la 18 octombrie de la acest fluviu și navigarăm de-a lungul coastei 378 de mile spre vest, cart la sud-vest, ajungînd la o strîmtoare, căreia îi puserăm numele de strîmtoarea Victoria, deoarece corabia *Victoria* fusese cea care o văzuse mai întîi; unii îi spuseră strîmtoarea lui Magaglianes, deoarece căpitanul nostru se numea Fernando de Magaglianes; gura acestei strîmtori se află la 53 de grade și jumătate și noi navigarăm prin această strîmtoare 400 de mile pînă la cealaltă gură care se află la aceleași 53 de grade și jumătate. Ieșirăm din această strîmtoare la 27 noiembrie 1520 și navigarăm între apus și nord-vest 9 858 de mile, pînă ce ajunserăm pe linia echinoctială; în drum găsirăm două insule nelocuite, și una se afla la o depărtare de 800 de mile de cealaltă, celei dintîi, îi puserăm numele San Petro, celeilalte, insula Rechinilor. San Petro se află la 18 grade, insula Rechinilor la 14 grade către Antarctic. Și de la linia echinoctială navigarăm între apus și nord-vest 2 046 de mile. Și aflarăm cîteva insule la 10 și 12 grade către Polul Arctic. Pe aceste insule se aflau mulți oameni goi, atît bărbații cît și femeile, și acestor insule noi le puserăm numele Insulele Tîlharilor, pentru că ne furaseră barca noastră cea mare: dar au plătit-o scump. Nu vă voi mai spune drumul pe care-l străbăturăm, pentru că-l lungirăm destul de mult. Dar vă voi spune că de la aceste insule ale Tîlharilor spre a ajunge la Molute pe drum drept trebuie să mergi către sud-vest o mie de mile; și acolo

găsirăm multe insule cărora le puserăm numele de arhipelagul Sf-tului Lazăr, și puțin mai departe se află insulele Molute, care sînt în număr de cinci, adică Terenate, Tidore, Motir, Machiam și Bachian. În Terenate, înainte ca eu să fi plecat, portughezii clădiseră o cetățuie foarte întărită. De la insulele Molute la insulele Bandan sînt trei sute de mile, și se ajunge acolo pe felurite căi, pentru că sînt numeroase insule la mijloc, și trebuie să manevrezi repede; pe aceste insule pînă ce ajungi la insulele Bandan, care se află la patru grade și jumătate către Antarctic, se strîng de la 30 pînă la 40 de mii de măsuri* de nucșoare, și de asemenea se strînge destul de mult mastic. Și dacă vrei să mergi la Calicut, trebuie să navighezi într-una printre insule pînă la Malacca, care se află la o depărtare la 2 000 de mile de Molute, iar de la Malacca la Calicut sînt alte 2 000 de mile, de la Calicut în Portugalia sînt 14 000 de mile. Dacă de la insulele Bandan, vrei să treci de Capul Bunei Speranțe, trebuie să mergi între apus și sud-vest pînă ce te vei afla la 34 de grade și jumătate spre Polul Antarctic și de acolo vei naviga către apus, punînd mereu bună strajă la provă spre a nu eșua pe țărmul aceluia Cap al Bunei Speranțe sau în apropierea lui.

De la acest Cap al Bunei Speranțe se navighează cart la nord-vest înspre apus 2 400 de mile și ajungi la insula Sf-ta Elena, unde corăbiile portughezilor merg să ia apă și lemne și alte lucruri. Această insulă se află la 46 grade latitudine către Polul Antarctic, și pe ea nu e nici o locuință afară de a unui portughez, care n-are decît o mînă și un picior, fără nas și fără urechi, și se numește Fornamlopem.

De la această insulă Sf-ta Elena navigînd o mie șase sute de mile către nord-vest te vei afla pe linia echinocțială; de la care linie vei naviga 3 534 de mile cart de nord-vest către

* O măsură are cca. 70 kg.

nord pînă ce te vei afla la 39 de grade către Polul Arctic. Și de la aceste treizeci și nouă de grade, dacă vrei să mergi la Lisabona, vei naviga 950 de mile spre răsărit și vei ajunge la insulele Azore, care sînt șapte la număr, adică Terceira, San Jorge, Pico, Fayal, Graciosa, la răsărit, insula Sf. Mihai, insula Sf-ta Maria, toate aflîndu-se între 37 și 40 de grade către Polul Arctic. De la insula Terceira vei naviga atunci către răsărit 1 100 de mile, și vei ajunge pe pămîntul Lisabonei.

IV

SCRISOAREA LUI MAXIMILIAN TRANSYLVANUL

CUVÎNTARE ASUPRA CĂLĂTORIEI FĂCUTE
DE SPANIOLI ÎN JURUL LUMII

Călătoria făcută de spanioli în jurul lumii e unul dintre cele mai mari și mai minunate lucruri despre care s-a auzit în vremurile noastre; și deși, în destule lucruri, noi i-am întrecut pe cei vechi, totuși, această faptă depășește cu mult pe toate câte au fost descoperite pînă azi. Această călătorie a fost povestită în amănunțime de Don Pietro Martire, care făcea parte din Consiliul Indiilor al Maiestății Sale Împăratul; primind el însărcinarea să scrie această istorie, îi cercetă pe toți cei care, rămași în viață, se întorseseră din această călătorie în Sevilla, la anul 1522. Dar trimițînd-o să se tipărească la Roma, în nenorocitul jaf al acelei cetăți*, se pierdu, și încă nu se știe pe unde se va fi aflînd, iar cei care au văzut-o și citit-o, stau mărturie pentru ea. Și între alte lucruri vrednice de amintire, pe care Don Pietro le-a însemnat asupra acelei călătorii, fu și acela că navigînd spaniolii aproape trei ani și o lună, și cei mai mulți dintre ei (cum e obiceiul celor care navighează pe Marea Ocean) ținuseră socoteală de zilele fiecărei luni, cînd ajunseră în Spania, băgară de seamă că pierduseră o zi, adică sosirea lor în portul Sevillei, care se petrecu la șapte septembrie, după socoteala ținută de ei, se petrecea la șase. Și povestind numitul Don Pietro acest amănunt unui învățat și rar bărbat,

* E vorba de prădarea Romei de către trupele lui Carol V — în mare parte formate din germani luterani — la 1527 (N. T.)

care era atunci sol al republicii sale pe lângă Maiestatea Sa, și întrebându-l cum putea să se întâmple astfel de lucru, acela, care era un foarte mare filozof și atât de învățat în slovele elinești și latinești, încât pentru nemaiîntâlnita sa știință și rară vrednicie fu înălțat apoi la un rang mult mai mare, îi dovedi că nu li se putea întâmpla altfel, navigînd ei trei ani neîntrerupți mereu în tovărășia soarelui, care mergea către apus. Și mai mult, îi spuse, așa cum și cei vechi băgaseră de seamă, că cei care navigau după soare către apus aveau ziua mult mai lungă. Și rătăcindu-se cartea lui Don Pietro, soarta n-a îngăduit să se piardă cu totul amintirea unei atât de minunate înfăptuiri, deoarece un valoros gentilom vicentin, numit messer Antonio Pigafetta (carele mergînd în acea călătorie și întorcîndu-se apoi cu corabia Victoria fu făcut cavaler de Rodos) scrie o carte foarte amănunțită și bogată, din care dădu un exemplar Maiestății Sale Împăratului, iar un alt exemplar îl trimise în Franța, serenissimei mame a regelui prea creștin, doamna regentă, care îl dădu unui excelent filozof parizian numit messer Iacomo Fabro, care studiase în Italia, ca s-o tălmăcească pe limba franceză. Acest om de valoare (cred, ca să scape de osteneală) făcu numai un rezumat, lăsînd deoparte unele lucruri după cum găsi cu cale; cale tipărită într-o franceză foarte stricată, ne-a căzut în mîini, împreună cu o epistolă, pe care o scrise în anul 1522 un anume Maximilian Transylvanul — secretar al Maiestății Sale Împăratului — prea luminatului și prea veneratului Cardinal de Salzburg. Am vrut să adăugăm în volumul nostru de călătorii și pe aceasta* ca pe una din cele mai mari și mai minunate dintre cîte se cunosc, despre care acei mari filozofi antici auzind vorbindu-se, ar rămîne uimiți și s-ar pierde cu firea. Și cetatea Vicenzei se poate mîndri, printre toate celelalte

* Autorul, scrie că a vrut să adauge și rezumatul și scrisoarea, dar continuarea frazei arată că a avut în minte călătoria în jurul lumii (N.T.).

ale Italiei, că în afară de vechea sa noblețe și vrednicie, în afară de mulți aleși și rari bărbați, atât în litere cât și în arme, a avut un gentilom cu un suflet atât de mare ca amintitul messer Antonio Pigafetta, care, făcînd înconjurul întregii mingi a lumii, a descris-o atât de amănunțit. Și nu încapă îndoială că pentru o atât de uimitoare faptă i-ar fi fost înălțată de către cei vechi o statuă de marmură, așezată spre amintire la loc de cinste, drept pildă nemaiîntîlnită pentru urmași a virtuții sale. Și dacă în această epistolă, sau rezumat, se va vedea o oarecare deosebire de nume și lucruri, nu trebuie nimeni să se mire, deoarece spiritele oamenilor sînt felurite, și care înseamnă un lucru, care altul, după cum li se par mai vrednice de a fi însemnate; de ajuns că se aseamănă în cele mai importante; și multe părți pe care unul le-a lăsat deoparte, în altul se pot citi din belșug, iar pe cele de necrezut le înseamnă drept ceea ce sînt. Și un lucru se poate afirma cu tărie de oricine, [și anume] că niciodată cei vechi n-au avut o cunoaștere atât de largă a lumii pe care soarele o înconjură și o cercetează în 24 de ore, ca aceea pe care noi o avem azi prin vrednicia oamenilor din aceste veacuri ale noastre.

EPISTOLA LUI MAXIMILIAN TRANSYLVANUL SECRETAR
AL MAJESTĂȚII SALE ÎMPĂRATULUI, SCRISĂ PREA VES-
TITULUI ȘI PREA VENERATULUI DOMN, CARDINALUL DE
SALZBURG, DESPRE MINUNATA ȘI UIMITOAREA CĂLĂ-
TORIE PE APE FĂCUTĂ DE SPANIOLI ÎN ANUL 1519 ÎN
JURUL LUMII *

În zilele acestea, prea vestite și preaenerate stăpîn al meu, se întoarce una din cele cinci corăbii, pe care, în anii trecuți, împăratul fiind la Saragoza în Spania, le trimise către lumea nouă, pînă acum necunoscută, în căutarea insulelor pe care cresc mirodeniile, deoarece deși portughezii ne aduc o mare cantitate din acestea pe care le iau din Chersonesul de aur, care se crede a fi ceea ce acum numim Malacca, cu toate acestea în Indiile răsăritene dintre acele mirodenii nu crește decît piperul, pentru că celelalte, adică scorțișoara, cuișoarele, nucșoarele și macisul, care e coaja acelor nucșoare, sînt aduse din țări îndepărtate și din insule abia cunoscute după nume, în acele Indii, cu corăbii făcute fără nici un fel de fierărie, ci legate cu corzi de palmier, ale căror pînze sînt rotunde, de asemenea țesute din fire făcute din ramurile subțiri ale palmierului și numesc aceste corăbii jonci și cu astfel de corăbii și de pînze își săvîrșesc călătoria cu un singur vînt la pupă, sau dimpotrivă. Nici nu trebuie să ne mire că aceste insule, pe care cresc mirodeniile, au rămas necunoscute tuturor veacurilor trecute pînă în zilele noastre, deoarece toate lucrurile scrise, pînă-n aceste vre-

* Titlul original (coperta) este: *Despre insulele Moluce și încă despre alte minunății pe care noua călătorie pe ape a castilienilor... le-a scos la iveală: epistola lui Maximilian Transylvanul către prea veneratul cardinal de Salzburg, foarte plăcută la citit, în stabilimentul lui Eucharis Cervicornus, în anul 1523, luna ianuarie.*

muri, de autorii antici, despre locurile în care cresc aromele au fost născocite și neadevărate, în așa fel încît țările în care scriau autorii că cresc, s-au aflat acum a fi de fapt mai îndepărtate chiar decît noi de locurile în care cresc. Și lăsînd deoparte multe lucruri scrise, voi spune numai că Herodot, deși autor foarte luminat, afirmă că scorțișoara se găsește în vîrfurile cuiburilor, adusă de păsări din țări îndepărtate, mai ales de către pasărea fenix, pe care nu știu s-o fi văzut vreodată cineva. Dar Pliniu căruia i se părea că poate să spună mai cu temei unele lucruri, deoarece înainte de vremea sa multe fuseseră cunoscute și aduse la lumină de către călătoriile pe apă ale lui Alexandru cel Mare și de către alții, spune că scorțișoara crește prin părțile Ethiopiei Trogloditilor; cu toate acestea s-a descoperit acum că scorțișoara crește foarte departe de întreaga Ethiope, adică de țara negrilor și mult mai mult de cea a Trogloditilor, care se adăpostesc în peșteri sub pămînt. Dar ai noștri, care s-au întors acum și care au știre despre Ethiopia, au trebuit, vrînd să găsească aceste insule, să treacă dincolo de Ethiopia, și să înconjure întreaga lume și de multe ori sub marele cerc al cerului. Care călătorie pe ape a lor, fiind prea minunată, nemaiîntîmplată sau auzită vreodată, și nici încercată de alții, m-am hotărît să scriu întocmai domniei voastre preaenerate, și să povestesc tot ce s-a petrecut în timpul ei. Înfăptuind aceasta, am căutat cu toată sîrguința să cunosc adevărul de la căpitanul corăbiei și de la fiecare din acei marinari care s-au întors cu el, și care au spus același lucru și împăratului și multor altora, și cu atîta bună-credință și sinceritate, că nu numai au fost socotiți că au spus adevărul curat, dar cu spusele lor au arătat că toate celelalte lucruri cîte pînă acum au fost spuse și scrise de către scriitorii antici au fost închipuite și neadevărate. Căci cine va putea să creadă că sînt pe lume oameni numai cu un picior sau care cu picioarele își țin umbră sau înalți de un cot și alte ase-

menea basne; că sînt mai curînd monştri decît oameni, despre care nu s-a auzit niciodată vorbindu-se, nici de către spanioli, care, în vremurile noastre navigînd pe Marea Oceanul, au descoperit toate ţărmurile pămîntului către apus, mai sus şi mai jos de echinocţial, nici de către portughezi, care, înconjurînd întreaga Africă au trecut prin tot răsăritul, şi au străbătut pînă la golful numit Magnus, nici în această din urmă navigaţie în care a fost înconjurat întreg pămîntul. Dar voind să vorbesc eu acum despre întreaga lume, nu voi mai lungi începutul povestirii mele, şi astfel trec la fapte.

Acum treizeci de ani începînd spaniolii către apus şi portughezii către răsărit să caute şi să cerceteze pămînturi noi şi necunoscute, pentru ca să nu se împiedice unul pe altul, serenissimii regele catolic şi regele Portugaliei, cu autoritatea (cum cred) a înaltului pontefice Alexandru al VI-lea, împărţiră lumea în acest schip: drept către răsărit de la insulele Hesperide, care acum se numesc ale Capului Verde, la o depărtare de 360 de leghe să se tragă două linii, una către miazănoapte şi cealaltă către miazăzi, care trecînd prin amîndouă polurile lumii să se unească şi să împartă lumea în două părţi egale, şi tot ceea ce s-ar descoperi în partea de răsărit, pornind de la acea linie, să aparţină portughezilor şi tot ce s-ar descoperi în partea dinspre apus să fie al castilienilor. Din care pricină, spaniolii navigînd către miazăzi şi apoi către apus au găsit continent şi insule mari şi nenumărate cu belşug de aur şi perle şi alte bogăţii. Şi în vremea din urmă au găsit o foarte mare cetate mediterană numită Temistitan, aşezată pe lagună ca şi Veneţia, despre care multe şi mari lucruri, adevărate însă, a scris Pietro Martire, autor mai curînd exact decît elegant. Portughezii navigînd către miazăzi şi către ţărmurile insulelor Capului Verde şi către negrii din Ethiopia care se hrănesc cu peşte, trecînd

*Despre insulele
Hesperide care
astăzi se
numesc ale
Capului Verde
şi despre foarte
mare cetate
numită
Temistitan*

*Insula
Taprobana,
acum numită
Sumatra, nu se
află unde
Ptolemeu,
Pliniu și alți
cosmografi au
așezat-o.
Chersonesul de
aur în
timpurile
noastre se
numește
Malacca*

echinocțialul și Tropicul Capricornului, au ajuns pînă în răsărit, unde au găsit felurite și mari insule pînă în vremurile noastre necunoscute, și de asemenea izvoarele de unde izvorăște Nilul, și negrii numiți Troglodiți, care trăiesc în peșteri; și au trecut dincolo de golfurile numite Arabic și Persic, pînă în părțile Indiei dincoace de fluviul Gange, unde acum e acea mare împărăție și acea mare cetate de negoț numită Calicut. Și de acolo au navigat către insula numită de către cei vechi Taprobana, care acum se numește Sumatra, pentru că unde Ptolemeu și Pliniu și alți cosmografi au pus Taprobana, nu se află nici o insulă care poate fi socotită aceea, și de acolo au ajuns la Chersonesul de aur unde se află prea vestita cetate Malacca, foarte mare cuib de negustori din răsărit. De la aceasta au ajuns la golful numit de către cei vechi Magnus, pînă la popoarele *Sine*, pe care acum le numesc *Chine*, unde au găsit oameni albi și foarte civilizați, asemenea cu nemții noștri, și se crede că popoarele numite *Seri* și *Sciți*, adică Tătari din Asia, se întind pînă acolo. Și deși mersese oarecare veste că portughezii navigaseră atît de mult către răsărit, încît, trecînd hotarele lor de la jumătatea lumii, ajunseseră pînă la granițele castilienilor și că Malacca și golful numit Magnus ar fi în cuprinsul castilienilor, totuși acest lucru nu fu crezut pînă ce nu fu limpezit în felul următor. Încă de acum patru ani, Ferdinando Magaglianes, de nație portughez, care mulți ani fusese căpitan al corăbiilor portugheze și navigase prin toate părțile răsăritului, prinzînd mare ură pe regele său, de care nu se socotea bine răsplătit, veni să se înfățișeze maiestății împărătești, împreună cu Cristofor Haro, fratele socrului meu, care stînd la Lisabona, prin oamenii săi avusese felurite negoțuri mulți ani cu răsăritul și cu popoarele Chinei și cunoștea foarte bine acele locuri, și care, de asemenea din pricina jignirilor primite de la regele Portugaliei, se dusesse în Castilia la împărat, unde deși nu era prea limpede dacă

Malacca s-ar afla în hotarele portughezilor sau ale castilienilor, deoarece pînă atunci nu se putuse găsi o măsură sigură a longitudinilor, cu toate acestea arătară limpede că popoarele Chinei țin de partea de navigație a castilienilor și împreună cu ele, fără nici o îndoială, insulele care acum se numesc Moluce și în care cresc mirodeniile, sînt cuprinse în părțile lumii de către apus, aparținînd castilienilor, și că se poate naviga la ele și de acolo înapoi în Spania, cu mai mică cheltuială decît cea pe care o fac portughezii chiar din locul lor de baștină, și trebuiau să navigheze către apus mereu înainte, înconjurînd pămîntul pînă ce vor ajunge în răsărit. Acest lucru părea foarte greu și aproape cu neputință, nu pentru că socoteau că ar fi greu ca navigînd mereu spre apus să se ajungă, dînd înconjur pămîntului, la răsărit, ci pentru că era lucru îndoielnic că natura dibace, care știe să facă toate lucrurile cu o înaltă providență, ar fi despărțit răsăritul de apus, parte cu apă și parte cu pămînt, și că navigînd în acest chip către apus s-ar putea ajunge în răsărit; și aceasta, pentru că nu se știa dacă acea regiune găsită de spanioli, care se numește continentul Indiilor*, nu ar despărți marea de apus de cea de răsărit. Și era limpede că acel continent în partea sa de miazăzi se întindea către sud și apoi se întorcea către apus și de aceea se socotea că dacă cele două regiuni găsite către nord, dintre care una se numește de los Bacalos, din pricina noului soi de pești, și cealaltă Florida, se unesc cu acel continent, ar fi cu neputință să se navigheze, de la apus către răsărit. Căci nu se găsise pe acest pămînt nici o strîmtoare prin care să se poată trece dintr-o mare într-alta, deși cu multă străduință și cu mari ostenele fusese căutată. Și a trece prin cuprinsul și hotarele portughezilor spre a merge către acele Moluce, socoteau a fi un lucru foarte îndoielnic și primejdios. Din care pricină i se păru împăratului și sfet-

* E vorba, firește, de America.

nicilor săi că, deși lucrul pe care aceștia îl făgăduiau era plin de mare speranță, el era și mai plin de greutate. Și aceste treburi prelungindu-se, Magaglianes și Cristoforo cerură din nou împăratului să rînduiască corăbii pe cheltuiala lor și alor lor, numai ca să poată naviga cu autoritatea și sprijinul său. În care cerere stăruind aceștia cu încăpăținare, împăratul pregăti o *armadă* de cinci corăbii al cărei căpitan îl făcu pe Magaglianes, cu porunca să navigheze pe lîngă țărmul continentului Indiilor apusene, către partea dinspre miazăzi, pînă ce vor găsi capătul acelei regiuni, sau vreo strîmtoare prin care să poată ajunge la acele înmiresmate insule Molute.

Cum căpitanul
Magaglianes
ajunse la
Insulele
Norocoase
numite azi
Canare și de
acolo la Capul
Verde

Purcese deci căpitanul Magaglianes la 10 august al anului 1519 cu cinci corăbii din Sevilla, de unde în puține zile, sosiră la Insulele Norocoase, care acum se numesc Canare, și de la acelea la insulele Capului Verde, de unde apucară calea de apus și miazăzi, înspre continentul sus pomenit și astfel în puține zile, cu spornică navigație, descoperiră capul zis al Sfintei Marii, unde Giovanni Solissio căpitan, mergînd altă dată din porunca regelui catolic cu corăbiile de-a lungul țărmului acestui continent, fu mîncat împreună cu cîțiva tovarăși de către cei pe care indienii îi numesc Canibali. De la acest cap, ai noștri, continuîndu-și călătoria, navigară de-a lungul țărmurilor acestui continent care pe o mare lungime se întinde către miazăzi, întorcîndu-se puțin către apus (și se poate spune că coasta de continent e sub polul antarctic) și astfel trecură Tropicul Capricornului [cale de] mai multe grade. Dar nu cu atîta ușurință cum am spus, pentru că nu ajunseră la golful numit de ei San Julian decît în ultima zi a lui martie din anul următor, și în acel loc găsiră polul antarctic înălțat cu 49 de grade deasupra orizontului, ceea ce știură atît prin altitudine cît și prin declinația soarelui de la echinocțial, după care în cea mai mare parte mai mult, decît



INSULA BURNE (BORNEO) (DESEN DE PIGAFETTA)



ARHIPELAGUI FILIPINELOR (HARTA LUI NUVO GARCIA DE TORENO 1522)

după orice altă stea se călăuzeau marinarii noștri, cât și prin altitudinea acestui pol antarctic. Mai spuseră că longitudinea de la insulele Canare către apus era de aproape 56 de grade și vechii cosmografi, mai cu seamă Ptolemeu, măsurînd longitudinea locurilor, începînd de la insulele Canare mergînd către răsărit pînă la Catigara, spun să fie de 180 de grade. Astfel ai noștri navigînd la apus foarte departe, începînd și ei de la insulele Canare, mergînd către asfințit, făcură alte 180 de grade pînă la Catigara cum trebuia, cu toate acestea ai noștri, deoarece într-o atît de depărtată navigație, nici depărtarea de la pămînt n-o puteau socoti, și nici însemna cu anume semne și hotare longitudinile, mai curînd au dat oarecare aproximație acestor longitudini decît vreun lucru sigur, și de aceea eu socotesc că aceste măsuri trebuie primite numai pînă ce se găsesc altele mai sigure. Acest golf mai sus-amintit, San Julian, părea foarte mare și larg și semăna cu o strîmtoare, din care pricină Magaglianes porunci la două corăbii să cerceteze așezarea acestui golf, iar celelalte corăbii le opri ancorate în largul mării; două zile după aceea se aduse la cunoștință că acest golf e plin de funduri puțin adînci și nu se poate merge mult în cuprinsul lui. Ai noștri de pe corăbii, la întoarcere, văzură cîțiva indieni, care pe țărmuri culegeau scoici, indieni zic, pentru că așa îi numesc pe toți locuitorii acelor pămînturi necunoscute. Erau oameni de statură înaltă, adică de 10 palme, acoperiți cu piei de fiare, și mai negri decît ar fi trebuit după așezarea regiunii; cîțiva dintre ai noștri coborîră pe pămînt și meraseră către ei și le arătară niște clopoței și hîrtii pictate. Aceia începură să-i salute pe ai noștri dănuindu-le împrejur cu un cîntec aspru și prost alcătuit, astfel că nu se înțelegea ceea ce spuneau. Și, spre a se face admirați își vîrîră pe gîtlej, fără să aibă greață, o săgeată de o jumătate de cot, pînă către fundul stomacului, pe care trăgînd-o deodată afară,

Despre un loc numit Catigara, despre Golful San Julian și despre firea acelor Indieni

păreau să le arate prin aceasta vitejia lor și să se bucure tare mult. Veniră, în sfârșit, trei ca trimiși, și-i rugară pe ai noștri, prin niște semne, să meargă puțin mai departe cu ei pe pământ, ca și cum ar fi vrut să-i primească cu bunăvoință în casele lor. Trimise Magaglianes cu aceștia șapte oameni, bine înarmați, ca să cerceteze cât puteau mai temeinic și locul și oamenii. Merșeră cu ei aproape șapte mile pe pământ și ajunseră într-o pădure întunecoasă și fără cărări, unde se afla o căsuță joasă acoperită cu piei de fiare, în care erau două odăi, într-una locuiau femeile cu copiii, în cealaltă bărbații. Femeile cu copiii erau [în număr de] treisprezece, bărbații cinci. În acest loc i-au primit pe ai noștri, dându-le de mâncare carne de animale sălbatice, ceea ce li se părea lor că e lucru regesc. Fu omorât un animal, care cam semăna cu asinul sălbatic și cărnurile lui, pe jumătate fripte, le puseră în fața alor noștri fără alte bucate sau băuturi. În timpul nopții, din pricina zăpezii și a vântului care sufla, ai noștri trebuiră să doarmă sub piei, dar neavînd încredere în indienii, înainte de a se culca, puseră străji. Același lucru și din aceeași pricină făcură și indienii, care pe lângă foc, nu departe de ai noștri, se întinseră pe pământ sforăind grozav. Și făcîndu-se ziuă, ai noștri îi poftiră să meargă cu întreaga lor familie la corăbii. Împotrivindu-se mult la aceasta și ai noștri cu semeție împingîndu-i să meargă, indienii intrară în odaia femeilor. Spaniolii gîndiră că vor să se sfătuiască cu femeile înainte de a pleca, dar ei, acoperiți din creștet pînă-n tălpi cu alte piei mai spăimîntătoare și cu fața mîzgălită cu ciudate culori, cu arcuri și săgeți, cu groaznică și spăimîntătoare înfățișare (căci păreau de o și mai mare statură de cum erau înainte) pregătiți de harță, ies afară. Ai noștri, care socoteau că vor fi siliți la încăierare, sloboziră un arhebuz: lovitura, deși se trăsese în gol, acei viteji uriași care mai înainte păreau gata să se lupte cu cerul, din pri-

cina bubuiturii aceluia archebuz, într-atît se spăimîntară, că-ndată începură prin semne să ceară pace, și astfel se înțeleseră, ca trei dintre ei, lăsîndu-i pe ceilalți, să meargă cu ai noștri la corăbii; se îndreptară deci către ele, dar neputînd ai noștri să se țină de ei nu numai cînd alergau, dar nici cînd mergeau la pas, doi din aceștia, văzînd într-o parte un asin sălbatic care păștea pe un munte, ca și cum ar fi vrut să meargă să-l prindă, o luară la fugă. Cel de-al treilea fu dus pe corăbii, dar nevoind să mănînce din pricina amarului, că se vedea singur, în puține zile muri. Trimise căpitanul corăbiilor la acea colibă să mai aducă pe un altul dintre acei uriași, spre a-l înfățișa împăratului, ca pe-un lucru nou, dar nu mai găsi nici unul, pentru că toți, se mutaseră, cu colibă cu tot, în alt loc. De unde se vede limpede că acei oameni nu se așează statornic într-un loc, și nici după aceea ai noștri, cu toate că multe zile, așa cum vom arăta mai jos, zăboviră în acel loc, nu mai văzură pe vreunul din acei indieni pe țărm, dar nici nu mai socotiră că trebuiau să mai țină seamă de ei și să cerceteze îndelung pămîntul acela. Și deși Magaglianes știa că lunga zăbavă în acel loc nu-i era de folos, cu toate acestea, deoarece marea cîteva zile fusese furtunoasă și cerul înnorat, și în afară de aceasta, acel pămînt se înălța mereu către miazăzi, astfel că cu cît mergeau mai departe cu atît gîndeau că vor afla un loc mai friguros, zi după zi fu amînată plecarea. Și apropiindu-se luna lui mai, cînd iarna începe să fie foarte aspră prin acele părți, fură siliți să rămîină pe loc atîta vreme cît la noi e vară. Văzînd Magaglianes că navigația se arată a fi foarte lungă, porunci să se împartă mai cu măsură merindele, ca să țină mai mult. Spaniolii îndurînd cu răbdare cîteva zile, temîndu-se de lungimea iernării și de pustietatea locului, îl rugară în cele din urmă pe căpitanul lor Magaglianes, ca de vreme ce vedea că acea parte se întindea într-una către polul antarctic și

că nu mai aveau speranță să-i afle capătul, sau vreo strîmtoare, venind și iarna aspră, murind mulți de foame și din pricina neajunsurilor și nemaiputînd să sufere împărțirea merindelor, așa cum se făcuse pînă în acea zi — să hotărască întoarcerea acasă, spunînd că împăratul nu stăruise într-atîta ca să se caute cu încăpăținare acele locuri, cărora și natura și toate greutățile li se împotriveau, și că ostelile lor vor fi îndeajuns încuviințate și lăudate, deoarece ajunseseră pînă-n acel loc pînă în care nici o îndrăzneală sau semeție a oamenilor nu cutezase să navigheze, și că li s-ar putea întîmpla ca, ușor voind să se îndrepte către polul antarctic, în răstimp de puține zile, vîntul care vine dintr-acolo să-i arunce într-un neobișnuit și greu împas. Însă dimpotrivă, Magaglianes care hotărîse sau să moară sau să ducă la bun sfîrșit fapta începută, le răspunse că împăratul îi încredințase conducerea călătoriei și că nu voia cu nici un chip să se abată de la ea, și de aceea îi e vrerea să călătorească pînă unde va găsi sau capătul acestui pămînt sau vreo strîmtoare. Ceea ce, cu toate că nu putea să îndeplinească atunci din pricina iernii care-l împiedica să meargă înainte, totuși o dată cu vara ce va veni în acele părți, lucrul va fi ușor de împlinit, deoarece pe acea vreme vor putea să navigheze atît de departe mergînd de-a lungul coastei aceluia pămînt sub polul antarctic, pînă ce vor sosi la un loc unde vreme de trei luni neîntreprupte vor avea mereu ziuă. Cît despre ceea ce spuneau de neajunsurile traiului și despre asprimea iernii, se vor putea ușor apăra, întrucît aveau mare provizie de lemne și puteau pescui din mare stridii și multe alte soiuri de pești buni, și nu le lipseau nici izvoarele de apă dulce, nici puțința de a prinde păsări și de a vîna, ceea ce mult îi va ajuta. Pîinea și vinul pînă atunci nu le lipsise, și nici în viitor nu le va lipsi, numai să rabde ca aceste lucruri să le fie împărțite după nevoie, spre a-i ține sănătoși, iar nu spre risipă. Mai spuse că pînă

atunci nu se făcuse nimic vrednic de admirat, care să fie pretext al întoarcerii acasă, deoarece portughezii, navigînd spre răsărit, treceau nu numai în fiecă an, dar aproape în fiecă zi de tropicul Capricornului fără nici o osteneală și [chiar] la 12 grade mai departe*. Pe cînd de o prea mică laudă vor fi vrednici ei, care merseseră nu mai mult de patru grade dincolo de tropicul Capricornului către Antarctic, că hotărîseră să îndure mai degrabă orice lucru cît de greu decît să se întoarcă în Spania cu rușine, și credea că toți tovarășii săi, adică cei în care spiritul curajos al spaniolilor nu murise încă, vor fi și ei de părerea lui, și un lucru singur îi mîngîia, că cel puțin restul iernii îl vor îndura cu răbdare, și că răsplata va fi astfel cu atît mai mare, cu cît prin mai mari osteneli și primejdii vor înfățișa împăratului nemaicunoscuta lume, mult bogată în mirodenii și aur.

După ce Magaglianes liniști cu aceste cuvinte spiritele tovarășilor săi, credea că nu se mai gîndeau de loc la asemenea lucru, dar se întîmplă cu totul altfel de cum gîndea el, deoarece puține zile după aceea fu chinuit de o ceartă sălbatică, fiindcă printre tovarășii de pe corăbii începuse să se vorbească despre vechea și veșnica ură dintre portughezi și castilieni, și că Magaglianes era portughez și că nu putea să săvîrșească nici un lucru mai glorios pentru patria sa, decît să piardă și să nimicească această *armadă* cu atîția oameni. Și nici nu era de crezut, chiar dacă ar fi putut să găsească insulele Moluce, că ar vrea să ajungă la ele. Ci că socotea că face destul dacă putea să amăgească pe împărat cîțiva ani cu false speranțe. În acest răstimp s-ar putea întîmpla ceva nou, încît castilienii să renunțe cu totul de a mai căuta mirodeniile. Și că drumul pe care porniseră nu era cel care duce la acele fericite insule Mo-

* Adică mai la sud de punctul la care se aflau ei.

*Despre cearta
care s-a iscat
între castilienii
și căpitanul
Magaglianes,
și în ce chip
căpitanul i-a
pedepsit
pe tovarășii
săi; despre
Capul numit
Santa Cruz*

luce, ci la un loc rece al cerului sub care sînt necurmăte zăpezi și veșnice ghețuri. Magaglianes, întăritat peste măsură de vorbele acestora, pedepsi pe tovarăși ceva mai aspru decît s-ar fi convenit din partea unui om străin, despărțit de țara lui și căpitan de oameni de alt neam. Înțelegîndu-se între ei, aceștia puseră mîna pe o corabie spre a se întoarce în Spania. Magaglianes cu restul tovarășilor care i se supuneau încă, se urcă pe acea corabie și omorî pe căpitanul ei cu toți tovarășii lui, și chiar pe cei împotriva cărora nu putea face nimic, pentru că erau slujitori ai împăratului, care nu pot fi pedepsiți decît de maiestatea sa sau de consiliul său. Nu se găsi însă nici unul care să îndrăznească după aceea să grăiască ceva împotriva lui, deși nu lipsiră cîțiva, care vorbind unul cu altul să nu spună că Magaglianes era gata să facă la fel tuturor castilienilor, unul cîte unul, pînă ce, omorîți cu toții, se va putea întoarce el cu pușinii portughezi de-ai săi, cu acea *armadă*, în patria sa. Astfel că această ură se încuibă în sufletele castilienilor. Dar Magaglianes, îndată ce văzu că furtuna mării și asprimea iernii se îmblînziră, porni din acel golf San Julian la 24 august și, așa cum făcuse multe zile înainte, merse de-a lungul coastei pămîntului, care se îndrepta către miazăzi, și în sfîrșit zări un cap numit Santa Cruz, unde, venind asupra-le o furtună sălbatică dinspre răsărit, una din cele cinci corăbii se sfărîmă de țarm; oamenii împreună cu mărfurile scăpară, ca și celelalte lucruri ale corăbiei, în afară de un maur, care se înecă. De aici, pămîntul păru să se îndrepte puțin către răsărit și miazăzi; începînd să cerceteze după obiceiul lor, la 27 noiembrie descoperiră niște guri, care semănau cu o strîmtoare de mare; Magellan îndată pătrunse printre ele cu întreaga *armadă*. După ce cercetă cînd un golf cînd altul, porunci să fie bine cercetate cu corăbiile dacă nu se putea trece mai departe, și făgădui să le aștepte la gurile acelei

strîmtori pînă-n a cincea zi, spre a vedea ce va să se întîmple. Una dintre aceste corăbii pe care era căpitan Alvaro Mesquita, fiu al unui frate al lui Magaglianes, fu dusă de reflux încă o dată în cuprinsul mării, prin același golf pe unde intrase. Și băgînd de seamă spaniolii care se aflau pe acea corabie, că erau foarte departe de celelalte, înțelegîndu-se între ei să se întoarcă în Spania, puseră mîna pe căpitanul lor și-l aruncară în fiare, apucînd drumul către polul nostru și în sfîrșit fură duși pînă la țărmul Ethiopiei, de unde luînd merinde, după vreme de opt luni, de cînd se despărțiseră de tovarăși, ajunseră în Spania; acolo prin torturi îl siliră pe Alvaro să mărturisească cum unchiul său Magaglianes, după sfatul său, se purtase atît de crud cu castilienii. Magaglianes așteptă în zadar această corabie multe zile după data hotărîtă. Cei de pe cealaltă corabie, întorcîndu-se, afirmară că nu găsiseră altceva decît niște golfuri de mare joasă, cu stînci și rîpi foarte înalte. Oamenii de pe cea de-a treia corabie raportară că socoteau că acest golf era o strîmtoare, pentru că navigaseră trei zile și nu găsiseră nici o ieșire, însă cu cît mergeau mai departe, cu atît găseau un mai strîmt cuprins de mare și de o asemenea adîncime în multe locuri încît cu sonda nu putură de loc să-i dea de fund; și băgaseră de seamă că creșterea mării era mai mare decît descreșterea și de aceea gîndeau că prin aceastră strîmtoare s-ar putea trece în vreo altă mare întinsă. Din aceste motive, hotărî Magaglianes să navigheze prin această strîmtoare, care pînă atunci nu se știa dacă era strîmtoare de mare, deoarece cîteodată era largă de trei mile italiene, și alteori de două, altă dată de zece, și deseori de cinci, și se îndrepta puțin către apus, iar latitudinea spre Polul Antartic fu găsită ceva mai mult de 52 de grade. Longitudinea de la locul de unde porniseră era aceeași ca pentru golful San Julian. Se apropia luna noiembrie și noaptea nu era mai lungă de cinci ore și nu

văzură chip de om jur-împrejur pe țărmuri. Într-o noapte li se păru că zăresc un mare număr de focuri, mai cu seamă înspre partea stîngă. Gîndiră că fuseseră descoperiți de cei care sălășluiau în acel loc.

Văzînd Magaglianes că acel pămînt era foarte aspru și nelucrat, și mereu rece, nu socoti că trebuie să piardă prea multă vreme pentru cercetarea lui. Din care pricină, cu cele trei corăbii, fără vreo întîrziere, începu să navigheze prin această strîmtoare, și după 22 de zile ajunseră într-o altă mare întinsă și adîncă. Lungimea acestei strîmtori spun să fie de trei sute de mile. Pămîntul pe care-l aveau pe partea dreaptă, nu încape îndoială că e continentul Indiilor apusene, despre care am vorbit. Pe partea stîngă gîndeau că nu se află continent, ci insule, pentru că dintr-acea parte auziră mugetul mării lovindu-și talazurile. Magaglianes a observat că partea dinspre continent, se îndrepta spre miazănoapte. Și de aceea porunci ca, părăsind acea coastă, să apuce calea cu provele către nord-vest, prin acea întinsă și adîncă mare, prin care nu știu dacă vreodată mai navigaseră corăbii de-ale noastre sau de-ale altora. Îndreptă deci provele către vîntul de nord-vest, care suflă între apus și miazănoapte în părțile acestea, pentru ca astfel, trecînd din nou sub linia echinocțialului și mergînd după soare către apus să poată ajunge în răsărit, pentru că știa bine că insulele Molute se află în cele mai depărtate părți ale răsăritului, nu prea departe de linia echinocțială, și de aceea înspre această parte se îndreptă mereu călătoria lor și niciodată nu se abătură de la ea, decît numai atît cît puterea vînturilor și a furtunilor îi silea să se îndrepte în altă parte. Și după ce 40 de zile navigară pe acest drum, și de cele mai multe ori cu un vînt bun la pupă, trecură încă o dată sub tropicul Capricornului, după care descoperiră două insule mici și sterpe, la țărmul cărora oprindu-se, le aflară nelocuite; cu toate acestea spre a se putea aprovi-

ziona, pentru că pescuitul era ușor, zăboviră două zile și se înțeleseră să le numească Nenorocite; și plecând de aici merșeră pe drumul ce-l începuseră și navigând cu bine vreme de 3 luni și 20 de zile neîntreprupte pe această mare, în fiecare zi o găseau mai nesfârșită și mai mare decât mintea omenească ar fi putut să și-o închipuie. Și fiind mereu împinși cu mare putere de vânturi, trecură din nou sub linia echinoctială, unde văzură o oarecare insulă numită, așa cum pricepură în urmă de la locuitorii acelui loc, Iuvagana; de care apropiindu-se, găsiră latitudinea spre Polul Antarctic de 11 grade, și fură toți de părere că longitudinea de la Gades pînă la acel loc era de 158 de grade cărte apus. După aceea începură să descopere cînd o insulă, cînd alta, astfel încît li se păru că ajunseseră în arhipelag. Coborîră pe insula Iuvagana, pe care o aflară nelocuită. Pornind din acel loc, merșeră la o insulă mai mică, unde văzură două canoe de indieni, (spun canoe pentru că așa obișnuiesc să numească indienii acel soi de corăbii mici, care sînt săpate și tăiate într-un singur trunchi de copac și în care încap cel mult două persoane). Prin mișcări și semne, cum fac mușii între ei, întrebă pe acei indieni numele acelor insule, de unde puteau lua merinde, de care duceau mare lipsă. Pricepură că cea pe care fuseseră se numea Iuvagana, și cea pe care se aflau atunci Acaca, dar că amîndouă erau nelocuite, iar nu prea departe de acolo se afla o insulă numită Helana, pe care aproape o arătau cu degetul și aceea era locuită și se putea găsi în ea tot ce era necesar traiului omenesc. Ai noștri, după ce s-au înviorat în Acaca, plecară la Helana, unde îi surprinse o vreme rea, astfel încît, neputînd corăbiile să tragă la țarmul insulei, fură aruncați pe o altă insulă numită Messana, pe care locuiește regele a trei insule și de la aceea merșeră la Zubut. Aceasta e o

*Despre insulele
Iuvagana,
Acaca, Helana,
Messana și
Zubut*

Cum
domnitorul
din Zubut,
trecu la
creştinism
cu două
mii şi două
sute de indieni

insulă foarte bună şi mare, avînd rege, cu care după ce legară pace şi prietenie, coborîră îndată pe pămînt spre a săvîrşi slujba divină după datina creştinilor, pentru că în ziua aceea era sărbătoarea învierii şi făcură pe mal un fel de bisericuţă din pînzele corăbiilor şi din ramuri de copaci, în care înălţară un altar şi săvîrşiră liturghia, cum se obişnuieşte în acea zi. Le ieşi înainte regele cu mare mulţime de indieni, care văzîndu-i la liturghie stătură liniştiţi pînă la sfîrşit şi păreau că le place asemenea slujbă, şi apoi duseră pe căpitan cu cîţiva dintre fruntaşi la coliba regelui şi le puseră înainte mîncărurile pe care le aveau şi care erau pîine pe care ei o numesc *sagu* şi care era făcută dintr-un fel de lemn nu prea deosebit de-al palmierilor. Din aceasta, după ce e tăiat în bucăţi, pus în tigaie şi prăjit cu ulei, fac pîine din care, căpătînd o mică bucăţică, o trimit domniei voastre preaenerate. Băutura lor era o licoare care picura din ramurile crestate ale palmierilor. Le dădură multe feluri de păsări fripte şi la sfîrşitul prînzului le înfăţişară fructe multe din acea ţară. Văzu Magaglianes în casa regelui pe un bolnav în pragul morţii; întrebînd cine era şi de ce suferea, află că era nepotul celui domnitor şi că de doi ani suferea de mare fierbinţeală. Îl făcu să înţeleagă că dacă vrea să treacă la credinţa lui Crist, imediat va redobîndi sănătatea. Indianul primi şi, după ce se închină în faţa crucii, se boteză şi în ziua următoare spuse că era tămăduit şi că nu se mai simţea rău şi sări din pat umblînd şi mîncînd ca ceilalţi. Şi povesti indienilor săi despre nu ştiu ce lucruri pe care le văzuse în somn şi de aceea în puţine zile acel rege cu două mii şi două sute de indieni se botezără, închinîndu-se lui Cristos şi preamărind religia sa.

Magaglianes ţinînd seamă că această insulă, în afară de belşugul ei de aur şi de ghimber şi alte lucruri, avea o aşezare foarte nimerită şi prielnică faţă de insulele vecine

încît de pe ea se putea ușor merge în căutarea bogățiilor și a celor ce ele produceau, merse să vorbească cu regele din Zubut și-l convinse că, deoarece el părăsise zadarnica și necuvioasa credință în diavoli și trecuse la credința lui Cristos, trebuie ca stăpînii insulelor apropiate să i se supună; și că hotărîse de aceea să le trimită soli pentru acest lucru, iar pe cei care nu voiau să se supună îi va sili cu puterea armelor. Îi plăcură regelui aceste vorbe și îndată trimise soli. Veni cînd unul, cînd altul dintre acei domnitori și se închinară după obiceiul lor regelui din Zubut.

Mai era o insulă vecină, numită Mathan, al cărei rege era vestit pentru priceperea lui în meșteșugul războiului și avea mari puteri asupra tuturor celorlalți vecini ai săi. Acesta răspunse solilor că nu voia să vină să se închine celui căruia de multă vreme era obișnuit să-i poruncească. Magaglianes, care dorea să sfîrșească ceea ce începuse, înarmă 40 de oameni dintre ai săi, a căror bărbăție și putere o încercase în multe încăierări, și punîndu-i în niște bărcuțe, îi debarcă în Mathan care era în apropiere. Regele din Zubut îi dădu și pe cîțiva dintre ai săi care să le arate locul și natura împrejurimilor și de asemenea la nevoie să lupte alături de ei. Regele din Mathan, văzînd că ai noștri se apropiau, adună aproape 3 000 dintre ai săi. Magaglianes îi debarcă pe oamenii săi cu arhebuze și cu alte unelte de război, deși văzu că erau puțini față de dușmani și înțelese că aceștia erau oameni războinici, care foloseau sulițe și alte arme lungi; socoti totuși că e mult mai bine să lupte cu aceștia decît sau să se întoarcă înapoi sau să se folosească de oamenii pe care îi dăduse regele din Zubut; și de aceea îmbărbătă pe soldații săi să țină piept, să nu se înspăimînte de mulțimea dușmanilor, întrucît adesea văzuseră, și mai cu seamă în zilele trecute pe insula Iuvagana, că 200 de spanioli puseseră pe fugă două sute de mii și trei sute de mii de indieni. Apoi spuse celor pe care-i dăduse

*Cum căpitanul
Magaglianes
purtă război
regelui din
Mathan și fu
omorît în
bătălie cu șapte
tovarăși*

regele din Zubut că nu-i adusesese spre a se lupta, nici spre a încuraja pe ai lui, ci numai ca să vadă voinicia soldaților lui în luptă. Sfârșind aceste vorbe, dădu năvală cu multă însuflețire împotriva dușmanilor și-i lovi cu vitejie și dintr-o parte și dintr-alta. Dar ai noștri fiind copleșiți de dușmani, atât pentru că aceștia erau mai numeroși, cât și pentru că foloseau arme mai lungi decât ale noastre, cu care făceau multe răni alor noștri, în cele din urmă Magaglianes fu străpuns dintr-o parte în alta și omorât. Ceilalți, deși nu păreau însă să fie doborâți, totuși pierzându-și căpitanul, se întoarseră înapoi. Dușmanii, mai ales pentru că se retrăgeau în bună rînduială, nu avură curajul să-i urmărească.

*i cum Giovanni
Serrano fu
ales căpitan*

După ce pierdură pe căpitanul *armadei* cu alți șapte tovarăși, se întoarseră deci spaniolii în Zubut, unde aleseră un alt căpitan, pe Giovanni Serrano, bărbat de mare faimă. Acesta de îndată ce reînnoi pacea cu regele din Zubut prin daruri noi, îi făgădui să biruie pe regele din Mathan. Magaglianes avea un rob, născut în insulele Molute, pe care altă dată, aflîndu-se căpitanul în Malacca, îl cumpăraseră. Acesta învățase foarte bine limba castiliană și, întovărășindu-se cu un alt tălmaci din Zubut, care pricepea de asemenea graiul popoarelor din Molute, înlesnea toate legăturile noastre; aflîndu-se la încăierarea din Mathan, căpătase cîteva mici răni și de aceea sta întins pe pat toată ziua, așteptînd să se vindece. Căpitanul Serrano, care nu putea să facă nimic fără el, începu să-l certe cu vorbe aspre, spunîndu-i că, deși stăpînul său Magaglianes murise, nu scăpase totuși din robie în așa fel ca să nu mai fie sclav și că va suferi și mai mare robie și va fi pedepsit foarte rău dacă nu va face cu bunăvoință ceea ce i se poruncea. Acest sclav, din pricina acestor cuvinte, se întărită foarte, dar nu dădu pe față că îl înfuriaseră.

La cîteva zile după aceea, sclavul se duse la regele din Zubut și-i dădu să înțeleagă că lăcomia spaniolilor era de nesăturat și că hotărîseră ca după ce vor birui pe regele din Mathan, să vină împotriva lui și să-l ia prins, că alt leac nu se putea găsi la aceste lucruri decît că, așa cum ei căutau să-l înșele, la fel și el să caute să-i înșele. Regele băștinaș crezu totul și făcu pace într-ascuns cu regele din Mathan și cu ceilalți și se înțeleseră între ei să omoare pe toți ai noștri. Căpitanul Serrano fu chemat la un ospăț solemn cu toți ceilalți fruntași, în număr de 27. Aceștia nu se gîndeau la nimic rău deoarece totul fusese pus la cale cu viclenie, și astfel fără nici o bănuială debarcară pe pămînt ca unii care aveau să stea la masă, fără nici o grijă cu regele. În timp ce prînzeau, se năpustiră asupra lor mulți care stătuseră ascunși și se făcu mare larmă peste tot și îndată merse vestea la corăbii că ai noștri fuseseră omorîți, că insula întreagă se răsculase împotriva-ne; și văzînd cei de pe corăbii că o cruce pe care o puseseră în vîrfurile unui copac fusese zvîrlită la pămînt de către băștinași cu mare mînie și sfărîmată în bucăți, temîndu-se să nu le facă și lor ceea ce pricepură că făcuseră tovarășilor, ridicînd ancorele, înălțară pînzele în vînt. Puțin după aceea fu adus la țărm căpitanul Serrano legat ca un nenorocit, plîngînd și rugîndu-se să fie răscumpărat din mîna unor atît de cruzi oameni și spunînd că obținuse să fie răscumpărat, numai ai noștri să vrea. Și ai noștri, deși li se părea un lucru rușinos să-și lase astfel căpitanul, cu toate acestea, temîndu-se de cursele și vicleșugurile acestor noroade navigară mai departe lăsîndu-l pe țărm pe Serrano care plîngea ca un nenorocit și cu mare jelanie și durere cerea ajutor de la ai săi. Ai noștri, pierzîndu-și căpitanul și atîția tovarăși, navigau fără nici un chef. Și deoarece moartea acelor îi împușinase atît de mult la număr, încît nu erau de ajuns să conducă cele trei corăbii, de aceea ținură

*Giovani
Serrano
cade prins
în mîinile
băștinașilor*

*Despre insulele
Bohol, Gibeth,
Burnei și
Gilolo și despre
minunatele
rînduieli și
obiceiuri ale
noroadelor din
Burnei*

sfat și prin voința tuturor hotărîră să ardă una din cele trei corăbii și să păstreze numai două. Traseră deci la țărmul unei insule vecine, care se numea Bohol, și după ce puseră toată încărcătura unei corăbii în celelalte două, îi dădură foc. Apoi ajunseră la o insulă numită Gibeth unde, deși afluă că era bogată în aur, în ghimber și în multe alte lucruri, cu toate acestea socotiră să nu stea prea mult, pentru că nu puteau în nici un fel să cîștige bunăvoința acelor indieni, iar ca să lupte cu ei, li se părea a fi prea puțini. Și de aceea de acolo meraseră la o insulă cu numele Burnei. În acest arhipelag sînt două mari insule, una se cheamă Gilolo, al cărei rege are 600 de feciori, cealaltă Burnei. Gilolo e mai mare, căci în șase luni abia ar putea să i se dea înconjurul, iar Burnei în trei luni ar fi înconjurată. Dar dacă aceea e mai mare, aceasta din pricina pămîntului gras, e mai rodnică și mai îmbelșugată și prin mărimea orașului său, care are același nume, e mai vestită. Și pentru că Burnei e socotit ca unul din cele mai frumoase orașe din cîte sînt și unde bunele obiceiuri și chipul de trai al norodului ar putea fi luate drept pildă, m-am hotărît să spun cîte ceva despre datinile acelor noroade și despre rînduielile lor. Toți cei de pe această insulă sînt *cafri*, adică păgîni și se închină soarelui și lunei, zeii lor. Soarelui pentru că e stăpînul zilei, iar lunei fiindcă e stăpîna nopții. Spun despre soare că e bărbatul, despre lună că e femeia și îl numesc pe acela tatăl și pe aceasta mama celorlalte stele pe care le socotesc a fi toate zei, însă zei mici. Cînd soarele iese dimineața, mai mult îl salută cu niște stihuri ale lor, decît i se închină, și la fel și pe lună care strălucește noaptea și de la care cer rod al pîntecelor și belșug de vite și de roade pe pămînt și alte lucruri asemenea. Pe deasupra oricărui alt lucru, păzesc mila și dreptatea și mai ales iubesc pacea și șederea și tare blestemă războiul și-l urăsc. Regele lor în timp ce se află în pace e cinstit ca un zeu, dar cînd vrea

să facă război nu-și găsesc odihna pînă ce regele nu e omorît de mîinile dușmanilor. De cîte ori se hotărăște să facă război (ceea ce arar se întîmplă) el e așezat în primele rînduri și e silit să țină piept primei năvale a dușmanilor. Și nu li se pare o datorie să se arunce cu vitejie asupra dușmanilor decît cînd regele a fost omorît și atunci voinicește și cu turbare încep să lupte pentru libertate și pentru noul rege. Și nu s-a văzut niciodată un rege la ei care să pornească război și să nu cadă în luptă, și de aceea rareori pornesc război. Li se mai pare un lucru nedrept să dorească a-și lărgi hotarele. Cu toții se păzesc să aducă jigniri vecinilor lor sau străinilor, dar dacă vreodată sînt jigniți se străduiesc să se răzbune la fel, iar pentru ca lucrul să nu se întindă, imediat caută să se împace. Nu socotesc alt lucru mai glorios decît a fi cel dintîi în a cere pace și la fel nu socotesc alt lucru mai urît decît a fi cel din urmă în a face pace; și rușinoasă și uricioasă faptă li se pare a nu face pace cu cei care o cer, chiar dacă aceia nu ar avea dreptate. Și împotriva celor care nu vor să facă pace, toate noroadale vecine se unesc ca împotriva unor oameni sălbatici și fără de credință. De aceea se întîmplă că trăiesc mereu în desăvîrșită liniște și pace. La aceștia nu se întîmplă nici furturi, nici omucideri; nimănui nu-i e îngăduit să-i vorbească regelui, în afară de nevestele și de feciorii lui, decît din depărtare, cu niște țevi pe care i le pun la ureche și prin care îi spun ceea ce doresc de la el. Ei spun că oamenii după moarte nu mai au nici o simțire pentru că n-aveau nici înainte de a se naște. Casele lor sînt mici, făcute din lemn și din pămînt și în parte din pietre, acoperite cu foi de palmier. În orașul Burnei spun să fie 20 000 case. Au atîtea neveste cîte pot să țină; mănîncă păsări și pește, din care au mare belșug. Pîinea o fac din orez, băutura din licoarea care iese din ramurile tăiate ale palmierilor, cum am spus mai sus. Cîțiva dintre ei negușesc mărfuri în insulele vecine

*Cum nu e
îngăduit
a vorbi
regelui decît
prin niște țevi*

*Cum cresc aici
din belșug
camforul,
ghimberul
și scorțișoara*

la care merg cu bărci numite jonci. Unii vînează, alții prind păsări, alții pescuiesc, sau lucrează pămîntul. Hainele lor sînt din bumbac, au la fel aproape toate acele animale pe care le avem aici, în afară de oi, boi și asini. Caii lor sînt foarte mici și slabi; au mare belșug de camfor, ghimber și scorțișoară.

De aici, după ce ai noștri își luară rămas bun de la rege și i se înfățișară cu daruri, își îndreptară drumul către insulele Molute care le fură arătate de către acest rege.

*Cum se găsesc
aici stridii ale
căror cărnuri
cîntăresc 47 de
livre una*

*Că regele din
Burnei avea în
coroana sa
două
mărgăritare,
fiecare de
mărimea unui
ou de gîscă*

*Despre insula
numită Gilon*

Ajunseră la țărmurile unei insule, unde aflară că se găsesc mărgăritare mari, cît ouăle de turturică și cîteodată chiar cît cele de găină, care mărgăritare nu se pot găsi decît în largul mării. Ai noștri nu putură să ia nici unul de acest soi, deoarece anotimpul de atunci nu era prielnic pescuitului. Dar spun adevărat, deoarece au prins prin acele părți o stridie, a cărei carne cîntărea 47 de livre. Și de aici se poate crede ușor că se găsesc mărgăritare atît de mari, pentru că se știe prea bine că mărgăritarele se nasc din stridii. Și, ca să nu las nici un lucru deoparte, ai noștri susțineau că cei de pe insule le spusese că regele din Burnei avea în coroana sa două perle mari cît ouăle de gîscă.

De aici ajunseră la insula Gilon, unde li se spuse că se află oameni cu urechile lungi, care le atîrnă pînă la umeri. Lucru despre care ai noștri se minunară foarte; și mai aflară de la acele noroade, că nu prea departe era o altă insulă unde oamenii nu numai că au urechi ce le atîrnă, dar le au atît de late și de mari, încît atunci cînd au nevoie, cu una singură își acoperă tot capul.

*Despre insulele
Molute, adică
Terenate,
Mutir,
Thidore, Mare,
Machian*

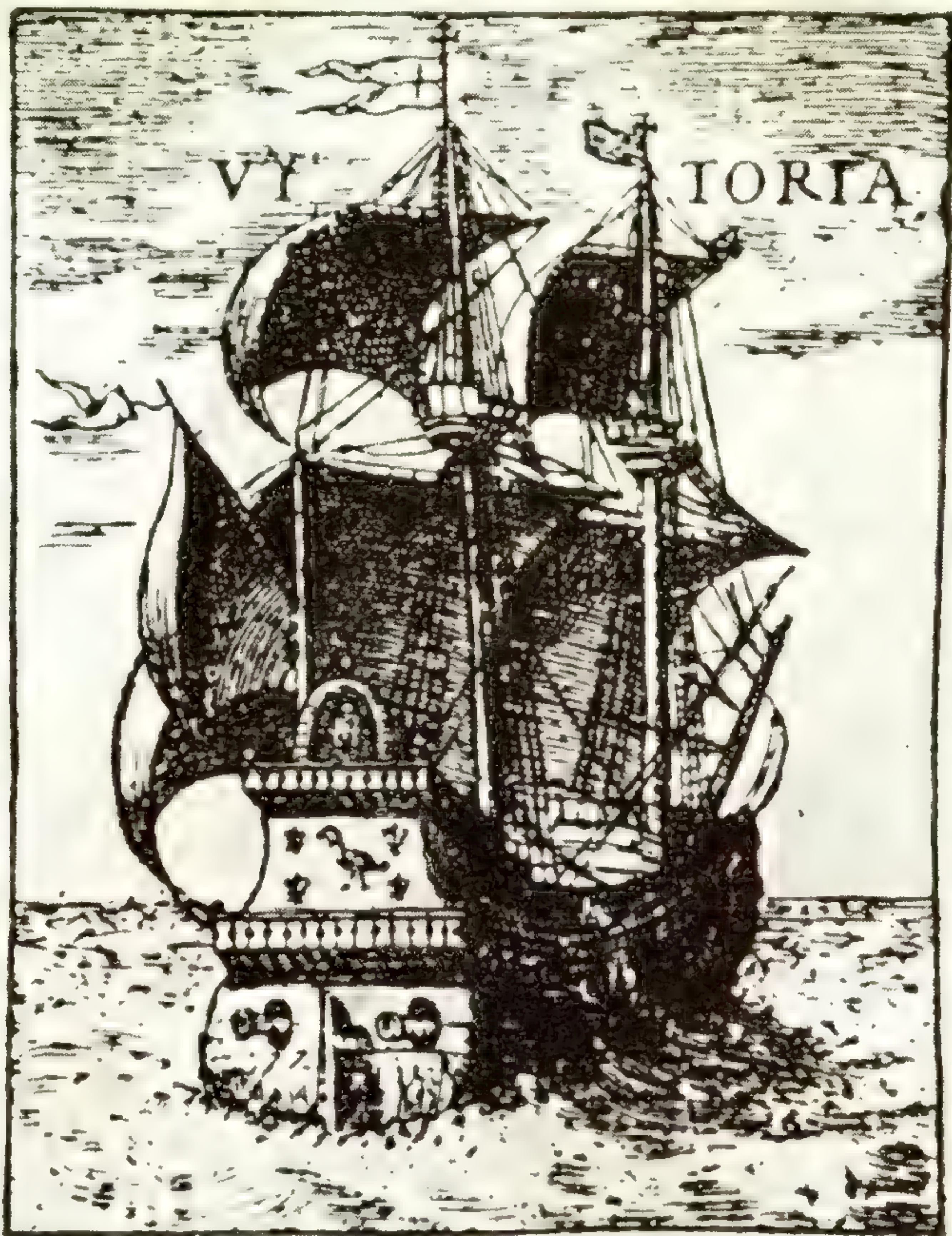
Ai noștri, care căutau mirodeniile și nu asemenea basne pentru copii, lăsînd deoparte aceste lucruri de nimic, meraseră pe calea cea mai dreaptă către Molute, pe care le găsiră după opt luni de cînd în Mathan murise căpitanul lor Magaglianes. Sînt cinci la număr, numite Terenate, Mutir, Thidore, Mare, Machian. Și o parte sînt dincoace



OCEANUL INDIAN (HARTA LUI NUVO GARCIA DE TORENO 1522)

Con instrumento roundo

dio la buelta.à todo el Mundo.



el iman.y derrotero.

Vn. Vascongado, primero

și o parte sînt dincolo de linia echinocțialului, și cîteva nu sînt prea depărtate una de alta. Pe una cresc cuișoare, pe alta nucșoare, pe alta scorțișoară, și sînt mici și foarte înguste. Regii lor, cu puțini ani înainte, începuseră să creadă că sufletele sînt nemuritoare și fură îndemnați la aceasta numai prin aceea că văzuseră o foarte frumoasă pasăre, care nu se oprea niciodată pe pămînt, nici pe vreun alt loc de pe pămînt. Dar cîteodată o văzuseră pogorînd din cer și atunci cădea moartă la pămînt. Și mahomedanii care veneau în aceste insule spre a neguța, le spuseră că această păsăruică se născuse în rai și raiul era locul unde sălășluiau sufletele celor care muriseră. Și de aceea acești regi trecură la legea mahomedanilor, pentru că ea făgăduiește multe lucruri minunate în acest sălaș al sufletelor. Acestei păsăruici îi spuseră *Manucodiata*, și o țin în foarte mare cinste, încît regii lor, cînd merg la luptă, avînd-o cu ei se socotesc în siguranță și gîndesc că nu pot fi omorîți deși, după obiceiul lor, se așează înaintea tuturor celorlalți la luptă. Oamenii de rînd sînt cafri, adică păgîni; și au aproape aceleași obiceiuri și aceleași rînduiri ca cele despre care spuneam că sînt pe insula Burnei. Sînt foarte săraci și au nevoie de multe lucruri, pentru că pe pămîntul lor nu crește nimic decît mirodenii, pe care le schimbă pe arsenic, argint viu și sublimat și pe veșminte de in, și întrebuintează multe din aceste otrăvuri, dar ce fac cu ele și la ce le folosesc, pînă-n ziua de azi nu se știe. Se hrănesc cu pîinea numită sagu și cu pești și cîteodată mănîncă papagali. Locuiesc în case foarte joase. Ce nevoie de vorbă lungă: nici un lucru nu e mai prețuit de aceștia ca pacea, tihna și mirodeniile, dintre care pacea e cea mai frumoasă și cea pe care fiecare trebuie s-o dorească mai presus de orice alt lucru. Parcă pacea ar fi fost izgonită de la noi de nemăsurata răutate a oamenilor și surghiunită printre aceștia, iar noi, mînați de setea de avere și de nesăturata lăcomie a

*Despre
cinstirea adusă
unei păsări
numită
Manucodiata*

gurii, în loc să umblăm după ea, umblăm după mirodenii pe pământurile altora și pe meleaguri necunoscute. Și atîta putere are viciul asupra oamenilor, încît părăsim cele folositoare și trebuincioase sănătății noastre, și umblăm după cele ce ne folosesc la desfrîul și lăcomia noastră.

*Despre omenia
și înțelepciunea
regelui din
Thidore, despre
buna sa primire
făcută
spaniolilor și
cum jură
supunere
împăratului*

Ai noștri privind și cercetînd bine așezarea Molucelor, și ceea ce fiecare insulă producea, și obiceiurile și felul de trai al acelor regi, merseră în Thidore, pentru că aflaseră că aceasta era dintre toate cea mai îmbelșugată în cuișoare, și că regele ei întrece în înțelepciune și în omenie pe toți ceilalți. Deci toți aceștia, rînduindu-se cu daruri, coborîră din corabie și merseră să se închine regelui și i se înfățișară ca și cum ar fi fost trimiși de către împărat. Primind darurile cu blîndețe, și ridicînd ochii spre cer, grăi: „Sînt doi ani de cînd citind mersul stelelor, am aflat că veți veni trimiși de un mare rege să cercetați aceste țări ale noastre, din care pricină sosirea voastră mi-a fost cu atît mai scumpă și mai plăcută, cu cît îmi fusese de multă vreme vestită prin semnul stelelor. Și știind că nu se iscă niciodată asemenea întîmplări fără ca mai înainte să nu fi fost poruncite de vrerea zeilor și a stelelor, nu mă voi purta față de voi astfel încît să stau împotriva poruncilor cerului, ci cu sufletul deschis și cu bunăvoință; de-acuma înainte, lăsînd numele de rege, vreau să fiu un guvernator al acestei insule, în numele regelui vostru. Și de aceea puteți să aduceți corăbiile în port și porunciți tuturor celorlalți tovarăși ai voștri, să coboare fără teamă pe pămînt, pentru că acum, după o atît de lungă călătorie și după furtunile mării, și după atîtea primejdii, să vă odihniți în liniște și să nu vă socotiți în alt loc decît în casa regelui vostru.” Spunînd aceste cuvinte, luîndu-și coroana de pe cap, îi îmbrățișă unul cîte unul, și le puse înainte bucate din cele ce se găseau de mîncat. Ai noștri, tare mulțumiți de

acest lucru, se întoarseră la tovarăși și le spuseră tot ce se petrecuse și după ce ajunseră și se bucurară laolaltă de bună-tatea și omenia acestui rege, cu toții coborîră pe insulă. De unde, după ce stătură cîteva zile și întărindu-se prin bunăvoința regelui, trimiseră soli celorlalți regi, ca să vadă și ce crește pe acele insule și ca să-i cîștige. Terenată era în apropiere, o insulă micuță, avînd înconjurul abia de șase mile italienești. Vecină cu aceasta e Machian, și mai mică. Aceste trei dau mare belșug de cuișoare, la fiecare patru ani mai mult decît în cei trei dinainte. Acești copaci cresc pe culmi înalte, și sînt atît de deși încît fac o pădure. Acest copac seamănă la frunze, la grosime și înălțime cu dafinul. Cuișoara crește în vîrfurile fiecărei ramurele, întîi un mugur, din care iese floarea, la fel ca aceea a portocalului. Vîrfurile sînt agățate de capătul ramurii, și astfel, încetul cu încetul, iese afară, pînă ce se ascute, mai întîi roșie, apoi, arsă de soare, ajunge neagră. Au împărțit pădurile cu acești copaci întocmai cum facem noi cu viile noastre și, spre a păstra cuișoarele, le pun în gropi făcute în pămînt, pînă ce sînt duse de negustori în alte părți.

*Despre
cuișoară,
scorțișoară,
nucșoară, și
descrierile lor*

A patra insulă, Mutir, nu e mai mare decît celelalte. Pe aceasta rodește *cinamomul*, sau scorțișoara, al cărei copac crește în chip de bărcuțe lungi și nu face nici un fruct; trăiește în locuri uscate și e asemeni copacului care face rodii. Coaja lui, din pricina mării călduri a soarelui, crapă și se desface de pe trunchi; și lăsată puțin la soare se arcuiește, și aceasta e scorțișoara.

Vecină cu această insulă e o alta numită Bandan, mai întinsă și mai mare decît insulele Molute. Pe ea crește *nucșoara*, al cărei copac e înalt și-și întinde ramurile aproape la fel ca nucul, iar această nucă nu crește altfel decît a noastră; acoperită cu două coji și pe dinafară e ca un caliciu păros, sub acesta e o scoarță subțire, care, ca un fel de plasă, învăluie nuka. Această floare se numește *macis*

*Despre
ghimber, și
cum ceilalți
regi din Moluca
de bună voie
se supuseră
împăratului*

și e un lucru foarte ales și de preț. Cealaltă coajă e de lemn, asemenea cu a aluneii, și în ea, cum am spus, se află această nucșoară. *Ghimberul* crește peste tot în insulele acestui arhipelag, și unii se sădesc, alții cresc singuri, dar mult mai bun e cel sădit. Iarba e asemeni cu cea a trestiei, și aproape la fel cresc și rădăcina, și ghimberul.

Ai noștri fură bine primiți de către toți acești regi, care de bună voie jurară supunere împăratului, la fel cum făcuse și regele din Thidore. Dar spaniolii, care nu mai aveau decât două corăbii, hotărîră să ia din fiecare din aceste mirodenii cîte puțin, iar cuișoare foarte multe, pentru că în acel an fusese mare belșug, și corăbiile puteau duce din acest soi de aromate cît de mult doreau ei.

*Cum spaniolii,
după ce încarcă
corăbiile cu
mirodenii, se
îndreaptă spre
Spania*

După ce umplură corăbiile cu cuișoare și primiră daruri să ducă împăratului, porniră la drum. Darurile erau săbii de India și alte lucruri asemănătoare. Dar cel mai frumos dar era pasărea Manucodiata, pe care avînd-o cu sine în luptă băștinașii cred că sînt siguri de izbîndă. Dintre aceste păsări fură trimise cinci, dintre care căpătai una de la căpitanul corăbiilor, cu mari rugăminți, și o trimit domniei noastre preaenerate, nu ca să vă socotiți apărat de uneltiri și în războaie, cum spun ei, dar ca să vă bucurați de frumusețea și raritatea ei. Vă trimit și puțină scorțișoară și puține nucșoare și cuișoare, ca să vedeți cum mirodeniile noastre sînt cu mult mai bune și mai proaspete decât cele pe care ni le aduc venețienii și portughezii. Pornind ai noștri din Thidore, cea mai mare dintre cele două corăbii începu să ia apă, astfel încît fură siliți să se întoarcă la Thidore. Și văzînd că n-o puteau drege decât cu mare cheltuială și-n îndelungată vreme, se înțeleseră ca cealaltă corabie să se întoarcă în Spania, pe acest drum adică, să treacă prin apropierea capului numit de către cei vechi Catigara. Apoi, în largul mării să navigheze cît mai departe cu putință

de țărmurile Asiei, ca să nu fie văzută de portughezi, pînă ce va ajunge la capul Africei, care se întinde multe grade dincolo de tropicul Capricornului, numit de portughezi Capul Bunei Speranțe, deoarece dînd ocol acelui cap, navigația de întoarcere în Spania nu va fi grea. Cealaltă corabie de îndată ce va fi dreasă [urma] să se întoarcă încă o dată prin arhipelagul numit mai sus, și prin acea mare întinsă, către țărmurile acelui continent, despre care am pomenit mai sus, pînă ce-ar ajunge la acea parte de continent a Indiilor apusene, care e în fața lui Darien, și unde marea de Sur, adică de miazăzi, e despărțită, printr-o mică întindere de pămînt, de marea apuseană; în care se află insula Hispaniola, Cuba și altele ale castilienilor.

Porni deci acea corabie din insula Thidore, navigînd mereu dincoace de echinoctial; nu găsiră capul Catigara, care e al Asiei, și care după Ptolemeu se întinde în mare multe grade dincolo de echinoctial. Dar navigînd totuși foarte multe zile în larg de mare, ajunseră la Capul Bunei Speranțe, care e al Africei, și apoi la insulele Hesperide, sau ale Capului Verde. Și deoarece această corabie, din pricina lungii călătorii se stricase și lua foarte multă apă, nu puteau marinarii s-arunce într-una apa din fundul corăbiei, mai cu seamă fiindcă mulți muriseră din pricina lipsei de hrană și a greutateilor călătoriei. Din care pricină coborîră pe o insulă numită Santiago, spre a plăti sclavi care să-i ajute. Și după obiceiul marinarilor, ai noștri neavînd bani, le dădură cuișoare. Ceea ce ajungînd la urechile unui portughez, care era căpitan în acea insulă, treisprezece dintre ai noștri fură zvîrliți în închisoare. Ceilalți optsprezece, înspăimîntați de acest lucru, fără a răscumpara pe tovarăși, plecară navigînd mereu zi și noapte pe lîngă coasta Africei și în sfîrșit ajunseră în Spania, unde coborîră sănătoși și scăpați de primejdie la 6 septembrie 1522 în portul din apropierea Sevillei, după șaisprezece

Dar una din cele două corăbii luînd apă, fură siliți să se întoarcă la Thidore, și văzînd că aceea nu poate fi dreasă, se întoarseră cu cealaltă în Spania

Și apoi despre Darien, despre marea de Sur, despre insula spaniolă și despre Cuba

luni de cînd plecaseră din Thidore. Marinari, firește, mai vrednici de amintirea noastră, decît cei care fură numiți de cei vechi Argonauți, care navigară cu Iason pînă la fluviul Phasis, în marea cea mare, iar această corabie mult mai vrednică de a fi așezată printre stele, decît cea veche a lui Argus, care, pornind din Grecia, merse pînă la marea cea mare, pe cînd a noastră, în afara strîmtorii Gibraltarului, navigînd pe marea Oceanul către miazăzi și Polul Antarctic, și apoi întorcîndu-se către apus, și mergînd într-atît pe acea cale, încît, trecînd sub cerul lumii, merse în răsărit și apoi se întoarse în apus, acasă, în Sevilla.

Mă încredințez smerit Înălțimii Voastre. Scrisă în Vallisoleti la 23 octombrie 1522.

Al domniei voastre prea venerate și prea luminate,
smerit și neclintit slujitor,

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS

ANEXĂ

REVOLTA ÎMPOTRIVA LUI MAGELLAN

FRAGMENT DIN LEGENDELE INDIEI
DE GASPAR CORREA

REVOLTA ÎMPOTRIVA LUI MAGELLAN ÎN PORTUL SAN JULIAN

Fernan Magellan merse în Castilia, în portul Sevillei, unde se căsători cu fiica unui om de seamă, în scopul de a naviga pe mare, pentru că era tare meșter în această artă. Împăratul avea Casa de Negoț din Sevilla cu supraveghetorii tezaurului, cu mari puteri, cu mult trafic marin și flote în larg. Magellan, înarmat cu știința sa și cu zelul pe care-l avea de a supăra pe regele Portugaliei, vorbi cu supraveghetorii acestei Case de Negoț și le spuse că Malacca și Maluco, insulele în care cresc cuișoare, i se cuveneau împăratului după rînduiala făcută între ei doi [regele Spaniei și al Portugaliei]: pentru acest temei, regele Portugaliei stăpînea pe nedrept aceste ținuturi și că ar fi vrut să învedereze acest lucru de neclintit, în fața tuturor învățaților care i-ar fi putut sta împotriva și că-și pune capul cheazășie pentru aceasta. Supraveghetorii îi răspunseră că știau foarte bine că spune adevărul, și că împăratul știa de asemenea, dar că împăratul nu trimitea corăbii în acea parte, pentru că nu putea naviga prin marea cuprinsă în hotarele regelui Portugaliei; Magellan le spuse: „Dacă îmi veți da corăbii și oameni, vă voi arăta cum să navigați către acele părți, fără a atinge vreo mare sau țărm al regelui Portugaliei; și dacă nu, puteți să-mi tăiați capul”. Supraveghetorii tare s-au bucurat la aceasta, au scris împăratului, care le-a răspuns că se bucură de aceste vorbe, și s-ar bucura și mai mult de faptă; și că ei trebuie să facă

orice pentru a săvârși acest lucru; iar treburile regelui Portugaliei nu trebuie să fie amestecate aici; și cât mai degrabă pînă ce totul nu va fi pierdut. Cu acest răspuns de la împărat, ei vorbiră cu Magellan și se încredințară și mai mult de spusa lui, că el va naviga și le va arăta un drum în afara mărilor regelui Portugaliei; și că dacă ei i-ar fi dat corăbiile cerute, și oameni și bombarde, el va îndeplini ceea ce a spus și va descoperi noi ținuturi care să fie în hotarele împăratului, din care va aduce aur, cuișoare, scorțișoară și alte bogății. Supraveghetorii auzind acestea, în marea dorință de a săvârși o atît de mare slujbă împăratului, ca descoperirea acestui drum, și pentru a face acest lucru mai cu temei, au adunat navigatori și oameni învățați în arta sferei*, pentru a sta de vorbă cu Magellan, care aduse asemenea temeiuri și dovezi la toate, încît ei încuviințară tot ce spuse el și recunoscură că era un om foarte învățat. Astfel supraveghetorii se înțeleseră cu el pe dată așa încît rînduielile și împuternicirile pe care le trimiseră împăratului, fură întărite cu opreliștea deosebită a navigației prin hotarele regelui Portugaliei; astfel el hotărî și porunci ca orice va cere Magellan să i se dea. După aceasta, Magellan merse la Burgos, unde era împăratul și îi sărută mîna, și împăratul îi dădu o sumă de o mie de cruzados, pentru cheltuielile soției sale pe timpul cît el se va afla în călătorie, orînduind totul în condicile Sevillei; și îi dădu putere de viață și de moarte asupra tuturor celor care mergeau cu flota, al căror căpitan general trebuia să fie, dîndu-i în această privință puteri depline. Astfel, la întoarcerea sa la Sevilla, pregătiră pentru el cinci corăbii mici așa cum le ceruse, înzestrate și înarmate așa cum voise el, cu patru sute de oameni înar-

* Cosmografi sau — mai potrivit cu epoca — astrologi (N.T.).

mați, și încărcate cu mărfurile cerute de el. Supraveghetorii îi spuseră să numească pe căpitani, dar el nu primi, spunînd că e nou în țară și nu cunoaște oamenii; și că ei vor trebui să caute oameni buni și credincioși în slujba împăratului și care vor primi să îndure ostenelile slujbei și viața grea prin care vor trece în timpul călătoriei. Supraveghetorii îi mulțumiră pentru acest lucru socotindu-l demn și hotărîră să înștiințeze pe căpitanii pe care îi puteau face și echipajele pe care le puteau lua, asupra puterilor pe care [Magellan] le primise de la împărat. Așa făcură și căutară în Sevilla oameni de mare încredere spre a-i face căpitani, care fură Juan de Cartagena, Luis de Mendoza, Juan Serrano, Pedro de Quesada. Flota fiind gata și echipajele plătite pe șase luni, porni din San Lúcar de Barrameda în luna august a anului 1519. Astfel navigă către insulele Canare și luă apă; în timp ce era acolo sosi o corabie cu scrisori de la socrul său* în care acesta îl sfătuia să se păzească cu toată grija pentru că aflase că acei căpitani pe care îi luase cu el spusese rudelor și prietenilor că, dacă îi va stînji, se vor ridica împotriva lui și-l vor omorî. La acestea răspunse că nu-i va jigni ca să aibă de ce să se poarte în felul acesta; și că la această treabă, nu-i alesese el, ci supraveghetorii, care îi cunoșteau, i-i dăduseră; și chiar dacă vor fi buni sau răi, el se va strădui să slujească pe împărat, și pentru aceasta ei își oferiseră viețile lor. Socrul arătă acest răspuns supraveghetorilor, care lăudară mult inima bună a lui Magellan.

Navigă de la Tenerife din Canare, trecu de Capul Verde, de unde ajunse pe coasta Braziliei și acolo intră pe un rîu care e numit Janeiro. Acolo merse, ca pilot-șef, un portughez numit Juan Lopes Carvalhinho, care fusese altă dată

* Diego Barbosa.

la acest rîu și luase cu el un fiu pe care-l avusese acolo de la o femeie băstinașă. Din acest loc navigară pînă ce ajunseră la Capul sf. Maria, pe care l-a descoperit Juan de Lisboa în anul 1514; de acolo merseră la rîul San Julian. În timp ce stăteau acolo spre a lua apă și lemne, Juan de Cartagena, care era căpitan general secund, se înțelese cu ceilalți căpitani să se răscoale, spunînd că Magellan i-a trădat și i-a atras într-o capcană. Cînd afluă că Gaspar de Quesada era unul din prietenii lui Magellan, Juan de Cartagena merse noaptea cu barca lui împreună cu 20 de oameni la corabia lui Gaspar Quesada și ceru să-i vorbească și-l făcu prizonier; și făcu un legămînt cu căpitanul corăbiei ca toți trei să meargă deodată pe bord la Magellan și să-l omoare, și apoi să poată pune stăpînire și pe cealaltă corabie, a lui Juan Serrano, și să ia banii și bunurile, pe care voiau să le ascundă, și după aceea să se întoarcă la împărat și să-i spună că Magellan i-a trădat și i-a înșelat, călcînd jurămîntul prin poruncile sale, deoarece navigase prin mările și ținuturile regelui Portugaliei; pentru care faptă ei vor primi întîi scrisoare de liberă trecere de la împărat. Astfel ei puseră la cale totul spre a înfăptui trădarea, care se întoarse rău împotriva-le.

Magellan avea oarecare bănuieli în această privință și, înainte ca aceasta să se întîmple, trimise barca sa la corăbii să le spună căpitanilor ca maiștrii să pregătească corăbiile spre a le duce la țărm pentru a le carena; și sub acest cuvînt, preveni pe un slujitor al său să bage de seamă la cele ce vor spune căpitanii. Cînd această barcă ajunse lîngă corabia răzvrătită, ei n-o lăsară să acosteze, spunînd că ei nu vor asculta nici o poruncă în afară de cele ale lui Juan de Cartagena, care era căpitanul lor general. Barca întorcîndu-se cu acest răspuns, Magellan vorbi cu Ambrosio

Fernandez*, șeful vistieriei sale, un om viteaz, și-i porunci ce avea de făcut, cum să meargă înarmat în taină; și trimise prin el o scrisoare lui Luis de Mendoza, cu șase oameni în barcă, pe care vistiernicul îi alesese. Și curentul împingea corăbiile și Magellan porunci maistrului său să ia o mare parîmă de remorcă, pe care s-o poată arunca pe corabie dacă va avea nevoie. Totul fiind astfel orînduit, barca porni, și acostînd lîngă corabia lui Luis de Mendoza, ei nu vrură să-l lase să se urce pe bord. Atunci vistiernicul spuse căpitanului că era semn de slăbiciune a nu-l pofti să intre, cînd numai el singur aducea o scrisoare. La aceste vorbe, căpitanul îl pofti să intre. El se urcă pe bord, și dîndu-i scrisoarea, îl cuprinse cu brațele strigînd: „În numele împăratului, ești arestat“. La acest semn, oamenii din barcă se suiră pe bord, cu săbiile scoase; apoi vistiernicul, doborîndu-l sub el pe Luis de Mendoza, îi tăie capul cu o sabie, pentru că așa îi poruncise Magellan. După aceasta se iscă o tulburare și Magellan auzind-o, porunci să se lase să alunece parîma de remorcă și cu corabia sa se apropie de celelalte corăbii, cu oamenii săi înarmați și cu tunurile gata de tragere. Ajungînd lîngă corabia lui Mendoza, porunci ca șase oameni să fie spînzurați de vîrfurile catargului, cei care se ridicaseră împotriva vistiernicului, și aceștia fură prinși de către marinarii corăbiei, dintre care pe dată numi căpitan pe Duarte Barbosa, un portughez și prieten al său; și porunci ca trupul lui Mendoza să fie atîrnat de picioare, ca să poată fi văzut de pe celelalte corăbii. Apoi porunci lui Barbosa să pregătească oameni care să meargă și să se urce pe una din celelalte corăbii; și spre a ocoli răul pe care-l avea în puterea lui să-l facă, și deoarece era portughez, iar armata aparținea împăratului, se folosi de un șiretlic, și vorbi în taină cu un marinăr în care avea

* Numele lui era Gonzalo Gomez d'Espinosa; el se întoarse în Spania.

încredere, și care se refugie pe corabia lui Cartagena, ca noaptea, când curentul împingea corabia lui Magellan, care era în urmă, când va socoti clipa prielnică, să taie sau să desfacă parîma corăbiei lui Cartagena, astfel încît ea să se apropie de cea a lui Magellan, care să sară strîgînd: „Trădare, trădare!“ După aceea, el intră pe corabia lui Cartagena, și-l făcu pe el și pe oamenii săi prizonieri, și numi căpitan al corăbiei pe Alvaro de Mesquita, pe care Cartagena îl arestase și-l puse în fiare, pentru că îl învinuise de răscoala pe care o urzea. Văzînd aceasta, cealaltă corabie pe dată se predă. El porunci să fie sfîrtecat Cartagena, înfierîndu-l ca trădător; și trupul lui Luis de Mendoza fu de asemenea sfîrtecat; și porunci ca cei sfîrtecați și cei uciși să fie aruncați peste bord, trași în țeapă. Astfel încît castilienii căpătară o mare frică de el, pentru că ținu pe cei răsculați în fiare și-i puse la pompe, timp de trei luni cît rămase pe acest rîu, în care vreme își carenă și-și călăfătui foarte bine corăbiile.

Cînd era aproape gata să întindă pînzele, el porunci ca prizonierii să fie puși în libertate, îi iertă și-i trimise să meargă de-a lungul țărmului, urmînd malul rîului, pînă ce vor găsi capul de unde să poată vedea marea de partea cealaltă; și celor care se vor întoarce la el cu asemenea vești bune, le va da o sută de ducați drept răsplată. Acești oameni meraseră mai bine de 40 de leghe și se întoarseră fără vești; și aduseră doi oameni, înalți de cincisprezece palme, dintr-un sat pe care-l găsiseră. El trimise apoi pe Serrano, deoarece corabia lui era cea mai mică, să meargă de-a lungul rîului să-i descopere capătul; și merse cu un curent prielnic care-l purta fără vînt. Și mergînd astfel, corabia lui se izbi de niște stînci, unde fu părăsită, iar barca se întoarse cu tot echipajul. Magellan trimise bărcile

într-acolo și ele salvară totul; astfel că numai cheresteaua corăbiei fu pierdută. Apoi porunci ca doi preoți care luaseră parte la revoltă să fie lăsați pe țărm, împreună cu un frate al lui Cartagena, pe care-l iertase la rugămintea lui Mesquita, și-i lăsă astfel surghiuniți.

GASPAR CORREA: *LENDAS DA INDIA*

(tom. II, cap. XIV)

NOTE EXPLICATIVE*

- 1 Autorul acestui jurnal de bord, Antonio Pigafetta, s-a născut la Vicenza (Italia), se presupune în anul 1480. În 1518 el a făcut parte din suita nunțului papal și a protonotarului Francesco Chiericati, trimis de papa Leon X într-o misiune specială în Spania la Carol V. După o ședere de două luni la Zaragoza, ambasada a pornit spre Barcelona, unde Pigafetta a aflat despre proiectata expediție a lui Magellan spre insulele Moluce. Procurându-și recomandațiile necesare, Pigafetta s-a prezentat lui Magellan și a fost primit de acesta în echipajul vasului amiral *Trinidad* în calitate de rezervist (sobrasaliente), fiind trecut în liste sub numele de Antonio Lombardo, adică din Lombardia (N.E.S.).

* Notele care reproduc 'total sau în cea mai mare parte pe acelea ale ediției sovietice din 1950 poartă mențiunea finală N.E.S., cele care urmează explicațiile edițiilor italiene Da Mosta și Manfroni sînt indicate prin N.D.M., respectiv N.M.

În privința izvoarelor contemporane, trebuie să notăm că pe lângă textele publicate în volumul de față, mai există și au fost utilizate la întocmirea notelor explicative un jurnal de bord al pilotului Francisco Albo și raportul comandantului portughez Antonio da Brito către João III referitor la capturarea corăbiei *Trinidad*. Pentru documentare, au mai fost folosite următoarele opere indicate în note pe scurt, numai prin numele autorului: José de Acosta: *Historia natural y moral de las Indias* 1590, Antonio de Herrera y Tordesillas: *Historia general de los hechos de los castellanos en las islas y tierras firmes del mar-océano* 1601—1615, Francisco López de Gomara: *La historia de las Indias y la conquista del México* 1552; Pietro Martire d'Anghiera: *De orbe novo decades* 1530; Bartolomé de Las Casas: *Historia de las Indias* 1875—78; Gonzalo Fernandez Oviedo: *Historia general y natural de las Indias* 1535; João Barros: *Da Asia* 1574; Fernão Lopes de Castanheda: *Historia do descobrimento e conquista da India pelos portugueses* 1552; Hugues: *Amerigo Vespucci, Giovanni Verrazano, Juan Bautista Genovese*, în *Raccolta Colombiana*, partea a IV-a 1894; Guilemart: *The life of Magellan* 1897.

- 2 Aparținînd deci ordinului cavalerilor de Malta care pînă la 1530 s-a numit ordinul cavalerilor de Rodos.
- 3 Philippe de Villiers de l'Isle Adam (1464—1534) cel de-al patruzeci și treilea magistrul al ordinului cavalerilor de Malta. (N.E.S.).
- 4 Carol de Habsburg, regele Spaniei de la 1516, și denumit în această țară Carlos I, a fost ales împărat al Germaniei la 28 iunie 1519, fiind cunoscut în istorie sub numele de Carol V.
- 5 Francesco Chiericati născut la Vicenza dintr-o familie nobilă la sfîrșitul sec. XV, a intrat ca preot în slujba Vaticanului pentru care a îndeplinit diverse misiuni diplomatice. A fost nunțiu apostolic în Spania în 1518 unde a încercat să pună la cale o „cruciată” împotriva turcilor. În casa lui din Barcelona se adunau umaniștii spanioli.
- 6 Episcopatul Abrutino, sau de Abruzzo. (N.D.M.).
- 7 Denumirea vremii pentru Oceanul Atlantic.
- 8 Insulele Moluce, principala piață a mirodeniilor.
- 9 În iulie 1518 Magellan primise de la Carol V crucea ordinului Santiago, principalul ordin religios și militar în Spania, în temeiul la începutul sec. XII.
- 10 Clement VII, ales papă la 19 octombrie 1523.
- 11 În virtutea capitulației încheiate cu Carol V, Magellan purta titlul de *căpitan general* (comandant suprem al expediției).
- 12 Încărcătura consta din: vin, ulei de măsline, oțet, pește, carne de porc, fasole, linte, făină, brînză, miere, migdale, struguri, prune uscate, curmale, zahăr, dulceață de gutui, muștar, carne de vită și orez. (N.E.S.).
- 13 Flota lui Magellan se compunea din cinci corăbii: *Trinidad*, *San Antonio* cu un tonaj de 120 tone, *Concepción* cu un tonaj de 90 tone, *Victoria* cu un tonaj de 85 tone și *Santiago* (Sfîntul Iacob) cu un tonaj de 75 tone.

Este aproape imposibil de stabilit din cîți oameni era format echipajul lui Magellan. Printr-un decret regal din 5 mai 1519 numărul maxim al echipajelor se ridica la 235 oameni. Pe lîngă cele 239 persoane, care erau trecute în listele fiecărei corăbii în parte, se crede că mai erau vreo 26 de oameni ale căror nume nu erau trecute în listele corăbiilor. Așadar, întreaga flotilă avea aproximativ 265 de oameni.

Dăm mai jos o listă a căpitanilor și ofițerilor flotei, întrucît mulți dintre ei sînt amintiți în însemnările lui Pigafetta:

TRINIDAD

1. Comandantul flotei *Fernán de Magallanes*.
2. *Estebán Gómez*, portughez, cîrmaci al majestății sale (adică numit printr-un decret personal al regelui).]
3. *Leon de Espleta*, notar.
4. *Juan Batista de Punsaroll*, ofițer navigator.
5. *Gonzalo Gómez de Espinoza*, alguazil.
6. *Francisco Albo*, ajutor de ofițer navigator.
- . *Juan de Morales*, medic.

Pe vasul pavilion, printre personalul de rezervă (subresalien-tes), se găsea și *Antonio Lombardo*, care, după cum se presu-pune, este *Antonio Pigafetta* (originar din Lombardia) *Duarte Barbosa* și *Alvaro de Mesquita*.

SAN ANTONIO

1. Căpitanul adjunct al flotei *Juan de Cartagena*.
2. *Antonio de Coca*, controlor.
3. *Gerónimo Guerra*, notar.
4. *Andrés de San Martín*, cîrmaci al majestății sale.
5. *Juan Rodríguez de Maíra*, cîrmaci al majestății sale.
6. *Juan de Alorriaga*, ofițer navigator.
7. *Diego Hernández*, șef de echipaj.

CONCEPCIÓN

1. Căpitanul corăbiei *Gaspar de Quesada*.
2. *Sancho de Herredia*, notar.
3. *Juan López Carvalho*, cîrmaci al majestății sale.
4. *Sebastián El Cano*, ofițer navigator.
5. *Juan de Acurio*, șef de echipaj.

VICTORIA

1. Căpitanul corăbiei și vistiernicul flotei *Luis de Mendoza*.
2. *Vasco Gallego*, cîrmaci al majestății sale.
3. *Martín Méndez*, notar.
4. *Antonio Solomón*, sicilian, ofițer navigator.
5. *Miguel de Rodas* șef de echipaj.
6. *Diego de Peralta*, alguazil.

SANTIAGO

1. Căpitanul și cîrmaciul majestății sale *Juan Serrano*.
2. *Antonio de Costa*, notar.
3. *Baltasar Genoverul*, ofițer navigator.
4. *Bartolomé Prior*, șef de echipaj contramaistru.

În componența echipajului intrau:

1) comandanții; 2) funcționarii coroanei și preoții; 3) auxiliarii comandan-tilor, din care făceau parte: șefii de echipaj, bombardierii, călăfătuitorii,

dulgherii și dogarii; 4) mateloții, *marineros*, — marinarii de gradul întâi și *grumetes* — matrozi de punte și stewarzi; 5) cei netrecuți în state de rezervă — *sobresalientes* — oameni care n-au obligații bine stabilite pe corăbii și soldați (din numărul celor de rezervă face parte și Antonio Pigafetta); 6) servitorii comandanților și ai demnitarilor.

În ceea ce privește naționalitatea oamenilor, echipajul era destul de pestriț: 37 portughezi, 30 sau chiar mai mulți italieni, 9 francezi, fără să mai socotim spanioli, flamanzi, nemți, sicilieni, englezi, malaiezi, negri, mauri, bășteniși din insulele Madera, Azore, Canare. (N.E.S.)

14 Vechi oraș arab Al Farax, astăzi San Juan de Aznalfarache.

15 Localitate denumită pe atunci „orașul olarilor” și renumită și astăzi pentru produsele sale de olărie.

16 Castelul lui Medina Sidonia a fost fondat de Alfonso Pérez de Guzmán, vestit conducător de oști în istoria reconchistei.

17 San Lúcar de Barrameda, portul maritim al Sevillei la gura Guadalquivirului, dobândise o mare importanță în epoca descoperirilor.

18 Capul Sf. Vincențiu, la extremitatea Peninsulei Iberice, se află în fața portului San Lúcar.

19 Insulele Canare au fost cunoscute în antichitate sub diferite denumiri: Insula Extazului, Insulele Fericite și Insulele Hesperidelor.

În 1402 aceste insule au fost vizitate de aventurierul francez Jean de Béthencour, iar curînd după aceasta a început cucerirea insulelor de către spanioli.

În 1481 ele au devenit o colonie a Spaniei. Locuitorii acestor insule, cunoscuți sub numele de *guanchos* au luptat cu înverșunare pentru libertatea lor și au fost învinși de-abia în 1696. (N.E.S.).

20 Această legendă se bazează pe o povestire a lui Plinius. La baza ei stă faptul că laurul și alți arbori veșnic verzi strîng umezeala din ceața de peste zi. (N.E.S.).

21. Confundarea Guineei cu Etiopia e o greșeală comună geografilor din sec. XVI (N.M.).

22 Potrivit unei legende antice, la Ecuator n-ar ploua niciodată și de aceea ținuturile n-ar fi locuite. (N.E.S.).

23 Focurile lui Sf. Telmo (sf. Petru, Sf. Nicolaie, Sf. Clara etc.) sînt denumirea populară dată electricității din atmosferă, care se adună în forma unei stele sau a unui ciorchine pe vîrfurile catargelor sau a greementelor. Fenomenele acestea, cîteodată însoțite de un șuierat, sînt considerate semn bun de către marinari. (N.E.S.).

- 24 „Cagacella“ (*Stercorarius parasiticus*) poartă la marinari denumirea de „șef de echipaj“ sau „vânător de găinaț“. Această denumire a fost adoptată într-o vreme chiar de savanți fiind întemeiată pe presupunerea că această pasăre s-ar hrăni cu găinațul pescărușilor sau al rîndunelelor marine. În realitate însă ea silește păsările pe care le urmărește să dea afară peștele pe care îl înghițiseră. (N.E.S.).
- 25 Peștele zburător este un fel de *Exocoetus* sau *Scomberesax saurus*, care se găsește în Europa și America. El sare din apă cînd vrea să scape de urmărirea dușmanilor.
- 26 „Verzin“ (Versino) — e denumirea italiană a unui copac cu lemn colorat care crește în Brazilia și de la care s-a format și numele țării. Cabral, care a descoperit această țară, a numit-o Vera Cruz și Santa Cruz, nume înlocuit spre 1550 cu acela de Brazil.
- 27 *Roteiro* (Cartea de drum a pilotului genovez) trece 23° și numește rîul în care au intrat „Rio de Janeiro“. Albo pune aceeași latitudine.
- 28 Poate ananas. Cartofii au fost cunoscuți pentru prima oară de europeni în călătoriile de explorare a Americii de Sud și sînt pomeniți de Pietro Martire d'Anghiera. (N.M.).
- 29 Albo a trecut în jurnalul său de bord că aceste animale păreau niște „cămile fără gheb“. E posibil să fie tapirul american.
- 30 Denumire veche a uneia din cărțile de joc.
- 31 După Albo, expediția a rămas de la 13 la 27 decembrie. Brito spune și el că „au poposit 15—16 zile“.
- 32 Legenda despre longevitatea indigenilor din America de Sud era foarte răspîdită. Amerigo Vespucci afirmă că a văzut și el familii în care trăiau fiul, tatăl, bunicul, străbunicul și.. tatăl acestuia.
- 33 Indienii descriși de Pigafetta sînt din neamul *guarani*. (N.E.S.).
- 34 Carvagio este Juan López Carvalho, portughez, pilotul navei *Concepción*. După ospățul fatal din insula Cebú, a primit comanda flotei, dar după puțin timp a fost destituit.
- 35 Este vorba, pesemne, despre maimuțele din specia „Cebus“. (N.E.S.).
- 36 Pigafetta se referă aici la pîinea făcută din „cassava“ obținută din rădăcină de „manioca“ (*Manihot utilissima*).
- 37 Porcul acesta e numit *pecari* (*Dicotylus torquatus*). Părul lui aduce cu părul porcului mistreț și este, de obicei, de culoare albicioasă. Nu poate fi îmblînzit.

- 38 Un fel de lopătar (*Platalea ajaja*) care face parte din familia *Plataleidae* și trăiește în toate regiunile tropicale și subtropicale din America. Linné remarcă forma ciudată a ciocului (*Anas rostro plano ad verticem dilatata* — rață cu ciocul turtit și lat la vîrf).
- 39 Pigafetta confundă meiul cu porumbul.
- 40 Este vorba despre fluviul Río de la Plata.
- 41 Oceanul Pacific, numit de spaniolul Balboa, primul european care l-a văzut — Mar del Sur, pentru că țărmul lui se îndrepta spre sud.
- 42 Juan Díaz de Solís (1470—1516) este un renumit navigator spaniol. Versiunea cum că el ar fi descoperit în 1500 orașul Yucatán împreună cu Pinzón este lipsită de temei. După moartea lui Amerigo Vespucci, în 1512, i s-a conferit titlul de cîrmaci principal al Spaniei. În octombrie 1515, el a condus expediția trimisă în căutarea unei treceri sud-vestice spre India. El a descoperit Río de la Plata, pe care a parcurs-o pînă la tribul *charrua*, de către care a fost omorît o dată cu cîțiva tovarăși de călătorie în august-septembrie 1516. (N.E.S.).
- 43 Albo vorbește de asemenea despre „lupi și rațe de mare”. Primii sînt, pesemne, cîteva exemplare din familia focelor (*Otariidae*) și ceilalți sînt pinguini. Golful este, după unele date, Golful Veghii, după altele, Golful Deseado.
- 44 Portul San Julián. Acest port — scrie Albo — se află la 49°40' latitudine sudică: Aici au fost călăfătuite vasele. (N.E.S.).
- 45 Impresionat de aspectul patagonezilor (grosimea diferitelor părți ale trupului, și încălțăminte lor — paie contra frigului —), Pigafetta exagerează statura „uriașilor”. După pilotul genovez și Maximilian Transylvanus, patagonezii ajungeau la 10 palme, după autori moderni talia lor variază în jurul a 1,80 m, deși se găsesc și indivizi înalți de 2 m. (G. Roncalli, *Da punta Arena a Santa Cruz*, *Bullettino della Società Geografica Italiana*, 1884, p. 741). (N.D.M.).
- 46 Guanaco, o specie de lama.
- 47 De aici denumirea de „patagones”, adică oameni cu „picioare mari” dată de către Magellan, din cauza aspectului greoi al picioarelor lor înfășurate — cum am spus — în paie pentru a le apăra de frig. (N.E.S.).

- 48 După cum se știe, în „Furtuna” lui Shakespeare Caliban îl invocă și el pe Setebos, ceace ce dovedește că dramaturgul englez cunoștea operele în ceea ce descriși patagonezii.
- 49 Căpitanul navei Santiago a rămas neutru.
- 50 Pe baza unor documente contemporane, pe care le citează în „Culegerea” sa, Navarrete zugrăvește următoarea scenă a revoltei:

„La 31 martie, în ajunul duminicii Floriilor, Magellan a intrat în portul San Julián, în care avea intenția să ierneze. În legătură cu aceasta, el a dat dispoziții să se reducă rațiile. Din această cauză și totodată pentru că era tare frig și țara era aproape nelocuită, oamenii echipajelor au încercat să-l convingă sau să mărească rațiile sau să se întoarcă acasă, cu atât mai mult cu cât nu mai nutreau nici o speranță să dea de capătul acestei țări sau de vreo strîmtoare. La toate acestea, Magellan răspundea că preferă moartea decît să nu-și ducă la îndeplinire făgăduința; că el face această călătorie din porunca regelui; că va pluti pînă ce va găsi o țară sau o strîmtoare, care trebuie să existe fără îndoială, și deoarece în golful acesta se găsesc din abundență pești gustoși, apă dulce, păsări și combustibil; cum pîinea și vinul nu lipsesc, vor ajunge pentru multă vreme dacă vor consuma toate cu măsură. Printre multe alte argumente, el îi povățuia și căuta să-i convingă să nu-și piardă curajul de care castilienii au dat și continuă să dea dovadă în întreprinderi de și mai mare însemnătate. Totodată el le făgădui recompense din partea regelui.

În ziua de 1 aprilie în duminica Floriilor, Magellan i-a invitat pe toți căpitani, ajutoarele lor și piloții să vină la o slujbă religioasă pe țărm, după care aveau să ia masa pe corabia lui. Alvaro de Mesquita, Antonio de Coca și toți ceilalți au debarcat pe țărm. N-au coborît pe țărm Luis de Mendoza, Gaspar de Quesada și Juan de Cartagena (ultimul se găsea sub stare de arest și sub supravegherea lui Quesada).

În noaptea aceasta, Gaspar de Quesada și Juan de Cartagena cu 30 de oameni înarmați venind de pe corabia *Concepción* au urcat pe corabia *San Antonio* și Quesada l-a somat pe Alvaro de Mesquita, căpitanul corăbiei, să i se supună. El a dat poruncă marinarilor să pună mîna pe el, după cum procedaseră pe corăbiile *Concepción* și *Victoria*. El a mai spus că ei știu bine cum s-a purtat și cum se poartă cu ei Magellan,

numai pentru faptul că i-au cerut să aducă la îndeplinire poruncile regelui. Și a mai spus că sînt cu toții sortiți pieirii și că ar trebui să i se adreseze din nou cu revendicări lui Magellan și în cazul că el ar refuza să le satisfacă cererea, să-l aresteze. Juan de Alloriaga, ofițerul navigator de pe *San Antonio*, a luat apărarea căpitanului său, iar Alvaro de Mesquita, adresîndu-i-se lui Gaspar de Quesada, a spus: «Vă rog în numele lui Dumnezeu și al regelui nostru Don Carlos să vă înapoiați pe corabia d-voastră. Acum nu e vremea să umblați pe la celelalte corăbii însoțit de oameni înarmați. În același timp vă rog să-l eliberați pe căpitanul nostru». La aceasta, Quesada i-a răspuns: «Crezi că vom renunța la îndeplinirea datoriei noastre de hatîrul acestui nebun?» Și cu aceste cuvinte îi înfipse de patru ori pumnul în braț, băgînd spaima în cei ce erau de față. Mesquita a fost arestat, Cartagena s-a dus pe vasul *Concepción*, iar Quesada a rămas pe *San Antonio*. Astfel Quesada, Cartagena și Mendoza au devenit stăpîni pe corăbiile *San Antonio*, *Concepción* și *Victoria*.

După aceea ei au trimis vorbă lui Magellan că au sub stăpînirea lor trei corăbii, cerîndu-i să ducă la îndeplinire poruncile regelui. Ei au explicat că au procedat astfel pentru ca în viitor el să nu se mai poarte atît de rău cu ei ca pînă atunci. Dacă făgăduiește că va îndeplini dispozițiile regelui, ei se vor supune ordinelor sale; și au mai adăugat că dacă pînă în prezent ei îl considerau mai marele lor de acum înainte îl vor socoti stăpînul lor și-i vor acorda mai multă considerație.

Magellan le-a trimis vorbă să se prezinte pe corabia lui unde-i va fi mai comod să le asculte păsul și să le îndeplinească, pe cît posibil, dorința. Ca răspuns ei au declarat că nu îndrăznesc să vină la el pentru că se poartă urît cu ei, dar îi propun lui să vină pe *San Antonio*, unde se vor sfătui cu toții asupra celor ce glăsuiesc dispozițiile regelui.

Magellan și-a dat seama că îndrăzneala și curajul sînt mai eficace în asemenea cazuri și a hotărît să aplice forța și viclenia. El luă pe corabia sa barca ce servea pentru tratativele celor de pe *San Antonio* și dădu poruncă alguazilului Gonzalo Gómez de Espinoza să se ducă pe ascuns într-o luntre la corabia *Victoria* luînd cu el șase oameni înarmați și o scrisoare către vistiernicul Luis de Mendoza, în care Magellan îl ruga pe acesta să vină pe corabia lui, *Trinidad*. În timp ce vistier-

nicul citea scrisoarea cu un zîmbet ce părea a spune: «nu mă păcăliți voi pe mine cu asta», Espinoza îi înfipse pumnalul în gît, în timp ce unul din marinari îl lovi în cap, omorîndu-l. Fiind un om prevăzător, Magellan a trimis o barcă cu 15 oameni înarmați sub comanda lui Duarte Barbosa, un rezervist de pe corabia *Trinidad*, și acela urcînd pe puntea *Victoriei* ridică pînzele fără să întîmpine vreo împotrivire. Acestea s-au întîmplat în ziua de 2 aprilie. *Victoria* se apropie de vasul pavilion și ambele corăbii se apropiară pe dată de *San-tiago*.

În ziua următoare Quesada și Cartagena au încercat să plece în larg cu corăbiile *San Antonio* și *Concepción*, dar pentru aceasta ei trebuiau să treacă pe lîngă vasul pavilion, care se afla la gura golfului. Pe *San Antonio* s-au ridicat două ancore, dar deoarece una din ancore nu era solidă, Quesada se decise să-l elibereze pe Alvaro de Mesquita, care era sub stare de arest pe corabia lui, și să-l trimită la Magellan pentru a duce tratative de pace. Mesquita însă l-a prevenit că n-o să iasă nimic bun din asta. În cele din urmă, ei au hotărît că, atunci cînd va porni la drum, Mesquita s-o ia înainte cînd vor trece pe lîngă vasul pavilion și să-l roage pe Magellan să nu tragă, spunîndu-i că ei sînt hotărîți să se oprească în cazul cînd tratativele vor da rezultate favorabile.

Nici n-au apucat să ridice ancora pe *San Antonio* (era noapte și tot echipajul dormea) cînd corabia s-a desprins de ancoră și puntea ei se lovi de puntea vasului pavilion. De pe aceasta s-a tras de cîteva ori cu tunul și cu puștile și marinarii au sărit pe punte strigînd: «Voi pentru cine sînteți?» Răspunsul de pe *San Antonio* fu: «Pentru regele suveranul nostru și pentru Excelența Voastră» și se predară lui Magellan. Acesta porunci să fie arestat Quesada, contabilul Antonio de Coca și alți rezerviști care trecuseră de partea lui Quesada pe *San Antonio*. După aceea el trimise oameni pe *Concepción* să aducă pe Juan de Cartagena care fu și el arestat împreună cu toți ceilalți.

A doua zi Magellan a dat ordin să fie coborît pe țărm cadavrul lui Mendoza și să fie sfîșiat în bucăți, arătîndu-se prin aceasta că Mendoza este un trădător. Apoi Magellan porunci să fie executat Gaspar de Quesada, tăindu-i-se capul și fiind apoi sfîșiat în bucăți, vădînd de asemenea că a fost un trădător. Această execuție a fost îndeplinită de servitorul lui Que-

sada, Luis de Molina, care se salvă astfel de spînzurătoare, deoarece fusese rostită și asupra lui sentința de a suferi o atare pedeapsă. Magellan a aplicat aceeași pedeapsă și lui Juan de Cartagena și preotului Pedro Sánchez de la Reina, care îi ațîțase pe marinari la răscoală și la părăsirea acestei țări. El a iertat peste 40 de oameni care meritaseră moartea, deoarece erau necesari pentru îndeplinirea muncilor de pe vase și totodată pentru a nu provoca nemulțumiri prin pedepse aspre". (N.E.S.).

- 51 Juan de Cartagena era căpitanul navei *San Antonio* și „veedor de la 'armada'”, adică inspectorul escadrei. Pentru acte de indisciplină, i se luase comanda navei *San Antonio*, fusese arestat și înlocuit la comandă mai întâi cu Antonio Coca și apoi cu Alvaro de la Mesquita, nepotul lui Magellan. (N.D.M.).
- 52 Ediția franceză spune că fu părăsit pe uscat Cartagena și nu Quesada; tot așa afirmă și Pietro Martire, Herrera, Castanheda, Gómara, Barros și Navarrete, sprijiniți pe mai multe documente.

Atît în ediția Amoretti, cît și în aceea făcută de Hakluyt Society, se spune, într-o notă, bizuindu-se pe Maximilian Transylvanul, că nava *San Antonio*, care l-a părăsit pe Magellan în Strîntoarea Magellan, i-a luat pe bord pe Quesada și pe preotul părăsiți în golful Sf. Iulian. Dar știrea aceasta nu se găsește nici în ediția „Scrișorii” adresate de Transylvanul și publicată de Ramusio, nici în Navarrete. Herrera spune că a fost dat un ordin de către Casa de contratación (Casa de comerț cu Indiile) ca să se trimită o navă în ajutorul lui Quesada și al preotului. Dar nu se știe nimic despre sfîrșitul unei astfel de expediții. E mai mult decît probabil că nava n-a fost trimisă și că cei doi răzvrățiți au pierit pe țărmul unde au fost părăsiți. (N.D.M.).

- 53 Numită „*duvana Magellanica*”.

- 54 „*Canis Magellanicus*”.

- 55 „*Dolichotis patachonica*”.

- 56 Albo spune în jurnalul său: „Noi am părăsit acest loc (portul San Julián) în 24 a acestei luni (august) și am mers de-a lungul țărmului între sud-vest și vest. După ce am făcut vreo 30 de leghe, am dat de un fluviu numit Santa Cruz, pe care am pornit în 26 a aceleiași luni. Am stat acolo pînă în ziua Sf. Luca, adică 18 octombrie. Acolo am prins mult pește și

ne-am aprovizionat cu combustibil și apă. Această coastă se întinde între nord-vest și sud și sud-vest și vest. Este un țărm excelent cu minunate scobituri“.

Navarrete scrie că Magellan a dat aici dispoziții corespunzătoare căpitanilor, declarându-le că el va pluti de-a lungul țărmurilor pînă ce va găsi o strîmtoare sau pînă ce va ajunge la capătul acestui continent, chiar dacă ar fi nevoit să ajungă la latitudinea 75°, și că dacă nu va găsi trecerea, după aceea el va pleca în căutarea insulelor Moluce spre est și est-nord-est pe direcția Capului Bunei Speranțe și insula Sf. Laurențiu. (N.E.S.).

- 57 Judecînd după dimensiuni, trebuia să fie, probabil, „*Eleginus maclovinus*“. (N.D.M.).
- 58 Este numită acum Strîmtoarea lui Magellan. Anonimul Portughez spune că strîmtorii i s-a dat numele de „Strîmtoarea Victoriei“, pentru că nava care avea acest nume a fost cea dintîi care a descoperit-o, dar că alții i-au dat numele de „Strîmtoarea Magellan“ în cinstea comandantului escadrei. Castanheda spune că Magellan, pentru că a ajuns la această strîmtoare la întîi noiembrie, i-a pus numele de „Bahia de Todos los Santos“ și, în răspunsul pe care Andrés de San Martín l-a dat celor care-l întrebau despre această călătorie o numește de asemenea „canal de Todos los Santos“. (N.D.M.).
- 59 Anonimul Portughez scrie că au navigat prin strîmtoarea aceasta 400 de mile. Roteiro spune că strîmtoarea era lungă de o sută de leghe și lată, în unele locuri, de trei leghe, în altele de două, de una și chiar de o jumătate de leghe și că a fost nevoie de treizeci și șase de zile ca s-o străbată. Aceeași lungime și lărgime i-o dă și Maximilian Transylvanul (N.D.M.).
- 60 Martin de Behaim (1459—1506) a fost negustor de stofe în Flandra între 1477 și 1479; mai tîrziu a sosit la Lisabona, unde l-a cunoscut pe Columb. În 1488 el a îndeplinit funcția de cartograf în expediția lui Diego Cão în Africa Apuseană. După o ședere în insulele Azore s-a întors în 1491 în Germania unde, la comanda concetățenilor săi, a construit un glob uriaș bazat pe datele lui Ptolemeu, Strabon și alții. În 1493 el s-a întors la Lisabona. În jurul numelui său s-au creat multe legende. Se spune că ar fi fost în America înaintea lui Columb și că a descoperit strîmtorile lui Magellan înaintea lui Magellan. (N.E.S.).
- 61 Pe semne golful Lomas.

- 62 Golful Posesiunii.
- 63 E un golf mare împărțit în alte trei mai mici, San Felipe, Santiago și San Gregorio.
- 64 Englezii o numesc: Second Narrows, spaniolii: Secunda Garganta, iar francezii: Deuxième Goulet.
65. Golf alcătuit din Broad Reach, Famine Reach, Lee bay, Gente Grande bay, Catalina bay și Porvenir bay. În acest golf sînt trei insule: Sf. Elisabeta, Sf. Marta și Sf. Magdalena. (N.D.M.).
- 66 Primul este defileul sudic al insulei Dawson, care se întinde spre nord-est pînă la golful Inutil și spre sud-est pînă la strîmtoarea Amiralității. Al doilea este defileul dintre partea apuseană a insulei Dawson și peninsula Brunswig. (N.E.S.).
- 67 Estebán Gómez — singurul care, la consfătuirea căpitanilor, înainte de a intra în strîmtoare, s-a împotrivit la continuarea călătoriei din lipsa proviziilor. A dezertat în prima jumătate a lui noiembrie, motivul fiind probabil atitudinea lui Magellan, mai puțin respectuoasă decît ar fi dorit Gómez. Împreună cu notarul Jerónimo Guerra, a arestat pe căpitanul vasului *San Antonio*, Alvaro de Mesquita și, punînd stăpînire pe corabie (*San Antonio*), s-a întors în Spania, ancorînd la Sevilla în 6 mai 1521. Întemnițat după întoarcerea *Victoriei*, a fost apoi eliberat, și în 1524 a luat parte la o expediție pentru descoperirea trecerii nord-vestice spre Pacific. El a ajuns de-a lungul coastei Floridei și s-a întors în Spania în 1525. (N.E.S.).
- 68 Judecînd după însemnările lui Pigafetta și Albo, gura fluviului Sardelelor este portul Gallant, așezat pe peninsula Brunswig în fața insulelor Caroline. (N.E.S.).
- 69 Juan Serrano este fratele lui Francesco Serrano, prietenul intim al lui Magellan și apărător dîrz al marelui navigator. De origine portugheză, se poate să se fi naturalizat în Spania, deoarece e trecut în liste ca fiind originar din Sevilla. Serrano a fost un navigator și căpitan priceput, care a servit sub comanda lui Vasco da Gama, Almeida și Albuquerque. În a doua lui călătorie (1500—1503), Vasco da Gama l-a numit căpitan al corabiei *Pomposa*. În decursul acestei călătorii, el a fost acela care a văzut pentru întâia oară țărmul Braziliei, deoarece flota lui Vasco da Gama, înainte de a înconjura Capul Bunei Speranțe, s-a îndreptat spre țărmul brazilian, de-a lungul căruia au mers pînă la Capul Sf. August. El a ple-

cat cu Magellan în calitate de căpitan și cărmaci pe *Santiago*, dar, după naufragiul vasului, i s-a încredințat comanda corabiei *Concepción*, cu care a explorat mai târziu strîmtoarea. După moartea lui Magellan, el a preluat comanda flotei împreună cu Duarte Barbosa și a fost omorît pe insula Cebú (vezi nota 122) (N.E.S.).

- 70 Insula Sf. Magdalena. (N.E.S.).
- 71 Rîul Isleo curge pe peninsula Brunswig la răsărit de fluviul Sardelelor. Insula pe care s-a înălțat o cruce este una din Insulele Caroline. (N.E.S.).
- 72 Maximilian Transylvanul spune că, apropiindu-se luna noiembrie, nu aveau noaptea mai lungă de cinci ceasuri.
- 73 Țara de Foc rămîne la stînga celui care navighează din Atlantic în Pacific.
- 74 Diferite specii „*Apium australe*, *Graveolens*”etc. Există și acum foarte multe în Patagonia și sînt foarte apreciate. (N.D.M.).
- 75 Anonimul Portughez pune 27 noiembrie la fel cu Herrera, în timp ce Cartea de drum a pilotului genovez dă data de 26 noiembrie.
- 76 Denumită astfel de Magellan pentru că în tot timpul traversării n-au avut decît vreme frumoasă.
- 77 Era vorba de scorbut. Navarrete, bazîndu-se pe documentul care s-a păstrat în Arhiva Indiei, scrie că au murit de scorbut, numai în drum de la strîmtoare pînă la Insulele Tîlharilor (Mariane) 11 oameni, (N.E.S.).
- 78 S-a discutat mult pentru identificarea acestor insule care, după unele izvoare, au fost numite San Paolo și Islas de los Tiburones (Insulele Rechinilor). Cu ajutorul datelor, de altfel neconcordante, ale jurnalelor de bord s-a crezut că una poate fi identificată, ca insulă din Arhipelagul Paumotu, la est de Tahiti la circa 14° lat. sud. iar cea de-a doua cu una din Insulele Manihiki la 11° lat. sud. (N.D.M.).
- 79 Aceste două insule erau probabil Puca-Puca din grupul Tuamotu, așezată la 14°45' latitudine sud și 138° 48' longitudine vest și Insula Flint din grupul Manihiki, așezată la 11°20' latitudine sud și 151° 48' longitudine vest. Aceasta din urmă e nelocuită. În prima, populația era de peste 400 oameni, (N.E.S.).

- 80 Acestea sînt norii lui Magellan și constelația Crucii Sudului. (N.E.S.).
- 81 Să corecteze deviațiile busolei din cauza fierului de la bord. (N.E.S.).
- 82 Linia de despărțire dintre posesiunile spaniole și cele portugheze, așa cum o stabilise papa Alexandru VI Borgia, trecea mai înainte prin Insula Fierului, apoi, prin aratatul de la Tordesillas, a fost mutată la 30° mai spre apus, astfel încît a cuprins și Brazilia, descoperită de portughezi. (N.D.M.).
- 83 Cipangu e fără îndoială Japonia. Pe globul lui Martin Behaim e trecută ca „cea mai bogată insulă din Răsărit”. „Sumdit-Pradit” e, poate, Insula Antilia de pe același glob, numită „Septeritade”. Acolo însă sînt puse amîndouă în emisfera boreală, una la 20° și cealaltă la 24° .
- E de notat că aici Pigafetta nu spune că a fost pe ea, ci numai că a trecut la o depărtare nu prea mare de ea, adică a crezut că a trecut pe lîngă ea, pentru că Marco Polo făcuse lumea să creadă că Cipangu este insula cea mai la răsărit în marea aceasta. De aceea Pigafetta a tras concluzia că trebuia să fie cea dintîi insulă pe care urma s-o întîlnească navigatorul care a mers pe drumul apusului; și, neîntîlnind-o, și-a închipuit că a trecut pe lîngă ea. La întoarcerea sa în Spania, Pigafetta vorbește din nou de Sumdit-Pradit ca despre o insulă care se găsește lîngă coasta chineză. (N.D.M.).
- 84 Pigafetta spune că cosmografi au pus pe hărți Capul Gaticara cu circa 13° mai la sud decît era în realitate, dar nu : pune că Magellan a ajuns la el sau că l-a văzut.
- 85 Insulele Mariane denumite de Magellan ale Tîlharilor (de los Ladrones). Între ele e și Guam, acum sub mandatul Statelor Unite. Celelalte două sînt, poate, Rota și Saipan. (N.D.M.).
- 86 Superstiția aceasta era foarte răspîndită în evul mediu
- 87 În jurnalul său, Hugues consideră că aceste insule ar aparține micului grup al Insulelor Surigao, care se află la 10° latitudine nord, în fața canalului cu același nume, care desparte Insula Leyte de Mindanao. Crede, apoi, că insula pe care spaniolii n-au debarcat ar fi Insula Samar la sud-est de Luzón. (N.D.M.).
- 88 Suluan este o mică insulă la sud-est de Samar. (N.E.S.).
- 89 „Macis” e a doua coajă a nucii — are patru coji — și e foarte căutată pentru gustul ei aromatic. (N.D.M.).

- 90 Jurnalul pilotului genovez spune că i s-a dat numele de „Insula Bunelor Semne” sau „Ilha dos Bons synaes”, pentru că s-a găsit puțin aur. Albo o numește „Insula Gada”. După Hugues, această insulă ar aparține grupului Surigao și ar fi Insula Jomoniol (N.D.M.).
- 91 Jurnalul pilotului genovez ne informează că acest grup de insule a fost numit, pe lângă „San Lazaro” și „vall sem periguo” (valea fără primejdii). E Arhipelagul Filipinelor denumit astfel în 1542 de Villalobos, după numele lui Filip II regele Spaniei.
- 92 Ceea ce spune Pigafetta, exagerând întrucîtva, e adevărat și derivă dintr-un obicei pe care-l aveau indigenii Ifugaos de origine malaieză, care locuiau în insula Luzón, de a-și găuri urechile ca să-și introducă inele, cercelete de bambus, care arătau numărul vrăjmașilor uciși. (N.D.M.).
- 93 Se presupune că insulele ar fi: Dinagat Cabugan, Sibuson și Cabalarian. (N.E.S.).
- 94 E vorba de sclavul lui Magellan, Enrique, originar din Malacca și care va servi drept interpret.
- 95 Tapobrana era numele pe care grecii l-au dat Insulei Ceylon, dar greșeala și confuzia nu sînt imputabile lui Pigafetta pentru că pe o hartă catalană din sec. XIV o insulă mare de lângă Iava — poate Sumatra — mai purta încă acest nume. (N.M.).
- 96 Ceremonia înfrățirii de sînge. „Casi-Casi” înseamnă „prieten intim”. Obiceiul înfrățirii de sînge era larg răspîndit printre triburile indiene. (N.E.S.).
- 97 Magellan exagerează numărul soldaților pentru a impresiona pe indigeni.
- 98 Butuan și Caraga (Calagan) se află în partea nord-estică a lui Mindanao. (N.E.S.).
- 99 Sînt insulele Leyte, Cebú și Mindanao (regiunea Caraga).
- 100 Corespunde probabil cu actuala Limasava.
- 101 Acestea sînt insulele: Leyte, Bohol, Canigao (la vest de Leyte) partea nordică a lui Deyte (astăzi denumirea orașului din Leyte) și, se prea poate, Apit sau Gimukitan. (N.E.S.).
- 102 Acestea sînt *Pretropi* sau „vulpi zburătoare” — șoareci mari de diferite soiuri de care este plin Arhipelagul Malaiez. Se găsesc în mare număr mai ales la Guimarez, Siquijor și Cebú. (N.E.S.).
- 103 „Păsările negre cu cozile lungi” sînt *Megapodius*, care fac parte din familia Gallinaceelor. Aceste păsări sînt caracteristice sub-regiunii sud-malaieze. (N.E.S.).

- 104 Sînt Insulele Camote așezate la vest de Leyte. Denumirile lor sînt: Poro, Posian și Pozón.
- 105 Denumirea ambarcațiilor folosite de chinezi și japonezi.
- 106 Ciama e actualul Siam.
- 107 Calicut, propriu-zis Calicot, este denumirea unei regiuni și a unui oraș pe țărmul Malabar. Cîrmuitorul întregului țărm Malabar de la Goa pînă la capul Camorin, și anume Samari Perimal, după ce a adoptat religia mahomedană, și-a împărțit regatul în: Calicut, Cohin, Coulan și Cananor și-a atribuit ținuturile unor prieteni ai săi cu condiția ca, stăpînitorul Calicutei să fie numit „Samorin“, adică „Împăratul suprem și dumnezeu pe pămînt“. Orașul Calicut, un viu centru comercial, a fost întemeiat aproximativ în preajma anului 805 î.e.n., deși după unele date întemeierea lui a avut loc în anul 1300 î.e.n. El este descris de Ibn Batuta în anul 1342 ca fiind unul din cele mai minunate porturi din lume. Aici au poposit în 1498 corăbiile lui Vasco da Gama. Acesta a asediat orașul în anii 1503—1510 și portughezii au înființat acolo o agenție comercială întărită, pentru ca orașul să nu mai cadă în mîna rivalilor. În 1616 au înființat acolo o agenție comercială și englezii, dar aceasta a căzut în mîinile lui Gaidar Ali în 1766. După ce au trecut din mîină în mîină, orașul și regiunea au căzut pînă la urmă în stăpînirea englezilor. (N.E.S.).
- 108 Malacca, este denumirea unuia din cele mai vechi orașe și a regiunii înconjurătoare populate la început cu iavanezi. Numele vine pesemne de la „malaiu“ ceea ce înseamnă în iavaneză „a fugi“ sau „fugar“. În prima perioadă Malacca a căzut sub stăpînirea siamezilor. Orașul așezat pe ambele maluri ale fluviului Malacca, la o distanță de numai 130 mile spre nord-vest de Singapur (care a acaparat o bună parte a comerțului, concentrat pe vremuri la Malacca), a fost întemeiat în 1250 î.e.n. Primul european care a descins acolo, a fost aventurierul venețian Vartema în jurul anului 1505. Orașul a fost cucerit de portughezi sub comanda lui Albuquerque în 1511 și a rămas în mîinile portughezilor pînă la 1641 (în perioada 1580—1640 el a aparținut spaniolilor), după care a fost cucerit de olandezi. Englezii au pus stăpînire pe el în 1795 iar olandezii l-au recucerit pentru o vreme în perioada 1818—1825. (N.E.S.).

- 109 Denumirile „India Mare” și „India Mică” sînt folosite de autor în sensul lui Marco Polo după care India Mică se întinde de la Mecram pînă la coasta lui Coromandel, iar India Mare se întinde de la coasta Coromandel pînă la Cochinchina, în timp ce India Mijlocie este Abisinia. (N.E.S.).
- 110 A săruta un obiect și a-l pune pe cap era, după obiceiurile băștinașilor, un semn de respect. (N.M.).
- 111 Sinus Magnus (marele golf) al lui Ptolemeu, astăzi Golful Chinez. (N.E.S.).]!
- 112 E vorba desigur de o legendă. După ediția sovietică, *Lagan* este o moluscă asemănătoare cu *Nautilius Pompilius*, avînd cochilia albă înăuntru și cu pete galbene pe partea exterioară.
- 113 După „pedepsirea” indigenilor din Insula Tîlharilor, acestea sînt primele violențe împotriva băștinașilor care au dus la uciderea lui Magellan.
- 114 Magellan se jura pe hainele lui, adică pe veșmîntul special purtat de membrii ordinului Santiago.
- 115 Mendani este Mandaue; Lalan ar putea să fie Liloan; Lubucun poate fi Lubu sau poate Lambusan. (N.E.S.).
- 116 După Jurnalul pilotului genovez cauza expediției în Mactan ar fi fost aceea de a impune un tribut în alimente.
- 117 Dintre toate izvoarele, Pigafetta e singurul care vorbește de această retragere precipitată a celor mai mulți dintre cei debarcați.
- 118 Duarte Barbosa s-a născut la Lisabona la sfîrșitul secolului al XV-lea. El a petrecut în Orient 15 ani (1501—1516) în urma cărui fapt a scris „Cartea în care se expune ceea ce am văzut și auzit în Orient”, publicată pentru întîia oară în 1813. El a fost funcționar la agenția comercială din Cananor împreună cu unchiul său Gil Fernandez Barbosa și a învățat atît de bine dialectul malabarez încît se spunea că el îl vorbea chiar mai bine decît indigenii. Din această pricină, Nuno de Cunha i-a încredințat misiunea de a duce tratative de pace cu Samorin. În 1515 Albuquerque i-a încredințat misiunea de a controla lucrările de construire a cîtorva galeoane. Cînd a venit din Portugalia la Sevilla, Magellan a trăit în casa tatălui lui Duarte, Diego Barbosa, unde s-a căsătorit cu sora lui Duarte, Beatriz. Îmbarcîndu-se pe corabia *Trinidad* ca rezervist (sobresaliente), Duarte salvă corabia *Victoria* din mîinile răsculaților cu ocazia răscoalei din portul San Julián. A fost omorît la Cebú în cursul

ospățului fatal de la 1 mai 1521. Pe lângă cartea sus-amintită, a mai scris, la Cananor în 1513, o relatare în care se plînge de excesele portughezilor. (N.E.S.).

119 Magellan s-a căsătorit cu Beatriz Barbosa probabil în 1517. Fiul lor, Rodrigo, avea 6 luni cînd Magellan a plecat. Rodrigo a murit în septembrie 1521, iar în anul următor, în martie, a murit și mama lui. (N.E.S.).

120 Andrés de San Martín se îmbarcase pe corabia căpitanului ca astronom și pilot principal, probabil în locul portughezului Faleiro, care în ultimul moment, din cauza unei boli, a rămas pe uscat. San Martín a scris o dare de seamă a călătoriei, rămasă pe bordul navei *Trinidad* și sechestrată apoi de portughez cînd au capturat nava. Se pare că prețiosul document a fost trimis în Spania pentru că istoricul Herrera declară că l-a văzut. Nu se știe nimic de soarta lui. (N.M.).

121 După Jurnalul pilotului genovez, tălmaciul ar fi fost și el printre morți.

122 Brito descrie în felul următor moartea lui Juan Serrano: „Îndată ce oamenii de pe corăbii au văzut cum erau bătuți aceia, au ridicat neîntîrziat ancorele și au încercat să ia direcția spre Borneo. Atunci sălbaticii l-au scos pe Juan Serrano. unul din acei pentru care aveau de gînd să ceară răscumpărare, și au cerut pentru el 2 puști și 2 tunuri mici de aramă, pe lângă pînza care se găsea pe corabie ca marfă de schimb. Serrano a cerut să fie adus pe corabie, făgăduindu-le să le dea acolo tot ce au cerut, dar sălbaticii au insistat ca aceste obiecte să fie aduse pe mal. Dar [oamenii de pe corăbii] temîndu-se de o altă trădare la fel ca precedentă, au ridicat pînzele, lăsîndu-l acolo pe acest om. De atunci nu s-a mai auzit nimic despre el”. (N.E.S.).

123 Poate *Cucurbita verrucosa*.

124 Se pare că în momentul arderii corăbiei *Concepción*, pe celelalte nu mai erau decît 115 oameni. Pigafetta nu pomeniște nici numele lui El Cano nici al altui comandant și folosește pluralul ca și cum hotărîrile s-ar fi luat de un consiliu general. Motivele acestei tăceri voite trebuie să fie căutate, poate, în neînțelegerile dintre el, tovarăș credincios al lui Magellan, și noii comandanți care au făcut parte din comploturile împotriva căpitanului general. (N.M.).

- 125 Panilongon pare să fie Panglao, a cărei populație e în majoritate neagră (negritos). Insula mare poate să fie Mindanao. (N.M.).
- 126 Se pare că Pigafetta a fost delegat să reprezinte pe spanioli. Nici aici nu pomenește numele comandantului. (N.M.).
- 127 Quipit și astăzi. E port în Mindanao.
- 128 Este pentru prima oară când un european pomenește despre Insula Luzón. (N.E.S.).
- 129 Prin *lechi*, Pigafetta denumeste pe chinezii care în decurs de mulți ani au făcut comerț cu Filipinele și care într-un timp le și stăpîneau. (N.E.S.).
- 130 Insula Cagayan Sulu, așezată la nord-est de Borneo.
- 131 Fructele plantelor din specia „Musa”. (N.D.M.).
- 132 *Roteiro* pilotului genovez dă o descriere mai amănunțită a evenimentelor din Palawan.
- 133 Luptele cu cocoși sînt și astăzi distracția preferată a popoarelor malaieze. (N.E.S.).
- 134 După spusele navigatorilor, impresia aceasta de urcuș, e încercată de-a lungul coastelor stîlcoase. Aici se vorbește de coasta nord-vest a Insulei Borneo. (N.M.).
- 135 La cincizeci de 'leghe de extremitatea orientală a insulei este Brunay Bay. (N.M.).
- 136 De la cuvîntul spaniol „almadía” un fel de canoe făcut dintr-un trunchi scobit avînd diferite forme, pe care-l folosesc locuitorii din India de Est.
- 137 După Gomara, spaniolii au fost opt. Capul ambasadei după cele ce scriu Herrera și pilotul genovez, pare să fi fost Gonzalo Gómez Espinoza. (N.D.M.).
- 138 Despre acest obicei al suveranului din Borneo fac mențiune Herrera, Maximilian Transylvanul, Oviedo și Gómara. (N.D.M.).
- 139 Pigafetta exagerează numărul locuitorilor. Se vede că a căpătat aceste informații din surse indirecte. (N.E.S.).
- 140 „Cheritatulis” înseamnă „scriitorii narațiunilor”. (N.E.S.).
- 141 În „Theatrum orbis terrarum” a lui Ortelio, ținutul acesta e numit „Lao” și se află așezat în partea de sud-vest a Insulei Borneo. Corespunde, poate, cu actuala regiune Laut Bumbu cu insula alăturată, pe coasta sud-est a Insulei Borneo spre Iava. (N.D.M.).
- 142 Era o legendă foarte răspîndită în vremea Renașterii.

- 143 Monedele mărunte de aramă, bronz, plumb și zinc, care erau în circulație în insulele din Orient, se numeau *pichis* sau *pitis*. Era denumirea vechilor monede iavaneze — dată astăzi banilor în genere. Moneda chineză era pe vremuri folosită în toate insulele sudice din arhipelagurile răsăritene. (N.E.S.).
- 144 Nefiind spaniol și nici portughez, Pigafetta este mai puțin familiarizat cu dogmele religiei mahomedane. Dar nu este nici o îndoială că aceste dogme erau foarte schimbate în Borneo. (N.E.S.).
- 145 Specie de pruni, asemănătoare cu corcodușii noștri.
- 146 Poate insula numită astăzi Balan-Bangon. (N.M.).
- 147 Simbonbon, pesemne Banguey sau una din insulițele vecine între Borneo și Palawan. În *Roteiro* ea poartă numele de „Sfânta Maria Augusta” deoarece au ajuns aici în 15 august. (N.E.S.).
- 148 Aceasta este *Triacna gigas*. Scoica ajunge uneori la o lungime de 5—6 picioare și cântărește sute de funzi. (N.E.S.).
- 149 Se presupune că acest soi de pește aparținând familiei *Squamipen* poate fi din specia *Heniochus*.
- 150 Frunzele vii sînt niște insecte din specia *Phyllium* ord. *Orthoptera*. Ele sînt cunoscute ca frunze rătăcitoare, deoarece au aspectul unor frunze. (N.E.S.).
- 151 Data plecării a fost 27 septembrie 1521. În acest loc Juan Carvalho a fost destituit din funcția de comandant al flotei din cauza corupției, măsurilor prea aspre și nerespectării ordinelor regelui. El a revenit la vechea lui funcție de cîrmaci principal. În locul lui a fost ales Espinoza, iar El Cano a devenit căpitanul *Victoriei*. (N.E.S.).
- 152 Pilotul genovez numește Insula Zolo, „Seloque” sau „Solloque” și o situează la 6° latitudine. Albo scrie că între Cagayan, Sulu și Quipit au găsit Insula „Solo” tot la 6° latitudine. Acum se numește Sulu sau Lolo.
- Albo numește Taghina „Iagina” și o pune la 6° 50' latitudine. *Roteiro* o numește „Tamgym” sau „Tamgyma”. Amoretti o identifică cu Basilan.
- 153 Cavit este capul și golful pe coasta apuseană a lui Samboanga la Mindanao. Subanin reprezintă o parte a lui Samboanga. Insula Monoripa este, pesemne, Insula Sakol, așezată pe marginea sud-vestică a regiunii Samboanga. (N.E.S.).

- 154 Mindanao. Astăzi cu numele acesta e indicată întreaga insulă. Orașul văzut de Pigafetta e, poate, Sindagan, la nordul Peninsulei Santa Maria, la 8° latitudine nord. (N.D.M.).
- 155 Sibago, Sarangani și Candigar sînt numele de azi ale acestor insule care se află la 5° latitudine nord. Berehan nu e însemnată pe hărți. (N.M.).
- 156 Nu e destul de clar ce vrea să spună Pigafetta: au făgăduit să elibereze un sclav în cinstea fiecăruia dintre cei trei sfinți? Pare că trebuie să se înțeleagă: s-au făcut colecte spre a celebra slujbe religioase în cinstea celor trei sfinți. (N.M.).
- 157 Aceste insule fac parte din grupul Caraqueelong, la sud de Mindanao; Cabalusao este probabil Insula Cabalusu, iar Lipan este pesemne Lipang. (N.E.S.).
- 158 Din aceste insule fac parte: Carachita, care este Caracuitang; Para își păstrează denumirea și astăzi sau se numește Pala; Zanghalura este Sangalong sau Sangaluan; Ciau sau Siau; Panguinzara este probabil Tagulanda. (N.E.S.).
- 159 Talaut este pesemne o insulă din grupul Tului, la sud de Sanguir. Zoar și Meau sînt, pesemne, Tifor și Meio. (N.E.S.).
- 160 Erau Gilolo și insulițele care o înconjoară, adică cele mai de nord din Arhipelagul Molucelor, adică Molucele septentrionale. (N.M.).
- 161 Autorii și călătorii vremii o numesc Tidore sau Tydor.
- 162 Acum, Ternate.
- 163 Motivele adevărate ale acestei primiri prietenești făcute spaniolilor de rajahul din Tidore trebuie căutate în rivalitatea dintre el și rajahul din Ternate, cu care portughezii aveau strînse relații economice și politice. Al Manzor spera ca spaniolii să-l apere de portughezi. (N.M.).
- 164 Mutir se numește acum Motir sau Mortir; Machian se numește acum Makian, iar Bachian — Batchian sau Batian. (N.D.M.).
- 165 Francisco Serrano, fratele lui Juan Serrano, a fost prietenul intim a lui Magellan. În 1509 Serrano a plecat cu flota echipată de Almeida pentru explorarea peninsulei Malacca. Coborînd pe țărm cu un mare număr de oameni înarmați, el a fost atacat de malaiezi și a reușit să scape numai datorită faptului că Magellan s-a grăbit să-i vină în ajutor. În ianuarie 1510, întorcîndu-se din această expediție, a suferit un naufragiu. În 1511 a fost trimis în calitate de căpitan al uneia din cele trei corăbii de sub comanda lui Antonio d'Abreu spre insulele Moluce cu scopul de a le des-

coperi și a face negoț, dar expediția n-a ajuns decît pînă la Insulele Banda.

În cursul acestei expediții, corabia lui s-a deteriorat și jonca cumpărată în locul corabiei a suferit un naufragiu în apropierea uneia dintre insule. Serrano a reușit să pună mîna pe un vas de pirați, izbutind să ajungă cu bine pînă la Amboina. Cu prima ocazie Serrano s-a îndreptat spre Ternate și acolo a susținut pe rajahul insulei contra celui din Tidore, dar cu puțin înainte de sosirea lui Magellan în aceste ținuturi, a fost otrăvit de fiica rajahului din Tidore. În timpul șederii sale în Tidore, Serrano a dus corespondență cu Magellan și acesta a utilizat scrisorile lui în scopul de a-l convinge pe Carol V să aprobe expediția. (N.E.S.).

166 Manuel cel norocos, regele Portugaliei (1495—1521). /

167 Banda sau „Insulele Nucșoarei” sînt mici. Sînt în total zece, dintre care cîteva nelocuite. Banda (de fapt Bandan) înseamnă în iavaneză „obiecte sfinte” și împreună cu cuvîntul „pulo” — insule unite. Acest grup de insule se află între lat. sud $3^{\circ} 50'$ și $4^{\circ} 40'$. Santar sau Banda Mare este cea mai mare insulă, dar populația de bază se află pe Nere. Aceste insule sînt de origine vulcanică și aici au fost adesea izbucniri vulcanice și cutremure. Populația e rară. Singurul mijloc de existență îl constituie cultivarea nucșoarei. Primul portughez care a vizitat aceste insule a fost Abreu (1511), dar se pare că Vartema fusese acolo mai înainte. Portughezii le-au stăpînit pînă la 1609 cînd olandezii au făcut încercarea de a le cuceri, dar băștinașii le-au opus o rezistență înverșunată. Ca urmare, olandezii au pornit cu cruzime un război de exterminare, care a durat pînă la 1627. O mare parte a indigenilor au fost nevoiți să fugă de pe insule și olandezii au început să aducă sclavi pentru plantațiile de nucșoară. (N.E.S.).

168 Corespunde insulei numite astăzi Gilolo (Halmahera).

169 Pedro de Lorosa, acuzat de trădare față de patria sa. După Brito, ar fi fugit de pe navele portugheze trimise să-l prindă pe Serrano. Lorosa a rămas pe corabia *Trinidad* și a fost executat de portughezi.

170 Portughezii descoperiseră de zece ani Molucele, dar păstraseră secretul în privința descoperirii, poate pentru că și ei credeau că arhipelagul s-ar găsi dincolo de faimoasa linie de demarcație. (N.M.).

- 171 Diogo Lopes de Sequeira, căpitan general și guvernator al Indiei, de la 1518 la 1522.
- 172 Poate Iedda, port la Marea Roșie.
- 173 Avînd în vedere forma insulei Gilolo care seamănă în mic cu Celebes, nu e o mare exagerare în ceea ce i s-a spus lui Pigafetta. (N.M.)
- 174 Această descriere, prima care s-a făcut în Occident, a fost foarte lăudată de botaniști pentru exactitatea ei. (N.M.)
- 175 Corespunde Insulei Mareh sau Pottebakers la sud de Tidore. (N.D.M.).
- 176 Se presupune că există cinci soiuri de palmieri, care dau *sagu*, ceea ce înseamnă, pesemne, „făină“, deoarece fiecare palmier are o altă denumire. Soiurile cele mai mult cultivate sînt: *rambihia* (*Sagus Konigii*) și *bamban* (*Sagus laevis*). Arborii de *sagu* cresc în abundență în tot Arhipelagul Malaiez și în Filipine pînă la Mindanao. Șase arbori de *sagu* dau mult mai multe substanțe nutritive decît un hectar de grîu, iar 12 arbori — mai mult decît un hectar de cartofi. Totuși pe insulele malaieze *sagu* e folosit ca aliment numai de triburi sălbatice și nu de malaiezii înșiși. În Mindanao *sagu* e consumat de cea mai săracă pătură a populației, în timp ce pe alte insule ca, bunăoară Java, unde crește orez din belșug, *sagu* nu e cunoscut. *Sagu* se pregătește în genere așa cum arată Pigafetta. (N.E.S.).
- 177 Denumirea indigenă a cuișoarei este „gomodo“ și „bongalaunt“. Denumirile principale ale cuișoarei în arhipelagul sudic sînt mai curînd de origine străină decît locale. Pe insulele Moluce cuișoarele se numesc „gaumedi“, ceea ce înseamnă în sanscrită „creier de vacă“. Cele mai des întîlnite denumiri sînt „kangkak“, care reprezintă o modificare a cuvîntului chinezesc „teng-hia“, însemnînd „cuie aromate“. O altă denumire este „lavan“ la care malaiezii adaugă cuvîntul „floarea“ sau „fructul“ (ca „bongalavan“ al lui Pigafetta). (N.E.S.).
- 178 Această insulă și-a păstrat denumirea.
- 179 Cel din Cebú în care au murit Duarte Barbosa și Juan Serrano.
- 180 Adică „sabhan“ și înseamnă „slăvesc“.
- 181 Rezultă din însemnările lui Pigafetta că în Indiile Orientale erau folosite arhebuzele. (N.M.).
- 182 Pielea păsării paradisului (*Avis paradisiaca*) constituia de multă vreme obiectul unui viu negoț. Există superstiția că acela care

poartă o astfel de pielică este de neînvins în luptă și nu e amenințat de nici o primejdie. (N.E.S.).

- 183 E vorba probabil despre societăți secrete de răufăcători. Pigafetta n-a înțeles, se pare, ce i se povestea: aici cap trebuie să însemne „căpetenie”, „șef” sau ceva asemănător.
- 184 Nu numai ca să profite de vânturile favorabile pentru navigația spre apus, și care în mările acelea suflă periodic, dar și de teama portughezilor. (N.M.).
- 185 În multe hărți numele de Yucatán era dat celei mai mari părți a Americii Centrale. (N.M.).
- 186 Pigafetta nu ne spune când a trecut de pe *Trinidad*, pe care se îmbarcase, pe *Victoria*, dar e probabil că a trecut curînd după moartea lui Magellan, neînțelegîndu-se cu comandantul Espinoza. (N.M.).
- 187 Din rolurile de echipaj ale *Victoriei* reiese că au rămas pe bord, inclusiv indigenii prizonieri, circa șaizeci de persoane, ceea ce concordă cu ce spune ceva mai departe Pigafetta. (N.M.).
- 188 Piloții au fost dați *Victoriei* ca să ducă nava prin fundurile mici pînă la marea liberă. Pigafetta nu pomeneste despre hotărîrea de a naviga prin mări neexplorate și nici de motivul ei: pentru a rămîne în afara primejdiei de a întîlni corăbii portugheze, cum desigur li s-ar fi întîmplat dacă ar fi trecut prin Marea Sonda. (N.M.).
- 189 În legătură cu ceea ce s-a întîmplat după plecarea *Victoriei*, Brito povestește următoarele:

„Încă din Banda am scris despre castilienii și am trimis scrisorile unui oarecare Pedro de Loroza, care sosise aici o dată cu ei. Eu am părăsit Banda la 2 mai 1522, intenționînd să capturez corabia, care rămăsese, deoarece a doua părăsise aceste locuri cu trei luni în urmă. Am sosit la Tidore în 13 mai 1522. Castilienii care fuseseră aici înainte încărcaseră două corăbii, care au plecat spre Castilia. Aflai că prima corabie (*Victoria*) plecase cu patru luni în urmă, iar a doua (*Trinidad*) acum o lună și jumătate. A doua nu putea să plece o dată cu prima din cauză că luase apă tocmai în ajunul plecării. De aceea s-a scos încărcătura de pe vas, și, după reparații, ea a rămas aici. Am găsit cinci castilienii, dintre care unul era însărcinat cu paza mărfii iar celălalt, canonierul. Îl trimisei pe magazinerul Ruy Gago la rajahul [Tidorelui] rugîndu-l să obțină ca spaniolii, artileria lor și avuțiile lor să-mi fie predate, mie, și totodată

să-l întrebe pe ce temei i-a lăsat să intre aici, de vreme ce acest ținut a fost descoperit cu mult înainte de portughezi. El a răspuns că i-a admis numai pentru a face negoț și mai mult de frică, nu din voia lui. În ziua următoare mi-a trimis trei castilieni și o cantitate oarecare de mărfuri. Eu îl prinsesem între timp pe un alt castilian, care părăsea Banda, unde venise cu scopul de a cunoaște țara și pentru a vedea dacă nu se poate face negoț aici.

Al cincilea castilian lipsea în timpul acesta: el se găsea la Moro, la 60 leghe de Molute. A doua zi se prezentă la mine rajahul. El s-a declarat vasal devotat al majestății voastre și a izbutit să se dezvinovățească de toate, cuvintele sale fiind întărite de spusele castilienilor. Eu i-am propus să declare toate acestea în scris, pentru a-l face să știe de frică în viitor.

Toată țara fusese inundată cu cruci de plumb (unele de argint) care aveau pe o parte un crucifix și pe cealaltă chipul Sfintei Fecioare. Spaniolii vindeau bombarde, muschete, arcuri, săbii, săgeți și praf de pușcă. Eu am cumpărat toate crucile sus-amintite pentru majestatea voastră; ei le vindeau dându-și foarte bine seama ce reprezintă acest lucru.

Cîteva zile după sosirea noastră, fiul natural al rajahului din Ternate m-a dus pe insula lui. El cîrmuiește în numele moștenitorului, un copil de 8—9 ani, al cărui tată a murit cu 7—8 luni înaintea sosirii mele încoace. Insula [Ternate] este cea mai mare și mai importantă din întregul arhipelag Molute. Chiar aici a locuit Francisco Serrano și don Tristan, cînd au sosit încoace. Apoi a venit mama rajahului, care se bucură de mare autoritate în țară, și ei s-au declarat vasali devotați ai majestății voastre. Nu spun nimic deocamdată despre cetate, am de gînd mai întîi să explorez toate insulele. Socot că lucrul cel mai potrivit ar fi s-o întemeiez aici, deoarece aceasta e cea mai mare insulă și la Tidore nu e nici un port.

În timp ce mă găseam pe țărm, oameni din echipajul meu au căzut bolnavi și în cele două luni ale șederii mele aici numai 50 de oameni din 200, care au venit cu mine, s-au simțit bine. Au murit aproape 50 de oameni. Cu acest număr mic de oameni mă apuc totuși să clădesc cetatea.

La 22 octombrie am primit știrea că în apropierea insulelor se află o corabie. Mi-am zis că trebuie să fie castilieni, o dată ce porniseră în această direcție. Am trimis 3 corăbii

cu ordinul ca nava să fie adusă aici. Ordinul a fost îndeplinit, fiind luați prizonieri 22 de castilieni. Ei au declarat că nevrînd să se întoarcă pe aceeași cale pe care au venit încoace, pentru că era prea lungă, hotărîseră să meargă spre Darien. Dar vîntul era slab și, neputînd să aștepte musonul, ei s-au îndepărtat cu 40° spre nord. Cînd au părăsit aceste locuri erau 54 de persoane; 30 au murit. S-a făcut inventarierea mărfurilor, aparținînd regelui Castiliei, și s-au luat astrolaburile și hărțile. Corabia era veche și lua mereu apă, așa încît într-o săptămînă s-au pierdut 40 bahare de cuișoare. Lemnul corăbiei a fost folosit la clădirea cetății, iar utilajul a trecut la alte corăbii”.

Dintre spanioli, 17 au fost trimiși de Brito însoțiți de don García lui Jorje Albuquerque, iar pe patru i-a oprit, spunînd următoarele despre ei:

„În ceea ce-l privește pe ofițerul navigator [Juan Batista], pe notar și pe cîrmaci [al patrulea era dulgher și Brito hotărîse să-l folosească la lucrările de clădire a cetății] îi scriu căpitanului șef c-ar fi mult mai util pentru slujba în onoarea majestății voastre, dacă ei ar fi decapitați, decît să fie trimiși de asemenea lui Albuquerque. I-am reținut la Molute deoarece țara e nesănătoasă și am făcut-o intenționat ca să moară aici. Nu îndrăznesc să-i execut, deoarece nu știu care ar fi atitudinea majestății voastre față de acest fapt. Îi scriu lui Jorje Albuquerque ca să-i rețină (pe ceilalți 17) la Malacca unde clima e de asemenea nesănătoasă”.

Mortalitatea pe *Trinidad* fusese îngrozitoare: din 53 de oameni rămași la Tidore cu Juan Carvalho, s-au întors în Spania numai: alguazilul Gonzalo Gómez de Espinoza — și aceasta numai după o trecere de mai mulți ani; marinarul Jinez de Mafra; marinarul Leon Pancado și marinarul Juan Rodriguez. Canonierul german Hans Werge a ajuns și el la Lisabona dar curînd după sosirea lui a murit acolo în închisoare. (N.E.S.).

190 Mai degrabă decît ananas, fruct care nu se găsea atunci în acele regiuni, trebuie să fi fost *Orthocarpus integri folia*. (N.D.M.).

191 Fructele acestea trebuie să fie *Psidium guaia*. Nicoló de'Conti le compară mai degrabă cu merele decît cu piersicile. (N.D.M.).

192 Eroarea e evidentă, dar spaniolilor le convenea să se creadă că insulele s-ar afla la această longitudine. De altfel, poate că Pigafetta era de bună-credință, deși el nu vorbește niciodată despre subiectul acesta. (N.M.).

- 193 Zania, sau un nume asemănător, nu se află însemnat pe nici hartă. Fără îndoială autorul voia să indice o insulă sau un grup de insule din Molucele meridionale de la 10° lat. sud și la sud-vest de Tidore. (N.M.).
- 194 Denumirile actuale ale insulelor Moluce: Ternate, Tidore, Mortide, Makian și Balian. Albo include în insulele Moluce și insula Gilolo. (N.E.S.).
- 195 Toate insulele acestea, dintre care unele păstrează și astăzi numele pe care le înseamnă Pigafetta, mai mult sau mai puțin stîlcit, fac parte din grupul care se întinde între Gilolo și Ceram. (N.M.).
- 196 Este vădit că Pigafetta dădea crezare tuturor informațiilor căpătate de la cîrmacii malaiezi, care se găseau pe corabie și tuturor povestirilor. Vorbele lui se referă poate la o populație băștinașă dar mai curînd ar fi vorba aici de vreo specie de maimuțe, de ex. urang-utangi.
- 197 Sulach, astăzi Sula, dă numele unui grup de insule la răsărit de al doilea mare golf al Insulei Celebes.
- 198 Nu se poate spune cu siguranță că aceste denumiri există astăzi. Primele patru se referă pesemne la grupul insulelor din apropiere de Amboina care constă din insulele: Gonimoa, Moelana Oma și Noesfa Laut; Leitimor este o peninsulă din grupul Amboina; Tenetun este probabil una din insulele grupului Sula. Ultimele patru denumiri se referă prea posibil la grupul sudic Seram cunoscut sub următoarele denumiri: Banoa, Babi, Kelang, Manipa, Toeban și Smangui. (N.E.S.).
- 199 Albo numește această insulă Lamutola. Poate fi insula Lisamatula. (N.E.S.).
- 200 Are și azi același nume. Se găsește la vest de Ceram; latitudinea de trei grade și jumătate se referă la capătul septentrional. (N.M.).
- 201 Denumirea indigenă este Ambun; astfel se numește orașul principal, în timp ce însăși insula este numită de băștinași Hitu. (N.E.S.).
- 202 Benaia e Bonoa în Strîmtoarea Manipa. Celelalte două sînt poate, Manipa și Kelang. (N.M.).
- 203 E Arhipelagul Banda, la sud-est de Amboina. (N.M.).
- 204 Latitudinea insulelor Banda e desigur greșită. Ele se află la 4° 30' lat. sud. Eroarea se explică dacă ne gîndim că Pigafetta n-a atins arhipelagul, ci vorbește din auzite. (N.M.).

- 205 Aceste insule sînt: Solor, Nobocamor Rusa și Lomblen. Este posibil ca trecerea prin care s-a îndreptat *Victoria* să fie Flores sau golful Bolengua. (N.E.S.).
- 206 Conform însemnărilor lui Albo, ei au ajuns la această insulă la 8 ianuarie 1522. (N.E.S.).
- 207 Poate una din insulele Arru sau insula Haruku la est de Amboina. (N.D.M.).
- 208 Pigafetta notează, fără prea mare neîncredere, născocirile sau legendele reproduse de „bătrînul pilot”. O poveste asemănătoare se găsește de altfel în Strabon.
- 209 Această insulă vastă a fost Timor iar Amaban și Balibo sînt două sate de pe țărmul ei. (N.E.S.).
- 210 Arborele de sandal alb (*Sandalum album*) este un arbore mic care amintește mirtul, deși face parte dintr-o altă familie. Crește pe diferite insule ale Arhipelagului Malaiez și mai ales pe Timore și Sumba („Insula lemnului de sandal”). El crește și în insulele Mării Sudice și pe Malabar. Arborele de sandal este îndeosebi căutat de indieni și de chinezi. (N.E.S.).
- 211 Naturalistul francez Bomare spune că cei care taie sandalul cad bolnavi din cauza miasmelor pe care le exală acest lemn.
- 212 Nu e sigur că e vorba de lepră, așa cum ar face să se creadă numele de „sfîntul Iov”. După numele pe care i l-au dat indigenii de „for franchi”, adică boala portugheză, s-ar părea că e sifilisul.
- 213 Ende este Insula Flores de origine vulcanică. Se află între 7 și 9° lat. sud. și 120 și 123° long. est. (N.E.S.).
- 214 Tanabutun, Crenochile, Bimacore, Aranaran și Main corespund probabil insulelor care se află între Flores și Sumbawa. (N.D.M.).
- 215 Iava, cea mai importantă insulă în Indiile răsăritene, este amintită pentru întîia oară sub această denumire de Marco Polo. Pigafetta a dat prima descriere mai precisă a acestei insule. Flora Iavei este bogată și variată; ea se deosebește printr-un mare belșug de fructe. Tot atît de variată este și fauna insulei. Populația o constituie malaiezii. Limba iavaneză este una dintre cele mai bogate din lume. În epoca pătrunderii colonialiste europene, cultura iavaneză era într-o perioadă de înflorire. Iavanezii au o literatură bogată. (N.E.S.).
- 216 Toate informațiile pe care le dă, Pigafetta le primise de la piloții malaiezi. Magepahor — este capitala veche Magapait;

Sunda este probabil regiunea apuseană a Iavei, populată de sudanezi ; Daha este statul iavanez Deas: Cipara este Iapara; Cressi este Gressik sau Garsik (primul punct pe Iava unde a pătruns portughezul D'Abreu); Cirubania este Surabaia. Bali nu este de fapt un oraș pe Iava, ci pe o insulă muntoasă așezată la aproximativ o milă și jumătate la est de Iava.

- 217 Madura e o insulă lângă Surabaia.
- 218 De Gubernatis („Memorie intorno ai viaggiatori italiani nelle Indie orientali“, Firenze, Fodrattii, 1867) spune că arborele „cam panganghi“ e poate arborele ale cărui fructe, potrivit mitologiei indiene, ar da fericirea și pasărea „garuda“ (garud'a), e aceea cu penele de aur în care s-ar fi transformat Vișnu. (N.D.M.).
- 219 Se prea poate să fie capul Romania, marginea sud-vestică a peninsulei Malacca. Latitudinea exactă e de 1° și 20'.
- 220 Cingapola este Singapur, numit astfel de la sanscritul „singa“ (leu) și „pura“ (oraș). Aceasta este denumirea insulei sau orașului așezat la marginea peninsulei Malacca. Pahan este Pagang, oraș și regiune în partea răsăriteană a peninsulei Malacca. Ambele aceste state au fost din vremuri de demult supuse Siamului. Lagon este regiunea siameză din Ligor; Prhan este un fluviu cu aceeași denumire, Brabri este pesemne Bangri iar Banglia este Bangkok. India (aici se vede că este probabil o greșală a celui care a transcris), este Iutia, care în 1350 a devenit capitala Siamului. Mosto presupune că Iandibum, Lanuși Langhon Pifa sînt numele regilor siamezi, dar se poate socoti mai curînd că sînt denumiri de orașe. (N.E.S.).
- 221 Camogia e regatul Cambogia; Chiempo e Ciamba sau Chamba a lui Marco Polo, adică regiunea de coastă însemnată acum pe atlas Kampot sau Kimpot. (N.E.S.).
- 222 Pigafetta a confundat reventul cu un arbore putrezit care crește în Siam și care la ardere dă o aromă deosebit de plăcută. Prețul e foarte ridicat. (N.E.S.).
- 223 Aceasta este țara Cochin (Cochinchina).
- 224 În istoria Chinei el e cunoscut sub numele de Cistong din dinastia Min. El a urmat după Vutstong în 1519 și a domnit 43 de ani. (N.E.S.).
- 225 Canton.
- 226 Primul oraș e Naukin, al doilea este Pekin pe care mongolii îl numeau Kau-Palit sau Kanbalig (orașul hanului) iar în po-

vestirile care se referă la aceea vreme, este amintit sub numele de Cambalu. (N.E.S.).

- 227 Toată descrierea e influențată de Marco Polo. (Vezi „Milionul”, Editura Științifică, p. 77 și urm.).
- 228 Cuvintele acestea, socotite ca sanscrite de unii comentatori, aparțin în realitate limbii malaieze. (N.D.M.).
- 229 Chienchii sînt probabil locuitorii vechii provincii Ciuciu iar Lechii, populația Taivanului, pe care Pigafetta îl socotea drept o parte din continent.
- 230 Denumirea Catay dată odinioară părții nordice a Chinei, a devenit în evul mediu numele țării întregi.
- 231 Han ar putea fi Hainan, în golful Toanchinului. Alți comentatori îl identifică cu un mic stat chinez de la care își trage numele prima dinastie chineză. Aici e vorba, evident, de Tringano (sau Tranganu) de-a lungul coastelor septentrionale ale peninsulei Malacca.
- 232 Denumirea iavaneză a Mării Sudice.
- 233 Sumatra e amintită pentru întâia oară de Vartema, dar a fost vizitată mai înainte de Marco Polo, care a numit-o Mica Iava: Traproban (Tarpoban) este denumirea veche a Ceylonului, și nu a Sumatrei. (N.E.S.).
- 234 Pegu (împreună cu capitala cu același nume) a reprezentat într-o vreme unul din cele mai puternice state în est, dar cu timpul statele vecine l-au întrecut. El constituie o parte a Indiei împreună cu Bengal și Orisa (Urisa). La sfîrșitul secolului al XII-lea Bengal a făcut parte din imperiul industan Gori sau Patana, constituind o provincie separată, iar în 1340 a devenit din nou un stat independent pînă ce a fost cucerit de Akbar în 1573.

Chelin este de fapt Kulam sau Kilon pe Malabar, la timpul său un important centru comercial, care și-a pierdut însemnătatea la mijlocul secolului al XVII-lea.

Narsinga sau Vigiaianagar, astăzi oraș în ruine, a fost la timpul său capitala vechiului stat al Brahmanilor Karnatica, a cărui putere se răspîndea pe o mare parte a peninsulei între țărmurile lui Malabar și Coromandel.

Calicut, Cambai, Cananore, Goa și Ormuz erau mari centre comerciale, pînă la și în timpul ocupației portugheze. (N.E.S.).

- 235 Pigafetta omite o castă preoțească și expune confuz pe celelalte. În realitate însă, au existat doar patru caste principale: brahmanii sau preoții, care „au provenit din gura lui Brahma”;

militarii (cșattira, csettri sau ciuttri), care „au provenit din mâinile lui Brahma”; clasa meșteșugărească, care se ocupa cu meșteșugul (vaisia), „care a provenit din șalele și coapsele lui Brahma”; sadra sau clasa sclavilor „care au provenit din picioarele lui Brahma” și sînt cu totul lipsiți de drepturi.

Acest sistem de caste, sfințit de religie, a consacrat orînduirea de clasă bazată pe exploatare și asuprirea maselor largi ale populației. (N.E.S.).

236 Parayar sau paria. (N.M.).

237 Mozambicul, pe coasta orientală a Africii, fusese ocupat de portughezi încă de la 1498, datorită lui Vasco da Gama.

238 Data de 6 mai e dubioasă. Din *Jurnalul pilotului Victoriei*, Albo, se pare că trecerea din Oceanul Indian în Atlantic s-a făcut abia la 19 mai. (N.M.).

239 Din cauza neconținutelor furtuni, alternate cu căderi ale vînturilor, *Victoria* a fost silită să stea în apele Atlanticului subtropical din mai pînă în iulie.

240 Despre evenimentele care au avut loc lîngă insula Santiago, Albo povestește următoarele: „Luni, în 14, am trimis pe țarm o luntre cu orez. A doua zi ea s-a întors și a plecat din nou cu încărcătură. Am așteptat pînă noaptea, dar ea nu s-a întors. Am hotărît să așteptăm pînă dimineața, dar ea tot nu s-a întors. Atunci ne-am apropiat de port pentru a afla cauza acestei întîrzieri și în timpul acesta s-a apropiat de noi o luntre de pe care ni s-a cerut să ne predăm lor. Ei au declarat că vom fi trimiși înapoi cu corabia pe care ei o așteaptă din Indii iar pe corabia noastră vor încărca oameni ai lor căci acesta este, ziceau ei, ordinul conducătorilor lor. Noi am cerut să ni se dea înapoi oamenii și luntrea. Ei au răspuns că vor transmite cuvintele noastre conducătorilor lor. Văzînd aceasta, am fîtins toate pînzele și am plecat cu vîntul din bordul opus. Pe corabia noastră au rămas 22 de oameni, atît bolnavi, cît și sănătoși. Aceasta a avut loc marți în a 15-a zi a lunii iulie”, (N.E.S.).

241 Cauza arestării celor treisprezece spanioli e narată altfel de alte izvoare: portughezii și-ar fi dat seama de minciuna spusă, pentru că în loc să plătească cu bani pe sclavii tocmiți să pompeze apa din corabie, spaniolii i-au plătit cu mirodenii aduse din Orient, de unde ciuda guvernatorului, care spunea că exportul acestora nu putea fi făcut decît de portughezi. Această opreliște portugheză și amenințarea de a-i aresta și pe ceilalți

și de a-i duce la Lisabona sînt confirmate și de comandantul navei, Del Cano, în depoziția pe care a făcut-o în timpul cercetărilor. (N.M.).

242 Pe baza unui document oficial care se păstrează în arhiva principală a Indiei, Navarrete dă lista celor rămași în viață pe „*Victoria*” și care au ajuns cu bine în Spania:

1. *Juan Sebastián de El Cano*, căpitan.
2. *Francisco Albo*, pilot.
3. *Miguel Rodas*, ofițer navigator.
4. *Juan de Acurio*, cîrmaci.
5. *Martin de Indisibus*, marinar.
6. *Hernando de Bustamente*, frizer.
7. *Aires*, canonier.
8. *Diego Gallego*, marinar.
9. *Nicolás de Naples*, marinar.
10. *Miguel Sánchez de Rodas*, marinar.
11. *Francisco Rodriguez*, marinar.
12. *Juan Rodriguez de Huelva*, marinar.
13. *Antonio Hernández Colmenero*, marinar.
14. *Juan de Arratia*, marinar.
15. *Juan de Santander*, marinar.
16. *Vasco Gómez Gallego*, marinar.
17. *Juan de Cibuleta*, grumete.
18. *Antonio Lombardo (Pigafetta)*, rezervist.

243 Face aluzie la procesele intentate pentru răzvrătire, despre care însă nu dă detalii.

244 Pigafetta nu amintește că pe *Victoria* au fost aduse mirodenii a căror valoare a întrecut cu mult cheltuielile pentru echiparea celorlalte patru corăbii și pentru utilizarea lor. Încărcătura consta din cuișoare, scorțișoară, nucșoară și arbore de sandal. *Victoria* a făcut după aceea o călătorie pînă la Cuba, apoi a suferit un naufragiu. (N.E.S.).

245 Pigafetta spune că au ajuns la 26, nu la 29 septembrie. (N.M.).

246 Nu a numit-o mai înainte; semn evident că relatarea a fost rezumată. E vorba de coasta Sierra Leone. (N.M.).

247 Rîul pe care Magellan l-a numit San Cristóbal (Sf. Cristofor) este rîul unde a fost ucis Juan de Solís, adică Río dela Plata. (N.M.).

248 Numele de Capul Apollonia i-a fost dat pentru că a fost văzut în ziua de 9 februarie. E de observat că pilotul menționează și locurile pe care doar le-au văzut, în timp ce Pigafetta amintește numai pe acelea în care escadra a făcut escală. Din greșeală Hugues identifică acest Cap cu Capul Corrientes. (N.M.).

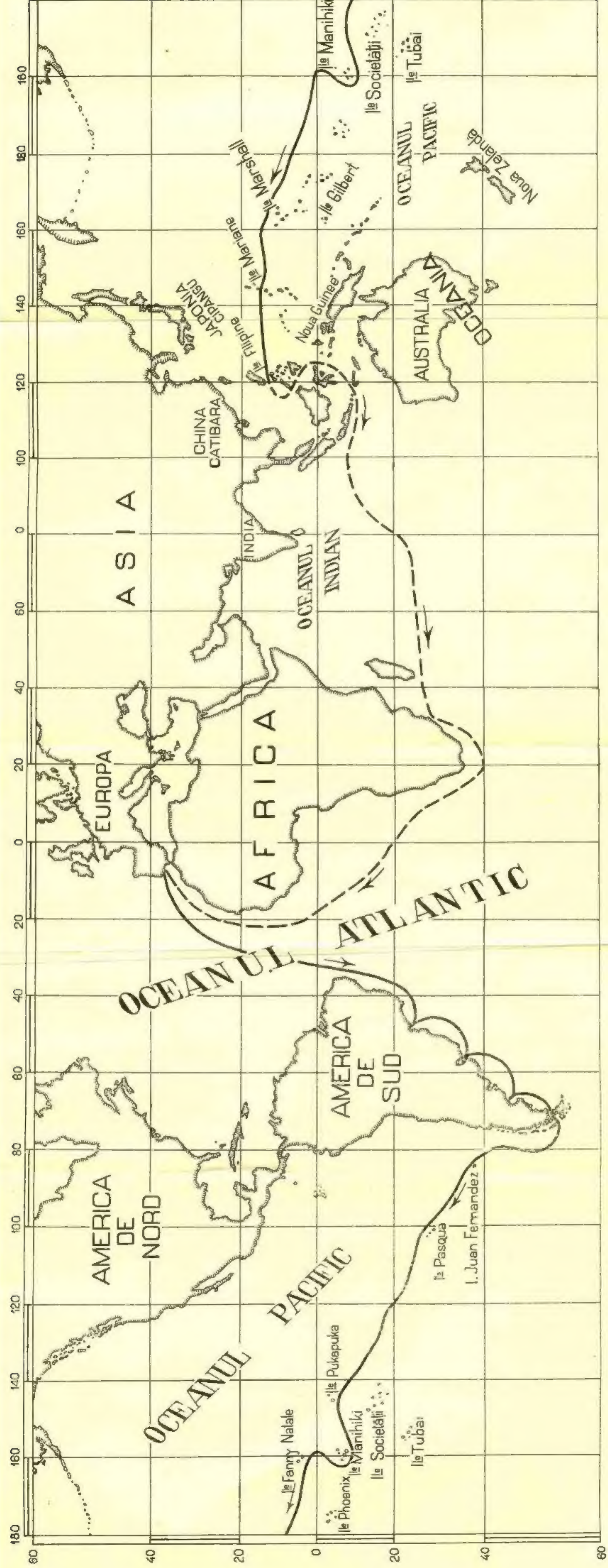
- 249 Golful San Matias, numit așa pentru că a fost descoperit la 24 februarie, nu se află la 34° latitudine sud, ci la circa 43° . Se vede că e o greșeală a primului traducător sau vreo inversiune de cifre a copiștilor. (N.M.).
- 250 Și această latitudine e sigur greșită. Trebuie să se citească cel puțin 47° . (N.M.).
- 251 Calculul e greșit, pentru că ei au sosit la 31 martie și au plecat la 24 august, adică au rămas acolo patru luni și douăzeci și șase de zile. (N.M.).
- 252 Și aici eroarea e evidentă, pentru că latitudinea portului acela e de $49^{\circ} 40'$, după Albo, și 49° , după Pigafetta. (N.M.).
- 253 Ce fel de mărfuri ar fi putut să ia de acolo? Pigafetta spune că au luat apă, lemne și pești.
Poate însă că aci traducătorul-rezumator a voit să facă aluzie la recuperarea mărfurilor încărcate pe Santiago. (N.M.).
- 254 De aici se vede că acest *Roteiro* a fost scris în Orient pentru că ultimul patagonez, imbarcat pe *San Antonio* sub comanda lui Estebán Gómez, a murit și el în cursul călătoriei acelei corăbii spre Spania. (N.M.).
- 255 Se pare că autorul vrea să excludă ideea trădării din partea comandantului navei *San Antonio*, atribuind conduita lui unei erori de navigație.
- 256 Adică la „Marea” Pacificului, numită mai înainte Marea Sudului.
- 257 Importantă diferență față de datele lui Pigafetta, care pune insulele acestea la 15° lat. sud. în timp ce pilotul Albo le pune la $16^{\circ}15'$ și $10^{\circ}40'$: de aci dificultatea de a le identifica. (N.M.).
- 258 Vezi nota nr. 229.
- 259 Aceasta e Insula Messana sau Mazana pe care Pigafetta o descrie atît de minuțios. (N.M.).
- 260 Cei doi căpitani au fost Duarte Barbosa și Juan Serrano. Vezi notele nr. 69 și 118.
- 261 Asupra motivelor care i-au făcut pe cei doi căpitani să debarce, mărturiile diferă între ele: pare foarte probabil că noii comandanți, hotărînd să retragă toate mărfurile din magazia de pe uscat, au coborît ca să-i silească pe indigeni să le predea. Alții însă pomenesc, după cum am văzut, despre o invitație a regelui. (N.M.).

- 262 A fost probabil o intervertire de cifre. În loc de 108 trebuie să se citească 180, ceea ce coincide cu calculele făcute după registrele morților. (N.M.).
- 263 În celălalt manuscris e scris însă Quype. E vorba desigur de Chipit sau Quipit despre care vorbește Pigafetta.
- 264 Probabil Palawan.
- 265 Într-un alt manuscris se citește De Gameano. Trebuie să fie un sat de pe coasta Palawan, neidentificabil. (N.M.).
- 266 Trebuie să fie insulele care sînt însemnate pe hărțile olandeze cu numele de Balabak și Banguay.
- 267 Lucam pentru Luzón sau Luçon, cum spune Pigafetta. (N.M.).
- 268 Insula aceasta, pe care Pigafetta o numește *Cimbombon*, e actuala Iambogon, dar latitudinea dată de *Roteiro* e greșită. (N.M.).
- 269 Solo în Pigafetta, adică Sulu.
- 270 Chippit al lui Pigafetta. (N.M.).
- 271 Pagghima a lui Pigafetta; acum Basilan. (N.M.).
- 272 Aceasta e fraza care arată limpede că traducătorul era un portughez, dar s-ar putea să fie și o notă marginală, inclusă în text de un copist ignorant. (N.M.).
- 273 Probabil eroare de transcriere pentru Bachian. Vezi Pigafetta.
- 274 Se înțelege că traducătorul dă aici numai știrea despre plecarea navei *Victoria* și despre ruta prestabilită. De aici începe partea cea mai importantă a Cărții de drum, pentru că nu avem date despre călătoria navei *Trinidad* în Pigafetta, ci numai în raportul lui Da Brito și în declarațiile celor ce s-au înapoiat. (N.M.).
- 275 Se vede că traducătorul n-a înțeles bine. Necunoscînd geografia, se pare că el crede că strîmtoarea ar fi fost în America Centrală, Nu e posibil ca autorul Cărții de drum să fi lăsat vreo îndoială asupra rutei de urmat. Ruta însăși arată că încă de la început voiau să navigheze spre est și nu spre sud-est. (N.M.).
- 276 Insulă greu de identificat. Hugues notează că o insulă Batochina e amintită de Maffei în „Istoria Indiilor Orientale” (*Storia della Indie Orientali*), dar se pare că ea nu se găsea pe ruta urmată de *Trinidad*. (N.M.).
- 277 Sîntem mereu în preajma Insulei Gilolo, date fiind distanțele notate. (N.M.).
- 278 Identificarea e imposibilă. Hugues presupune că e vorba de cele două insule la nord-est de Gilolo. (N.M.).
- 279 În grupul Insulelor Palau. (N.M.).

- 280 La peste 12 grade nu e numai o insulă, ci chiar un grup de insule, Uraccas, care se află la 145° long. E. de Greenwich. Dar presupunând o eroare de un grad, ar putea fi vorba de Acrigan; și lucrul acesta pare confirmat de ceea ce se citește mai jos în legătură cu pilotul care a fugit. Mai e de notat că într-un manuscris se citește Cyco în loc de Chyquom. (N.M.).
- 281 Dacă indicația e exactă ar fi ajuns la înălțimea capului Mendocino, dar pentru că nu e indicată longitudinea, nu știm la ce depărtare de cap. (N.M.).
- 282 În alt manuscris, e trecut Quamgragam care e, evident, Agri-gam din grupul Marianelor, despre care am vorbit mai sus. (N.M.).
- 283 Și insula aceasta se găsește în grupul Marianelor, poate Botaha. Se mai notează că în această insulă au debarcat trei marinari, sătui (obosiți) de suferințe, și n-au mai voit să se îmbarce, după cum istorisește căpitanul în raportul său. (N.M.).
- 284 Gilolo, cea mai la răsărit dintre Molute.
- 285 Această predare fără condiții la un dușman, pe care trebuiau să-l presupună implacabil, a fost ascunsă de Da Brito regelui Portugaliei. Da Brito se laudă că a capturat corabia *Trinidad* și se complăce în enumerarea prăzii făcute. E însemnată știrea din scrisoarea lui Da Brito că spaniolii de pe corabie își propuneau să treacă mirodeniile de pe *Trinidad* pe spinarea animalelor de povară, peste istm, și să se îmbarce apoi pentru Spania. (N.M.).
- 286 Manrique, după atestările supraviețuitorilor (N.M.).
- 287 Nu se înțelege bine ce vrea să spună. Se poate interpreta „s-a înapoiat după ce a parcurs 1 100 de leghe“, (N.M.).
- 288 În legătură cu Don Enrique de Menezes, se presupune o eroare de nume, pentru că Enrique de Menezes a fost guvernatorul Indiilor Portugheze în 1525—1526, dar nu e neprobabil să fie vorba despre un altul din aceeași familie. (N.M.).

C U P R I N S U L

<i>Introducere</i>	5
I. ÎNSEMĂNĂRI DESPRE LUMEA NOUĂ CU HĂRȚILE ȚĂRILOR DESCOPERITE, DESCRISE DE ANTONIO PIGAFETTA, VI- CENTIN, CAVALER DE RHODOS.....	29
II. CARTEA DE DRUM A UNUI PILOT GENOVEZ	151
III. NARAȚIUNEA UNUI MARINAR PORTUGHEZ ANONIM	175
IV. SCRISOAREA LUI MAXIMILIAN TRANSYLVANUL	181
<i>A N E X Ă</i> : Revolta împotriva lui Magellan.....	215
<i>Note explicative</i>	225



— DRUMUL STRĂBĂTUȚ DE MAGELLAN
- - - ÎNTOARCEREA SUB COMANDA LUI EL CANO

Redactor resp. de carte P. Georgescu
Tehnoredactor Gh. Popovici

*Dat la cules 13.11.1961. Bun de tipar 07.02.1962.
Tiraj 20.000 + 100 exemplare broșate și 5000 + 66
exemplare legate 1/4 pinză. Hîrtie velină mată de
65 g/m². Format 61×86/16. Coli editoriale 13,83. Coli
tipar 16,50 + 15 planșe. A. 01207/1961. Indici de
clasificare zecimală : pentru bibliotecile mari 910,
pentru bibliotecile mici 91.*

Tiparul executat sub com. nr. 11.882 la Combinatul
Poligrafic Casa Scintei, Piața Scintei nr. 1,
București — R.P.R.

Lei 7,35

